

TAMPEREEN YLIOPISTO

Hannu Tolonen

SUKKAPUIKKOJA JA SIFONKIHUIVEJA

Dualismi suomalaisten naisten 1950-luvun nuoruusmuistojen historiakuvassa

---

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TOLONEN, HANNU: Sukkapuikkoja ja sifonkihuiveja. Dualismi suomalaisten naisten 1950-luvun nuoruusmuistojen historiakuvassa

Pro gradu -tutkielma, 156 s. Liitteet 3 s.

Historia

Toukokuu 2015

Tutkielman aiheena on suomalaisten naisten 1950-luvun nuoruusmuistot. Muistoja lähestytään erityisen ennakko-oletuksen kautta, jonka mukaan 1950-luvun Suomea on julkisissa historiaesityksissä kuvattu kahtiajakautuneeksi ajanjaksoksi. Tärkeänä apuvälineenä on historiakuvan käsite, jonka mahdollista dualismia tutkielman muistiaineistosta paikannetaan. Tutkielman aineistona ovat suomalaisten naisten nuoruusmuistot 1950-luvulta, jotka jakautuvat sekä haastatteluihin että kilpikirjoitusaineistoon. Näistä aineistoista tutkitaan sitä, millaista historiakuva ne 1950-luvun nuoruudesta luovat, ja onko tämä historiakuva samalla tavoin kahtiajakautunut kuin julkisten historiaesitysten antama näkemys.

Tätä 1950-luvun kahtiajakautuneisuutta tutkitaan aineistosta viiden eri teeman kautta, jotka koostuvat vastinpareista maaseutu ja kaupunki, oppikoulun käyneet ja sen ulkopuolelle jääneet, työ ja vapaa-aika, mies ja nainen sekä aineellinen puute ja edistysusko. Näiden vastinparien dualistisuutta puretaan aineistosta sekä diskurssianalyysin että dekonstruktion keinoin. Aineiston historiakuvan rakentumisen purkamisessa liikutaan analyysissä kahdella tasolla: muistoista tutkitaan sekä sen ilmeistä nimettyä sisältöä että myös sen rivien välissä vaikuttavaa kätkeymättä sisältöä. Tämän lisäksi aineiston historiakuva kaksoisluetaan vasten tutkimus-, populaari- ja aikalaiskirjallisuuden antamaa kuvaa 1950-luvun Suomesta ja nuoruudesta. Tällä suhteutuksella analyysi kytketään laajempiin historiallisiin yhteyksiin.

Tutkielman tarkoituksena on myös käsitellä muistamisen erilaisia tapoja ja niiden vaikutusta muistojen sisältöihin. Analyysin pääluvut on jaoteltu aineistotyyppin mukaisesti haastatteluiden ja kilpikirjoitusten historiakuvan tutkimiseen, jonka jälkeen viimeisessä luvussa näiden kahden aineistotyyppin sisältöjä vertaillaan toisiinsa ja muodostetaan kokonaistulkinta 1950-luvun nuoruusmuistojen historiakuvasta ja sen sisältämästä dualismista.

Analyysin kokonaistulkinnassa kävi ilmi, että etenkin sukupuolten ja koulutusmuodon eroja muisteltiin hyvin kahtiajakautuneesti niin haastatteluissa kuin kilpikirjoituksissakin. Useissa muistoissa tosin sukupuolta ei juurikaan käsitelty ja eri koulujen sisäiset erot korostivat enemmän yhtenäisyyttä. Sen sijaan työnteko ja aineellinen puute olivat useimmissa muistoissa niin hallitsevassa osassa, että ne eivät muodostaneet tasaveroista paria vapaa-ajan ja edistysuskon kanssa, vaan niistä muodostettu näkemys oli useimpien muistelijoiden mukaan varsin yhtenäinen. Maaseutu ja kaupunki taas eivät olleet muistoissa vastakkainasettelusuhteessa, ja niiden väliset erot koettiin lievemiksi kuin julkisen historiakuvan puolella. Maaseudun nuoret kuitenkin kokivat kaupungin muistoissa usein paremmaksi ja erilliseksi asuinympäristöksi, kun taas kaupunkilaiset nuoret vaikenivat minkäänlaisesta vertailusta. Nämä historiakuvan rakenteet paljastamalla tutkielma on tuonut syvempää ymmärrystä niistä keinoista, joilla 1950-luvun nuoruutta suomalaisten naisten muistoissa luodaan. Tämä ymmärrys 1950-luvun nuoruuden historiakuvan perusrakenteista mahdollistaa tulevaisuudessa aiempaa monipuolisemman lähtökohdan uusille tutkimuksille.

Sisällysluettelo

1. Johdatus tutkielman lähtökohtiin	1
1.1 Tutkimuskohteena 1950-luvun nuoruusmuistot	1
1.2 Tutkielman keskeiset käsitteet	5
1.3 Menetelmänä dekonstruktio ja diskurssianalyysi	9
1.4 Tutkielman aineisto ja esitysrakenne	14
2. Nuoret ja 1950-luvun dualismi	17
2.1 1950-luvun nuoruuden lähtökohdat	17
2.2 Nuoret maaseudulla ja kaupungissa	19
2.3 Oppikoulu nuoruuden vedenjakajana	21
2.4 Sifonkihuiveja ja pokasahoja: työnteon ja vapaa-ajan dualismi	23
2.5 Naiseuden ja mieheyden asemat 1950-luvulla	26
2.6 Aineellista puutetta ja tulevaisuudenuskkoa	28
3. 1950-luvun nuoruus haastatteluissa	30
3.1 Aineiston esittely	30
3.2 "Ei siinä ollu maalaiset erikseen ja kaupunkilaiset erikseen"	31
3.3 Oppikouluun vai ei?	41
3.4 "Ei ollu mitään semmosta luppoaikaa": muistoissa työnteke ja vapaa-aika	53
3.5 "Nainen on nainen ja mies on mies"	62
3.6 Niukkuudesta uuden ajan toiveikkuuteen	73
4. 1950-luvun nuoruus kilpikirjoituksissa	83
4.1 Kilpikirjoitukset aineistona	83
4.2 Seuraleikkejä ja muotitansseja: nuoruuden muistoja maalta ja kaupungista	85
4.3 "Halusin päästä oppikouluun"	95
4.4 "Oman vapauden rajat tulivat siinä kyllä selviksi"	105
4.5 Tytöstä naiseksi: toiseutta ja kumppanuutta miesten rinnalla	115

4.6 Puutetta ja optimistista jälleenrakennusta	125
5. 1950-luvun nuoruusmuistojen historiakuvan dualismi	133
Lähteet ja kirjallisuus	141
Liite 1. Haastattelukysymykset	
Liite 2. Oi nuoruus! -kirjoituskilpailun ohjeistus	

1. Johdatus tutkielman lähtökohtiin

Ei kultainen nuoruus jää unholaan. Vain muistoissain jälleen, sen luokseni saan.¹

Tapio Lahtisen ikimuistoiset sanat johdattelevat kuulijansa aikamatkalle tämän tutkielman aiheeseen: *1950-luvun nuoruuteen*. Harvaan ajanjaksoon suomalaisessa historiankirjoituksessa on liitetty niin paljon voimakkaita nostalgiantäyteisiä mielikuvia kuin juuri 1950-lukuun. Sotien jälkeisessä Suomessa elettiin vähitellen purkautuvassa säännöstelytaloudessa, jossa monet peruselintarvikkeetkin olivat kansalaisten tavoittamattomissa. Maatalousvaltainen Suomi eli perinteisten arvojen, ruumiillisen työnteon, sukupuoliroolien ja uskonnollisen kansalaiskasvatuksen puserruksissa. Kuitenkin mielikuviiimme 1950-luvun Suomesta tulvivat aistimukset jälleenrakennetuilta tanssilavoilta, Armi Kuuselan kruunajaisista ja amerikkalaisen popkulttuurin ensitahdeista. 1950-luku muistetaan ennen kaikkea murroksen vuosikymmenenä. Ne arvot ja uskomukset, jotka aiemmin oli koettu pysyviksi, muuttumattomiksi ja ikuisiksi, alkoivat nyt kokea halkeilua ja repeytymiä ja tehdä tietä uudentalaiselle järjestykselle. Tämän muutoksen etujoukoissa marssivat juuri 1950-luvun nuoret. He nousivat aiempaa paremmin näkyville yhteiskunnallisena puheenaiheena, mutta todelliset sukupolvierot venähtivät vasta suurten ikäluokkien varttuessa nuoruusikään seuraavalla vuosikymmenellä. Näin 1950-luvun nuorten kohtalona oli olla tietä uusille sukupolville tasoittavia, kahden maailman ja ikäpolven välissä eläneitä ihmistäimä.² Juuri tätä 1950-luvun Suomen kaksijakoisuuden dynamiikkaa käsittelen tutkielmassani.

1.1 Tutkimuskohteena 1950-luvun nuoruusmuistot

Tarkastelen tutkielmassani suomalaisten 1950-luvulla nuoruutensa eläneiden naisten kokemuksia, käsityksiä ja muistoja heidän nuoruutensa ajasta. Tarkoitukseni on paikantaa nykyajassa vaikuttavat uskomukset, käsitykset ja omakohtaiset muistot 1950-luvun nuoruudesta.³ Olen erityisen kiinnostunut juuri arjen tavoittamisesta, tavallisten ihmisten omakohtaisesti koetuista näkemyksistä,

---

¹ Kertosäe kappaleesta *“Kultainen nuoruus”*, jonka sanoitus on Tapio “Kullervo” Lahtisen. Kappale oli vuoden 1949 Yleisradion järjestämän iskelmäkilpailun kuuntelijaaäestyksen voittaja. Levylle sen lauloi ensimmäisen kerran Eero Väre vuonna 1950. Ks. Bagh & Hakasalo 1986, 185.

² Anttonen & Sipilä 2008, 53; Karisto 2005, 35; Vehkalahti 2013, 53, 57.

³ 1950-lukua tarkastellaan tässä tutkielmassa selvyiden vuoksi nimenomaan kronologisina vuosina 1950–1959. Viime vuosien 1950-lukua koskevassa tutkimuskirjallisuudessa on tullut esille myös käsite “pitkä 50-luku”, jolloin vuosikymmenen on liitetty myös 1940-luvun sodanjälkeiset ja 1960-luvun alun ensimmäiset vuodet. Ks. Hytönen 2013a, 7–8. Olen kuitenkin päätenyt käyttämään selvintä ja helpoimmin rajattavaa kronologista määritelmää 50-luvusta, tosin sodanjälkeiset 1940-luvun vuodet ovat tämän tutkielman aineiston käsittelyssä mukana niiltä osin, joilta ne ovat ehdottoman tarpeellisia 1950-lukuun liittyvien tapahtumien ymmärryksen vuoksi.

joiden mukaan ihmisten jokapäiväinen, tavallisin kokemus elämästä on hahmottunut. Arkea on määritelty sekä suurten historiallisten tapahtumien että julkisen ja ammatillisen elämän vastakohdaksi, jonka piiriin kodin ja perheen alueet keskeisenä osana kuuluvat. Historiantutkimuksessa arjen historiasta on haluttu tutkia pieniä, aiemmin näkymättömämmäksi jääneitä yhteisöjä sekä osoittaa pienten nimettömiksi jääneiden ihmisten arkipäiväisten kokemusten historiallinen merkitys.⁴ Koenkin arjen historian tavoittamisessa löytyvien seikkojen ilmentävän hyvin myös laajempia historiallisia kehityskulkuja, niiden ilmiöitä ja merkityksiä.

Lähtökohtani suomalaisen 1950-luvun tutkimiseen on tämän vuosikymmenen erityisessä esitystavassa, jonka pohjavireenä on eri aihepiirien kaksijakoinen, *dualistinen* luonne. 1950-luvun Suomea koskeissa esityksissä hallitsevana elementtinä on ollut usein tapa esittää asiat kahden toisilleen vastakkaisen perusyksikön mukaisesti. Ihmiset jakautuivat asumaan tuolloin joko kaupunkiin tai maaseudulle, he olivat selväpiirteisesti joko miehiä tai naisia, ja he kuluttivat joko korkeata tai matalaa kulttuuria. Esimerkiksi politiikka, uskonto, työ ja vapaa-aika jakoivat myös historiallisten esitysten mukaan ihmisiä ja heidän elämäänsä.⁵ Tarkoitukseni onkin paikantaa, missä määrin myös ihmisten muistot ja omat käsitykset vastaavat tällaista kaksijakoista kuvaa 1950-luvun Suomesta. Tutkimuskysymykseni on, millaista historiakuva suomalaisten naisten muistot omasta nuoruudesta kertovat, ja toteuttaako tämä annettu kuva sitä kaksijakoisesti rakentunutta käsitystä 1950-luvun Suomesta, joka julkisten historiallisten esitysten kautta aikakaudesta piirtyy. Peruslähtökohtani on siis tutkia, minne vuosikymmenen historiakuvan rakentuminen paikantuu. Tämä lähtökohta itsessään olisi kuitenkin pro gradu -tutkielmalleni liian valtaisa, joten olen asettanut aiheen käsittelynäkökulmaa tarkentamaan kaksi kohdevaloa: nuoruuden ja naiseuden.

Tarkastelunäkökulmani ensimmäinen rajausta koostuu sukupuolesta, eli naisista. Koen, että aineiston rajausta yhteen sukupuoleen mahdollistaa aiheen tarkemman, intensiivisemmän ja analyttisemmän käsittelytavan kuin siinä tapauksessa, että molemmat sukupuolet olisivat analyysissä jatkuvan vertailun kohteina.⁶ Juuri naiset ovat valikoituneet tämän tutkielman muistiaineiston tuottajien sukupuoleksi useista syistä. Sinikka Aapolan mukaan tyttöjen ja poikien nuoruus on ratkaisevasti erilainen. Tyttöjen nuoruuden tutkiminen on siinä mielessä kiintoisampaa, että he ovat kasvaessaan joutuneet tasapainottelemaan poikia enemmän ristiriitaisten odotusten välillä, sillä heidän on

---

⁴ Ukkonen 2000, 67–68.

⁵ 1950-luvun kaksijakoisuuden mainitsemisesta ks. esimerkiksi: Hietala 1992; 9; Hytönen 2013b, 49; Häkkinen & Linnanmäki & Leino-Kaukiainen 2005, 65; Kaarninen 2006, 14; Nevala-Nurmi 2013, 199; Vehkalahti 2013, 57, 65; Vehkalahti 2014, 71.

⁶ Yhteen sukupuoleen keskittymisen paremmuudesta ks. myös Koski 2003, 307.

odotettu toisaalta nuoruudessaan itsenäistyvän lapsuuden ihmissuhteista, mutta kuitenkin myös säilyttävän kykynsä läheisten ihmissuhteiden muodostukseen. Tyttöjä ja tyttöyttä määrittelevät feminiinisyyden ja nuoruuden diskurssit tekevät heistä yleensä “kaksinkertaisesti toisia” suhteessa maskuliinisuuden ja aikuisuuden diskursseihin. Tämä taas heijastuu Aapolan mukaan myös tyttöjen kasvuprosessiin, jossa heidän on usein vaikeampi saavuttaa sellaista aikuisuutta, joka perustuu autonomisen yksilön ihanteeseen. Naisten asema on näin ollen ollut monella elämäntilanteella hyvin alisteinen.⁷ Kun 1950-luvulla taas vaikuttivat monet yhteiskunnalliset murrostilat, on erityisen kiintoisaa tutkia kuinka nämä muutokset heijastuivat herkässä nuoruusiässä olevien tyttöjen kasvuun ja kehitykseen.

Taina Ukkonen puolestaan on nostanut esille sen, kuinka naisten ja miesten tavat muistella eroavat selkeästi toisistaan. Elämäkertatutkimuksen ja muistitietohistorian piirissä on tuotu esiin, kuinka miehet usein tuovat muistoissaan itseään esiin aktiivisina toimijoina työnsä ja saavutustensa kautta. Naisten tapa muistella taas on yleisemmin rakentunut läheisten ihmissuhteiden kautta ilman mainittavaa oman toiminnan korostamista. Naisten omaelämäkerrat ovat tyypillisesti rakentuneet episodimaisesti, katkelmallisesti ja omaa elettyä elämää arvioivasti. Naisten on myös sanottu muistelevan niin kutsutun julkisen historian piirin kuuluvia asioita hyvin vähän, sillä heidän elämänsä on useimmiten ollut niistä liian kaukana ja koostunut lähinnä suurten historiallisten tapahtumien ulkopuolelle jääneestä arjesta.⁸ Tämä konkreettisemmassa arjessa kiinni oleminen onkin eräs niistä tärkeimmistä syistä, joka on ohjannut minut keskittymään juuri naisten tapoihin muistella.

Naiset kulkevat siis analyysin mukana, ja muisteluaineiston sukupuolittunut luonne on otettava huomioon analyysin eri vaiheissa, mutta varsinaisen päähuomion kohteena tässä tutkielmassa ovat 1950-luku ja siitä muisteltu nuoruuden aika. Erityislaatuista dynamiikastaan huolimatta 1950-luku on jäänyt usein suomalaisessa historiankirjoituksessa eräänlaiseksi 1940-luvun sota-ajan ja 1960-luvun elinkeinorakenteen muutoksen väliseksi *muistin katvealueeksi*. Ajanjaksosta on olemassa paljon nostalgiantäyteisiä myyttejä, mutta ei juurikaan tutkimustietoon perustuvia kiteytyneitä kuvia.⁹ 1950-luvun Suomi on kuitenkin juuri näinä vuosina noussut tutkimuksellisesta paitsiosta aiempaa aktiivisemmän mielenkiinnon ja huomion kohteeksi. Suomen Akatemia on

---

⁷ Aapola 1999, 31.

⁸ Ukkonen 2000, 156–157.

⁹ Matti Peltosen mukaan tällaisia kuvia on olemassa 1940-luvusta (vaaran vuodet) ja 1960-luvusta (suuri muutto), mutta 1950-luku on jäänyt mielikuvien asteelle. Peltonen 1996, 7.

nimittäin jo vuodesta 2009 rahoittanut useiden museoiden ja yliopistojen välistä tutkimushanketta *Onnen maa? Pitkä 50-luku, arki, nostalgia ja museot*, jonka pääasiallinen tehtävä on Eerika Koskinen-Koiviston mukaan ollut vuosikymmeneen liitettyjen mielikuvien ja myyttien purkaminen ja aiempaa monikasvoisemman historiakäsityksen rakentaminen.¹⁰ Hanke on julkaissut tasaisesti tutkimustietoa 1950-luvusta niin etnologian, folkloristiikan kuin historianakin näkökulmista. Projektin näkyvimpiä julkaisuja on ollut Keijo Rantasen ja Kirsi-Maria Hytösen toimittama populaari artikkelikokoelma *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla* (Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013).¹¹

Tässä tutkimushankkeessa eivät kuitenkaan *nuoret* ole päässeet juurikaan esille. Vuonna 2003 historian tutkimuksen saralla julkaistiin Mervi Kaarnisen ja Sinikka Aapolan toimittama kattava nuoruuden historiaa käsittelevä artikkelikokoelmateos *Nuoruuden vuosisata*, jossa todettiin aiemman nuoruushistorian olleen varsin instituutiokeskeinen: nuoret olivat olleet tutkimuksissa mukana osana jotain laajempaa ilmiötä tai instituutiota, kuten koululaitosta, mutta eivät varsinaisena tutkimuksen *kohteena*. Etenkään nuorten oma kokemus ja ääni ei ole ollut huomion valokeilassa. Kaisa Vehkalahti on kartoittanut nuoruuden tutkimuksen kenttää vuoden 2014 julkaisussa *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuden tutkimukseen* (Nuorisotutkimusseura, Helsinki) ja todennut osuvasti, että vaikka kymmenen vuoden kuluessa nuoret ovat sekä ikäryhmänä että kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä lähestyneet tutkimuksen valtavirtaa, on edelleen päähuomion kohdistaminen niihin nuorten elämää mahdollistaneisiin ja rajanneisiin sekä nuoruutta ikä kautena ja kulttuurisena ilmiönä määritelleisiin instituutioihin ollut tutkimusten valtaväylä. Jonkinasteisena sivujuonteena tämän päälinjan rinnalla on kulkenut nuorisokulttuureihin ja populaarikulttuuriin kiinnittynyt nuorisohistorian tutkimus.¹²

1950-luvun nuoruuden tutkimiselle on siis olemassa paikkauksen tarpeessa oleva tyhjiö, johon myös tämän tutkielman aihe osuu. Tutkin 1950-luvun nuoruutta ennen kaikkea muistojen näkökulmasta, ja aineistoni koostuu pääasiallisesti muistiteksteistä ja haastatteluista. Paitsi että 1950-luvun nuoruutta on kohteena tutkittu hyvin vähän, eivät myöskään nuorten omakohtaiset

---

¹⁰ Hytönen 2013a, 7; Koskinen-Koivisto 2011; *Introduction. Happy Days? The Everyday Life and Nostalgia of the Extended 1950s*.

¹¹ Hankkeen varsinaisia tutkimuksia ovat olleet muun muassa: Kirsi-Maria Hytönen: *“Ei elämäni lomina mahtunut” Naisten muistelukerrontaa työstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2014 sekä Eerika Koskinen-Koivisto: *Her Own Worth – Negotiation of Subjectivity in the Life Narrative of a Female Labourer*. Studia Fennica Ethnologica 16. Finnish Literature Society, Helsinki 2014.

¹² Vehkalahti 2014, 11; nuorisokulttuuriteoksista ks. esimerkiksi Kari Silvennoisen lisensiaattitutkimus *Amerikkalaisperäisen nuorisokulttuurin leviäminen Suomeen 1955–61*. Turun yliopisto, Turku 1994 ja Kai Häggmanin toimittama artikkelikokoelma: *Täältä tulee nuoriso! 1950–79*. WSOY, Helsinki 2006.

muistot ole olleet esillä juuri senkään vertaa.¹³ Juuri nyt on myös tarpeellista tavoittaa 1950-luvun henkilökohtaisesti kokeneiden ihmisten nuoruusmuistoja, sillä useat tämän ajanjakson nuoret ovat edelleen tarpeeksi hyvässä kunnossa muistaakseen ja kertoakseen omista kokemuksistaan. Muutamien vuosien päästä näiden muistojen dokumentoinnin mahdollisuus alkaa olla peruuttamattomasti menetetty.

Analyysini 1950-luvun nuoruusmuistoista jakaantuu viiteen eri teemaan, jotka ilmentävät kaikkein parhaiten arjen tasolla tapahtuvaa kaksijakoisuutta. Nämä teemat ovat: *maaseutu ja kaupunki, naiseus ja mieheys, oppikoulu ja oppikoulun käymättömyys, työ ja vapaa-aika sekä aineellinen puute ja tulevaisuudenusko*. Kaikki nämä teemat ovat valikoituneet aineistolähtöisesti, eli ne ovat aihepiirejä, joita naiset tämän tutkielman muistoissa käsittelevät, ja joista muodostuvat analyysin dualistisesti asettuvat vastinparit. Myös toisenlaisia jakoja olisi ollut 1950-luvusta selkeästi löydettävissä, kuten politiikan oikeisto ja vasemmisto, uskonnolliset ja uskonnottomat sekä korkea- ja matala kulttuuri. Kuitenkin edellä luetellut viisi teemaa koskettavat erityisesti juuri nuorten arkielämälle keskeisiä tapahtumia ja ilmiöitä. Kaikkien teemojen tässä esitetty 1950-lukuun liittyvä kahtiajako saa tarkemman käsittelynsä ja perustelunsa seuravassa pääluvussa kaksi.

1.2 Tutkielman keskeiset käsitteet

Tutkimusongelma suomalaisten naisten nuoruusmuistojen kaksijakoisen rakenteen mahdollisesta paikantamisesta sisältää neljä keskeistä käsitettä: *muistitiedon, historiakuvan, dualismin ja nuoruuden*. Tämän tutkielman epistemologisen luonteen ymmärtäminen vaatii aluksi pysähtymistä käsittelemään muistia ja muistamista historiallisen tiedon muodostumisessa. Tutkielmani tukeutuu muistitiedon tutkimusperinteeseen, joka Sini-Mari Lepistön mukaan syntyi tarpeesta laajentaa menneisyyttä koskevia tulkintoja ja virallisessa tutkimuskeskustelussa vallinneita totuuksia. Menneisyyttä koskevan muistitietotutkimuksen kohteina ovat usein olleet ihmisten arkielämän, marginaaliryhmien ja vähemmistöjen näkökulmat, joista ei ole aiemmin ollut juurikaan olemassa kirjallisia dokumentteja.¹⁴ Historiantutkijoilla on kuitenkin ollut taipumusta ajatella muistitietotutkimusta vain eräänlaisena traditiona, epäluotettavana kertomuksena menneisyydestä, ja muistelua on käytetty usein yhtenä lähteenä tutkittaessa sitä, mitä menneisyydessä on ”todella” tapahtunut. Tällöin lähtökohdaksi on otettu eräänlainen objektiivinen menneisyys, joka on historiantutkimuksen avulla mahdollista tavoittaa. Muistelun arvoa muiden lähteiden rinnalla on

---

¹³ Tosin Essi Jouhki on tutkinut aihetta pro gradussaan: *“Nuoruus oli kuin nopea lintu” Suurten ikäluokkien nuoruus 1950- ja 1960-luvuilla*. Oulun yliopisto 2014, mutta hänen tutkimuskohteena ovat myös 1960-luvun nuoruusmuistot, ja hänen aineistonsa koostuu pelkästään omaelämäkerrallisista teksteistä. Myös aiheen käsittely ja näkökulma eroavat omastani ratkaisevasti.

¹⁴ Lepistö 2009, 9.

tällöin arvioitu sen mukaisesti, miten luotettavasti se on kyennyt kertomaan menneisyyden tapahtumista ja ilmiöistä. Kun tämä näkökulma muistitietoon on otettu alkuoletukseksi, onkin muistitiedon käyttökelpoisuus menneisyyttä koskevan tiedon tarjoajana asetettu vahvasti kyseenalaiseksi ja ankaran kritiikin kohteeksi. Aikalaisdokumentit ja asiakirja-aineisto sen sijaan on nähty huomattavasti ensiarvoisempana historiantutkimuksen lähdemateriaalina.¹⁵

Muistitiedon syntyyn liittyy sellaisia erityispiirteitä, jotka on syytä ottaa huomioon silloin kun tämänkaltaista aineistoa käyttää lähdemateriaalina. Pentti Virrankoski jakaa muistitiedon epäluotettavuustekijät viiteen ryhmään. Ensimmäiseksi ihmisen muisti on rajallinen, ja se rapistuu iän myötä. Toiseksi muistelijan antamat tiedot voivat alun alkaenkin olla puutteelliset, jolloin vika ei ole kuitenkaan ihmisen muistissa, vaan lähinnä hänen asiantuntemuksessaan tai arvostelukyvyyssään. Kolmanneksi muistoihin on voinut sekoittua tietoa muista lähteistä, esimerkiksi muualta kuultua, nähtyä tai keskusteltua tietoa. Näin muistitiedossa voi olla ainesta, jonka alkuperä on esimerkiksi televisio-ohjelmassa, radiossa tai kirjassa. Myös myöhemmät kokemukset saattavat projisoitua henkilön muistoihin ja vaikuttaa niiden sisältöön. Neljänneksi epäluotettavuustekijäksi Virrankoski nostaa tendenssin vaikutuksen. Muistelutilanteessa, kuten haastatteluissa, ympäröivä sosiaalinen viitekehys voi vaikuttaa muistojen sisältöön esimerkiksi siten, että muisteliija kaunistelee sanomisiaan ja tulkitsee menneisyyttä itselle edullisessa valaistuksessa. Viimeinen muistojen sisältämän tiedon pätevyyteen vaikuttava tekijä ovat tutkijan itse tekemät tulkintavirheet. Jokin kertomus on saatettu kuulla tai tulkita aivan eri tavalla kuin muisteliija on muistelutilanteessa sanomansa tarkoittanut.¹⁶ Tällaisia väärinymmärryksiä ei voi täydellisesti estää, mutta niiden mahdollinen olemassaolo on syytä tiedostaa.

Myös muistamistapahtuman sisäisellä rakenteella on oma merkittävä vaikutuksensa muistojen tietosisältöön. Ihmisen muisti kun ei ole koskaan pelkästään passiivinen tiedon säilytyspaikka, vaan se toimii kaiken aikaa aktiivisessa, asioille erilaisia syy- ja merkitysyhteyksiä luovassa tilassa. Alessandro Portellin mukaan juuri tämä muistin ominainen kyky jäsenellä tapahtumia tekee muistitiedosta hyödyllisen aineiston tutkijoille.¹⁷ Muistitiedon tietosisältö menneisyydestä rakentuu kuitenkin muistelijan konstruktiona, ja tutkijan tulkinta taas on tämän rakennelman rekonstruktio. Lopputulos ei siis ole koskaan menneisyyden aukoton selitys, vaan valitun metodologian mukainen neuvottelutulos.¹⁸

---

¹⁵ Kalela 2006, 74; Miettunen 2014, 73; Teräs 2011, 184–186.

¹⁶ Virrankoski 1994, 24–26.

¹⁷ Portelli 2006, 58.

¹⁸ Fingerroos & Haanpää 2006, 39.

Edellä kerrottu liittyy kuitenkin pääosin muistitiedon asemaan tutkimustyön *lähteenä*, ei *kohteena*. Jotta muistojen merkitys historian tutkimuskohteena valottuu mielekkääksi ja arvokkaaksi, on menneisyyden “objektiivisuuden” tavoittamisen ankara vaatimus asetettava kyseenalaiseksi. Menneisyyden olemme kaikessa absoluuttisuudessa iäksi kadottaneet, mutta meidän nykyajassa vaikuttavat käsityksemme ja uskomuksemme menneisyydestä ovat sen sijaan yhä vaikuttavaa todellisuutta. Muistojen tutkimuksen kohdalla tarkastelun perspektiivi onkin asetettava nykyaikaan ja arvioitava muistitietoa ennen kaikkea nykyajan asettamista lähtökohdista. Tällöin muistot näyttäytyvät arvokkaina tutkimuskohteina itsessään, ilman objektiivisen menneisyyden tavoittamisen vaatimuksen mukanaan tuomaa painolastia.

Pohjaan tämän näkemyksen Katja-Maria Miettusen esille nostamaan historiakuvan käsitteeseen, joka tarkoittaa tietyssä ajassa vaikuttavaa kokonaiskäsitystä siitä, millainen jokin mennyt asia tai ajanjakso oli. Historiakuvan merkitys ja vaikuttavuus onkin juuri siinä, että se kertoo mikä on muistamisen arvoista nykyhetkessä. Historiakuva paljastaa myös usein enemmän vallitsevasta nykyhetkestä kuin siitä menneisyydestä, jonka kuvaksi se on luotu. Tarkastelenkin tämän tutkielman muistiaineistojen sisältöä nimenomaan tällaisen historiakuvan rekonstruktiona. Historiakuvan käsitteeni eroaa kuitenkin sikäli Miettusesta, että tutkin tavallisten ihmisten arkea, ja näin päähuomioni on kohdistunut yksityiseen historiakuvaan erotuksena julkisessa keskustelussa muodostetusta julkisesta historiakuvasta, jota Miettunen on tutkinut. Käytännössä molemmat ovat kuitenkin saman kokonaiskäsityksen tärkeitä lähteitä, jotka vaikuttavat toinen toisiinsa. Historiakuvan tutkiminen auttaa myös Miettusen mukaan ymmärtämään paremmin menneisyyden ja historian suhdetta. Juuri se, miten ihminen näkee menneisyyden, vaikuttaa myös siihen kuinka hän näkee nykyisyyden ja tulevaisuuden. Juuri tässä kiteytyy historiakuvan rakentumisen tutkimisen mieli ja merkitys kaikkein kirkkaimmin: merkittävää ei ole ainoastaan se, mitä on tapahtunut, vaan myös se mitä uskotaan tapahtuneen. Menneiden tapahtumien todellinen merkittävyys piileekin tällöin ennen kaikkea niissä merkityksissä, joita niille kulloisessakin hetkessä annetaan.¹⁹

Kun muistelijoiden muodostama kokonaiskäsitys, historiakuva, saadaan paljastettua, on kiinnostavaa myös tutkia, millä tavoin tämä kuva on rakentunut, ja onko siinä joitain hallitsevia erityispiirteitä, joita voi tuoda tarkemmin esiin. Tässä tullaan juuri tämän tutkielman hallitsevaan ennako-oletukseen: tutkimuksen ja julkisten historiaesitysten antama kuva 1950-luvun Suomesta on monella tapaa hyvin dualistinen. Tämä on tutkimuskirjallisuuden perusteella minulle muodostunut ennakkokäsitys, jonka vastaavuutta muistiaineiston sisältöihin aion tässä tutkielmassa

---

¹⁹ Miettunen 2009, 11–12; Miettunen 2014, 167–168.

hypoteettisesti kokeilla. Kerron laajemmin tällaisen 1950-lukua koskevan näkemyksen historiallisesta mielekkyydestä luvussa kaksi. Ensin on kuitenkin syytä määritellä dualismin merkitys tarkemmin. Sivistyssanakirja määrittelee dualismin käsitykseksi, jonka mukaan kaikkea hallitsee kaksi toisilleen vastakkaista perustekijää.²⁰ Dualistinen tapa ajatella maailmaa erilaisten vastakohtasuhteiden kautta on Heikki Kangasniemen mukaan ihmismielelle varsin tyypillinen tapa jäsentää kokemuksia. Kielen merkityssuhteista juuri vastakohtaisuuden onkin katsottu olevan lähimpänä kielenkäyttäjien arkiajattelua, mistä kertoo sekin, että tälle dikotomiselle suhteelle löytyy eri kielten sanastoista usein valmis nimitys.²¹

Jan Löfströmin mukaan dikotomiset kaksijakoiset erottelut (me/muut, mies/nainen) ovat ihmisen ajattelulle tavallinen mentaalinen malli, jonka tarkoituksena on tuoda symbolista järjestystä maailmaan ja tehdä siitä hallittavampi.²² Ongelmia historian suhteen alkaa kuitenkin syntyä, jos esimerkiksi dualistisesta ajattelutavasta alkaa tulla hyvin hallitseva tapa jäsentää tiettyä mennyttä aikakautta. Semi Purhonen on kiteyttänyt yksinkertaistavan ajatustavan suosion historiassa osuvasti: mielikuvien menneisyydestä on oltava konventionalisoituneita ja yksinkertaistettuja, jotta ne voivat välittyä ja levitä tehokkaasti.²³ Kun nämä rakenteet nostetaan esiin ja asetetaan jalustalle kohdevalaistukseen, on niitä silloin vasta mahdollista tarkastella eri kulmista. Kun mennyttä aikakautta koskevat piilevät rakenteet on paljastettu ja purettu, on vasta mahdollista alkaa etsiä toisenlaisia, vaihtoehtoisia tapoja katsella menneisyyteen ja luoda vallitsevasta historiakuvasta aiempaa monikasvoisempi.

Lopulta on jäljellä tutkimuskohteen kenties kaikkein monitulkintaisin käsite: nuoruus. Nuoruus ei ole käsitteenä millään tavoin yksiselitteinen, vaan sitä on määritelty eri tutkimuksissa hyvin eri tavoin. Länsimainen nuoruus on ymmärretty ennen kaikkea siirtymävaiheena lapsuuden ja aikuisuuden välillä, jolloin kasvava nuori omaksuu vähitellen yhteiskunnassa tarvittavia taitoja ja itsenäistyy omasta lapsuudenperheestään. Nuoruus on koettu erityisenä elämänvaiheena vasta verrattain vähän aikaa. Sen synty on ollut kytköksissä erityisesti koulutuksen pidentymiseen ja laajentumiseen aina 1800-luvun lopulta lähtien. Nuoruus, kuten muutkin ihmisen elämänvaiheet, on usein muotoiltu sosiaalisesti, ja sen määrittelyt ovat vaihtuneet historiallisten aikakausien mukaan. Nuoruutta on eri aikojen määritelmässä hahmotettu emotionaalisesti epävakaina aikana, joka jokaisen yksilön on läpikäytävä kypsän aikuisuuden saavuttaakseen. Nuoruuden sisältöä on myös usein tarkasteltu hyvin sukupuolittuneesti, ja tytöille ja pojille määritellyt ”kehitystehtävät” ovat

---

²⁰ Nurmi et al. 2001, 91.

²¹ Kangasniemi 1997, 63.

²² Löfström 1999, 53; Moilanen & Räihä 2007, 62.

²³ Purhonen 2005, 258.

poikenneet toisistaan. Kaksijakoinen suhtautuminen on leimannut nuoruuteen ja nuoriin suhtautumista, sillä tämän ikäkauden edustajat on nähty milloin ongelmana ja milloin taas paremman tulevaisuuden edustajina, joiden harteille on asetettu suuria toiveita.²⁴

Olen tässä tutkimuksessa päätenyt selvyiden vuoksi rajaamaan nuoruuden käsittämään ikävuodet 12–24, ja aineiston muistelijoiden syntymävuodet on valittu tämän jaottelun mukaisesti siten, että suurin osa näistä ikävuosista osuu 1950-luvulle. Perustan näiden ikävuosien jaottelun V. J. Ihalaisen vuoden 1962 teoksen *Kasvatus nuoruusiässä* (WSOY, Helsinki) kartoitukseen nuoruuden iän määritelmistä. Hänen näkemyksenä pohjalla ovat lukuisat 1940- ja 1950-luvun nuoruustutkimukset. Näin valitut ikävuoteni kuvastavat niitä vuosia, joihin tutkimallani ajanjaksolla nuoruuden nähtiin tutkimuksen piirissä kuuluvan. Nuoruuden kesto tytöillä ulotetaan Ihalaisen määritelmässä noin 14–21 vuoden ikään. Kuitenkin varhaisin ikä, johon tyttöjen nuoruuden alkamisikä määritetään on 12. ikävuoden kohdalla.²⁵ Päätösikävuosi 24 on myös eräänlainen nuoruuden pysäkki, sillä juuri tuossa iässä yhteiskunta määräsi naimattomille naisille ”vanhan piian veron”, jolloin joutui naimattomuudesta maksamaan lisäveroa.²⁶ Yhteiskunta siis painosti tällä menettelyllä vahvasti nuorta perheen perustamisessa, joka taas on usein tulkittu nuoruuden ja aikuisuuden rajapyykiksi.²⁷

1.3 Menetelmänä dekonstruktio ja diskurssianalyysi

Tämä tutkielma kuuluu ennen kaikkea laadullisen tutkimuksen piiriin. Laadullisessa tutkimuksessa päämääränä on ymmärtää ihmisen käyttäytymistä sekä niitä tulkintoja ja merkityksiä, joita he vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa maailmasta rakentavat. Kari Kiviniemen mukaan laadullinen tutkimus on aina lähtökohdiltaan tulkinnallista. Tällöin yleistettävissä olevien tutkimustulosten esittelyn sijaan painottuvat tutkijan omien tulkintojen perustelujen uskottavuus johdonmukaisessa vuoropuhelussa aineiston kanssa.²⁸ Analysoinkin 1950-luvun nuoruusmuistoista kertovia muistitekstejä nimenomaan laadullisesta näkökulmasta, niiden historiasisällön piirteitä eritellen ja purkaen, eikä tilastollinen, laskeva ote ole tässä työssä mukana. Tämä sen vuoksi, että olen erityisesti kiinnostunut siitä, millaista historiakuva muistojen sisältämät rakenteet luovat, enkä näe, että esimerkiksi dikotomioita koskeva määrällinen informaatio toisi paljoakaan tätä seikkaa valottavaa tarpeellista lisätietoa.

---

²⁴ Aapola & Kaarninen 2003, 12–13.

²⁵ Ihalainen 1962, 19.

²⁶ Rekola 1947, 365.

²⁷ Tuomaala 2011, 48.

²⁸ Kiviniemi 2007, 83; Mäntynen & Pietikäinen 2009.

Edellä onkin jo kerrottu muistitiedon erityisistä piirteistä, jotka koskevat niiden asemaa historian tutkimuksen kohdeaineistona. Kun tutkitaan muistia menneisyyden esityksenä, representaationa, on syytä selvittää aluksi, mikä positio kielellä ja kielen tutkimisella on tässä analyysissa. Kun selvitän tässä työssäni kaksijakoisten, dikotomisten rakenteiden toteutumista nuoruusmuistojen tekstisisällöissä, on vaarana, että tulen samalla uusintaneeksi olemassaolevaa käsitteistöä ja itse dikotomioita. Tutkija on nimittäin luonnollisesti aina myös sen kulttuurin jäsen, jota hän tutkii. On siis toisin sanoen mahdollista, että löydän analysoitavasta aineistosta dikotomisista rakenteita jo senkin vuoksi, että olen niitä juuri sieltä etsimässä, eli samalla kun ”paljastan” niiden mahdollista olemassaoloa, tulen myös rakentaneeksi näitä erotteluja. Tämän estämiseksi analyysissa on keskeinen osa reflektoinnilla, eli sillä pohdinnalla, missä määrin tutkijan on mahdollista kuvata tutkittavia ilmiöitä ilman, että tulee huomaamattaan nämä kategoriat jo konstruoineeksi.²⁹

Kun tutkin naisten muistoja 1950-luvun nuoruudesta, ja näiden muistojen rakentamaa historiakuva, on tutkimuskohteeni muodostunut ennen kaikkea esityksistä ja esitystavoista, diskursseista. Diskurssin termillä voidaan tarkoittaa kunakin aikakautena ja kussakin tilanteessa kielenkäytössä ilmenevää kiteytynyttä ymmärrystä todellisuudesta.³⁰ Näin ymmärrettynä diskurssilla on läheinen yhteys jo aiemmin käsiteltyyn historiakuvan käsitteeseen. Eero Suoninen, Juha Jokila ja Kirsi Jokinen kuitenkin määrittelevät diskurssit vielä tarkemmin *”eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta”*. Ajatus perustuu siis ymmärrykseen kielestä, joka ei vain heijastele sosiaalista todellisuutta, vaan myös aktiivisesti rakentaa sitä. Merkityssuhteiden systeemin ymmärtäminen taas on olennaista juuri tekstien dikotomisista rakenteista paljastavassa analyysissa. Kieli ymmärretään tällöin ikään kuin merkitysten kollaasina, jossa eri merkitykset määrittyvät suhteessa ja erotuksessa toisiinsa nähden. Diskurssien rakentumista tarkastelevassa tutkimuksessa, diskurssianalyysissa, sosiaalinen todellisuus hahmottuu useiden keskenään kilpailevien sistemien kenttänä, jotka merkityksellistävät maailmaa ja sen suhteita eri tavoin. Merkityksiä korostavassa tutkimuksessa kiinnostus on sisällöissä, eli niissä merkityksissä, joita ihmiset kirjoituksissaan ja puheissaan tuottavat. Diskurssianalyttinen tutkimusmetodi sinänsä taas on vain väljä teoreettinen viitekehys, joka tarjoaa mahdollisuuksia monenlaisiin sovellutuksiin.³¹ Kun tutkimuskohteenani ovat muistitekstien historiasisällön dikotomiset rakenteet, on syytä tarkentaa diskurssianalyttistä otetta yhteen tarkempaan tutkimusmetodiin, joka on tällaisten erottelujen purkamiseen soveltuvampi menetelmä, nimittäin *dekonstruktioon*.

---

²⁹ Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 23–24.

³⁰ Mäntynen & Pietikäinen 2009, 26.

³¹ Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 17, 24, 27; Jokinen & Juhila 1999, 66.

Termin dekonstruktio (déconstruction) otti alun perin käyttöön ranskalainen filosofi Jacques Derrida (1930–2004) osoittamaan teksteissä ilmeneviä binaarisia vastakohtia, kätkeytyjä merkityksiä ja hajoittamaan kokonaisuus erilaisiin osiin. Dekonstruktio näkökulmasta ongelmana voi pitää sitä, että länsimainen filosofia on järjestäytynyt näiden binaaristen vastakohtien tai dikotomioiden mukaisesti. Tässä järjestelmässä vastakohtat eivät ole keskenään tasa-arvoisia, vaan hallitseva termi saa määritellä vastakohtansa negaation kautta: toinen puoli saa keskeisen roolin, kun taas toinen puoli vain marginalisoidaan, suljetaan pois, ja määritetään ainoastaan vastakohtansa kautta. Dekonstruktiivinen luenta on kiinnostunut siitä, kuinka kielen avulla luodaan joitain merkityksiä ja torjutaan toisia merkityksiä. Dikotomiat eivät kuitenkaan välttämättä ole aina selkeästi näkyvillä tekstin ilmisisällössä. Dekonstruktiivinen luenta auttaakin hakemaan myös sellaisia eroja, jotka ovat olemassa, mutta eivät näy tekstissä. Jos esimerkiksi kansakoulua käyneiden naisen koulumuistot eroavat sisällöltään kokonaisuutena täysin oppikoululaisten vastaavista, voidaan puhua kaksijakoisuudesta koulumuistojen suhteen, vaikka muistelijat eivät suoranaisesti tätä kahtiajakoa tekstissään ilmi toisikaan. Tärkeää on huomata ero tekstiin kirjoitettuihin sanoihin perustuvan ilmeisen merkityksen ja sen välillä, mitä teksti tulee lopulta merkinneeksi laajemmassa kontekstissa, ja etenkin mikä on piilevää, rivien välissä vaikuttavaa merkitystä.³²

Anu Korhosen mukaan dekonstruktiivinen ymmärrys on liittynyt historian tutkimuksen perinteessä postmoderniin koulukuntaan, jonka ideologian pitkälle viedyn tulkinnan mukaan menneisyyttä ei ole eikä sitä voi saavuttaa; on vain tekstejä, joiden lukemiseen voi käyttää aikaansa tai olla jopa mieluummin käyttämättä. Tämä on luonnollisesti suuttanut monet empiirisen koulukunnan edustajat, joiden mielestä menneisyys on jäljitettävissä vain lähteistä huolellisesti rakennetulla tulkinnalla. Onnistuneisiin kompromisseihin kuuluu tietenkin ymmärrys todellisuudesta merkitystodellisuutena, jossa merkit ja merkityksellistämisen prosessit paljastavat jotain sellaista, joka koetaan todellisuudeksi ja jonka varassa toimitaan ja joka on kulttuurissa laajasti jaettu. Näin vältetään joutumasta puhtaan relativismin tielle, jolla menneisyyden todellisuus voisi rakentua miten hyvänsä ja tarkoittaa mitä tahansa. Jo se, että todellisuutta koskevien merkitysten täytyy olla laajasti jaettuja, sanelee merkitystenannolle omat rajoitteensa, eikä mikä tahansa näyttäytyy yhtä lailla todellisuutena.³³ Jos 1950-lukua tarkastellaan muistojen representaationa, ja tätä menneisyyttä tulkitseva teksti on tutkimuksen kohteena, on sillä kuitenkin kulttuurin myötä jäsentynyt kiinne kohta todelliseen menneisyyteen (mitä tahansa ei kollektiivisesti hyväksytä todeksi), eikä mikä tahansa voi muotoutua näiden esitysten sisällöksi. Kiinnostavaa onkin tuoda

---

³² Niikko 2007, 90, 96.

³³ Korhonen 2005, 20, 31.

dekonstrukttiivisen luennan kautta esille se, millaisena tuon ajan muistamme ja millaisten rakennustarvikkeiden kautta tuota aikaa hahmotamme, jäsennäme ja kerromme uudelleen.

Dualismin paljastamisessa dekonstruktio tarkoittaa ennen kaikkea kielessä piilevien erontekojen esille tuomista. Toinen perusyksiköistä määrittyy niiden ominaisuuksien perusteella, mitä toinen vastakkaiseksi ajateltu yksikkö ei kanna: Derridan sanoin termit viittaavat toisiinsa, ja kumpikaan puoli ei ole itsestään selvästi läsnä tai poissa, vaan niiden merkitys koostuu eronteista.³⁴ Usein nämä kaksi yksikköä määrittyvät suhteessa toinen toisiinsa, toista ei voi ajatella olevan olemassa ilman toista. Kun ajattelemme, että osa ihmisistä asuu kaupungissa, sisältää tämä valmiina oletuksen, että toinen osa ihmisistä asuu maaseudulla. Etenkin sukupuoli jaetaan yleensä kahteen toisistaan selväpiirteisesti erillään olevaan perusyksikköön: miehiin ja naisiin. Todellisuudessa sukupuolisuuden käsite on huomattavasti monimutkaisempi. Sinikka Aapolan mukaan mieheys ja naiseus on totunnaisesti asetettu toisilleen vastakkaisiksi kategorioiksi. Kaksijakoisella sukupuolijärjestelmällä on tärkeä yhteiskunnallinen merkitys, sillä ihmisiä luokitellaan ja arvotetaan sukupuolen perusteella. Heille asetetaan esimerkiksi kulttuurisia odotuksia käytöksen ja ulkonäön suhteen, ja näiden normien rikkomisesta saattaa yksilölle koitua sosiaalisia sanktioita.³⁵

Dekonstruktio soveltuu pelkiltä perusteiltaan hieman huonosti metodiksi, sillä se tarjoaa Derridan alkuperäisessä merkityksessä enemmänkin tapoja tarkastella tekstiä ja jäsentää sen luomaa maailmaa. Dekonstruktivistista metodia on sovellettu historian tutkimuksen lisäksi etenkin postmodernissa feministisessä tutkimuksessa, joissa on pyritty paljastamaan sukupuolten välisiä dikotomioita. Varsinainen tapani purkaa muistojen rakentumista koostuu yhdistelevästi sekä dekonstruktion että diskurssianalyysin perusteista. Kumpikaan menetelmä ei tarjoa lopullisia vastauksia, vaan auttaa tutkijaa pikemminkin ymmärtämään ongelman takana olevia tekijöitä. Yleispätevän totuuden etsinnän sijasta on syytä puhua sellaisista tulkinnoista, jotka ovat tietyistä näkökulmasta parhaalla tavalla perusteltuja.³⁶ Käytännön dekonstruktiivinen luentani nuoruusmuistoista eteneekin pääasiassa kolmen keskeisen käsitteen kautta: *nimeämisen, näkymättömyyden ja suhteuttamisen* lävitse.

Dekonstruktion avulla muistitekstien sisältö on mahdollista hajauttaa osiin ja purkaa siellä mahdollisesti olemassa olevat kaksijakoiset rakenteet. Nyt on tärkeää huomata se, että dikotomioiden olemassaolo ei ole lähtökohtainen oletukseni muistitekstien analysoinnissa. Tekstien sisällöt voivat myös olla toteuttamatta tätä jakoa ja korostaa sen sijaan kahta tästä rakenteesta

³⁴ Derrida 1972/1988, 34, 36.

³⁵ Aapola 1999, 259.

³⁶ Suoninen 1997, 13–14; Zalewski 2000, 56.

poikkeavaa ulottuvuutta: *yhtenäisyyttä* ja *moninaisuutta*. Historiallisessa mielessä tämä tarkoittaa sitä, että 1950-luvun nuoruudessa ei muistelijoiden mielestä vaikuttanut kahtiajakoisuus, vaan historiakuva muodostuukin yhtenäisyyttä tai moninaisuutta korostavien diskurssien ympärille. Jos taas tekstistä ilmenee valitun teeman mukaista kaksijakoisuutta, on tämän dikotomisien jaon olemassaoloa tarkasteltava kahdelta eri tasolta: nimeämisen ja näkymättömän tasoilta.³⁷ Keskeisenä ajatuksena tässä termijaossa on se, että vaikka tekstit eivät pinnalta katsoen aina näyttäisikään toteuttavan kaksijakoisuutta, voi muistelijan retoriikka silti rivien välissä paljastaa aiheeseen liittyviä oletuksia, käsityksiä ja uskomuksia.

Kuten jo aiemmin totesin, muistitiedon erityiseen luonteeseen kuuluu olennaisesti se, että kaikkea ei kerrota. Tällöin tekstiä on käsiteltävä myös syvemmältä, näkymättömältä tasolta, jonka perustan Lynn Thiesmeyerin *vaikenemisen* (silencing) käsitteeseen. Thiesmeyerille vaikeneminen eroaa hiljaisuudesta sikäli, että se on selkeästi teko ja myös tulosta kertojan henkilökohtaisista valinnoista, joihin kuitenkin sisältyy myös oletuksia siitä, mikä yhteiskunnassa on kerrottavaksi hyväksyttävää ja mikä taas ei.³⁸ Dekonstruktiivisessa luennassa pyritään juuri löytämään tekstistä sokeita pisteitä ja halkeamia, jotka tahattomasti paljastavat sen jännitteen, joka vallitsee tekstin ilmi- ja piilosisällön välillä. Vaikenemiset paljastavat tekstistä ristiriitaisuuksia ja epäyhtenäisyyksiä, jotka asettavat toiseen valaistukseen niitä puhetapoja, jotka tavallisesti näyttävät luonnollisilta.³⁹

Alun Munslow'n mukaan dekonstruktiivinen historioitsija ei vain pyri etsimään teksteistä sitä, mitä tavallinen lukija ei huomaa, vaan myös niitä elementtejä, jotka toimivat vastoin tekijän aikomuksia. Dekonstruktiivinen historiankirjoitus lähtee ajatuksesta, että totuuksia on teksteissä aina läsnä enemmän, kuin miltä ensinäkemältä vaikuttaisi.⁴⁰ Tutkielmani aihepiirissä tämä voi tarkoittaa sitä, että jos tekstissä puhutaan vain toisesta vastapartista, kuten vain maaseudusta tai vain kaupungista, niistä voidaan kuitenkin puhua sellaisessa merkityksenannossa, että se osapuoli, josta vaietaan on kuitenkin myös dikotomisesti mukana itse tekstissä. Kaupunkia voidaan esimerkiksi kuvailla sellaisilla myönteisillä ominaisuuksilla, jotka kätkeytyvät antavat ymmärtää, että maaseutuun samanlaisia ominaisuuksia ei voi samalla tavoin liittää. Vaikenemisen käsitteen mukaan tuominen tekee siis analyysistä täydempää ja paljastaa myös tekstin kätkeytyviä rakenteita, sen sijaan että analyysissa todettaisiin vain muistojen ilmitasolla näkyvä dualismi tai sen poissaoleminen.

---

³⁷ Nimeämisen käsitteen olen ottanut diskurssianalyttisestä tutkimuksesta, jossa sillä tarkoitetaan sellaista keskeistä kielellistä toimintaa, jolla maailman asioita, ilmiöitä, tapahtumia, toimintoja ja ihmisiä kuvataan ja nimetään. Nimeämisellä tarkoitetaan ennen kaikkea sitä, millaisia nimityksiä valitaan, kun halutaan maailman ilmiöitä kuvata, ja millaisiin ryhmiin, luokkiin ja kategorioihin maailmaa luokitellaan. Ks. Mäntynen & Pietikäinen 2009, 71.

³⁸ Löfström 1999, 104; Thiesmeyer 2003, 2.

³⁹ Niikko 2007, 96.

⁴⁰ Munslow 1997, 102.

Pelkästään näiden kahden käsitteen, ja tekstin itsensä, tasoilla operoiminen kohdentaisi tutkimukseni lähemmäs kieli- kuin historiatiedettä. Siispä kaiken dekonstruktiivisen luennan keskeisimpänä ytimenä täytyy olla vielä kolmas termi: *suhteuttaminen*. Tämä tarkoittaa sitä, että tarkastelen muistitekstejä ja niiden historiakuvaan vasten aiemman historian tutkimuskirjallisuuden ja populaarien julkaisujen muodostamaa kuvaa 1950-luvun nuoruudesta. Näin sirpalemaisten muistikuvien rihmastosta voi paljastua kaksijakoisia rakenteita etenkin silloin, jos ne näyttäytyvät perustellulla tavalla vasten aiempia, julkisen historian tutkimuksen muodostamia käsityksiä. Niinpä muistoja on suhteutettava analyysissä kaiken aikaa siihen, mitä kirjallisuudessa ja julkisissa esityksissä on aihepiireistä aiemmin kerrottu. Myös populaareilla historiateksteillä on vertailussa perusteltu paikkansa, sillä on todennäköistä, että tämän tutkielman muistelijat, jotka eivät ole pääsääntöisesti akateemisesti koulutettuja, ovat hankkineet historiakäsityksensä tämantapaisista julkaisuista. Lisäksi muutama poiminta aikalaiskirjallisuudesta tarjoaa tähän historiakuvaan täydennystä. Niinpä voidaan sanoa, että juuri näillä esityksillä on tavallisten ihmisten arkikäsityksiin menneisyydestä ollut mitä suuressa määrin vaikutusta. Tällainen kaksoisluenta tarjoaa vertailua ja oivalluksia sekä helpottaa myös aukkojen ja hiljaisuuksien näkyväksi tekemistä. Näin varmistan myös sen, ettei tutkimuksesta tule historyayhteydestä irrallista tekstianalyysia, vaan sanottu merkitys tai merkityksettömyys kietoutuu laajempiin yhteyksiin.

Dekonstruktio ja diskurssianalyysi nähdään tässä tutkielmassa toisiinsa kietoutuneina analyysin menetelminä, jotka eivät tarjoa tutkimusongelman kannalta lopullisia vastauksia, vaan auttavat ymmärtämään tuon ongelman takana vaikuttavia tekijöitä. Ne auttavat tutkijaa oivaltamaan, että ongelman ratkaisutavat piilevät sen omassa olemuksessa, ja konkreettiset ongelmat saavat ratkaisunsa ilman, että tarvitsisi tyytyä yksiselitteisiin vastauksiin. Sekä dekonstruktiivinen lukeminen että diskurssianalyysi ovatkin kriittisen ajattelun soveltamista sekä sosiaalisiin tilanteisiin että kätkeytyvien toimintojen ja uskomusten paljastamiseen. Dekonstruktiivisen historian tutkimuksen merkitys on siinä, että mitä enemmän olemme purkaneet aiemmin luonnollisina ja itsestäänselvinä pitämiämme oletuksia ja tulleet ymmärtämään asioita toisella tavalla, sitä enemmän meidän on pakko tutkia omia käsityksiämme ja hakea uusia tapoja toimia ja ajatella.⁴¹

1.4 Tutkielman aineisto ja esitysrakenne

Tämän tutkielman lähdeaineisto jakaantuu kahteen tyyppiin: haastatteluihin ja kilpakirjoitusten muistiteksteihin. Haastatteluaineistoni koostuu kymmenestä Tampereella ja lähikunnissa syksyllä

---

⁴¹ Niikko 2007, 100–101; Zalewski 2000, 56.

2014 ja keväällä 2015 suorittamistani henkilöhaastatteluista. Haastateltavat ovat kaikki vuosina 1936–1941 syntyneitä naisia, jotka ovat eläneet nuoruutensa 1950-luvulla Pirkanmaan seudulla. Jokainen haastateltava on valikoitunut tutkimuksen osaksi aivan satunnaisesti. He ovat löytäneet kolmen tamperelaisen eläkeläisjärjestön riveistä: Tampereen Eläkeläiset ry:n, Tampereen Kansalliset Seniorit ja Kristillinen Eläkeläisyhdisys Ikinuoret ry:n kautta. Haastateltavat ovat joko ottaneet minuun vapaaehtoisesti yhteyttä tai olen rekrytoinut heidät eläkeläisjärjestön joukkotapaamisten yhteydessä. Haastattelut on tehty nauhurille joko haastateltavien kotona tai eläkeläisjärjestöjen yhteisissä kerhotiloissa. Nauhoista litteroimalla purettu teksti ovat perustana myöhemmän analyysikappaleeni dekonstruktiiviselle luennalle. Haastatteluiden kesto on vaihdellut noin 50 minuutista puoleentoista tuntiin. Haastattelujen kohdalla juuri kymmenen tuntui lukumäärältään muodostavan sopivan hallittavissa olevan kokonaisuuden, jossa maantieteellinen raja Pirkkanmaahan on myös lisännyt aineiston koherenttiutta ja sisäistä vertailukelpoisuutta. Anonymiteetin säilyttämisen vuoksi olen muuttanut haastateltavien nimet satunnaisiksi naisten etunimiksi, sillä henkilön tunnistettavuus ei ole millään tavalla tutkimusongelman kannalta olennaista.

Toinen puoli aineistostani koostuu *Oi nuoruus!* -nimiseen kirjoituskilpailuun lähetetyistä teksteistä. Kyseinen kirjoituskilpailu järjestettiin vuonna 2010 (15.5–30.11.2010) Nuorisotutkimusseuran, Nuoren Voiman Liiton ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran yhteistyössä. Kaiken kaikkiaan kilpailuun osallistui 376 vastaajaa, joiden syntymävuodet osuivat ajanjaksolle 1917–1998. Kilpailun ideana oli tutkia pidemmän ajallisen perspektiivin puitteissa tapahtuvia sukupolvikokemuksia ja tavoittaa sekä tämän päivän nuorten että vanhempien sukupolvien käsityksiä nuoruudesta.⁴²Tavoittaessani näistä teksteistä juuri 1950-luvun nuorten muistoja, valikoin kaikista materiaalista 29 tekstiä, joiden kirjoittajien ikävuodet osuivat rajaamalleni tutkimusikäluokalle 1935–1941. Näistä teksteistä jouduin kuitenkin vielä hylkäämään yhdeksän tekstiä, sillä niiden sisältö ei vastannut tutkimukseni aihetta. Pääosin tekstit eivät olleet käyttökelpoisia sen vuoksi, että niiden muistot eivät ajoittuneet 1950-luvulle, vaan käsittelivät joko ainoastaan 1940-luvun lapsuutta tai 1960-luvun varhaisaikuisuutta. Näiden tekstien lisäksi hylkäsin yhden kirjoituksen sen pituuden vuoksi, sillä se oli selvästi kirjoitettu romaanikäsitteeksi ja erosi näin ollen muotonsa puolesta merkittävästi muista kirjoituksista. Yksi teksteistä taas sisälsi vain otteita kirjoittajan 1950-luvun päiväkirjoista, eikä sen vuoksi soveltunut vertailukelpoiseksi muistitekstiksi. Jäljelle jäivät 20 tekstiä, jotka muodostavat lähdeaineistoni toisen puoliskon. Tekstien pituudet vaihtelevat, ja osa

---

⁴² Suurpää & Vehkalahti 2014, 5, 7. Aineisto on verrattain uusi ja tutkimaton. Sitä on tähän mennessä ainakin käytetty jo aiemmin mainituissa vuonna 2014 ilmestyneessä Kaisa Vehkalahden ja Leena Suurpään toimittamassa teoksessa *Nuoruuden sukupolvet: Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään* (Nuorisotutkimusseura, Helsinki) sekä Essi Jouhkin pro gradu -tutkielmassa. Sain aineiston haltuuni Nuorisotutkimusseuralta, mutta kirjoituksia ollaan myös parhaillaan arkistoimassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston kokoelmiin.

kirjoittajista on kertonut aihepiireistä hyvin täsmällisesti ja vuolaasti, osa taas varsin niukkasanaisesti. Myöskään maantieteellistä rajausta näin niukasta aineistosta ei ollut mahdollista tehdä, vaan kirjoitusten muistot paikantuvat hyvin eri puolille Suomea aina Lapin perukoilta Helsingin kaduille saakka. Kaikkien tekstien kohdalla on kuitenkin muistojen kohteena ollut enemmän tai vähemmän 1950-luvulla eletty nuoruus.

Tutkielmani keskeinen esitysrakenne noudattaa seuraavanlaista järjestystä. Toinen luku muodostaa tutkielmani taustaluvun, jonka keskeisenä tarkoituksena on tutkimuskirjallisuuden ja populaarien historiaesitysten kautta kertoa millä tavoin ja missä määrin 1950-luvun nuoruuden historiakuva voi valittujen teemojen osalta pitää kahtiajakautuneena. Tämän luvun tarkoituksena on siis osoittaa aluksi yleisesti, minkälainen mieli ja merkitys ylipäänsä on sillä oletuksella, että 1950-lukua olisi tapana esittää yleisesti erilaisten kahtiajakojen mukaisesti. Samalla luku tarjoaa eräänlaisen yleiskatsauksen 1940- ja 1950-lukujen Suomeen ja niihin elämisen ehtoihin, joiden puitteissa nuorten tyttöjen oli elämänsä nuoruusvaihetta elettävä. Kun yleiskuva on muodostettu, jatketaan varsinaiseen analyysiin, joka jakautuu kahteen erilliseen käsittelylukuun. Käsittelyluvut on erotettu toisistaan niiden sisältämän aineistotyyppin vuoksi. Käsittelen kolmannessa luvussa haastatteluihin perustuvia muistitekstejä ja neljännessä luvussa kirjoitettuja muistitekstejä.

Tämä aineistotyyppin mukainen jaottelu perustuu siihen epistemologiseen eroavaisuuteen, että oma positioni haastatteluaineiston sisällön rakentamisessa ja tuottamisessa on ollut hyvin aktiivinen, toisin kuin kirjoitettujen tekstien kohdalla, joiden olemassaolo on minusta täysin riippumatonta.⁴³ Näin ollen myös haastattelutilanteiden refleктоiminen on kolmannessa luvussa tärkeässä roolissa, jotta sisällön alkuperäinen synty tulisi lukijalle mahdollisimman läpinäkyvästi esitellyksi. Tutkielman aiheena on myös pohtia erilaisten muistamistapojen vaikutusta muistojen sisältöihin. Ilman aineistotyypeittäin tapahtuvaa jakoa eri muistitekstien toisistaan täysin poikkeavat tuotantoehdot eivät tulisi lukijalle tarpeeksi selviksi, vaan aineistojen sisällöt sekoittuisivat kohtalokkaasti.⁴⁴ Viimeisessä viidennessä luvussa nämä sisällöt kuitenkin yhdistetään lopullisessa vertailussa ja kokonaistulkinnassa, jossa muisteluiden kokonaishistoriakuva ja sen mahdollinen dualistisuus tai dualismin poissaolo on viimein mahdollista rakentaa ja tuoda lopullisesti näytteille.

---

⁴³ Myös Sinikka Aapolan tutkimus *Murrosikä ja sukupuoli. Yksityiset ja julkiset ikämäärittelyt* (SKS 1999) on järjestetty eri lukuihin muistiaineiston tyyppien mukaisesti, ja Aapola myös itse käyttää tätä samaista perustelua jaottelunsa valinnassa.

⁴⁴ Tarpeetonta toistoa lukujen sisällöissä on kuitenkin pyritty välttämään.

2. Nuoret ja 1950-luvun dualismi

2.1 1950-luvun nuoruuden lähtökohdat

1940-luvulla lapsuutensa viettäneiden suomalaisten elämää varjostivat kauttaaltaan vuosina 1939–1945 käydyt kolme sotaa, joiden jälkeen suomalaiset elivät aineellisesti varsin puutteellisissa ja niukoissa olosuhteissa. 1950-luvun nuoria olivat he, jotka olivat syntyneet joko vähän ennen sotia 1930-luvun lopulla tai sen aikana 1940-luvun alussa.⁴⁵ Talvi- ja jatkosodassa sekä Lapin sodassa kaatui tai katosi yli 90 000 miestä ja vammautui yli 200 000. Sotaorvoiksi jääneitä lapsia oli noin 50 000 ja leskeksi jääneitä naisia 30 000. Sodan jäljet vaikuttivat siis koko suomalaiseen yhteiskuntaan sen kaikissa kerroksissa, ja myös tämän kaiken keskellä kasvaneiden pienten lasten jokapäiväiseen arkeen. Edessä olivat pitkä ja vaativa jälleenrakennuksen kausi sekä raskaat sotakorvaukset. 1940-luvun loppua ja 1950-lukua onkin alettu kutsua *pitkäksi 50-luvuksi*, sillä vuodesta 1945 käynnistyneen maan jälleenrakennuksen ajan on katsottu vallinneen vielä pitkästi 50-luvun puolella.⁴⁶

Rauhan ajan koitettua sotien jäljet heijastuivat vielä kauan 1940-luvun lasten vanhempien käyttäytymiseen ja suhtautumiseen omien lastensa kasvatukseen.⁴⁷ Pertti Haapala on tähdentänyt osuvasti kuinka nuoret ovat aina entisiä lapsia ja tulevia aikuisia. Tällöin nuorten taustalla on merkitystä: missä he asuvat, keiden lapsia he ovat, mitä koulua käyvät ja mitä heille lapsena oikein tapahtui. Ennen suurten ikäluokkien varttumista 1940- ja 1950-lukujen nuorten sosiaalisissa taustoissa ei tapahtunut suuria muutoksia. Suomessa oli vuonna 1950 noin 311 000 nuorta, joista 73 % asui maaseudulla, joten nuoruus tänä aikana oli varsin pitkälle juuri maalaisnuoruutta.⁴⁸

Maaseudulla taas usein vallitsivat työntekeä ja perinteisiä kasvatusarvoja korostavat näkemykset kaikkein vankimmin. Sodan aikana naiset olivat saaneet harteilleen kaksoistaakan: heidän tuli huolehtia sekä taloudesta että jälkikasvusta. Näitä sota-ajan äitejä onkin jälkeinpäin muisteltu erityisellä kunnioituksella, sillä tämän ajan naisten luonnetta on kuvattu pääasiassa periksiantamattomuuden ja sitkeyden termein. Sotien jälkeen sukupuolisen työnjaon tasapaino kuitenkin palasi jossain määrin takaisin, kun isät olivat jälleen läsnä perheidensä arjessa. Turvalliseksi mutta etäiseksi koetut 1940- ja 1950-lukujen perheenisät olivat taloudessaan

---

⁴⁵ Kaarninen 2006, 14.

⁴⁶ Hytönen 2013a, 8.

⁴⁷ Korkiakangas 2013, 19.

⁴⁸ Haapala 2003, 73, 76.

ehdottomia päätöksentekijöitä, joiden läsnäolo ja auktoriteetti olivat usein kodin arjessa näkyvämpiä kuin äitien.⁴⁹

On usein sanottu, että 1940-luvun lapsuutta määritteli leimallisimmin työnteon ja ahkeruuden ihanne. Kun melkein kaikesta oli puutetta, työnteon määrään ei voinut juurikaan vaikuttaa. Etenkin maaseudun lapset koitettiin saada mukaan talon töihin niin pian kuin he vain kykenivät. Näin ollen myös vanhemmat keskittyivät pitkälti perheen toimeentulon turvaamiseen, eivätkä lapset saaneet samalla tavoin yksilöllistä huomiota kuin mihin useiden perheiden kohdalla nykyään on totuttu. Hellittely, kannustus ja ohjaus eivät yleisesti kuuluneet tapoihin, joten monille lapsille vanhemmat jäivät emotionaalisesti varsin etäisiksi. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt lasten turvattomuutta. Hädän tullessa vanhemmat, isovanhemmat tai vanhemmat sisarukset olivat usein saatavilla. Vaikka lapset liitettiin varhain aikuisten maailman osaksi, raja lasten ja aikuisten välillä oli hyvin selvä, ja sukupolvihierarkian mukaisesti lasten osa oli olla kaikessa viimeinen. Heidän elämässään vallitsivat siis tiukat rajat, joista ei juuri neuvotteluja käyty, ja ruumiillinenkin rangaistus tottelemattomuudesta oli varsin tavallista. Ahkeruuden lisäksi oli tärkeää kasvattaa lapsi rehellisyyteen, vaatimattomuuteen ja vanhempien ehdottomaan kunnioittamiseen.⁵⁰

1940-luvun lapset tuli kasvattaa ennen kaikkea itsenäisesti toimeentuleviksi ja yhteiskuntaan sopeutuviksi kunniallisiksi kansalaisiksi. Tavoitteena oli usein kasvattaa sellaisia aikuisia, jotka olisivat vakaita ja varovaisia niin puheissaan, käyttäytymisessään kuin tunneilmaisussaan. Tottelevaisuus ja häveliäisyys kuuluivat hyvän ihmisen tavoiteltaviin ominaisuuksiin, mutta lapsille niiden ei katsottu lankeavan luonnostaan, vaan heidät tuli sellaisiksi johdonmukaisesti kasvattaa. Pelon valtaan saattamisella lasta usein estettiin tekemästä jotain sellaista, mitä hän itse olisi halunnut, mutta mitä vanhemmat eivät voineet hyväksyä. Myös muita kanssaihmissä kohtaan tuli käyttäytyä kunnioittavasti, ja erilaisuuteen oli suhtauduttava yhdenvertaisesti. Pääosin nuorten kasvatuksessa luotettiin kuitenkin itsestään kasvamisen periaatteeseen, etenkin aroista henkilökohtaisista asioista kun ei juuri keskusteltu. Esimerkiksi nuorten tyttöjen oli yleensä hankittava tietoa seksuaalisuudesta ja naiseksi kasvamiseen liittyvistä tapahtumista joko kantapään kautta itse tai sitten kavereilta kyselemällä. Vanhemmat eivät juuri näistä asioista kertoneet.⁵¹

1940-luvulla koettiin usein sotien myötä vahvaa koko kansakuntaa koskettanutta yhteishenkeä, mutta 1950-luvulle tultaessa alkoi vähitellen muodostua selkeitä kaksijakoisia järjestyksiä, joiden

---

⁴⁹ Leino & Viitanen 2003, 188–189.

⁵⁰ Korkiakangas 1996, 112, 327; Leino & Viitanen 2003, 190.

⁵¹ Leino & Viitanen 2003, 191–193; Ruoppila 1954, 182–188.

mukaisesti suomalaisten elämä vähitellen alkoi rakentua.⁵² Erittelen seuraavaksi viiden tämän tutkielman haastattelu- ja arkistomateriaalista esille nousseen teeman vastinpareja, jotka näkyvät erityisen hyvin sekä 1950-luvun nuoruudesta kertovissa muisteluteksteissä että aikakautta käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa ja populaareissa julkaisuissa. Seuraavien alalukujen tarkoituksena on valottaa, missä määrin on perusteltua ja mielekäästä puhua juuri näiden vastinparien kautta rakentuneesta 1950-luvun historiakuvasta. Jokainen vastinpari käsitellään seuraavaksi selkeyden vuoksi omassa alaluvussaan, vaikka teemat eivät toki vaikuttaneet 1950-luvun nuorten elämässä omina erillisinä ulottuvuuksinaan, vaan limittyivät myös vahvasti toisiinsa.

2.2 Nuoret maaseudulla ja kaupungissa

1950-luvun nuoret jakaantuivat tutkimusten ja julkaisujen antaman historiakuvan mukaan selkeästi kahteen eri ryhmään sen mukaisesti, millaisessa asuinympäristössä he nuoruutensa elivät. Nämä kaksi toisilleen vastakkaista asuinympäristön ryhmää olivat *maaseutu* ja *kaupunki*. Antti Eskola tutki teoksessaan *Maalaiset ja kaupunkilaiset* (Kirjayhtymä, Helsinki 1963), kuinka maaseudun ja kaupungin asukkaat toisiinsa suhtautuivat ja oliko heidän välillään havaittavissa negatiivista vastakkainasettelua. Kahdeksi perusvastakohtaksi Eskola määritteli kaupunkien kuluttajat ja maaseudun tuottajat, joiden toisiinsa kohdistuvissa näkemyksissä oli selkeitä vastakkaisia eroja. Yhteiskunnallisena taustana hänen 1960-luvun alussa julkaistussa tutkimuksessaan oli juuri 1950-luvun Suomi.

Kirsi-Maria Hytösen mukaan erityisesti suomalaiseen maalaisköyhyteen kuulunut vastakohtaisuus maaseudun ja kaupungin välillä alkoi purkautua vasta 1960-luvulla, kun esimerkiksi tulo- ja koulutuserot, liikkuvuus ja terveyspalvelut kokivat tasaantumista.⁵³ Maaseudun ja kaupungin vastakkaisuus ei kuitenkaan ole mikään 1950-luvun ilmiö, vaan sitä voi havainnoida monelta muultakin ajanjaksolta. Erityisen mielekkääksi tämän kahtiajaon esiin nostamisen 1950-luvun kohdalla tekee kuitenkin se, että juuri tällä vuosikymmenellä tapahtui ensimmäinen merkittävä murros väestön siirtymisessä maaseudulta kaupunkiin. Vuosikymmenen alussa Suomi oli muista eurooppalaisista poiketen vielä vahvasti agraarinen: kaksi kolmannesta väestöstä asui maaseudulla, ja maatalojen lukumäärä kasvoi vielä toisen maailmansodan jälkeen. Kuitenkin maaltamuutto ja yhteiskunnan kaupungistuminen käynnistyivät vahvasti vuosikymmenen kuluessa. Vuonna 1956 jo

---

⁵² Ks. esimerkiksi Alasuutari 1996, 107; Hietala 1992, 9.

⁵³ Hytönen 2014, 175.

noin joka kymmenes suomalainen asui Helsingissä.⁵⁴ Todellinen maaltapako ja maaseudun autioitumiskehitys lähtivät kuitenkin liikkeelle vasta 1960-luvun lopulla. Molemmat asuinympäristöt olivat siis 1950-luvulla elinvoimaisuudessaan harvinaisen tasaveroiset. Toisaalta niiden elinolosuhteet erosivat usein varsin jyrkästi toisistaan: uudet nuorisokulttuurin ilmentymät koskettivat ensimmäisinä suurien kaupunkien nuorisoa, kun taas maaseudulla elinolosuhteet eivät välttämättä eronneet ratkaisevasti 1800-luvun lopun Suomesta.⁵⁵

Maaseudun asutustilallisten nuorten elämä kului erityisen köyhissä oloissa. Kyläkoulut olivat täynnä oppilaita ja koulun jälkeen työnäkymät avautuivat usein joko kotitalalta, metsätöistä tai kaupungista. Elintason noustessa 1950-luvun mittaan uudet muutokset koskettivat voimakkaimmin kaupunkia, etenkin Helsinkiä ja sen nuorisoa. Keskiluokkaisten perheiden nuoret kuuntelivat äänilevyjä jäätelöbaareissa, ja heidän elämänehdot erosivat merkittävästi pientilallisen perheen työnteon täyttämästä arjesta.⁵⁶

1950-luvun Suomi ei kuitenkaan jakautunut mitenkään yksiselitteisesti maaseudun ja kaupunkien väestöihin. Useat asuivat sekä kaupunkia että maaseutua muistuttavissa kauppaloissa, ja maaseutumaisen elämäntavan monet piirteet säilyivät myös vielä pitkään kaupunkeihin muuttaneiden ihmisten elintavoissa. Kaupungeissa koettiin vielä 1950-luvun alussa voimakasta asuntopulaa, ja moni perhe joutui asumaan hyvin puutteellisissa olosuhteissa. Myöskään monissa maataloissa ei vielä ollut sisävessoja tai juoksevaa vettä. Ahdas asuminen, kurjuus ja yksinkertaiset olot kärjistyivät erityisesti maaseudulta kaupunkeihin muuttaneiden työväestön perheiden elinolosuhteissa; Helsingissä kaikkein kurjimmissa oloissa asuvien perheiden lapsia jouduttiin sijoittamaan jopa lastenkoteihin.⁵⁷

Antti Eskolan mukaan yksi maalaisia ja kaupunkilaisia voimakkaasti erottanut piirre oli se, että kaupungissa oltiin työn suhteen sidotumpia ja vapaa-ajan suhteen vapaampia. 1950-luvun kaupungeissa ihmiset kävivät palkkatöissä aikataulujen mukaisesti ja lauantaitkin olivat työpäiviä aina vuoteen 1965 saakka. Työnteon suhteen maaseudun tilallisilla oli taas itsenäisempi päättäväisyyttä, mutta vapaa-ajan vieton mahdollisuudet sen sijaan olivat pienissä kylissä paljon rajoitetummat. Kuitenkin Eskolan tutkimuksen tulos maaseudun ja kaupunkilaisten

---

⁵⁴ Turpeinen 1992, 300.

⁵⁵ Alasuutari 1996, 62; Kaarninen 2006, 14; Kuisma 2008, 15; Nevala-Nurmi 2013, 199.

⁵⁶ Haapala 2003, 81.

⁵⁷ Heinonen 2008, 112; Koskinen-Koivisto & Marander-Eklund 2013, 167.

asennoitumisessa toisiinsa oli se, ettei niissä esiintynyt jyrkkiä ristiriitoja. Vaikka Suomi jakautui 1950-luvulla selkeästi maaseudun ja kaupunkien väestöön, keskinäiset asenteet olivat vastakkaisia pikemminkin vain varakkaiden ja varattomien yhteiskuntaluokkien välillä, asuivat he sitten maalla tai kaupungissa.⁵⁸

2.3 Oppikoulu nuoruuden vedenjakajana

1950-luvun nuoren elämässä oli kaksi selkeää kiintopistettä, joiden ympärille koko muu elämä rakentui: koti ja koulu. Jos asuinympäristö oli yksi suurimmista tekijöistä, jotka ratkaisivat nuoren elämän perusedellytykset, niin koulutus taas määritteli vahvimmin hänen tulevaisuutensa, sillä eri koulutusväylien kautta avautuivat erilaiset ammattinäkökulmat. Juuri mikään muu instituutio tai ilmiö ei jakanutkaan nuoria niin selkeästi 1950-luvun Suomessa kahteen eri leiriin, kuin juuri koululaitos, joka perustui kahden erilaisen rinnakkaiskoulun systeemiin: oppikouluun ja kansakouluun. Mia Leino ja Kirsi Viitanen ovat todenneet osuvasti, että 1950-luvun nuorten elämää merkittävimmin jakavaksi tekijäksi muodostui joko oppikouluun pääsy tai sieltä poisjääminen.⁵⁹

Kuusivuotinen kansakoulu oli suomalaisten lasten sivistyksen peruspilari. Kansakouluja alettiin perustaa vuoden 1866 kansakouluasetuksen myötä, ja koulu vakiinnutti asemansa lopullisesti sen jälkeen, kun vuonna 1921 säädettiin laki kaikille lapsille yhtäläisestä oppivelvollisuudesta. Tämä oppivelvollisuus alkoi Niilo Kallion mukaan 1950-luvun puolivälissä yleensä sen vuoden syksyllä, jolloin lapsi täytti seitsemän vuotta, ja päättyi tämän täyttäessä joko 16 tai poikkeustapauksissa 17 vuotta.⁶⁰ Kansakoulu oli kaikille lapsille tarkoitettu yleissivistävä koulu, ja sen jälkeen oli mahdollista käydä kaksi vuotta jatkokoulua. Jatkoluokkien merkitys tosin oli etenkin maaseudulla varsin vähäinen, ja kaupungeissa niistä tuli erityisesti alempien yhteiskuntaluokkien lasten opinahjoja, joissa opiskelun tavoitteet liittyivät lähinnä työntekoon, sukupuolisen työnjaon uusintamiseen sekä sosiaaliseen kontrolliin. Tämä vakiintumaton jatko-opetus yhtenäistettiin 1950-luvun lopulla kaksivuotiseksi kansalaiskouluksi, jonka tavoitteena oli oppilaiden yleissivistyksen syventäminen ja jatko-opintoihin liittyvien valmiuksien parantaminen. Kouluaikaa pidentämällä pyrittiin myös ehkäisemään nuorten ”joutilaisuutta”. Jatkokoulun jälkeen nuoret hakeutuivat joko ammatilliseen koulutukseen tai suoraan työelämään. Kansalaiskoulukokeilu jäi kuitenkin vain

---

⁵⁸ Eskola 1963, 165.

⁵⁹ Leino & Viitanen 2003, 194.

⁶⁰ Kallio 1955, 9. Tämä oppivelvollisuusikälaki on koskettanut tällöin juuri tämän tutkimuksen vuosina 1935–1941 syntyneitä nuoria.

lyhyeksi välivaiheeksi, sillä se ei kyennyt ratkaisemaan rinnakkaiskoulujärjestelmän keskeisintä puutetta: lasten jaottelua jo runsaan kymmenen vuoden iässä erilaiset koulutusmahdollisuudet tarjonneille väylille.⁶¹

Rinnakkaiskoulujärjestelmän toinen puoli koostui kahdeksanvuotisesta oppikoulusta, joka jakaantui viisivuotiseen keskikouluun ja kolmivuotiseen lukioon. Oppikouluun saattoi pyrkiä kansakoulun neljänneltä luokalta, mutta myös vielä tarpeen tullessa kuudenneltakin luokalta. Oppikoulu oli alun perin tarkoitettu sivistyneistön lasten opinahjoksi, ja sen pääasiallinen tehtävä oli ylioppilastutkintoon valmentaminen.⁶² Oppikouluun pääsy toimikin todellisena vedenjakajana 1950-luvun nuorten elämässä. Vaikka monet jättivät oppikoulun käymisen pelkkään keskikouluun, jo sieltä saadulla päästötodistuksella avautuivat nuorille ovet moniin toimistotyön kaltaisiin niin kutsuttuihin ”parempiin ammatteihin”. Maaseutunuoret taas olivat oppikouluun pyrittäessä monin paikoin eriarvoisessa asemassa, sillä oppikouluun meno tarkoitti usein muuttamista koulukortteereihin jopa kymmenien kilometrien päähän kodista.⁶³ Jonkin verran helpotusta alueelliseen eriarvoistumiseen toi 1950-luvulla kuitenkin vuodesta 1946 lähtien tapahtunut kunnallisten keskikoulujen perustaminen. Keskikoulujen muodostama verkosto kattoi yhä useammin myös kaukaisemmat syrjäseudut.⁶⁴

Oppikoulun käyminen ei ollut myöskään ilmaista, toisin kuin kansakoulun käyminen. Jos lapsi oli erityisesti köyhemmästä työläisperheestä, pidemmälle opintielle lähtö saattoi tyssätä vanhempien vastustukseen joko sen vuoksi, että työntekoa pidettiin arvokkaampana ja opiskelua ajanhukkana tai siksi, että oppikoulun käymiseen ei useinkaan ollut taloudellisia voimavaroja.⁶⁵ 1950-luvun lasten ja nuorten mahdollisuudet kouluttautumiseen eivät olleet siis kovinkaan tasa-arvoiset. Tästä huolimatta oppikoululaisten määrä kasvoi koko vuosikymmenen ajan. Erityisesti nuoria naisia hakeutui oppikouluihin yhä enemmän. Heitä oli ollut oppikouluissa määrällisesti enemmän kuin poikia jo 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, ja 1960-luvun alkuun tultaessa tyttöjä oli kaikista ylioppilaista jo yli 60 %.⁶⁶

---

⁶¹ Nevala 2008, 90–91.

⁶² Hytönen 2013b, 43; Kallio 1955, 60.

⁶³ Vehkalahti 2013, 64.

⁶⁴ Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011, 25; Jouhki 2014, 229; Kallio 1955, 43.

⁶⁵ Hytönen 2013b, 48.

⁶⁶ Koski 2003, 284.

Etenkin oppikoululaisten keskuudessa nuorten erottelu oli varsin selkeärajaista, sillä koulun sosiaalinen kontrolli ulottui usein myös koululaisten vapaa-aikaan. Nuorten oman ajan lisäksi oppikoulut pyrkivät järjestämään oppilailleen omaa ohjelmaa ja virkistystoimintaa, joka sitoi nuoret koulun valvonnan piiriin myös koulun ulkopuolella. Esimerkiksi teiniyhdistykset, kuten Teiniliitto, järjestivät usein omia teinihippoja, joissa juhlittiin opettajien valvovan katseen alla.⁶⁷ Koululaisten muistelmissa kansa- ja jatkokoulun käyneiden muistot ovatkin usein poikenneet erityisesti juuri tältä osin jyrkästi oppikoululaisten vastaavista, joiden kantavana elementtinä ovat olleet vilkkaan seuralämän kuvaukset koulun järjestämisestä kerhoista, illanvietoista ja kesäretkistä.⁶⁸ Oppikoulujen ihanteet noudattelivat vielä 1950-luvulla hyvin pitkälle sääty-yhteiskunnan arvoja, ja näiden koulujen tehtäviin kuului aivan avoimesti pyrkimys erotella nuoret suhteessa sosiaaliseen hierarkiaan niin koulunkäynnin kuin kaiken vapaa-ajan arjenkin mukaisesti. Tämä maailmankatsomus iskostui lähtemättömästi myös monien 1950-luvun nuorten mieleen.⁶⁹

2.4 Sifonkihuiveja ja pokasahoja: työnteon ja vapaa-ajan dualismi

1950-luvun nuorten ajankäyttöä hallitsivat yhä vanhan agraarisen Suomen ruumillista työnteoa korostavat arvostukset. 1940-luvun lopulla Suomessa elettiin säännöstelytaloudessa, ja monista peruselintarvikkeistakin oli suurta puutetta. Tällöin varttuneet nuoret kasvoivat ymmärtämään lujan työnteon välttämättömän merkityksen elämän peruspilarina. Vuonna 1950 vanhan agraarisen Suomen rakenteet tuntuivat seisovan tukevasti paikoillaan. Tuolloin ammatissa toimineista 15–19-vuotiaista naisista oli lähes kaksi viidesosaa sekä samanikäisistä miehistä jopa selvä enemmistö vielä töissä maataloudessa. Nuoret naiset käänsivät selkänsä maataloustyölle kuitenkin 1950-luvun aikana, sillä vuonna 1960 heistä työskenteli maataloudessa enää noin 15 %. Nuorten naisten oli helpompi lähteä maaseudulta kaupunkiin, sillä kotiapulaisista oli kaupungeissa usein pulaa, ja isäntäväen vierashuone tai alkovi, eli seinäsyvennys, ratkaisi asuntokysymyksen kätevästi.⁷⁰

Talouden elpyessä ja säännöstelyn päättyessä vuonna 1954 suomalaisten vapaa-ajan kulutus lähti vähitellen selvään kasvuun. Erilaisten ajoneuvojen ja kodinkoneiden ostaminen, matkustaminen sekä ravintoloissa käynti lisääntyivät 1950-luvun loppua kohden selvästi. Talouskasvu ja suomalaisen yhteiskunnan vähittäinen vaurastuminen loivat uusia kaupallisia markkinoita vapaa-

---

⁶⁷ Hytönen 2013b, 49.

⁶⁸ Vehkalahti 2013, 65.

⁶⁹ Koski 2003, 286.

⁷⁰ Rahikainen 2003, 176.

ajan kulttuurille, ja uudet mediat, populaarikulttuurin laajentuva viihdetarjonta sekä matkailu alkoivat yhä enemmän kilpailla suomalaisten vapaa-ajan vietosta. Perheiden käytettävissä olleet tulot kasvoivat myös erityisesti naisten lisääntyneellä ansiotyöllä. Vuonna 1960 jo 45 % naisista kävi palkkatöissä.⁷¹

Nuorille naisille yhteiskunnan vaurastuminen 1950-luvulla tarkoitti muun muassa sitä, että heidän oli helppoa löytää lastenhoitoon liittyviä työtehtäviä, joiden katsottiin kuuluvan naisille sopiviksi ammateiksi. Martti Samooja kuvaili vuoden 1955 *Naisen kirjassa* (Otava, Helsinki), kuinka juuri tietyt hoivaamiseen ja taloudenhoitoon liittyvät ammatit olivat naisille kaikkein sopivimpia. Teoksesta käy hyvin ilmi myös yleisen suhtautumistavan muutos työnteekoon: se ei ole enää ainoastaan elannon ansaintaa, vaan myös ammatin ja elämänsisällön hankintaa. Kuitenkin ajan teksteissä on havaittavissa selkeää ristiriitaisuutta, kun niissä korostettiin yhtäältä valintojen mahdollisuuksia ja toisaalta annettiin vahvasti ymmärtää, että naisille sopivat vain tietynlaiset ammattialat kansakoulunopettajasta sairaanhoitajaan.⁷² Useimmat nuoret naiset myös toteuttivat näitä tarjottuja malleja: esimerkiksi sairaanhoitajat olivat vielä vuonna 1960 sataprosenttisesti naisia.⁷³

Nuorisokulttuurin läpimurron on katsottu ajoittuneen juuri 1950-luvulle. Nuorisokulttuurin käsitettä on sinänsä kuitenkin käytetty historian tutkimuksessa aika vapaasti. Sellaiseksi on voitu nimittää niin populaarikulttuurin ilmiöitä, nuorten omaa ryhmätoimintaa kuin nuorille suunnattua kaupallista kulttuuriakin. Ennen kaikkea nuorisokulttuuri on merkinnyt nuorille muista erottautumisen keinoja. Nuoret ovat jakautuneet erilaisiin ryhmiin, ja muodostaneet näiden joukkojen kautta omia toisista erottautuvia identiteettejä. 1950-luvulla suuren yleisön parhaiten tuntemat nuorisoryhmät koostuivat suurissa kaupungeissa vaikuttaneista ”lättähatuista” ja heidän naispuolisista vastineista ”villamyssymisseistä”. Oikeaoppisen lättähatun tärkeimmät ulkoiset tunnusmerkit täytyivät lyttyyn isketystä lierihatusta, lyhyestä päällystakista, tiukoista housuista sekä kapeakärkisistä häränverenpunaisista kengistä. Samaan ryhmään tunnustautuva nuori tyttö kulki 1950-luvun kaupunkikuvassa harmaassa ja kapeassa hameessa sekä tiukassa angorajumpperissa. Hiukset olivat joko pitkät ja roikkuivat tai aivan lyhyeksi kynityt. Korvissa taas roikkuivat killukkarenkaat, joiden läpi variksen sanottiin mahtuvan lentämään. Paljaan kaulan peittona hulmusi sifonkihuivi, ja

---

⁷¹ Heinonen 2008, 112.

⁷² Rahikainen 1999, 344; Samooja 1955, 33–34, 41–44.

⁷³ Alasuutari 1996, 124.

päälakea koristi myssy, josta myös heidän nimityksensä lehdistössä juonsi juurensa. Ajan lehdet kirjoittivatkin paljon nuorten kulttuurin uusimmista käänteistä, yleensä syvästi paheksuen.⁷⁴

Kohusta ja vanhempien huolesta huolimatta merkittävä osa 1950-luvun nuorista vietti vapaa-aikansa kuten aiemminkin, suuren maailman ilmiöistä välittämättä. Etenkään 1950-luvun alussa nuorisokulttuuri ei ollut vielä levinnyt juuri ollenkaan, ja myöhemminkin se kosketti erityisesti vain suurten kaupunkien nuoria. Kaisa Vehkalahti on tuonut esille kuinka juuri työ on ollut aivan keskeinen teema 1950-luvun nuorten muistoissa. Vaikka nuoruus on koostunut harrastuksista, hauskanpidosta ja koulunkäynnistä, on se myös merkinnyt työnteon ja vastuun selkeää lisääntymistä lapsuuteen verrattuna. Lavatansseihin ja ilonpitoon lähdettiin vasta, kun kaikki päivän työt oli saatu tehtyä.⁷⁵

1950-luvun lapset ja nuoret harrastivat runsaasti liikuntaa, sillä autoilla ei ollut vielä arjessa suurta merkitystä. Matkanteko kouluun ja harrastuksiin kului lähinnä kävellen, polkupyörällä, hiihtäen tai potkukelkalla. Pallopelit, hiihto ja lähivesistöissä uiminen kuuluivat nuorten yleisiin ajanvietteisiin erityisesti maaseudulla. Partiolaiset järjestivät jäsenilleen monipuolista retkeily- ja kerhotoimintaa, ja kirkko piti yllä kristillisiä poika- ja tyttökerhoja. Oppikoulujen lukiolaiset kuuluivat yleensä koulujensa teinitoimintaan, johon liittyi laajoja harrastuspiirejä. Lukeminen oli myös tärkeää, mikäli aikaa muilta töiltä sattui jäämään. Lasten ja nuorten kirjallisuutta ilmestyi runsaasti, ja koteihin hankitut kirjat ja lehdet tai koulukirjastojen tarjoamat lukumahdollisuudet olivat varsinkin maaseudun lapsille tärkeitä kulttuurin ja maailmankuvan avartajia.⁷⁶

1950-luku oli juuri se vuosikymmen, jolloin työhön käytetty aika alkoi Suomessa vähentyä ensimmäisen kerran. Elinkeinorakenteen muutos kannusti nuoria pidempään kouluttautumiseen, sillä ammattipätevyydet vaativat yhä useammin tutkintotodistuksia. Tämä muutos kosketi kuitenkin enemmän 1950-luvun koulua käyviä lapsia, eli suuria ikäluokkia, joista kasvoi seuraavan vuosikymmenen nuoriso.⁷⁷ 1950-luvun nuori elikin kahden maailman välisessä: vanhakantaisen agraarisen työetoksen sekä uusien lisääntyvän vapaa-ajan ja elintason nousun mukana tulneiden mahdollisuuksien risteyksessä.

---

⁷⁴ Hytönen & Rantanen 2013, 17; Kaarninen 2006, 11–14, 24; Kaarninen 2013, 67.

⁷⁵ Vehkalahti 2013, 61.

⁷⁶ Korkiakangas 1996, 222; Linnilä & Pukkila 2012, 59.

⁷⁷ Koski 2003, 285.

2.5 Naiseuden ja mieheyden asemat 1950-luvulla

Nykyajan tasa-arvoa korostavalla aikakaudella 1950-luvun yhteiskunnan asenneilmapiiri näyttäytyy hyvin ahdasrajaista sen mukaan kumpaa sukupuolta satuit edustamaan. Jos olit elämän kevässä varttuva nuori, ei ollut merkityksetöntä olitko mies vai nainen. Vaikka jokainen suomalainen oli yksilö myös 1950-luvulla, perinteiset sukupuoliroolit olivat yhä lujassa ja asettivat selvät rajat sille, millainen sai olla ja millaista tulevaisuutta kykeni itselle rakentamaan. Kuitenkin elintason ja elinkeinorakenteen muuttuessa Suomikin urbanisoitui, monimuotoistui ja modernisoitui vähitellen, eivätkä vanhat perinteiset arvostukset voineet enää seistä yhtä tukevalla jalustalla kuin aiempina vuosikymmeninä. Erityisesti nuoret naiset elivät uusien tuulten ja vanhojen arvostusten kaksijakoisessa ristipaineessa: aikuistuttuaan heiltä odotettiin yhä avioon menemistä, perheen perustamista ja kotiin jäämistä, kun samaan aikaan jo yhä useampi nainen alkoi ansaita itsenäisesti oman elantonsa ammatissa. Kirsi-Maria Hytösen mukaan naiseuteen on usein liitetty ajatus tasaveroisesta kumppanuudesta miehen rinnalla, mikä voi kätkeä alleen ristiriitoja, jos tämä oletus otetaan itsestäänselvyytenä. Miesten ja naisten välisen vastakkainasettelun voidaan katsoa alkaneen juuri 1950-luvulla ja sen jälkeen.⁷⁸

Sukupuoliroolit elivät vahvoina 1950-luvun nuorten kasvatuksessa niin kotona kuin koulussakin. Ajan kasvatuksen ja koulutuksen on katsottu uusintaneen sukupuolista työnjakoa, symboliikkaa sekä sukupuoleen kohdistuneita erityisodotuksia. Tyttöihin kohdistui poikia voimakkaammin odotus tunnollisuudesta, siisteydestä sekä oman kehon ja mielen hallinnasta. Kaikki oppilaat taas kasvatettiin kuuliaisiksi ja sopeutuviksi, mutta nämäkin odotukset saivat tyttöjen kasvatuksessa erityisiä naiseuteen ja seksuaalimoraaliin sidottuja muotoja.⁷⁹ Monissa kouluissa sukupuolet eroteltiin toisistaan paikoin muutoinkin kuin oppisisältöjen suhteen. Esimerkiksi Jyväskylän keskuskansakoulussa tytöt ja pojat saattoivat olla yhdessä vain kaksi ensimmäistä luokkaa, jonka jälkeen heidät erotettiin omiksi ryhmikseen.⁸⁰ Juhani Tähtisen mukaan kuusikymmentäluvulla, kulttuuriradikalismien ja sukupuolten tasa-arvon vuosikymmenellä, tyttöjen ja poikien välillä ei tehty enää yhtä vahvaa eroa, vaikka erot eivät kokonaan kadonneetkaan.⁸¹

---

⁷⁸ Hytönen 2014, 22, 34, 99.

⁷⁹ Koski 2003, 307.

⁸⁰ Hytönen 2013b, 44.

⁸¹ Tähtinen 2011, 202.

Koska naisen ihanne ja elämäntehtävä oli kodin ja lastenhoitoon antautuva perheenäiti, muodollinen kouluttautuminen oli toissijaista ja yleensä vain vaaransi naisen pääasiallisen tehtävän. Näin ajateltiin etenkin monissa maaseudun työläisperheissä. Tyttöjen tulevaisuus oli selvästi kodin piirissä, ja ammatillisten harjoitteiden tuli olla sellaisia, jotka parhaiten tukivat tätä ”todellista” elämänsisältöä. Käsityö-, talous- sekä lastenhoitoala olivat tähän tulevaisuudennäkymään kaikkein sopivimpia, sillä ajan teksteissä äidillisyyden hoivaamisvietin katsottiin ankkuroituneen syvälle naisen sisimpään olemukseen.⁸²

Nämä asenteet tosin kokivat jonkin verran muutoksia 1950-luvun kuluessa, sillä yhä useampi naisille soveltuvaksi katsottu ammattiala alkoi vaatia pidempää koulutusta, ja etenkin oppikoulun käyneistä merkittävä osa olikin juuri naisia. Niilo Kallio näki teoksessaan *Suomen koululaitos* (Otava, 1955), että tyttöjen lisääntynyt koulutus johtui juuri pyrkimyksestä löytää heille sopiva ammattiala.⁸³ Kaari Utrio kirjoittaa, että koulutukseen ja ammatin hankkimiseen suhtauduttiin yhä myönteisemmin myös siksi, että aviomiehen mahdollisesti kuollessa oli naisellakin syytä olla varalta ammattipätevyys jälkikasvun elannon turvaamiseksi.⁸⁴

Vaikka äitiys nähtiin naisen ensisijaisena elämäntehtävänä, oli sodanjälkeisessä Suomessa naisten palkkatyö yleisempää kuin muissa länsimaissa.⁸⁵ 1950-luvun Helsingissä jo kaksi kolmasosaa kaikista helsinkiläisnaisista kävi palkkatyössä. Osin lasten ja nuorten työt oli eritelty vahvasti sukupuolen mukaan. Poikia ei palkattu esimerkiksi ompelijoiksi, siivoojiksi tai hoitotyöntekijöiksi ja tyttöjä taas ei huollittu esimerkiksi asentajiksi tai rakennusmiehiksi. Yleisimmät nuorten naisten ammatit olivat koti- ja myymäläapulainen, jotka työllistivät 1950-luvulla noin puolet 15-19-vuotiaista ammatissa toimineista naisista ja 14-vuotiaista ammatissa toimivista tytöistä taas lähes kaikki.⁸⁶ Nuoret naiset ansaitsivat usein elantonsa väliaikaisissa ammateissa, ja työnantaja saattoi irtisanoa naiset heidän mentyään naimisiin. Nuoren naisen ei useinkaan katsottu tarpeelliseksi luoda omaa uraa, vaan pikemminkin auttaa miestä matkalla kohti menestyvää urakehitystä. Tämä asetelma loi tietysti myös miesten elämään omat merkittävät rajoitteensa.⁸⁷

---

⁸² Samooja 1955, 42; Selin 2013, 90.

⁸³ Kallio 1955, 54.

⁸⁴ Utrio 1992a, 133.

⁸⁵ Koskinen-Koivisto & Marander-Eklund 2013, 163.

⁸⁶ Rahikainen 1999, 344.

⁸⁷ Utrio 1992a, 133.

Vesa Puurosen mukaan koulu ja koti olivat 1950-luvun Suomessa varsin pitkälle ne instituutiot, jotka kasvavien tyttöjen elämää säätelivät. Perhe taas tarjosi ne kasvatukselliset perusarvot, joita koulu täydensi. Koulussa opittiin yhteiskunnassa tarvittavia taitoja, kun taas ihmissuhdetaidot kehittyivät ystäväryhmissä. Sukupuoli, sen normatiiviset rajoitukset, kuten toisten ihmisten erilainen suhtautuminen tytöille sopivaan käytökseen, tyttöjen keskinäinen solidaarisuus sekä kiinnostus vastakkaisesta sukupuolesta määrittivät hyvin pitkälle tyttöjen nuoruuden muotoutumisen ehtoja. Tietoisuus omasta sukupuolesta ja naiseksi kasvamisesta ilmaantui viimeistään sukukypsyys saavuttamisesta lähtien ja näkyi tyttöjen elämässä esimerkiksi naisen roolin vähittäisenä omaksumisena, ystäväpiirin laajenemisena ja kaukorakkauksina. Lapsuudesta nuoruuteen siirryttäessä perheen merkitys tyttöjen elämässä väheni ja muiden instituutioiden merkitys taas kasvoi.⁸⁸

2.6 Aineellista puutetta ja tulevaisuudenuskoa

Viimeinen muistiaineistostani esille noussut teema käsittelee 1950-luvun nuorten maailmankuvan kaksijakoisuutta. 1950-lukua koskevasta muistelusta on nimittäin nostettu esiin eräs piirre, joka on maailmankuvallisesti hyvin kahteen suuntaan etenevä: vuosikymmen on nähty paitsi raskaan työnteon ja aineellisen puutteen leimaamana jälleenrakennuksen aikana, myös hyvin idyllisenä, nostalgisena ja onnellisena aikana. Vaikka ihmisillä oli erityisesti vuosina 1947–1954 voimassa olleen säännöstelytalouden vuoksi hyvin vähän mahdollisuuksia kuluttaa, ja jopa peruselintarvikkeista oli usein puutetta, he olivat kaikesta huolimatta täynnä positiivista uskoa tulevaisuuteen. Tämä kaksijakoinen ajatusmaailma heijastui etenkin tuon ajan nuorten maailmankuvaan: heidän kasvuaan sävyttivät sekä aineellisen ankeuden että optimistisen tulevaisuuskuvan väliset tuntemukset. Etenkin jälkimmäiset nostalgiantäyteiset mielikuvat ovat jälkikäteen olleet aikakautta muistelleissa teksteissä vahvasti läsnä.⁸⁹

Kirsi-Maria Hytönen toteaa, että kun sota-ajan muistelusta siirrytään sotien jälkeiseen aikaan, myös tähän aikakauteen liitetty nostalgia kokee muutoksia. Kun sota-ajan jälkikäteinen nostalgisointi on kohdistunut pääasiassa erilaisiin selviytymisstrategioihin, on 1950-luku nähty koko vuosikymmentä koskevana “vanhana hyvänä aikana”, ja siihen liittyvä nostalgisointi on saanut osakseen laajempia muotoja aina 1970-luvulta lähtien. Juuri 1950-lukuun liittyvää nostalgisointia voidaan selittää

---

⁸⁸ Puuronen 2003, 380.

⁸⁹ Hytönen 2013a, 7.

osaksi sillä, että 1940-luvun alun sodat olivat kansalaisille sen verran kova koettelemus, että jälkeen tuleva vuosikymmen on nähty onnellisena jo pelkästään sen vastakohtaisuuden vuoksi. 1950-luvun onnellisuutta on selitetty sota-ajan pulan ja kieltojen jälkeen tapahtuneella elintason vähittäisellä nousulla, kulutuksen kasvulla ja yleisen ilmapiirin vapautumisella. Yksi selitys on myös se, että suurten ikäluokkien lapsuuden vuosikymmenenä 1950-luku on saanut juuri nyt osakseen erityistä huomiota. Vuosikymmeneen onkin liitetty paljon tulevaisuudenuskon ja yhteisöllisyyden piirteitä, joita on kaivattu myöhemmin vuosikymmeninä. Ahkera työ ja yhdessä maksetut sotakorvaukset ovat leimanneet vahvasti aikakauteen liitettyä muistelua. Hytösen mukaan yksi lähtökohta onnelliselle muistelulle on ollut se, että sotien jälkeen Suomi saattoi palata rauhaan ilman suurta kollektiivista traumaa, jonka esimerkiksi miehitysaika olisi voinut aiheuttaa. Jatkosodan kääntäminen puolustusvoitoksi taas on lujittanut ahkeran työnteon eetosta ja uudelleenrakentamisen vankkaa moraaliperustusta.⁹⁰

Sodanjälkeisestä puutteesta huolimatta suomalaiset olivat siis optimistisia. Sodan kauhut olivat vielä tuoreessa muistissa, mutta enää ei sentään menty huonompaan suuntaan. Tuhot ja vauriot korjattiin, lapsia tehtiin, kyliä kansoitettiin, monet rintamalla taistelleet saivat pientilan viljeltäväksi ja koulujakin rakennettiin. Jälleenrakennus toi tullessaan vilkkaamman elinkeinotoiminnan ja jopa suoranaisten työvoimapulan. Tätä taustaa vasten oli nuortenkin helppo ajatella tulevaisuutta toiveikkain mielin. Säännöstely päättyisi vielä ja ihmisten kulutustaso nousisi. Elokuvista nähdyt amerikkalaisen elämäntavan ilmiöt autoineen ja vapaapäivineen saattaisivat vielä jonain päivänä koskettaa myös tavallisen suomalaisen työläisperheenkin arkea.⁹¹

Kun 1950-lukua muistellaan kokonaisuutena, on kaksijakoiselle tulevaisuuskuvalle hyvät perustelut, sillä suomalaisen yhteiskunnan vauraus ja hyvinvointi olivat vuosikymmenen lopulla jo aivan eri tolalla kuin sen alussa. Kun talous kasvoi nopeasti ja teknologia kehittyi, myös maatalous koneellistui ja kulttuurin eri muodot saavuttivat yhä useamman nuoren. Näin heidän oli helpompi kääntyä myönteisemmälle mielialalle. 1960-luvulle tultaessa moni asia oli yleisen vaurauden ja hyvinvoinnin suhteen niin paljon paremmin kuin aiemmin, että syytä suureen tyytymättömyyteen ei juuri ollut. Siispä 1950-luku oli juuri tässä suhteessa hyvin kaksikasvoinen: se tarjosi sekä puutetta että mahdollisuuksia. Kaikkia tällainen maailmankuva ei kuitenkaan koskettanut, vaan joillekin koko vuosikymmen oli silkkaa työnteoa ja puurtamista, toiset taas selvisivät alun alkaenkin

---

⁹⁰ Hytönen 2014, 233.

⁹¹ Anttonen & Sipilä 2008, 53.

vähemmällä. Hyvinvointiyhteiskuntaa kun alettiin poliittisesti rakentaa vasta vuoden 1958 jälkeen, ja sen merkittävimmät uudistukset työttömyysturvan ja työeläkkeen muodossa tulivat voimaan vasta 1960-luvun alussa.⁹²

Nuorille naisille 1950-luvussa oli monia syitä optimistisempaan tulevaisuuskuvaan. Naisten koulunkäynti lisääntyi vuosikymmenen aikana merkittävästi, palvelualat synnyttivät monipuolisempia työtehtäviä, ja elintason nousun myötä koteihin alkoi ilmestyä myös elämää helpottavia teknisiä laitteita ja mukavuuksia, kuten lämmintä vettä, jääkaappeja, sähköliesiä ja pakastimia. Erityisesti pyykinpesukone helpotti monien kotona puurtavien naisten päivittäistä elämää huomattavasti ja lisäsi uskoa parempaan tulevaisuuteen.⁹³

3. 1950-luvun nuoruus haastatteluissa

3.1 Aineiston esittely

Aineistoni ensimmäinen puolisko koostuu kymmenestä Pirkanmaan alueella tehdystä henkilöhaastattelusta. Haastateltavat ovat vuosina 1936–1941⁹⁴ syntyneitä naisia, joita on haastateltu joko heidän kotonaan tai eläkeläisjärjestöjen yhteisissä kerhotiloissa. Haastattelujen erityispiirre muistitietoaineistona piileekin juuri siinä, että ne ovat syntyneet vuorovaikutuksessa tutkijan ja haastateltavan välillä. Tässä tapauksessa haastattelut on toteutettu kasvokkaisissa tapaamisissa, ja haastattelun kysymykset noudattavat niin kutsuttua puolistrukturoitua muotoa. Kysymyksiä ei ole siis rakennettu niin tiukan strukturoituun muotoon, että vastaajilla olisi ollut vain tietyt, selkeät vastausvaihtoehdot, vaan kysymykset on laadittu lähinnä *mitä* ja *miten* -muotoisiksi, jotta haastatteluissa olisi parhaiten kyetty tavoittamaan juuri haastateltavien oma ääni ja vapaaseen assosiaatioon perustunut näkemys omista muistikuvista. Puolistrukturoidun haastattelun idea on siinä, että jokaisen haastateltavan kohdalla käydään läpi samat aihepiirit ja teemat, tässä tapauksessa myös samat pääkysymykset.⁹⁵ Jokainen haastattelu on kuitenkin pyritty toteuttamaan haastateltavan ehdoilla, ja jokaisen samanlaisena toistuneen pääkysymyksen jälkeen olen tehnyt tarkentavia kysymyksiä aina sen mukaan, millaisia konkreettisia asioita haastateltava on aihepiirin tiimoilta esille nostanut.

---

⁹² Uljas 2012, 215–222.

⁹³ Hytönen & Rantanen 2013, 161.

⁹⁴ Vuonna 1935 syntynyttä naista ei valitettavasti haastateltavaksi löytynyt.

⁹⁵ Ruusuvaori & Tiittula 2005, 12.

Johanna Ruusuvuoren ja Liisa Tiittulan mukaan tutkijan asettamasta näkökulmasta riippumatta hänen kysymyksensä ohjaavat tai johdattelevat aina haastateltavaa vastaamaan tietyllä tavalla.⁹⁶Tämän tutkielman tapauksessa vaarana on ollut johdatella haastateltavaa ajattelemaan 1950-lukua valmiiksi kaksijakoisesta näkökulmasta, joten tämä seikka on pyritty ottamaan erityisesti huomioon kysymyksenasettelussa, jotta kaikki mahdolliset jaottelut kumpuaisivat ainoastaan haastateltavien omasta ajattelusta.⁹⁷ Seuraavassa analyysiluvussa olen pyrkinyt tekemään mahdollisimman läpinäkyväksi tämän haastatteluprosessin, sillä on tärkeää huomata, millaisessa vuorovaikutuksessa analyysin tulokset ovat syntyneet, missä määrin esiin nostetut havainnot ovat haastateltavan omia jäsennyksiä ja mitkä taas haastattelijan kysymysten muotoilusta kummunneita näkemyksiä.⁹⁸

3.2 “Ei siinä ollu maalaiset erikseen ja kaupunkilaiset erikseen”

Kirsi-Maria Hytösen mukaan 1950-luku oli väestörakenteeltaan hyvin maaseutumaista, sillä jopa kaksi kolmannesta väestöstä asui maaseudulla. Huomattava osa suomalaisista sai edelleen elantonsa maa- ja metsätaloudesta, ja sotien jälkeen oli muusta Euroopasta poiketen perustettu jopa yli satatuhatta uutta pientilaa. Pienviljelijävaltaisuus oli etenkin 1950-luvun alkaessa suomalaisen maatalouspolitiikan keskeinen ydin.⁹⁹ Maaseudun voittokulku ei kuitenkaan merkittävästi näy tämän aineiston haastateltavien taustoissa, sillä suurin osa satunnaisesti valikoituneista haastateltavista edusti tamperelaista kaupunkinuoruutta. Aineiston asuinympäristötausta on siis jonkin verran vinoutunut kaupungin edustuksen hyväksi. Asuinympäristön käsittely aihepiirinä keskittyi lähinnä joko ensimmäisten kysymysten, jotka kehottivat muistelemaan 1950-lukua yleisesti, tai haastattelun loppupuolella olleen erillisen asuinympäristökysymyksen yhteyteen. Tässä luvussa analysoidaan pääasiassa juuri näitä haastatteluiden kohtia, ja toisiin teemoihin limittyvät asuinympäristöjen vaikutukset tulevat käsitellyiksi omien teemojensa yhteydessä.

Kymmenestä haastateltavasta ainoastaan “Marjatta”¹⁰⁰ ja “Mirjami” edustavat puhdasta koko 1950-luvun kestänyttä maalaisnuoruutta. Kuusi haastateltavaa “Pirkko”, “Aino”, “Heidi”, “Eeva”, “Anneli” ja “Siiri” taas ovat viettäneet nuoruutensa päivät Tampereella ja edustavat puhdasta kaupunkinuoruutta. Kaksi haastateltavaa, “Elina” ja “Leena”, taas ovat molemmat muuttaneet

---

⁹⁶ Ruusuvuori & Tiittula 2005, 10.

⁹⁷ Lukija voi arvioida neutraalien kysymysten asettelun onnistumista liitteestä 1.

⁹⁸ Ruusuvuori & Tiittula 2005, 10, 14.

⁹⁹ Hytönen 2013a, 8.

¹⁰⁰ Haastateltavien nimet muunnettu. Tästä eteenpäin haastateltaviin viitataan näillä etunimillä.

Tampereelle noin vuoden 1956 aikoihin, joten heidän muistonsa sisältävät sekä maalais- että kaupunkilaismuistoja. Kaikki haastateltavat ovat kuitenkin eläneet 1950-luvulla nuoruuttaan Pirkanmaalla, tosin Leenan maalaismuistot 1940-luvulta ja 1950-luvun alusta sijoittuvat Keski-Suomeen ja Ähtäriin, mikä ilmeni vasta haastattelutilanteen aikana. Hänenkin kaupunkimuistonsa sijoittuvat tämän jälkeen kuitenkin Tampereelle. Lähden seuraavaksi purkamaan ainoiden maaseutunuorten Mirjamin ja Marjatan mietteitä heidän omasta asuinympäristöstään sekä maaseudun ja kaupungin eroista.

Mirjamin ja Marjatan muistot maaseudusta eroavat sävyiltään jyrkästi toisistaan: edellisen muistoissa kuva nuoruuden maaseudusta piirtyi onnellisen yhteisölliseksi, kun taas jälkimmäisen muistoissa korostui lähinnä maaseudun mahdollisuuksien niukkuus. Vuonna 1938 syntyneen Marjatan muistot olivatkin koko aineiston kielteisimmin sävyttyneitä. Haastattelu tapahtui rauhallisessa ympäristössä hänen kotonaan, ja Marjatta oli myös kaikista haastatelluista ensimmäinen. Keskeinen piirre asuinympäristön käsittelyn suhteen oli lähes kaikissa haastatteluissa se, että maaseutua tai kaupunkia ei tuotu kovinkaan voimallisesti esille ensimmäisten 1950-lukua yleisesti käsittelevien kysymysten vastauksissa. Marjatta sen sijaan alkoi nimeämisen tasolla puhua hyvin varhaisessa vaiheessa nuoruudestaan nimenomaan maalaisnuoruutena Ruovedellä, ja hän teki jopa myös selkeää vertailua kaupunkien tarjoamiin olosuhteisiin. Hallitsevat diskurssit hänen maaseutua koskevassa puheessaan liittyivät puutteeseen, vaatimattomuuteen, mahdollisuuksien niukkuuteen ja työntekoon. Aivan haastattelun alussa Marjatan muistot kohdistuivat tämän päivän ja 1950-luvun aikana tapahtuneiden muutosten tähdentämiseen. Haastattelu eteni tämän jälkeen seuraavasti:

Hannu: Mitä muutoksia tulis päällimmäisenä mieleen? Marjatta: Maaseudulla ainakin kulkuyhteydet oli ihan surkeet öö... kaksytkilometriä oli ensimmäiseen tanssipaikkaan nyt piipahdetaan tuossa illalla bussilla kaupungilla ja vaihdetaan paaria ja näin ollen hyvin on on tuota (..) mulla oli vähän niinkun kontaktia muihin nuoriin verrattuna mitä nykynuorilla on musta tuntuu ettei maaseudullakaan ole enää niin huonosti siellä on on jo kulkuneuvoja niin paljon (Hannu: joo) ainakin kahdeksantoistavuotiaana pääsee jo vaikka millä ja vaikka minne (Hannu: joo) mm Hannu: Minkälaisia päällimmäisiä tunteita sussa herää ku muistelet viiskytlukua? Marjatta: (...) ssse oli jotenki kuitenkin raikkaampaa (..) kaikesta tiesi enemmän harrastuksia oli pienessä kylässä kyllä mutta mutta tuota ne oli tosiaan lähempänä ne oli semmosen viiden kilometrin päässä ja niihin oli tärkeätä mennä mutta rahattomuus oli ainakin pienviljelijäkodissa ainakin hyvin (Hannu: mm) tuota suurin pulma Hannu: Millä tavalla kaikesta tiesi enemmän? Marjatta: No siinä yhteisössä oli (..) juteltiin enemmän semmosia ihan arkipäivän asioita [...] mut sillon puhuttiin (painotus) pysähdyttiin kun tultiin tanhuharjotusta... harjotuksista niin pysähdyttiin johonki tienhaaraan juttelemaan ja juteltiin pitkään [...] Hannu: Onko enemmän hyvän puolella vai huonon puolella tunteet jos ajattelet...?

Marjatta: (Huokaus) (...) kyllä se huonon puolella oli se oli niin paljon tuota niinkun niin vähän oli sitä liikkumatilaa ja (...) en tiedä mistä syystä sitä ajattelee että jos ja jos jos olis ollu enempi mahdollisuutta jos olis täällä kaupungissa ollu viiskymmentäluvulla niin niin oisko sitten ollu toisenlaista oisko ollu mahdollisuuksia tutustua [...]”¹⁰¹

Kuten voi välittömästi huomata, maaseutu nimettiin hyvin pian, mutta eksplisiittinen vertailu kohdistui (kysymyksestäkin johtuen) ensisijaisesti nykyajan ja 1950-luvun välille, ei maaseudun ja kaupungin välille. Kulkeminen, liikkuminen ja nuoruuden menohalut asettuivat Marjatalla vasten hyvin rajoittuneita kulkuheiteyksiä ja liikkumismahdollisuuksia. Tarkempi erittely näistä puuttuvista mahdollisuuksista hämärtäi kuitenkin vaikenemiseksi, ja pian Marjatan diskurssiin ilmestyi puhe maaseudun yhteisöllisyydestä ikään kuin positiivisena täydennyksenä ja alun yksipuolisen negatiivista maaseutukuvaa purkavana elementtinä. Maaseutu ja kaupunki näyttäytyivät Marjatan muisteluissa kahtena erillisena yksikkönä aivan nimeämisen tasolla, ja hierarkiasuhde oli myös selvästi olemassa kaupungin “paremmuuden” eduksi. Vaikka Marjatta ei ala luetella kaupungin mahdollisia parempia mahdollisuuksia sen tarkemmin, hänen Ruoveden maaseutuymppäristöön liittämänsä ominaisuudet kielivät, että kaupungissa edellä mainittuja ongelmia liikkuvuuden ja ihmisten tapaamisen suhteen ei samalla tavoin ollut. Tämä huomio jää tosin aprikoinnin tasolle, sillä hänen sanavalinnoissaan on selviä epävarmuutta osoittavia verbejä. Kaupunki näyttäytyi erilaisena mahdollisuutena, mutta täyttä varmuutta ei ole, sillä Marjatta ei ole elänyt toisenlaista nuoruutta. On kuitenkin pantava merkille, että yhteisöllisyyden suhteen jakoa ei rivien välissä synny, sillä katkelman muistelupuhe ei anna kätetystikään ymmärtää, että yhteisöllisyys olisi ollut vain maaseutuun liitetty ominaisuus, pikemminkin se tuntui liittyvän koko aikakauteen jonkinlaisena yhteisenä eroavaisuutena nykyaikaan nähden. Yhteisöllisyydessä Marjatalla asettuivat vastakkain pikemminkin 1950-luku ja nykyaika, eivät maaseutu ja kaupunki.

Vuonna 1938 syntynyt Mirjami ei tuonut nimeämisen tasolla esille maaseudun yhteisöllisyyttä, mutta oman perheen kuvauksessa se tuli näkyväksi rivien välistä: “Hannu: Joo mitä tunteita se herättää kun jälkeenpäin muistelee tuota aikaa? Mirjami: [...] kyllä sitä hy- hyvällä muistelee niitä aikoja niin niin meillä oli aina niin äidillä noita lapsia hoidossa että kun meitä oli vaan kaks omaa lasta niin toisinaan oli kaks vierastaki siinä että aina olin sitä pikkusakkia siinä sitte [...]”¹⁰² Mirjamilla ensimmäiset mielikuvat maalaisnuoruuden arjesta tulvivat muistikuvina ihmisten

---

¹⁰¹ “Marjatan” haastattelu 13.11.2014, Tampere. Litterointimerkkien selitykset: (..) on lyhyt tauko ja (...) hieman pidempi merkitsevämpi tauko, omat sanomiseni suluissa ovat välittömiä kommentteja tai kysymyksiä ja merkki [...] ilmaisee taas sitä, että välistä puuttuu puhetta, jonka olen kyseisestä lainauksesta editoinut pois.

¹⁰² “Mirjamin” haastattelu, 16.12.2014, Tampere.

paljoudesta ympärillä, ja siitä seikasta, että pidettiin huolta pienemmistä. Yhteisöllisyys ilmeni hänen muistoissaan kaiken aikaa, ja muistot olivat muutoinkin pääasiassa positiivisesti sävyttyneitä. Perhe-elämä, lasten kanssa yhdessä leikkiminen ja naapurissa vieraileminen nousivat Mirjamin puheissa myöhemminkin katkelmallisesti esiin ja piirsivät kuvaa maaseudun arjesta, johon kuului vahva yhteisöllisyyden tuntu.

Pertti Haapalan mukaan 1950-luvun nuoren elämä oli köyhää etenkin asutustilallisten lapsille, ja vastakohta äänilevyjen ja kirjojen parissa viihtyviin kaupunkilaisnuoriin oli melkoinen.¹⁰³ Marjatta toi esille sen, että tietoa ei maalle tihkunut kovinkaan helposti ulkoa, vaikka toki radiota kuunneltiinkin. Nuoruusaikaa Marjatta kuvaili ”hiljaiseloksi” ja kertoi, että tanhuharrastus oli ainoa ajanviete, jonka yhteydessä näki enemmän muita nuoria, mutta vain runsaan viiden kilometrin päässä. Hän toi myös aiemmin lainatussa katkelmassa esiin sen, että köyhyys oli ainakin pientilallisen perheessä suuri ongelma. Mirjamilla suhtautuminen pientilan köyhään arkeen taas oli kaksijakoista:

Hannu: Minkälaiset elinolosuhteet teillä oli että olitteko hyvin toimeentulevia vai?
Mirjami: No kyllä täytyy sanoo että kyllä silloin lapsena tultiin hyvin toimeen vaikka se maatila oli pieni ja isä kävi töissä ja kyllä äitiki yhteen aikaan kävi töissä ja mm ja sitte hoiti juur sitte niitä lapsia sitte kotona että tällai tienattiin niin (Hannu: joo) mm se ansio sitte (Hannu: joo oliko puutetta kovasti vai pärjäskö hyvin?) No en mä ainakaan muista että mitään puutetta olis ollu että niin niin (..) mutta sen muistan kun lapsena eihän maalais- mm kaupassa ollu mitään erikoisempia hedelmiä ja tällai ja mun enoni tuli täältä tampereelta sitte ja toi meille ton mm päärynän [...] ei ei sem- semmosiin ei oltu totuttu että niitä olis ollu ne niitä hedelmiä [...]¹⁰⁴

Päärynä symboloi Mirjamin puheessa edistyksen ja uuden vaurauden merkkiä, ja se on nimenomaan jotain, joka tuotiin Tampereelta maaseudulle. Mutta kaksijakoisuus Mirjamin puheeseen tulee siitä, että hän toisaalta myönsi pienviljelijäperheensä niukat elannon ansaintamahdollisuudet, mutta varsinaisen puutteen olemassaolon hän kielsi. Nimeämisen tasolla niukkuutta Mirjami ei myöskään liittänyt maaseudun ominaisuudeksi. Täytyy myöskin huomioda, että tämä katkelma liittyi kysymyksiin lapsuudesta, jolloin muistot sijoittuivat todennäköisimmin 1940-luvun lopulle, sodanjälkeisiin välittömän niukkuoihin vuosiin. Kun Antti Eskola kirjoittaa vuonna 1963 maalais- ja kaupunkilaiselämän eroista, haastatellut kertoivat asuinpaikasta riippumatta lähes yhtäpitävästi, että kaupungeissa elämä oli helpompaa, elintaso korkeampi ja nuorisolla paremmat mahdollisuudet kuin maaseudulla. 1950-luvun maaseutu taas on jälkeinpäin nähty usein hyvin nostalgisesti, vaikka sen

¹⁰³ Haapala 2003, 81.

¹⁰⁴ ”Mirjamin” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

sisältämä elämä onkin ollut tapana kuvata myös arkisen raadannan ja elinolojen niukkuuden kautta.¹⁰⁵ Mirjamin muistoissa tämä nostalgiantäyteisyys toteutui osittaisesti, sillä hän kysyttäessä myönsi työnteon ja puutteen, mutta ei kovinkaan paljoa nostanut näitä seikkoja esille omaehtoisesti.

Aineistossa paremmin edustettu kaupunkinuoruus näyttäytyi selkeästi monimuotoisempana nuoruuden ajanvieteiden mahdollisuuksien suhteen. Marjatan muistoissa kaupungin erilaisuuden pohdinta sai tilaa, mutta tamperelaiset haastateltavat taas eivät nostaneet juuri ollenkaan esille oman asuinympäristönsä eroja maaseutuun nähden. Maaseutu pilkisteli lähinnä parin tamperelaisen haastateltavan kesämuistoissa, kun kaupungin kiireitä ja arkisia aherruksia paettiin rauhallisemmalle maaseudulle. Tämä seikka onkin Eskolan mukaan maaseudun ja kaupungin kaksijakoisuutta rikkova elementti, sillä kun kaupunkiin muutetaan, eivät ainoastaan tulokkaat muutu kaupunkikulttuurin suuntaan, vaan koko kaupunkikulttuuri muuttuu myös tulokkaiden suuntaan. Tämä väite saa erityistä vahvistusta osakseen vuodenaikojen vaihtelusta: maaseudun henkinen perintö säilyttää elinvoimansa kesäisin, kun kaupunkilaiset suuntaavat takaisin maaseudulle, jossa maaseudun ja kaupunkien asukkaiden välinen vuorovaikutus saa hetkellisesti merkittävän lisäyksen.¹⁰⁶

Vuonna 1937 syntynyt tamperelaisnuori Pirkko ilmaisi tämän kohtaamisen seuraavasti: “[...] minut laitettiin sitte aina sukulaisiin kesäks kun vanhempani tykkäs että asfalttipiha on tosi kurja oltava [...]”¹⁰⁷Pirkon vanhemmat siis tässä tapauksessa halusivat tyttärensä maaseudulle, koska asfalttipiha ei kantanut niitä luontoon liitettyjä ominaisuuksia, jotka kätkeytyi liittyivät tässä maaseudulle. Näitä ominaisuuksia hän ei eritellyt tarkemmin, mutta asuinympäristökysymykseen liittyvässä vastauksessa Pirkko kertoi myöhemmin sodanjälkeisen Tampereen “ankeudesta” pihapiirin rottalaumoineen ja puuttellisine katuineen. Kuitenkin hän myös korosti Tampereen kauneutta ja erityisesti puistojen viihtyisyyttä. Ankeus ja karuus liittyivätkin Pirkon muistoissa määreinä erityisesti sodanjälkeisyyteen, eikä hänen sanomisistaan noussut rivienkään välistä sellaista asettelua, jonka mukaan maaseutu olisi ollut aivan erilainen. Haastateltavien ainoat kaupunkiin liitetyt negatiiviset muistot tulivat juuri Pirkolta, eikä hänenkään kertomuksestaan voinut löytää maaseutua dualistiseen suhteeseen asettavaa diskurssia. Asfalttipihan kurjuuskin oli nimenomaan hänen vanhempiansa mielipide.

---

¹⁰⁵ Häkkinen, Linnanmäki & Kaukiainen 2005, 65; Eskola 1963, 56, 59.

¹⁰⁶ Eskola 1963, 18.

¹⁰⁷ “Pirkon” haastattelu 19.11.2014, Pirkkala.

Myös vuonna 1941 Tampereella syntyneellä Ainolla oli muistoja maaseudusta lapsuuden kesienviettopaikkana:

Hannu: Joo oliko teillä maaseutupaikka sitte mummola jossain? Aino: Oli se oli Vesilahdessa (Hannu: Vesilahdessa joo) ja toi isän äiti asu tua Ikaalisissa mut me käytiin siä hyvin vähän (Hannu: joo) mutta Vesilahdessa oli kaikki kesälomat ja (Hannu: niin niin) [...] (Hannu: okei joo millasia elämyksiä ne oli ne...?) no (Hannu: maaseutu) sehän oli aivan ku yö ja päivä ensinnäkin mummu oli uskovainen ja se pisti meiät pyhäkouluun kaikki meiät kolme ja mäkin kävin siellä pyhäkoulussa ja tykkäsin kauheesti ku se oli naapuritalossa maatalossa se emäntä piti sitte sitä pyhäkoulua meille ja (Hannu: joo) oli niinku sillain erilaista [...] ¹⁰⁸

Maaseudun arvot näyttäytyivät erilaisessa valossa, kun Ainon ”mummu” laittoi lapset pyhäkouluun. Hänen oma perheensä ei nimittäin kuulunut kirkkoon. Tässä kohdin haastattelua johdattelin epähuomiossa Ainoa ajattelemaan maaseutua erillisenä paikkana erillisellä nimeämisellä, joten aiheen esille ottamisesta ei voi tehdä suuria johtopäätöksiä. Tärkeätä on kuitenkin huomata, että maaseutu ei asettunut Ainon muistoissa hierarkkiseen suhteeseen, kuten Marjatan tapauksessa, vaan se on vain ”erilainen”. Maaseutu näyttäytyi asiasta kysymällä kuitenkin jyrkästi erilaiseksi, ”kuin yöksi ja päiväksi”, ilman täsmennystä siitä kumpi on kumpi. Maaseutu ja kaupunki olivat tämänkaltaisissa lyhyissä maininnoissa keskenään erillisiksi nimettyjä paikkoja, mutta niiden esille nostamiseen täytyi Ainon tapauksessa johdatella erikseen. *Ylipäättään maaseutu ei esittäytynyt juuri minkäänlaisena nimettynä vertailukohtana 50-luvun kaupunkilaisnuorten muistoissa.* Onkin aika kysyä, miksi kaupunkinuoret eivät tehneet vertailua tai ylipäänsä puhuneet maaseudusta juuri ollenkaan? Seuraavat kaksi lyhyttä katkelmaa demonstroivat sitä, kuinka tamperelaiset nuoret muistelivat omaa asuinympäristöään siitä erikseen kysyttäessä:

Hannu: (...) Entä millasena koit asuinympäristösi eli Tampereen? Heidi: (..) En mä osaa sanoa mä viihdyin Tampereella se oli mun mielestä paras paikka [...] mä tunsin Tampereen siihen aikaan mulla oli täällä kaikennäköstä tekemistä ja se vaan oli täällä oli kaikkee täällä oli luonto täällä oli (..) kirjasto oli lähellä ja kaikki tämmöset (Hannu: luontokin oli lähellä) luontokin oli lähellä joo (Hannu: mm) ihan tossa ja Tampereellahan noita puistoja on ollu niinku aina mutta Kaupin Kauppi oli lähellä siinä sinne oli helppo kävellä suksien kanssa ja mennä hiihtämään ja sitten polkupyörämatkan päässä oli Hervanta ja Lielähti ja kaikki tämmöset joissa nykyään on kerrostaloja kerrostalojen vieressä (Hannu: niin niin oli paljon kaikkea lähellä ja) oli joo ne oli kakki siinä saavutettavissa että kyllä mää siihen aikaan tämä oli kiva paikkakunta [...] ¹⁰⁹

Hannu: Vielä (..) tätäkin on jo käsitelty mutta millasena koit asuinympäristön eli Tampereen millanen paikka se oli viiskytluvulla elää? Anneli: No (..) mun täytyy sanoo

¹⁰⁸ ”Ainon” haastattelu 26.11.2014, Tampere.

¹⁰⁹ ”Heidin” haastattelu 1.12.2014, Tampere.

tietysti että Tampere kun en oo koskaan keskustassa missään asunu (Hannu: mm) että se on ollu tää tää länsitampere ensin Kalkku ja sitte Tesoma ni mä oon kokenu ainaki että (..) mä oon ollu ihanteellisesti tuurin luonnon takia ja ne palvelut mitä on sillon tarvinnu ni ne on ollu lähellä ja ne on ollu saatavissa (..) kyllä näin on (...) ja Tampere oli tietysti sillain siellä oli isoja liikkeitä ja tuli uusia liikkeitä [...] ni kyl mä koen että se on ollu ihan hyvä paikka [...]¹¹⁰

Vuonna 1941 Tampereella syntyneen Heidin ja vuonna 1940 Tampereella syntyneen Annelin vastauksista löytyy eräs avain maaseudun vaikenemisen arvoituksen ratkaisemiseen: maaseutu ei välttämättä ollut niin jyrkän erilainen ympäristö kaupunkiin verrattuna, sillä Tampereella oli myös luonto hyvin saatavilla ja osana kaupunkilaisnuorten arkea. Luonnon läheisyydessä keskeisenä tekijänä oli luonnollisesti myös se, missä päin kaupunkia asui. Anneli nimittäin puhui useammassa kohdassa Tampereesta erillisenä alueena, ja joutui myös korjaamaan itseään toistuvasti tästä nimeämisvirheestä, sillä hänen nuoruuden kasvuympäristönsä sijaitsi Kalkussa, Länsi-Tampereen kaupunginosassa, joka ei välttämättä kuitenkaan eronnut enää kovinkaan paljon maaseutumaisesta ympäristöstä luonnon tarjoamine aktiviteetteineen. Heidi taas aloitti haastattelun alussa koko 1950-lukua käsittelevän muistelunsa partiosta, luonnosta ja retkistä. 1950-lukujen maaseutu ja kaupunki eivät siis asettuneet kaupunkilaismuistojen historiakuvassa jyrkkään dikotomiseen suhteeseen toistensa kanssa osin juuri sen vuoksi, että ne eivät välttämättä aina eronneet ympäristöinä niin kovin jyrkästi toisistaan. Myönteiset ominaisuudet, joita maaseutu kantoi, eivät tämän vuoksi olleet aina poissa myöskään kaupunkiympäristöstä.

Entäpä ihmiset? Antti Eskolan tutkimus mittasi nimenomaan maaseudun ja kaupunkien väestöjen suhtautumista toinen toisiinsa. Eskola kirjoittaa, että maaseudun ja kaupunkien ristiriita ei ollut muihin yhteiskunnallisiin kuiluihin ja vastakohtaisuuksiin verrattuna suinkaan kaikkein suurin.¹¹¹ Maaseudun ihmisten ja kaupunkilaisten erot ja yhtäläisyydet tulivat aineistossani kaikkein parhaiten näkyviksi niiden henkilöiden kokemuksissa, jotka olivat muuttaneet maalta kaupunkiin. Tällaisia henkilöitä edustavat aineistossani vuonna 1938 syntynyt Leena ja vuonna 1936 syntynyt Elina. Heidän asuinympäristöjä yhdistelevät muistonsa toivat tervetullutta tasapainoa muutoin liialliseen tamperelaisnuorten dominanssiin.

Eskolan teettämän kyselytutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että sekä kaupunkilaiset että maalaiset olivat yksimielisiä siitä, että kaupungissa oli helpompaa saavuttaa aineellisia tavoitteita,

---

¹¹⁰ "Annelin" haastattelu 10.3.2015, Nokia.

¹¹¹ Eskola 1963, 54. Jotain maaseudun ja kaupungin erillisyydestä 1950-luvulla kertonee sekin, että Eskola on halunnut tällaisen sosiologisen tutkimuksen tehdä ja kokenut sille tilausta.

korkeampaa elintasoja ja parempia elämänmahdollisuuksia nuorisolle. Maaseudun elämä taas nähtiin kaupunkia turvatumaksi ja varmemmaksi. Huomionarvoista on, että maalaiset näkivät kaupungin elämän helpommaksi kuin kaupunkilaiset itse, vaikka enemmistö vastaajista oli kuitenkin samalla kannalla. 60–70 % maalaiskuntien asukkaista katsoi, että nuorisolle tarjoutuivat kaupungissa paremmat elämisen mahdollisuudet kuin maaseudulla. Todellisuuden kanssa Eskola totesi käsitysten pitävän paikkansa siten, että kaupungin suuremmat saavutusmahdollisuudet, korkeampi elintaso, lyhyempi työpäivä ja korkeampi työpalkka lienevät tosiasioita.¹¹²

Työelämä vei myös nuorta Leenaa kohti Pirkanmaata ja Hämeenlinnaa, jossa hän työskenteli yhden vuoden kirjakaupassa, kunnes sanojensa mukaan vuonna 1956 asettui Tampereelle. Hämeenlinnan kaupunkiympäristön merkittävyyttä kuvasti Leenalle se, että hän kysyttäessä ajoitti lapsuutensa päättymisen nimenomaan tähän hetkeen. Leena asui Hämeenlinnassa kuitenkin perheessä, joka piti häntä vielä silmällä, joten itsenäistymistä hän ei laskenut vielä nuoruuteen kuuluvaksi, vaan vasta aikuisuuteen, jonka rajapyykin Leena arvioi tapahtuneen naimisiinmenon myötä 20-vuotiaana. Leenan kohdalla koin myös välttämättömäksi kysyä erikseen maaltamuuton kokemuksista:

Hannu: [...] olis kiinnostava kysyä miltä se tuntuu muuttaa sieltä maalta kaupunkiin sitten? Leena: Se oli järkyttävää (Hannu: joo millä lailla?) Noo kun oli maalla ollu (painokas) (...) ja muutti kaupunkiin (Hannu: mm) niin sehän oli mä menin siis ensin hämeenlinnaan niin sehän oli aivan hirmuisen suuri kaupunki ja hirmuisen isoja taloja ja hirmuisen paljon eihän täällä osaa mihinkään täällä eksyy apua apua (Hannu: mm) mutta kyllähän siihen tottui [...] Hannu: Miten muistat millaista se oli olla maalaistaustainen kaupungissa? Leena: Maa- maalainen kaupungissa no vähän torvihan sitä oli (Hannu: muistatko suhtauduttiinko suhun eri tavalla tai...?) (..) eei (Hannu: oliko siinä mitään eroa?) eei ei en mä huomannu mitään en mä huomannu mitään eroa kyllä me ihan niinku tasaverta- ei meitä pidetty mitenkään juttina (Hannu: mm) että kyllä me niinkun kyllä meillä ihan hauskaa oli sillain että oltiin ihan sokin sokin ei siinä ei siinä ollu maalaiset erikseen ja kaupunkilaiset erikseen vaan kyllä se oli semmosta yhdessä yhdessä oltiin [...] ¹¹³

Nimeämisen tasolla maaltamuutto näyttäytyi Leenan muistoissa suurena ja merkittävänä, mutta varsin kivuttomana tapahtumana. Eritoten hän painotti, että maaseudun ja kaupungin ihmiset eivät kulkeneet eri ryhmissä, eikä heitä maaltamuuttaneita pidetty ”juntteina”. On syytä panna merkille myös se, että vaikka selvästi tulin tässä huomaamattani johdatelleekseni Leenan ajattelemaan näiden ihmisryhmien välisiä eroja, hän kuitenkin kiisti kaiken eronteon päättäväisesti. Kuitenkin ensijärkytys ja ”torvius” kertoivat asuinympäristön suuresta erosta aiempaan, mutta ihmisiin tämä

---

¹¹² Eskola 1963, 57–58.

¹¹³ ”Leenan” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

jako ei kohdistunut. Asuinympäristön eron yksityiskohtia Leena ei kuitenkaan harmillisesti tarkentanut, vaan teki tässä oletuksen siitä, että haastattelija ymmärtää kaupungin ja maaseudun suuren eron selittämättäkin.

Elinasta Tampereelle muutto ei tuntunut myöskään kovin suurelta mullistukselta, sillä hänen mukanaan muutti muitakin perheenjäseniä, ja entinen koti Karkussa oli edelleen hyvin lähellä vierailuja varten. Pääasiassa muutto oli Elinan muisteluissa koruttoman arkinen ja luonnollinen tapahtuma:

Hannu: No millanen tää muutto oli sitte tampereelle? (..) Miltä se tuntu kaupunkiin muuttaa? Elina: No ei se hassummalta tuntuu kyllä sitä aika pian sillai sopeutu ja sai ystäviä ja (Hannu: mm) (..) määki olin sitte tommosessa niinkun (..) siä Nekalan lastenseimessä ja oli siellä sit niitä työkavereita joihin tutustu ja sit mä olin Metsolan poikakodissa harjottelemassa ja ja tota (..) sillan yhdessä perheessäki ku mä ajattelin sitä lastenhoitoalaa (Hannu: mm) mutta siitä sitten ja ku meitä oli sisaruksia täälläki sitten niin niin ei sitä sillai tuntunu ainakaan yksinäiseksi itseänsä (Hannu: aivan) mm (Hannu: niin ettei tuntunu itteään ulkopuoliseksi?) niin ei (Hannu: mm) (..) ja kai sitä jotain sitte harrastettiin [...] ¹¹⁴

Mainittakoon, että Elinan pidättyväinen kerronta ei johtunut välttämättä kuitenkaan siitä, että hän ei olisi pitänyt muuttoa merkittävänä tapahtumana, vaan hänen muistelunsa noudattivat kauttaaltaan pidättyvämpää kaavaa. Valmiina ollut yhteisöllisyys ja pian kehittynyt uusi tuttavajoukko estivät kuitenkin sen, että Elinan kokemuksiin olisi syntynyt minkäänlaista suurta kuilua maaseudun ja kaupungin ihmisten välille. Elinan tapauksessa tuli hyvin esille se, kuinka kollektiivista maalle muuttaminen kuitenkin 1950-luvulla oli: kun toiset sisarukset muuttivat samaan aikaan, ei välitön elämämpiiri poikennut radikaalilla tavalla aiemmasta maaseudun elonkulusta.

Haastattelun viimeisessä kysymyksessä kysyin haastateltavilta suoraan pitivätkö he 1950-lukua kahtiajakautuneena ajanjaksona. Heti ensimmäisessä Marjatan kanssa tehdyssä haastattelussa kävi ilmi, että kysymys oli muodoltaan liian abstrakti ja kaipasi tuekseen konkreettisia esimerkkejä, jotka sitten taas johdattelivat ajattelemaan haastateltavia tietyllä tavalla. Joitain esimerkkejä oli kuitenkin lueteltava, joten mainitsin useampia vastakkaispareja, joukossa yleensä aina myös maaseudun ja kaupungin. Tähän parivaljakkoon tarttuivat etenkin tamperelaisnuoret “Eeva” (s. 1938) ja “Siiri” (s. 1936). Eeva myönsi eron vallinneen: “No kyllä siinä on ihan perää että voitiin sanoo että kun se on sieltä maalta [...] maaltakin tultiin kaupunkiin että paljohan oli niitä jotka sitte nää joilla oli isommat suuremmat asunnot eli osakehuoneistonsa niin nehän otti just niitä maalta

---

¹¹⁴ “Elinan” haastattelu 17.12.2014, Tampere.

tulleita opiskelijoita sinne vuokralle asumaan (Hannu: mm) et se oli semmonen iso asia (Hannu: joo) kaupunkilainen ja maalainen.”¹¹⁵ Eevan kanta asiaan oli varovaisen myöntäväinen, ja hän mainitsi myös tietyt osakehuoneistot, joihin ilmeisesti otettiin vain maalta muuttaneita, ja tämän hän todennäköisesti muisti herättäneen jonkinlaista närkästystä kaupunkilaisissa.

Siirin kanta jaotteluun oli taas aivan päinvastainen:

Siiri: (...) eei että jaettiin ryhmiin sillain? (Hannu: niin kahteen eri) ni e ei mun mielestäni kyllä kyllä kyllä niillä yht- yhteyttä oli aina (Hannu: mm) (...) ei ne kyllä en mä kyllä noin sanois ihan että (..) että niinkun maalla ja kaupungissa olevat (Hannu: mm) kyllä mulla on ollu niin paljon ystäviä maalta (..) maaseudulta ja kaupungista että enkä mää oo koskaan niitä erotellu (Hannu: joo) mutta se tietysti että niitä näki harvemmin (paino) (Hannu: mm) harvemmin mutta noin mutta ei mitään semmosta ollu että noin (..) kynnystä [...]”¹¹⁶

Kuvaavaa Siirin reaktiossa oli kuitenkin se, että hän argumentoi kantansa omalla suhtautumisellaan, eikä oikeastaan kommentoinut millään yleisemmällä tasolla maaseudun ja kaupungin ihmisten välisiä suhtautumiseroja. Eskolan mukaan eräs ennakkoluulon edellytys on se, että sen kohteeksi joutuneet yksilöt ja ryhmät koetaan erilaisiksi kuin oma ryhmä ja sen jäsenet. Juuri tällaista suhtautumista Siirin muistoista ei näe. Eskolan työryhmän oletus oli myös, että maaseutuun suhtaudutaan kaikkein kielteisimmin juuri kaikkein puuttellisimpien olojen keskellä elävien kaupunkilaisten keskuudessa, ja mitä korkeammin koulutetusta henkilöstä oli kyse, sitä vähemmän ennakkoluuloja hän maalaisia kohtaan kantoi.¹¹⁷ Tämäkään ei korreloi Siirin kanssa, sillä hän ei ollut korkeasti koulutettu. Näistä kahdesta yksittäistapauksesta voi kuitenkin sanoa sen, että keskikoulutaustaisen Eevan ero Siiriin oli se, että hän oli tehnyt toisenlaisia huomioita muista ihmisistä. Omista mahdollisista ennakkoluuloista ei muistoissa sen sijaan mainittu mitään.

1950-luvun nuoruusmuistoissa vaikuttivat nimeämisen tasolla aivan toisenlaiset jaot kuin maaseudun ja kaupungin erot. Tämä korostui etenkin tamperelaista nuoruutta muistelevien puheissa, joissa maaseudun vertailu lähes loisti poissaolollaan. Kukaan tamperelainen ei ollut tyytymätön asuinpaikkaansa. Kaupunkiympäristön kehumisessa esille nousivat hyvät kulkuyhteydet, kirjasto, kulttuuri- ja urheilupalvelut. Kaupunkiin muuttaneiden naisten suhtautuminen muutokseen oli rauhallisen tyyntä. Vaikka muutos oli ollut suuri, ei se ollut nimeämisen tasolla aiheuttanut suurempia mullistuksia elämään. Kaupunki ja maaseutu

---

¹¹⁵ “Eevan” haastattelu 6.2.2015, Tampere.

¹¹⁶ “Siirin” haastattelu 11.3.2015, Tampere.

¹¹⁷ Eskola 1963, 89, 101.

näyttäytyivätkin muistoissa erillisinä yksikköinä, joiden erilaisuus kyllä tunnustettiin, mutta mitään varsinaista vastakkainasettelua näiden kahden ympäristön välille ei haastatteluissa syntynyt. Haastattelijoiden korostama yhtenäisyys ja yhteisöllisyys ihmisten kesken liitettiin koko aikakauteen sinänsä, jolloin vastakkain asettuivat nykyaika ja 1950-luku, mutta eivät maaseudun ja kaupungin asukkaat. Kumpikaan kaupunkiin muuttaneista naisista ei myöskään kertonut, että he olisivat kokeneet syrjintää tai yhteisöllisyyden katoamista kaupunkiin muuttaessaan. Osin tämä pehmeä muutos johtui siitä, että myös muuttaminen oli perheen sisarusparven yhteinen asia, kuten Elinan tapauksessa.

Kehuva ja neutraalin saumaton kuva asuinympäristöjen yhtenäisyydestä johtuu tosin myös siitä, että haastatteluaineisto on vinoutunut kaupunkilaisten hyväksi, ja maaseudun ääni ei ole näin ollen mukana yhtä vahvasti. On kuitenkin huomattavaa, että näinkin suppeasta haastatteluaineistosta ainut selvästi omaa asuinympäristöään kriittisesti tarkasteleva puheenvuoro nousi maaseudun edustajan huulilta. Myös muistojen jälkikäteisen myönteisen tendenssin vaikutus ennakkoluuloista puhumiseen voi olla vaikuttava tekijä siihen, että ihmisten asenteet valottuivat näinkin yhtenäisen suvaitsevina.

3.3 Oppikouluun vai ei?

Hannu: Joo no sit voisinkin lopuksi vielä kysyä että viiskytlukua on monesti kuvattu että se on Suomessa ollut tällanen hyvin niinku kahtiajakautunu maailma et siinä on ollu tällasia aika jyrkkiäkin vastakkainasetteluja niin mitä mieltä sä oot siitä pitääkö se paikkansa? Marjatta: Öö valota vähä mis- missä asioissa vastakkainasettelua Hannu: Öö no esimerkiksi kou- koulua kävi sekä oppikoulun että kansakoulun (Marjatta: mm) oli maaseudun ihmiset oli kaupunkilaiset (Marjatta: oli) oli korkeakulttuuri ja oli matala kulttuuri Marjatta: Joo no vähemmän kulttuurista tiesin mutta mutta sen mä tiedän ainakin että silloin oli tätä että toiset pääsi käymään koulua ja toiset ei kylässä ollut paljon ei montakaan oppikoulun käynyttä (Hannu: mm) et se ei tietysti merkitse sitä etteikö he ois hyviä hyvin asettautunu elämässä tulevaisuudessa ei se ollu mikään raja semmoselle mutta mut sille se tuntu vähä sille että että tuota siinä oli vastakkain että varsinkin öö nuoret miehet ne meni mottimettään ja saivat sieltä rahana ja tekivät vieraalle töitä sitten jos ei kotona riittänyt rahaa et ei niillä kai- harvalla tuntu olevan mahdollisuutta että siinä mielessä se oli kahtiajakosuutta kyllä [...]¹¹⁸

Näin Marjatta muisteli 1950-luvun koulunuoruuden jakolinjoja, joissa toisten osana oli koulunkäynti ja toisten työnteko. Kaisa Vehkalahti kuvaa, kuinka oppikoulu toimi todellisena vedenjakajana 1950-luvun nuorten elämässä. 1950-luvun alussa 64 % 15–19-vuotiaista nuorista oli

¹¹⁸ “Marjatan” haastattelu 13.11.2014, Tampere.

jo työelämässä. Vain joka kolmas nuori siis opiskeli tai oli kotona ilman ammattia. Työelämän ja opiskelun suhde kuitenkin muuttui 1950-luvun kuluessa voimakkaasti. Elintason nousu, ammattirakenteen elinkeinoistuminen ja koulutuspaikkojen lisääminen vaikuttivat siihen, että kansakoulun jälkeiset opinnot tulivat yhä useamman saataville. Painopiste siirtyi työnteosta koulutukseen.¹¹⁹Tämän haastatteluaineiston 1950-luvun nuorilla ammattiin tai korkeampaan koulutukseen hakeutumisen vaihe ajoittui noin 1950-luvun puoliväliin.

Koulutuksen tärkeyden nousu heijastui myös haastateltavien koulutustaustoissa, sillä heidän koulutuksensa asettui tasan oppikoulun käyneiden ja oppikoulua käymättömien välillä. Haastatelluista neljällä, eli Marjatalalla, Heidillä, Leenalla ja Eevalla oli keskikoulu käytyä. Ainoastaan Pirkko edusti korkeammin koulutettua, sillä hän oli joukon ainoa ylioppilas. Yksi ylioppilas kuulostaa otoksessa vähäiseltä, mutta Pirkon ollessa ainoa lukion käynyt kymmenestä haastateltavasta tämä suhde itse asiassa kuvastaa hyvin Arto Nevalan mainitsemaa jakoa, sillä hänen mukaan lukioon siirtyi 1950-luvun alussa vain alle kymmenesosa ja 1960-luvun vaihteessa noin viidesosa koko 16-vuotiaiden ikäluokasta.¹²⁰

Loput viisi, eli Aino, Mirjami, Elina, Anneli ja Siiri, muodostivat oppikoulua käymättömien joukon. Se, että ryhmässä oli paljon vain keskikoulun käyneitä tai ammatillisesti suuntautuneita, kertoo siitä koulutusmurroksesta, joka 1950-luvulla oli vahvasti käynnissä. Oppikoulun merkitys oli siis vasta lisääntymässä. Se ei ollut vielä saavuttanut sitä tasoa, johon suuret ikäluokat yltäisivät seuraavalla vuosikymmenellä.¹²¹Kuinka haastateltavat sitten tuon jakautumisen kokivat? Aiemmassa katkelmassa maaseututaustainen Marjatta myönsi nimeämisen tasolla sen, että koulutus ja sieltä poisjäänti todella jakoi ihmisiä kahteen eri ryhmään, kuten myös Mia Leino ja Kirsi Viitanen ovat todenneet.¹²²Kiinnostavaa onkin keskittyä tarkastelemaan aluksi juuri sitä risteyskohtaa, jossa jakaantuminen eri koulutusväylille on haastateltavien elämässä tapahtunut.

Työväenluokkaisesta kaupunkilaiskodista lähtöisin olleen Ainon oppikouluun meno tyssäsi sekä varojen puutteeseen että kodin kielteiseen asenteeseen:

Hannu: Miten harkitsitko oppikoulua sitte missään vaiheessa? Aino: Joo mutta joo ja mä oisin mennyt ja halunnu oppikouluun mutta ei ollu rahaa siihen aikaan joutu siis kaikki maksaa itte (Hannu: joo) se oli ehdoton kieltö vanhemmilta että sinne et mene (Hannu:

---

¹¹⁹ Vehkalahti 2013, 64.

¹²⁰ Nevala 2008, 98.

¹²¹ Virtanen 2005, 200.

¹²² Leino & Viitanen 2003, 194.

joo) mm ja ammattikoulu oli kyä sinnekki joutu jotaki ostamaan ja maksamaan lukukausimaksut mutta ne oli huomattavasti pienempiä kun (Hannu: okei) oppikoulu (Hannu: suhtauduttiin ammattikouluun suhtauduttiin paremmin?) joo ja ku se oli se että se valmistaa niinku ammattiin (Hannu: niin että siitä oli joku semmonen) niin ja oppikoulusta ku ei tuu (..) ylioppilaskaan ei oo vielä mikään ammatti (Hannu: niin) mm se oli tämmönen (Hannu: joo ei osattu nähdä sitä hyötyä) ei ei (Hannu: joo) ja jatkumahdollisuutta ja muuta ei se oli vaan se työ oli tärkein (Hannu: joo) että mahdollisimman pian töihin [...]¹²³

Leena Koski on tuonut esille, kuinka huomattavaa taloudellista panostusta oppikoulun käynti olisi työväenluokkaiselta kodilta vaatinut. Oppikoulu oli maksullista, ja vanhempien täytyi lukukausimaksujen lisäksi maksaa myös ruokailu, koulutarvikkeet sekä muut koulunkäyntiin liittyvät kustannukset.¹²⁴ Huomionarvoista on se, että oppikoulun kautta saatavaa työtä ei nähty Ainon perheessä taloudellisen panostamisen arvoiseksi, vaan ammatillisella koululla oli *suorempi*, ammattiin ja työntekoon valmistavampi vaikutus. Kuten katkelmasta voi huomata, ammattikoulun merkityksen esille nostaminen oli kuitenkin vain oma oletukseni, Aino korosti sen sijaan vain sitä, että työ oli tärkeintä, ja se asettui tässä suhteessa vastakkain oppikoulun käynnin kanssa. Oppikoulun käymisen ja käymättömyyden vastakkaisuutta muistoissa voisi kutsua myös työn ja koulunkäynnin vastakkaisuudeksi, sillä sama ”mahdollisimman nopeasti töihin” -eetos kuului myös muiden ammatillisen koulun käyneiden haastateltavien vastauksista samanlaiseen tarkentavaan kysymykseen. Tämä vastakkaisuus ei kuitenkaan kummunnut nuoresta itsestään, vaan hänet ikään kuin asetettiin valintatilanteeseen joko yhteiskunnan rakenteiden tai omien vanhempien painostuksen alaisina. Annelin muistoissa tämä ylhäältä tuleva voima kävi erityisen selväksi:

Hannu: Harkitsitko oppikouluun hakemista? Anneli: Harkitsin mutta täytyy sanoo näin että vanhemmat ei siinä yhtään niinkun kannustanu sillain ja olin vähän arkaki ja muuta ja (..) jälkeenpäin on tietysti harmitellu ku ei oo itse ollu sisukas niin että ois vaan pitäny (Hannu: mm) sillan haettiin neljänneltä luokalta (Hannu: joo) eteenpäin (Hannu: piti aika nuorena päättää sitten) kyllä ja tota ehkä sanotaan että vielä oli semmosta aikaa että kumminkin että ko koulu makso (Hannu: mm) niin se varallisuuskin täyty aina sitte katsoa että oli varmasti omassa kohdalla niin varmasti vanhemmilla ois ollu varaaki maksaa sillain että (Hannu: joo) mutta ei kannustettu siihen niin paljon että (Hannu: joo) työnteko oli tärkeempää?) nii niin kyl se varmasti oli semmosta että (..) sitä ajateltiin niinku tärkeempänä ainakin näin [...]¹²⁵

Dekonstruktiivisen luennan kautta voi huomata, että oppikoululla oli arvokkaaksi tunnustettu asema haastateltavan muistoissa. Sinne hakeminen kaatui ennen kaikkea ”oman sisukkuuden” puutteisiin,

¹²³ ”Ainon” haastattelu 26.11.2014, Tampere.

¹²⁴ Koski 2003, 284.

¹²⁵ ”Annelin” haastattelu 10.3.2015, Nokia.

ja vanhempien suhtautumiseen, tosin kieltoa ei suoraan mainittu, vaan paine poisjääntiin näkyi enemmän vanhempien kannustamattomuutena. Näin oppikoulun käynnin parempi hierarkiasuhde oli olemassa puheessa, mutta vain näkymättömän tasolla. Myös Nevalan mukaan opettajien lisäksi nimenomaan vanhempien myönteisyydellä oli suuri vaikutus lasten koulutusvalintoihin.¹²⁶ Toiseksi viimeisenä haastateltavana teen tässä jo Annelin puheista oman johtopäätökseni aiempien haastateltavien puheita mukaillen, että työ oli jälleen se tärkeämpi seikka, ja tähän Anneli antoi varovaisen hyväksyntänsä.

Myös keskikoulun käyneen Eevan koulumuistelusta oli kätkeyssä mielessä löydettävissä hierarkiasuhdetta oppikoulun hyväksi:

Oliko se ihan selvää että haet sinne oppikouluun? Eeva: Oli (Hannu: joo minkä vuoksi?) no että menestyisin elämässä paremmin ja pääsisin vähän (..) no kyllä varmasti nämäkin jokka on käyny tuon kun koulussahan oli alakoulu ja yläkoulu ja sitten oli jatkolukiot tai toi (Hannu: jatkoluokat) jatkoluokat niin niin tuota (..) niin niin (..) kyllä mä silloin ajattelin että mun tyypilläni on parempi päästä eteenpäin kun mä meen tonne (Hannu: mm) oppikouluun.¹²⁷

Eeva liitti oppikouluun “menestyksen” ominaisuuden ja hänen kesken jäänyt ajatuksensa viittasi taas kokonaisuudessaan pääsystä “parempaan” paikkaan. Tämän jälkeen hän, ikään kuin korjauksena aiempaan, pehmensi sanomaansa mainitsemalla oppikoulua käymättömätkin, aivan kuin olisi huomannut luoneensa arvotuksen ja halunnut heti pehmentää sanomistaan. Myös tämä ajatus jää kesken, ja kuin hienotunteisuussyistä mahdollinen nimeämisen tasolla tapahtuva arvottaminen oppikoulun käymisen ja käymättömyyden välillä jää toteamatta.

Elina toi myös esille, että nimenomaan isä ei ollut myötemielinen kansakoulun jälkeisten opintojen jatkamiseen, vaan työntekoon hakeutuminen oli tärkeintä. Toisin kuin Annelin katkelmassa aiemmin, Elinalle kansanopistoon hakeutuminen oppikoulun sijasta ei kuitenkaan ollut harmituksen aihe, vaan ystävien saanti takasi sen, että koulunkäynti oppikoulun ulkopuolella oli yhtä mieluista. Oppikoulusta poisjäänti jäi sikäli vahingon varaan, että Elina oli pääsykokeiden aikana eksynyt väärän tasoryhmän luokkaan, mutta ei reuttamisen jälkeen kuitenkaan enää hakenut uudelleen.¹²⁸ Siiri taas toi oppikouluun pyrkimiseen ihan erilaisen äänenpainon:

Hannu: Joo mites harkitsitko oppikouluun menemistä koskaan? Siiri: Kyllä siitä oli puhetta oli siitä puhetta monta kertaa noin mutta isä vallankin oli sitä mieltä että

---

¹²⁶ Nevala 2008, 109.

¹²⁷ “Eevan” haastattelu 6.2.2015, Tampere.

¹²⁸ “Elinan” haastattelu 17.12.2014, Tampere.

ilman muuta ja ilman muuta mutta se oli justinsa silloin kun noi tuota mää pääsin pääsin sitte tuolta kansakoulustaki niin silloin viidenneltä luokalta niin silloinhan olis niinku kaikista ku yleensähan neljänneltä pyrittiin (Hannu: mm) mutta sitte mää puhuin että jos mää viidennen viä käyn ja sitten meen (Hannu: mm) mutta noin sitte se meni että s- se ois tarvinnu sieltä neljänneltä yrittää [...] mutta sitte se sitte häippäs jo sitte että ei kyllä mä meen sittenki ammattikouluun ku mä olin aina kova tekeen kaikkia noita ompeluhommia että [...] se niinku viehätti se ompelupuoli [...] ¹²⁹

Siirillä isä näyttäytyi taas juuri kannustavana osapuolena, ja lopulta oppikoulusta poisjäänti ratkesi rakkaan harrastuksen muuttuessa valituksi ammattialaksi. Siiri oli muutoinkin haastateltavista se, joka korosti nimeämisen tasolla jakojen poissaoloa kaikkein kiivaimmin, kuten myös viimeisen kysymyksen kohdalla:

[...] semmoset jotka kävi eri (..) öö olivat tuolla niinku sanottiin oppikoulussa ja kansakoulussa kyllä silti ystävyys silti säily [...] ei ikänä ollu mitään semmosta että olis ollu minkäänäköstä että ois ollu rajaa siinä (Hannu: joo) (..) että jos joku rajan veti niin se kyllä häipy kuvioista että (Hannu: joo) että ei en mä tota yleisesti sanois kyllä että yksilötapauksia tietysti on aina (Hannu: mm että enemmän yhtenäistä?) niin oli juu [...] ¹³⁰

Siirin näkemys oppikoulun ja kansakoulun oppilaiden yhtenäisyydestä sisälsi selkeitä riitasointuja verrattuna joidenkin julkisten historiaesitysten antamiin käsityksiin. Kaari Utrio kirjoittaa oppikoululaisten helposti nostaneen nokkaansa kansakoululaisille ymmärtämättä sitä, että heillä oli vielä silloin edessään pitkä ja raskas opintie, kun toiset olivat jo leivänsyrjässä kiinni. Myös vanhojen ja arvokkaiden tyttö- ja poikaoppikoulujen lapset katselivat helposti yhteiskoulun oppilaita alaspäin.¹³¹ Arto Nevala toteaa, että rinnakkaiskoulujärjestelmään kuului kansalaisten sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan perustunut erottelu: oppikoulun valinneissa oli suhteellisesti ottaen suurempi osa keski- ja yläluokan kuin työväestön lapsia.¹³² Siirin omakohtainen jälkikäteinen kokemus kuitenkin vakuutti, että minkäänlaista erontekoa ei ainakaan heidän kaveripiirissään tehty.

Millaista sitten oli oppikoulun käyminen? Kyselin haastateltavilta erikseen heidän aivan tavallisesta koulupäivästään ja koulun opettamista arvoista. Vastauksista kuvastuivat tiukka kurinalaisuus, säädyllisyys ja koulun ylläpitämä ankara tavoitteellinen kasvatus, jonka selvälinjaisena ohjenuorana kiilsivät uskonnon, kodin ja isänmaan järkkymättömät arvostukset. Heidi esimerkiksi muisti koulun opettamat arvot näin:

¹²⁹ "Siirin" haastattelu 12.3.2015, Tampere.

¹³⁰ "Siirin" haastattelu 12.3.2015, Tampere. Aiempi osa Siirin vastauksesta ks. s. 40.

¹³¹ Utrio 1992b, 515.

¹³² Nevala 2008, 91.

täytyy niinku isäki on taistellu ja (Hannu: mm) pitää suomi suomena (..) semmosta ja sitte se en mä tiedä tuliko se koulusta vai tuliko se mummulta ja tädiltä se rehellisyys ja semmonen että (Hannu: ei saa valehdella) niin (Hannu: mm) niin mun mielestä ihan hyvät arvot (Hannu: joo) kun niitä vaan noudattaa niin pärjää [...] (Hannu: näkykö siihen aikaan että ois kapinoitu tai kyseenalaistettu millään?) kyllä mun mielestäni mutta se oli siihen aikaan sitä että (..) ne vaiennettiin tavalla taikka toisella [...] ¹³⁷

Isänmaallisuus korostui näin myös Ainon muistoissa. Leena Koski huomauttaa, että 1950-luvun nuoret alkoivat jo jonkin verran näkyvämmiin kiistää arvokasvatuksen ihanteita ja käytäntöjä sekä kiistää auktoriteettien asemaa ainakin jupisemalla jo havaittavammin. Kuitenkaan 1950-luvun koululaitos ei ollut vielä mikään yhteiskunnallisen keskustelun ja muutoksen tila, vaan siellä pyrittiin isänmaallisuuden, tottelevaisuuden ja vanhempien kunnioituksen turvaamiseen muuttuvista ajoista huolimatta. ¹³⁸ Tämä pääsuuntaus kyseenalaistuksen puuttumisessa toteutui myös Ainon muistelussa selkeästi. Myös Siiri toi arvokysymyksen vastauksessaan esille uskontotuntien positiivisen roolin ja kansakoulun auktoriteettien ehdottoman kunnioituksen:

Hannu: No millasia arvoja muistat että koulu opetti? [...] Siiri: Kyllä kyllä koulussa (..) opetettiin juuri sitä että noin [...] mun mielestäni uskontotunnit saisi olla [...] tallella koska se oli se ei silloin mitään paatostettu mitään [...] silloin vaan opetettiin sitä hyvän ja pahan rajaa [...] mun mielestäni kynnys kynnys täytys olla samalla lailla kun on vanhempia kohtaan täytys olla kynnys omia vanhempia kohtaan ja opettajia (paino) kohtaan silloin ei sinuteltu opettajaa eikä eikä eikä noin totaa silloin noustiin ylös kun vastattiin ja noustiin ylös ku opettaja tuli luokkaan ja ja se oli kaikki semmosta se kasvatti sitä kynnystä [...] heti kun meni kouluun ja se opetettiin heti ja ja se otettiin niinku itelle heti se että toi on nyt se joka täällä talossa määrää [...] ja sitä toteltiin (paino) (Hannu: mm) eikä sille menty sanon pahasti (paino) (Hannu: ei kyseenalaistettu tai...?) ei että jos sitä jos joku hanttiin pisti ni se oli heti nurkassa taikka oven takana vähän aikaa tuulettumassa [...] ¹³⁹

Arvot ja opetusten kyseenalaistamattomuus olivat siis yhdistäviä tekijöitä oppi- ja kansakoulun välillä, eivätkä ne sinällään luoneet eroa, vaan yhtenäistivät haastateltavien koulumuistoja. Myöskään opettajat eivät näyttäneet muistoissa kovinkaan erilaisina, vaan haastateltavat korostivat heidän olleen yksilöitä niin hyvässä kuin pahassakin. Työväenluokkaisesta kodista lähtöisin ollut Aino korosti joidenkin opettajien kohdelleen häntä poliittisen taustansa vuoksi eriarvoistavasti. ¹⁴⁰ Jukka Rantala huomauttaa, että kansakouluopettajat omaksuivat usein asenteen, jonka mukaan he eivät voineet sosiaalisen asemansa vuoksi kannattaa sosialidemokraattista

¹³⁷ "Ainon" haastattelu 26.11.2014, Tampere.

¹³⁸ Koski 2003, 305.

¹³⁹ "Siirin" haastattelu 11.3.2015, Tampere.

¹⁴⁰ "Ainon" haastattelu 26.11.2014, Tampere.

puoluetta. Vasemmistolaistaustaisia opettajia ei myöskään usein haluttu täyttää virkoihin. Vielä 1950-luvulla kansakoulun johtaja saattoi opastaa alaisiaan äänestämään heidän asemaansa soveltuvalla tavalla juuri porvaripuolueita.¹⁴¹ Tätä taustaa vasten joidenkin opettajien eriarvoinen suhtautuminen vasemmistolaisen taustan omistaviin oppilaisiin käy myös muistoissa ymmärrettäväksi.

Eeva taas muisteli työväentalon ohikulkua vuoden 1956 lakon aikaan näin:

[...] sit muistan sen kun oli yleislakko (..) se oli karmeeta aikaa (Hannu: joo) tuhatyhdeksänsataaviiskytkuus (Hannu: joo) ja me mentiin sitte tietenkin ku Tipalaan mentiin ni mehän oltiin herrasväen lapsia ku me käytiin koulua (Hannu:joo) muun muassa ni se oli vähän tämmöstä (Hannu: joo) lapsen mielessä (Hannu: niin joo) Hannu: Millä lailla se oli lapsen mielessä? Eeva: No sillä lailla niin että (...) mitä mää siitä ny muistan että niin just se että me vähä pelättiin mennä siitä ku siähän oli se työväentalo siinä [...] (Hannu: joo mikä siinä oli pelottavaa mennä siitä?) (..) no jos ne (...) no jotenki vaan että (Hannu: oisko ne tehny jotain?) että jos ne niin ainaki ne (..) katseista näki että (Hannu: mm) että kun me saimme käydä oppikoulua niin [...] ¹⁴²

Katkelmasta huomaa, että poliittiset erimielisyydet ja sosiaaliset jaot koulutuksen suhteen olivat taustalla, mutta Eevakin myönsi tämän vasta jonkinlaisen tarkentavan kysymisen jälkeen. Syitä täytyi kaivella, mutta lopulta hän myönsi, että työväentalon ohikulku muistui mieleen pelottavana kokemuksena nimenomaan sen vuoksi, että oppikoulua käyviin suhtauduttiin niin kutsuttuina ”paremman väen edustajina”, jotka olivat työväen asioita ajaville närkästystä herättänyt näky. Varsinaista väkivallan uhkaa Eeva ei tuonut esille, mutta selkeästi jo ikävät katseet vaikuttivat siihen piinalliseen tietoisuuteen, että eroja oli olemassa, ja hän kuului eri ryhmään kuin kyseisen lakon järjestäjät.

Eroja eri koulumuotoja käyneiden välillä esiintyi myös silloin, kun haastattelu ulottui koulun jälkeiseen aikaan. Kaisa Vehkalahden mukaan nimenomaan oppikoululaisten arkeen kuului vilkas toverielämä kerhoineen, illanviettoineen ja kesäretkineen. Oppikoululaiset kun pyrittiin pitämään erossa muista nuorista vielä 1950-luvulla järjestämällä koulunkäynnin ohkeen myös paljon vapaa-ajan ohjelmaa, kuten illanviettoja, retkiä sekä musiikki- ja näytelmäharrastuksia.¹⁴³ Heidille oppikoulu ulottui myös vapaa-aikaan, mutta hän muisti tuoda asian esille vasta erillisellä kysymyksellä:

---

¹⁴¹ Rantala 2011, 286.

¹⁴² ”Eevan” haastattelu 6.2.2015, Tampere.

¹⁴³ Vehkalahti 2013, 65; Vehkalahti 2014, 71.

Heidi: Oli teiniyhdistys oli johonka keskikoulun viimesillä luokilla saatiin liittyä ja sitten opiskelevan nuorison raittiusliittoon (Hannu: mm) kuuluttiin kans [...] joskus semmosia ei ne mitään diskoja olleet semmosia illanvietoiksi sanottiin jossa mentiin piirileikkiä sitte ja jotain tämmöstä (Hannu: niin ne oli aika viattomia) oli hyvin viattomia (painokas) (Hannu: joo) opettaja valvo koko ajan että mitään pahaa siellä ei päässy tapahtumaan ja (Hannu: mm) ja ja kaikki oli niinku sillä lailla niinku hyvin viattomasti [...] ¹⁴⁴

Heidin muistossa oppikoulu ulotti virkistystoimintansa myös vapaa-aikaan, mutta aivan kuten Hytönenkin toteaa, nämä tilaisuudet tapahtuivat opettajien tiukasti valvovan silmän alla, jolloin juhlien viattomuus oli taattu. ¹⁴⁵ Maaseudulla kasvaneelle oppikoululaiselle Marjatalle oppikoulu ei kuitenkaan tarjonnut muuta virikettä kuin pitkän etäisyyden perheen luo. Oppikouluun pääsyä hän kuvaili näin: “Oppikouluun? (Hannu: joo (..) tai keskikouluun) nii justiin joo joo niin silloin se alku (..) kyllä se oli tuota ei kaikki kylästä lähteny eikä siltä luokalta monikaan että kyl se tuntu niinkun et se tuntu semmoselle iloselle hyvälle [...] ¹⁴⁶

Marjatan maaseudun koulumuistot eivät juuri muutoin eronneet sisällöltään paljoa kaupunkilaisten vastaavista muisteluista. Opettajat olivat pidättyviä, mihin tahansa ei voinut ottaa kantaa ja opettajat olivat kaikki erilaisia. Yleisessä sävyssä oli kuitenkin eroja, sillä useimmat tamperelaiset kuvailivat koulunkäyntiään pääosin positiivisesti, mutta maalaisnuori Marjatta kuvaili koulunkäyntiä jopa “rankaksi herkemmälle lapselle”. Myös aiemmissa tämän alaluvun kahdessa Marjatan lainauksessa tuli esille se, että oppikouluun meno oli kaukana itsestänselvyydestä, ja jo pelkkä sinne pääseminen aiheutti tottelevaisuuden halua ja kiitollisuutta. Luonnollisesti myös tällaisten ominaisuuksien liittäminen oppikouluun kertoo näkymättömän tasolla siitä arvostuksesta, joka haastateltavilla on ollut oppikoulua kohtaan parempana ja arvostettavampana vaihtoehtona.

Toinen maalaisnuori Mirjami nosti esiin monen oppikoulua käymättömän haastateltavan päällimmäiset tunnot koulusta: “Hannu: Oliko koulunkäynti sulle tärkeätä muistatko? Mirjami: Joo kyllä se oli että se oli elämän pohja vaan siitä sai sen että (...) niin niin (...) (Hannu: miksi se oli elämän pohja?) siitä mä sain ammatin [...]” ¹⁴⁷ Vaikka koulua ei olisi käytykään oppikoulussa, koulutus koettiin silti hyvin tärkeäksi nimenomaan ammatin saannin vuoksi. Sama hyödyllisyyden diskurssi korostui myös oppikoululaisten keskuudessa, sillä useat haastateltavista jättivät koulun

---

¹⁴⁴ “Heidin” haastattelu 1.12.2014, Tampere.

¹⁴⁵ Hytönen 2013b, 49.

¹⁴⁶ “Marjatan” haastattelu 13.11.2014, Tampere.

¹⁴⁷ “Mirjamin” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

keskikouluun ja suuntasivat sen jälkeen ammattiin valmistavaan koulutukseen, usein juuri sairaanhoito-opistoon. Heidille päätös kouluttautua lastentarhaopettajaksi kiteytti valinnan lukion ja lastentarhaseminaarin välillä, ja vanhempien vastustuksesta huolimatta hän kouluttautui tälle ammattialalle.¹⁴⁸ Leena taas kertoi, että häneltä puuttui jatkokouluttautumiseen vaadittava “kunnianhimo”. Elämän polku veikin uskonnollisen Leenan kohdalla koulun sijasta naimisiin: “[...]ei yliopistoissa ei meidän perheessä kukaan lapsi (...) lähteny eikä se ollu tapanakaan silloin eikä ollu paikkakunnalla ei me niin varakkaita ollu oltu että me ois voitu ku siihen aikaan mää luulen taikka ei varmaankaan ollu opintotukia eikä muita ei ollu opintorahoja eikä muita tukia ei ollu mitään niin tuota töihin vaan ja sitten naimisiin [...]”¹⁴⁹ Leenalla korostui käytännöllinen linjaus koulutuksen suhteen, niin myös monella muulla haastateltavalla. Haastateltavien perheen taloudellinen panostus ulottui monilla keskikoulun käymiseen, mutta ei sen pidemmälle.

Oppikoululaisten tapauksessa koulunkäynnin merkitys tuntuikin tihentyvän juuri sen ensimmäiseen vaiheeseen – keskikouluun, joka nähtiin muistoissa kansakoulua parempana opinahjona, mutta tämän jälkeisen koulutuksen merkitys ei enää noussut suureksi. Kuten Leena Koski huomauttaa, keskikoulun päästötodistus antoi jo mahdollisuuden korkeampaa ammattitaitoa vaativien työtehtävien suorittamiseen.¹⁵⁰ Vanhempien asenteilla ja varojen puutteella oli oma vaikutuksensa, mutta haastatteluista näkyi, että monelle työhön valmistavaan koulutukseen hakeutuminen heti kansakoulun jälkeen oli itsenäinen, vapaasta tahdosta syntynyt päätös. Näin oli esimerkiksi juuri Eevan ja Heidin kohdalla. Heidin mukaan hänen halunsa lastentarhaopettajaksi tapahtui vanhempien toiveista huolimatta, sillä he olisivat halunneet tyttärestään ylioppilasta. Kuitenkin lastenhoito oli Heidille pitkäaikainen haave, ja tähän koulutukseen pääsi myös ilman valkolakkia.¹⁵¹

Lukion ja ylioppilaslakin merkitys ei noussut suureksi myöskään haastateltavajoukon ainoalla ylioppilaalla, Pirkolla:

Niin siis lukioaika (Hannu: mm) siinä samassa rakennuksessa käytiin ja se oli se oli ihan kivaa aikaa meillä oli pieni luokka ku sieltä oli tippunu sitten niin paljon keskikoulun käyneitä pois että ne tykkäs että ne ei jaksu käydä sitä ja (Hannu: okei) pääsivät töihinki monet ihan suoraan ja ja jatkamaan jonnekki toiseen oppilaitokseen [...] silloin alko tulla sitte semmosia juttuja että toiset oli jo paljon kehittyneempiä niillä oli jo oikeen semmosia oikeen vakavia suhteita ja ja vähän vähän semmosta kiellettyäkin juttua oli jotkut vähän ryypiskeli ja ja tota (Hannu: naiset vai miehet?) niin ja tupakoivat ja

¹⁴⁸ “Heidin” haastattelu, 1.12.2014, Tampere.

¹⁴⁹ “Leenan” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

¹⁵⁰ Koski 2003, 285.

¹⁵¹ “Heidin” haastattelu 1.12.2014, Tampere.

tämmöstä et sillon vasta tuli tän tyyppistä eroa ei ei kovin vakavia juttuja kuitenkaan mutta niin mm (Hannu: joo) meillä oli hyvät opettajat siellä ja ja me oltiin ahkeria mm mä en oikeestaan tiedä samalla tavalla mentiin sinne juhlasaliin aamuhartauksiin ku keskikoulun puolellaki ku se oli sama rakennus.¹⁵²

Tässä oli melkein kaikki mitä Pirkolla oli lukiosta sanottavana. Pirkon ollessa joukon toinen haastateltava en vielä harmillisesti tiennyt hänen jäävän ryhmän ainoaksi ylioppilaaksi, enkä näin ollen vielä ymmärtänyt pysähtyä tähän tarkemmin. Pirkon vastauksesta kävi kuitenkin ilmi, että muutos ei ollut lukioon siirryttäessä kovinkaan mullistava: koulunkäynti jatkui samassa rakennuksessa ja aamuhartaudet kokosivat oppilaat yhteen kuten ennenkin. Nuoruus kuitenkin pidentyi oppikoululaisten käyneiden keskuudessa, ja yksilölliset kehityserot jäivät mieleen. On muistettava, että lukion samassa oppikoulussa käyneiden koulunkäynti muodosti yhtenäisemmän kaaren, jossa saattoi myös havainnoida tarkemmin ikätoverien kehitystä pienistä lapsista nuoriksi aikuisiksi. Vastaavaa kokemusta ei voinut olla oppikoulusta pois jääneillä, sillä he hajautuivat kansakoulun jälkeen joko suoraan työelämään tai erilaisille ammatillisille linjoille.

Irma-Riitta Järvisen mukaan lapsuuden rajaa kannattaa tutkia, sillä rajan ympärillä merkitykset tihtentyvät. Erityisesti koulun alkaminen on ollut 1940- ja 1950-luvuilla nykyistä paljon dramaattisempi tapahtuma. Usein koulun alkaminen on koettu muistoissa lapsuuden päättymiseksi, ja oppikoulun kohdalla tämä muutos saattoi vielä tarkoittaa muuttoa toiselle paikkakunnalle, jolloin kokemus eräänlaisesta taitoskohdasta on saattanut olla entistä syvempi. Myös rippikouluikä on toiminut pitkään agraarisessa Suomessa lapsuuden ja nuoruuden normatiivisena rajana. Rippikoulun käymisen jälkeen nuori sai viimein monia aikuisten oikeuksia, kuten vastakkaisen sukupuolen kanssa seurustelua, tupakan polttoa, alkoholin käyttöä ja kiroilemista. Nämä olivat kuitenkin vain miehille sallittuja oikeuksia. Naisille sallittiin edellä mainituista ainoastaan seurustelu ja tansseissa käyminen.¹⁵³ Kysyin haastateltavilta lapsuuden ja nuoruuden rajoista erikseen, ja kysyessä moni ajoitti lapsuutensa päättymisen juuri rippikouluikänsä. Ainoastaan tamperelaisnuori Eevalle oppikouluun siirtyminen merkitsi lapsuuden loppua, sillä silloin tapahtui myös paikkakunnan vaihdos Eevan perheen muuttaessa Tampereelle vasta 1940-luvun lopulla. Siispä oppikouluun hakeminen tai sen aloittaminen ei haastateltavien muistoissa itsessään asettunut niin merkittäväksi tapahtumaksi, että se olisi katkaissut lapsuuden, mutta siihen liittyvä paikkakunnan vaihtuminen sen sijaan kohotti sen myös tähän asemaan.

---

¹⁵² "Pirkon" haastattelu 19.11.2014, Pirkkala.

¹⁵³ Järvinen 1993, 113, 117–118.

Myös rippikouluun suhtautuminen oli kuitenkin sikäli kaksijakoista, että useat haastateltavista eivät pitäneet sitä kokemuksena kovinkaan erityisenä, vain eräänlaisena velvollisuutena. Tämä vaihteli luonnollisesti myös sen mukaan kuinka uskonnollinen tausta haastateltavilla oli. Anneli, Elina, Mirjami ja Heidi vetivät lapsuuden rajan nimenomaan rippikoulun käyntiin, mutta perustelut koskivat ennemmin sitä, että vanhempien suhtautuminen muuttui tämän jälkeen. Rippikouluikä normatiivisesti säädeltynä ikänä saneli myös muistoissa nuoruuden alkamista, ei itse koulu sinänsä.

Haastateltavien muistoista kävi ilmi, että koulumuistojen sisältö vastasi hyvin pitkälle julkisen historiakuvan antamia kaksijakoisia kuvauksia. Oppikoulun käymisessä kulki merkittävä jakolinja, mutta tämä näkyi nimeämisen tasolla muistojen sisällöissä vain vähän. Haastateltavat eivät siis ilmaisseet tätä jakautumista kovinkaan suoraan, mutta kätkeytyä merkityksiä purettaessa muistoista nousi myös seikkoja, jotka viittasivat siihen, että muistelijoidenkin mielessä oppikoululla oli ylempi hierarkiasuhde muihin koulumuotoihin nähden. Tässä mielessä koulutuksen historiakuva määrittyi kaksijakoisesti. Oppikouluun liitettiin menestyksen ja paremman pärjäämisen tunnusmerkkejä, jotka eivät samalla tavalla kuuluneet muihin koulutusväyliin. Näitä äänenpainoja kuului sekä oppikoululaisten että oppikoulua käymättömien muistoista. Oppikoulun merkitys tihentyi kuitenkin sen ensimmäiseen vaiheeseen, keskikouluun, jonka jälkeen into koulunkäyntiin joko loppui tai taloudelliset ja sosiaaliset syyt muodostuivat esteeksi opintien jatkamiselle. Lukio ei enää kantanut saman jakolinjan merkitystä kuin keskikoulu, ei edes joukon ainoan ylioppilaan muistoissa.

Kuitenkin koulun sisältöjä muisteltaessa jakolinja myös hämärtyi ja yhtenäisyys korostui. Koti, uskonto ja isänmaa asettivat sen perimmäisen nuorten kouluopetuksen arvopohjan, joka oli muodoltaan pitkälle samanlainen kävi sitten oppikoulua tai kansakoulua. Opettajat pitivät ankaraa kuria koulusta riippumatta, mutta he olivat myös taidoiltaan erilaisia yksilöitä. Koulunkäynnin sisäiset kokemukset eivät siis puitteiltaan muodostuneet muistoissa kaksijakoisesti, mutta esimerkiksi koulun ulkopuolinen elämä, johon varsinkin oppikoululla oli merkittävä vaikutuksensa, muodostui varsin erilaiseksi suhteessa omaan koulutusväylään. Tässäkin tosin merkittävä vaikutuksensa oli myös sillä, kävikö oppikoulua maaseudulla vai kaupungissa, jossa ajanvietemahdollisuudet olivat runsaammat. Koulunkäyntiä muisteltiin siis sisäisesti hyvin samankaltaisesti ja yhtenäisesti, mutta ulkoiset tunnusmerkit erottelivat nuoret suhteessa omaan koulutusväylään.

3.4 “Ei ollu mitään semmosta luppoaikaa”: muistoissa työnteko ja vapaa-aika

Vaikka koulunkäynti nousi monen haastateltavan muistoissa nuoruuden keskeiseksi sisällöksi, kuului 1950-luvun nuoruuteen myös muita velvollisuuksia ja askareita, mutta myös vapaa-ajan viettoa, huvituksia ja rientoja. Aluksi on huomattava, että työn ja vapaa-ajan käsittely ei haastatteluissa asettunut tasapainoisesti, sillä vapaa-ajan käsittely sai omat erilliset kysymyksensä, mutta työnteosta puhuminen asettui pikemminkin toisten aiheiden yhteyteen, ja sitä koskevat huomiot on poimittu sieltä täältä vastaajien lausunnoista.

Työnteon tärkeyden korostamisen eetos oli hyvin vahvasti läsnä haastateltavien nuoruusmuistoissa. Useamman kohdalla tämä tuli esille jo ensimmäisten kysymysten aikana, jolloin muisteltiin 1950-lukua yleisellä tasolla. Esimerkiksi Leenalle tuli aivan ensimmäisenä mieleen 1950-luvusta oma työpaikka Tampereella Voiman osuusliikkeessä, jonka jälkeen hän lankkasi kenkiä sotainvalidien kioskillä. Leimallista työnteon ja velvollisuuksien muistelulle oli se, että vaikka työt saattoivat olla paikoin raskaita, niin aina työnteko koettiin hyvin tärkeäksi ja tarpeelliseksi elämän perustaa rakentavaksi tekijäksi. Leenan ensimmäiset työnteon kokemukset alkoivat jo varhaisessa vaiheessa:

Hannu: No sitte jos tuota taustaa eli nelkytlukua millasena muistat oman lapsuuden?
Leena: [...] töitä kyllä oppi tekemään lapsityövoimaa käytettiin ihan häikäilemättömästi ja siitä ei ole minkäänäkösiä katkeria kokemuksia vaan se oli oikein hyvä (painokas) (Hannu: okei) että kelpas töihin kaikkennäköseen haravoimiseen ja pellolle haravoimiseen ja kanojen ruokintaan ja ja ja vasikoitten juottamista ja jopa lypsämistä opin siellä maalla (Hannu: ei ollu ollenkaan katkeraa) ei katkeraa ei se oli ihan mukavaa ja ei ollenkaan siel oli järvi lähellä ni siellä pulikoitiin sitten ku oltiin se niin kesällä päivät pitkät ja koulumatka oli neljä kilometriä (painokas) (...) se mentiin joskus umpihangessa kävellen [...] eikä sekään tuntunu pahalta ku kaikki teki sitä samaa (Hannu: joo) se oli hyötyliikuntaa [...] ¹⁵⁴

Leena painotti lapsityövoiman käyttöä “häikäilemättömänä” toimintana, ja tämän jälkeen korosti oman positiivisen suhtautumisensa painoarvoa. Mia Leinon ja Kirsi Viitasen mukaan 1940- ja 1950-lukujen maaseudun vanhemmat ajattelivat elämästä selvittävän ennen kaikkea sitkeydellä ja ahkeralla työnteolla.¹⁵⁵ Tämä ajatusmalli näkyi Leenan muistoissakin erityisen positiivisena. Hyödyksi olemisen aiheuttamat miellyttävät tunteet tulivat muistoissa korostuneesti esille ja sävyttivät myös tämänhetkistä suhtautumista asiaan. Huomionarvoista on myös, että järvellä

---

¹⁵⁴ “Leenan” haastattelu 16.12.2014, Tampere. Leenan lapsuusmuistot ajoittuivat poikkeuksellisesti Ähtärin maaseudulle Pirkanmaan sijasta.

¹⁵⁵ Leino & Viitanen 2003, 191.

uiminen vapaa-ajan muotona rinnastui tässä samaan hyvää mieltä tuottavaan näkökulmaan työnteon kanssa, kuten myös koulumatka, joka sekin on kuvattu ”hyötyliikuntana”.

Toinen maalaisnuori Mirjami muisteli myös lapsuuden työnteon alkaneen varhaisessa vaiheessa: “[...] sitte kun vähä kasvettiin niin kyllä sitten työtäkin tehtiin että mä olin hyvin usein isän hommissa auttamassa [...] että niin nuorena kun pys- pysty sitä tekeen niin sitä tehtiin [...]”¹⁵⁶ Tätä häneltä tosin täytyi kysyä erikseen, sillä Mirjamin ensisijainen esille nostamansa piirre lapsuudessa oli leikkiminen. Mirjami ei myöskään muistellut työntekoa mitenkään erityisen positiivisessa mielessä, vaan sävy oli lähinnä toteavan asiallinen. Työnteko kuului elämään varhaisessa vaiheessa, mutta sen muisteleminen ei herättänyt erityisiä tunteita. Elina totesi myös heti haastattelun alussa, että 1950-lukuun liittyi hyviä muistoja, koska työntekoon lähdettiin varhaisessa vaiheessa, ja työtä oli ja sinne jopa pyydettiin heti rippikoulunkäynnin jälkeen.¹⁵⁷ Pirjo Korkiakankaan tutkimuksessa vuosina 1940–1954 syntyneet naisvastaajat kertoivat työnteon kuuluneen olennaisena osana heidän lapsuuteensa. Korkiakankaan mukaan 1950-luvulla maatalouden koneistaminen oli vasta alkamassa, ja lasten työpanosta ruumiillisissa töissä tarvittiin edelleen laajasti. Irtautuminen perinteisestä, yksipuolisesti ruumiillista työtä kunnioittavasta elämäntavasta oli siten vasta alkamassa.¹⁵⁸

Samanlaisessa myönteisessä diskurssissa työnteon merkityksestä puhui myös Anneli, kun hän kertoi omista nuoruuden haaveistaan:

Hannu: Joo millasena näät itses tuona aikana mitä toivoit tulevaisuudelta millasia haaveita sulla oli? Anneli: Haaveita no haaveita oli tietysti se että työpaikka täytyy sanoo et siihen aikaan oli töitä (Hannu: mm) oli mahdollisuuksia enemmän kun tänä päivänä ja töitä opittiin tekeen ehkä sillain että ei aina oltu katsottu sitä että niinku nyt katsotaan tietysti sitä että se on koulutusta vastaavaa että sillon otettiin töitä (..) ja että saatiin rahaa (Hannu: mm) ostaa aina jotain oli aina haave että saa sitä ja tätä ei ollu koneita ja laitteita kotona ni sitte aina haaveiltiin että ja nyt ku mä säästän niin ja niin paljon niin mä saan (Hannu: mm) sit sitä ja tätä ja tota että sillon rupes tuleen näitä kodinkoneita ja kaikkia niin niistä tietysti haaveili ja niitä saikin sitte tietysti (Hannu: joo) helpommin [...]”¹⁵⁹

Annelin vastauksessa asettuivat ennen kaikkea vastakkain nykyajan ja 1950-luvun työhönsuhtautumistavat, eikä vapaa-aika sinänsä ollut mukana. Kuitenkin tässä katkelmassa tuli jo

---

¹⁵⁶ ”Mirjamin” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

¹⁵⁷ ”Elinan” haastattelu 17.12.2014, Tampere.

¹⁵⁸ Korkiakangas 1996, 112.

¹⁵⁹ ”Annelin” haastattelu 10.3.2015, Nokia.

esille työn välinearvokin: työnteko ei näyttäytynyt enää ainoana tapana elää itsessään, vaan se liitettiin palkkatyön kohdalla myös rahan ansaintaan ja kulutustavaroiden ostoon. Taustalla vaikutti tietysti jo se elintason muutos, mikä 1950-luvun lopulla oli Suomessa käynnissä. Työ oli edelleen arvokasta, mutta nyt sen arvo määrittyi jo muillakin tarpeilla kuin välittömän elannon ansainnan kautta. Samaa diskurssia painotti myös Siiri, jonka ammattikoulutaival jäi kaksivuotiseksi ompelijan töiden vuoksi: ”[...] Hannu: joo työ veti sitte? Siiri: työ veti raha veti ei työö vetäny mutta raha (paino) (nauraa) ei mulla sellasta työtä silloin ollu että ois (Hannu: niin niin) että se ois mua kiinnostanu [...] mutta sen verran rahan makuun pääsi että.¹⁶⁰ Työ oli siis Siirillekin tärkeää, mutta siitä saatavan rahan vuoksi, ei itsessään.

Siirin agenda mukaili vahvasti työnteon merkityksen korostamista myös läpi koko haastattelun.

1950-lukua hän kuvaili yleisesti näin:

[...] silloin oli justiin semmosta (..) yhteistouhua enempi sen takia kun oli työtä! (painokas) (Hannu: mm) jos jäi mikä tahansa koulu loppu oli se sitte ammattikoulu tai opisto taikka mikä hyvänsä koulu niin sitte mentiin heti töihin (painokas) (Hannu: mm) ei ollu mitään semmosta luppoaikaa (painokas) (Hannu: joo) että siinä sitte kehitty se justiinsa se semmonen (..) semmonen oli se sitte mikä hyvänsä politiikki poliittinen taikka mikä hyvänsä semmonen yhtenäisyys (Hannu: mm) niin se kehitty paremmin silloin kun oltiin töissä ja nähtiin mitä se eläminen on [...] ¹⁶¹

Työnteolla oli siis vielä muitakin arvoja. Sen tehtävänä oli Siirin mielestä myös kansakunnan yhtenäisyyden lujittaminen. Myöhemmästä Siirin puheesta kävi ilmi, miksi hän liitti työnteon niin vahvasti yhtenäisyyteen: ne molemmat puuttuvat nykyajasta. Työtä on vähemmän, kaikki on epämääräisempää, ja yhteisöllisyyskin uupuu. ”Eläminen” oli Siirille nimeämisen tasolla juuri työssäkäyntiä, sitä ei kyseenalaistettu. ”Luppoaika” taas näyttäytyi ylimääräisenä, yhtenäisyyden kehittymisen esteenä, kun taas työnteko nimenomaan mahdollisti saman kehityksen. Tässä kyseisessä katkelmassa nämä kaksi nuoruuden sfääriä siis asettuivat vastakkain, työnteon asettuessa tärkeämmälle sijalle.

Nuorille oli olemassa myös toisenlaista työtä kuin palkkaa vastaan tehtyä ansaintatyötä. Kodin piirissä tapahtunut perheen auttaminen ja koulu määrittelivät ne kehykset, joiden sisälle 1950-luvun nuorten oli vapaa-aikansa sovitettava. Näin Aino kuvaili vapaa-ajan ja kotona tehtävän työn välistä suhdetta:

---

¹⁶⁰ ”Siirin” haastattelu 11.3.2015, Tampere.

¹⁶¹ ”Siirin” haastattelu 11.3.2015, Tampere.

Hannu: No oliko sitä vapaa-aikaa paljon ku koulua kävit? Aino: Ei (Hannu: joo) ei se oli sitä kotitöitä ja (Hannu: niin niin koulu ja kotityöt vei) joo [...] ja en mä sitä vastaan pistäny (Hannu: niin niin että sitä teki mielellään) niin [...] mutta toisaalta niinku nautinkin siitä (Hannu: mm) en mä sitä pahana pitäny (Hannu: mm) ku ei ollu muuta (Hannu: mm) mm (Hannu: ja sitte nämä tanssit oli tärkein har-) joo ja se oli sitte se se oli paha vanhemmille se että kun pitäs kotonaki jotaki tehdä ja (Hannu:mm) mm kyllähän mä kaiken muun ajan olin kotona ja tein mutta sitte ku se tanssi rupes vetään että täytyy päästä ni täytyy työt tehdä äkkiä että pääsee.¹⁶²

Koulun ja kotityön jälkeen Ainon vapaa-aika jäi niukaksi, mutta suhde siihen muuttui vasta tietyssä iässä, kun tanssiminen alkoi kiinnostaa. Katkelmasta näkee, kuinka merkittävän ajan kotityöt Ainon perheessä hänen ajankäytöstään veivät. Ei voi kuitenkaan sanoa, että tässäkin muistossa työnteko näyttäytyisi ikävässä valossa. Kotityöt kuuluivat arkeen ja niitä tehtiin mielellään. Vasta toistenlaisten huvitusten mukaantulo ajoi auttamishalukkuuttakin ahtaalle. Työn ja vapaa-ajan suhteesta kertoi jotain sekin, että moni haastateltava koki vapaa-aikansa jääneen vähiin.

Eräs julkisessa historiakuvassa paljon esillä oleva piirre 1950-luvun nuorten elämässä loistaa haastateltavien kertomuksesta paria lyhyttä mainintaa lukuun ottamatta poissaolollaan: *populaarin nuorisokulttuurin läpimurto*. Mervi Kaarninen toteaa, että 1950-luku oli merkittävä vedenjakaja suomalaisen nuorison elämässä. Erityistä oli se, että juuri 1950-luvulla nuoriso alettiin nähdä erityisenä kuluttajaryhmänä, jolle suunnattiin vaatteita, elokuvia, musiikkia ja kulutustavaroita. Kun sota-ajan jälkeinen säännöstely oli purettu, vapaa-ajan kulutus kasvoi ja amerikkalainen kulttuuri teki maihinnousunsa.¹⁶³ Nämä vaiheet tulevat vahvasti esiin 1950-luvun nuoruuden historiasta kertovissa esityksissä, mutta tämän haastattelujoukon muistoissa ei juuri ollenkaan kerrottu tämän tyyppisistä ilmiöistä. Kulttuuria kyllä kulutettiin, mutta niistä ei muistojen mukaan kuvastunut mitään erityistä nuorisolle suunnattua kohdennusta. Haastateltavien nuoruuden vapaa-ajanviettomuodot etenivät aiheeseen liittyvän kysymyksen kohdalla usein hyvin luettelomaisesti, ja oikeastaan heidän vapaa-aikansa voi kiteyttää neljään eri ajanvietetyyppiin: *urheiluun*, *lukemiseen* sekä *elokuvissa* ja *tansseissa* käymiseen.

Erityisesti lukeminen nousi monen haastateltavan kohdalla todelliseksi vapaa-ajan intohimon kohteeksi, johon ei kuitenkaan kodin piirissä useinkaan suhtauduttu myötämielisesti. Keskustelu Ainon kanssa ajautui vapaa-ajan käsittelyn yhteydessä lukemiseen, ja kuten oppikoulusta

---

¹⁶² "Ainon" haastattelu 26.11.2014, Tampere.

¹⁶³ Kaarninen 2006, 23–24.

poisjäänninkin tapauksessa, työväenluokkaisella kodilla oli myös omanlaisensa asenne lukemisen harrastamiseen:

Hannu: Miten teillä kotona lukemiseen suhtauduttiin? Aino: Eihä siitä tykätty (painokas) (Hannu: okei) valot pantiin poies ja taskulampun valossa peiton alla sit koitti aina lukee mutta kyllä siitä huuto tuli että patterit kuluu (naurahdus) (Hannu: okei siitä ei pidetty) ei (Hannu: minkähän vuoksi?) turhaa ajanhaaskua (Hannu: joo) mm (Hannu: oliko nää kotityöt ja tämmöset paljon tärkeämpiä?) joo joo (Hannu: joo) ja niinku ne läksynluvukkin kun pöydän vieressä koitti istua ja lukea läksyjänsä niin tees toi tees toi ja laitas toi mee sinne taikka tänne (Hannu: mm) se suhtautuminen oli vähän kielteistä siihen (Hannu: niin niin) lukemiseen [...] ¹⁶⁴

1950-luvun tamperelaisen työväenluokkaisen kodin asenneilmapiiri lukemisen hyödyllisyyteen näyttäytyi Ainon muistoissa yksiselitteisen kielteisenä. Lukeminen koulua varten ei myöskään tehnyt minkäänlaista eroa muuhun lukemiseen verrattuna, sillä koulunkäyntikään ei nauttinut suuremmin arvonantoa. On kuitenkin huomionarvoista, että lukemisen alistaisuus käytännön kotityöhön verrattuna kumpusi tässäkin muistelussa ennen kaikkea vanhemmista, ei muistelijasta itsestään, joka jo nuorena intohimoisesti halusi lukea ja oppia. Tämä Ainon asenne kuvastui erityisen hyvin seuraavasta katkelmasta, jossa palava lukuhalu törmäsi autoritaarisen isän vastustukseen:

[...] mulla oli kauhee semmonen tiedonjano (Hannu: joo) ehkä se teki sitä lukemistaki juur että kaikkee täyty lukee ja muistan yhden sellasen yhteenoton isän kanssa silloin viiskymmentäluvun lopulla kun mä olin luku sen marksin pääoman mitä meillä oli leninin teokset ja kaikki siä stalinit ja kaikki ku oli kotona kirjahyllyssä niin se ku mää tota otin isän kans yhteen siitä että ku mulla oli tietysti joku romaani taikka joku käressäni ja isä nappas sen poies ja mä san että mistä mä tiiän mitä on muualla jos en mä lue (painokas) jos en mä siis mä haluan kokee sen mitä on muualla ja siis mä voin niinku verrata että tätä on ny sanotaan venäjällä ja tätä on amerikan puolella (painokas) (Hannu: mm) niin mutta se ei menny isälle jakeluun [...] ¹⁶⁵

Lukeminen näyttäytyi muistoissa vahvassa marginalisoidussa, alistetussa asemoinnissa käytännön työhön verrattuna. On kuitenkin huomattava, että näkymättömän tasolla kuljettaessa se asettui sittenkin vahvempaan asemaan, kuin miltä aluksi näyttäisi. Aino liitti lukemiseen tiedonjanon, asioiden toisten puolten selvittämisen ja vanhempien vastustuksen vankkoja määreitä. On merkillepantavaa, että lukemisen symbolinen arvo näyttäytyi siis voimakkaasti positiivisena seikkana, eikä sille asetettu samanlaista ei-katkeruuden diskurssia, kuin aiemmin yleisen työnteon yhteyteen. Tämä saattoi kertoa siitä, että lukemisen merkitys oli nuorten elämässä kokenut muutoksia, ja siihen suhtautuminen ei ollut vanhempien kanssa enää yksiselitteisessä linjassa, vaan

¹⁶⁴ "Ainon" haastattelu 26.11.2014, Tampere.

¹⁶⁵ "Ainon" haastattelu 26.11.2014, Tampere.

sen arvo ja tärkeys oli jo alkanut hahmottua. Aineiston haastateltavien keskuudessa myöskään koulutuksella ei tuntunut olevan suurta merkitystä, tiedonjanon tärkeyttäkin korosti eniten juuri oppikoulua käymätön Aino.

Maalaisnuori Marjatan muistoissa tuli nimeämisen tasolla lukemisen vastakkaisuus työnteon kanssa myös hyvin esille:

[...] teki mieli lukee (Hannu: joo) mutta se oli siihen aikaan että päivällä ei saanu oikeesti että piti olla niinku työn touhussa (Hannu: okei) mm et vasta illalla sitten (Hannu: joo) joskus toivo ihan tolkuttomasti sadetta ettei tarttis mennä pellollekaan että saisi lukee mutta sitä oppi muun muassa tekemään niin että sitä luki ja kuto samalla sukkaa (Hannu: okei) mm ja mulla oli pitkään se että mä en oikeen vieläkään pysty ottamaan kirjaa tähän ja lukemaan (Hannu: joo) et kyllä mä lehtee selaan mutta se lukeminen on tuolla illasta vasta että aina mä tiedän että mun täytyy jotain tässä tehdä (Hannu: mm) jonkun asian hyväks joka on työtä tavallaan tai jotain (Hannu: joo) mm Hannu: Voisko sanoo että sitä ei pidetty lukemista samanarvosena tekemisenä kuin jotain...? Marjatta: Ei pidetty missään tapauksessa se oli niinkun ylimääräistä ja se oli huvitusta (Hannu: joo) se oli nimenomaan huvitusta joo se on hyvin hyvin suuri asia tässä ajassa silloin oli ainakin pienviljelijäkodeissa mm (Hannu: joo) (..) mutta tuota kyllä se jollain tavalla se ainakin tämänluonteiselle ihmiselle se sopi se käsityön teko ettei se ollu paha että ehkä siitä sai jonnekki tuonne aivokuoreen tyydytystä mutta tuota kyllä se lukemisenki halu oli mahdoton [...] ¹⁶⁶

Marjatan muistossa lukeminen asettui iltaan, ja päivä taas oli toisenlaista työtä varten. Kiinnostavaa on myös se, kuinka tämä tapa oli jäänyt edelleen tähän päivän saakka, niin että pelkästä lukemisesta ei voinut tuntea hyvää omatuntoa ilman, että samaa aikaa olisi käyttänyt johonkin ”hyödyllisempään” työhön. Marjatta myönsi näiden kahden asian asettuneen vastakkain, mutta asiaan suhtautuminen oli hyvin levollista ja positiivista. Lopussa tuli kuitenkin myönnitys, että ”lukemisen halu oli mahdoton”, joten sen tärkeys korostui. Kätkeytyksi tässä vaikutti jälleen työnteon saapuminen ulkoa päin asetetuista arjen realismin vaatimuksista, kun taas lukeminen edusti sisäistä, omasta halusta kummunnutta ajanvietettä. Se ei siis lopulta asetukaan aivan niin vähemmän tärkeäksi kuin muu, käytännön työnteke. Marjatta kuitenkin myöhemmin myönsi, että lukeminen oli hänelle ”rentouttavaa ajanvietettä”, eikä sisältänyt sen suurempia ambitioita. Lukemisen tärkeys oli kuitenkin muistoissa korostetun läsnä.

Julkisessa historiakuvassa on tuotu esiin, kuinka lukeminen todella oli 1950-luvulla runsasta, mutta kirjastot eivät olleet kuitenkaan vielä yhtä suosittuja kuin nykyään. 1950-luvun alussa

---

¹⁶⁶ ”Marjatan” haastattelu 13.11.2014, Tampere.

kirjastopalveluja käytti aikuisväestöstä vain noin 10 % ja vuodessa tehtiin noin kuusi miljoonaa kotilainaa. Lasten ja nuorten kirjallisuutta kuitenkin julkaistiin runsaasti.¹⁶⁷ Annelin muistoista kävi ilmi, että hänen vanhempansa olivat kiinnostuneita taiteesta ja lukivat paljon, mutta kirjastoa ei aina käytetty, vaan pienessä taloyhtiössä samat kirjat kulkivat perheeltä toiselle.¹⁶⁸

Marjatta mainitsi aiemmassa katkelmassa työnteon tärkeyden “pienviljelijäkodissa”, joka sopi myös hyvin yhteen Ainon vastaavien kaupunkilaisen työläiskodin muistojen kanssa: vanhemmat eivät tukeneet tai arvostaneet lukemista. Aivan toisin oli kuitenkin Heidn tapauksessa, sillä hänen vanhempansa kannustivat sekä lukemiseen että koulunkäyntiin, ja lukiosta poisjäänti oli heille pettymys. Heidn sosioekonomisesta taustasta paljastui, että hänen isällään oli Tampereella ollut valtion virka, ja perhe oli asunut vaatimattomasti vuokralla. Hänen keskiluokkaisessa kodissaan suhtautuminen lukemiseen oli siis hyvin toisenlaista, joten lukeminen ei kaikissa muistoissa suinkaan asettunut samaan asemaan “ajanhaaskauksena”. Heidn isä oli kuvannut lukemista “elämän rikkaudeksi ja pääomaksi”, kun kysyin Heidiltä mistä hänen lukuinnostuksensa oli saanut alkunsa.¹⁶⁹ Suhtautumiset lukemiseen haastateltavien vanhempien osalta siis vaihtelivat rajustikin, eivätkä ne muodostaneet yksiselitteistä vapaa-ajan vastinparia arkisen työnteon kanssa.

Urheilun merkitys vapaa-ajan keskeisenä sisältönä kävi myös haastateltavien muistoista hyvin ilmi. Maalaisnuoret Mirjami ja Marjatta eivät kuitenkaan hieman yllätyksellisesti tuoneet tätä liikkumisen ilosanomaa kovin voimakkaasti esille, vaikka ulkoilu ja luonto olivat maaseudulla erityisessä asemassa. Marjatta totesi lakonisesti, että iltaisin ei juuri ulkoiltu, sillä “urheilutunnit riittivät”.¹⁷⁰ Mirjami taas nosti esille pyöräilyn, mutta sen merkitys oli maaaseudulla enemmän ihmisten tapaamisessa: “[...] niin mm pyö- pyöräiltiin siä metsäkylässä (..) sitte tota (..) ja katseltiin että onko toisia liikkeellä ja tietysti haettiin sitte kaveria [...]”¹⁷¹ Liikunta oli muutoinkin Mirjamin muistelussa vain satunnaisesti esillä, esimerkiksi järvessä uimisen muodossa.

Sen sijaan Eevan tamperelaisnuoruus määrittyi hyvin pitkälle juuri liikuntaharrastusten kautta. Keskiluokan onkin sanottu 1950-luvulla olleen hieman kiinnostuneempi urheilusta kuin työväenluokan. Myös pojat ovat perinteisesti olleet tyttöjä kiinnostuneempia urheilemisesta.¹⁷²

---

¹⁶⁷ Linnilä & Pukkila 2012, 59.

¹⁶⁸ “Annelin” haastattelu 10.3.2015, Nokia.

¹⁶⁹ “Heidin” haastattelu 1.12.2014, Tampere.

¹⁷⁰ “Marjatan” haastattelu 13.11.2014, Tampere.

¹⁷¹ “Mirjamin” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

¹⁷² Kaarninen 2006, 28.

Tämä piti paikkansa useimpien haastateltavien kohdalla, sillä naishaastateltavat kertoivat pääosin muista kiinnostuksen kohteista. Urheilu oli kuitenkin ensimmäinen asia, joka Eevalle 1950-luvusta tuli mieleen, ja hän harrastikin ahkerasti sekä pikaluistelua että pesäpalloa. Poikkeuksellisesti Eeva oli myös ainoa, joka nosti esille sen, että lukeminen ei ollut hänelle tärkeää, vaan nimenomaan urheileminen. Kuitenkin ammattilaisurheilun haaveet kaatuivat sen vuoksi, että “ammatti oli tärkeämpi”. Eeva kertoi, että valmentaja oli käynyt puhumassa hänen äidilleen urheilu-uran puolesta, mutta hän ei kuitenkaan suoranaisesti tuonut esiin sitä, että urheilun jääminen ammatin hankinnan vuoksi olisi johtunut vanhemmista. Työntekeo asettui jälleen tärkeämpään asemaan, ja urheileminen näyttäytyi vapaa-aikaan kuuluvana, vähempiarvoisena ja työnteolle alisteisena, josta elantoa ei voinut saada. Luistelu olisi kuitenkin vaatinut Eevan mukaan “neljä tuntia päivässä”, eikä sitä olisi näin ollen ollut mahdollista harjoittaa yhdessä minkään muun ammatinhankinnan kanssa. Kätkeytyssä merkityksenannossa Eeva mainitsi ammatin urheilusta erillisenä, eikä liittänyt tätä termiä urheilun yhteyteen. Luistelu oli kuitenkin enemmän kuin harrastus kilpailumielessä, mutta ammatin nimikettä se ei silti saanut, vaan Eevan tie vei sairaanhoitajaksi.¹⁷³

Populaarikulttuuri loisti haastateltavien muistoista poissaolollaan, joitain ohimeneviä mainintoja “uusien huvitusten” tulemisesta lukuun ottamatta. Tätä selittää osaltaan edellä esiin nostetun urheilun tärkeys. Uuden nuorisokulttuurin poissaolo teksteistä on aika hyvin linjassa Mervi Kaarnisen huomion kanssa, sillä hänen mukaansa on aina ollut suuri joukko nuoria, jotka eivät ole kenneet olemaan missään tekemisissä nuorisokulttuurin ilmiöiden kanssa. Nuorisokulttuuri on pikemminkin pelkistynyt useille tarkoittamaan tietynlaista pukeutumistyyliä, musiikkia ja kulutustavaroita.¹⁷⁴ Selkeä erottautumisen ja samalla myös yhtenäisyyden symboli tamperelaisten naisten muistoissa oli “Hämpillä” eli Hämeenkadulla käveleminen. Sen nostivat esille miltei kaikki Tampereella nuoruutensa viettäneet haastateltavat, ja nimenomaan symbolisena kaikille yhteisenä kokemuksena 1950-luvun nuorisokulttuurista.

1950-lukua on myös tuotu esiin nimenomaan elokuvakulttuurin kultaisena aikana, jolloin siitä innostuivat niin nuoret pojat kuin tytötkin. Teinien järjestämiä elokuvakerhoja toimi ainakin Helsingissä, Lahdessa ja Kuopiossa. Erityisesti näyttelijä Audrey Hepburn oli nuorten tyttöjen suurin esikuva, jonka tyyliä ihailtiin ja jäljiteltiin.¹⁷⁵ Suurin osa haastateltavista kuitenkin ainoastaan mainitsi sen, että elokuvissa käytiin, mutta he eivät juuri antaneet näille kokemuksille suurempaa

¹⁷³ “Eevan” haastattelu 6.2.2015, Tampere.

¹⁷⁴ Kaarninen 2006, 12–13.

¹⁷⁵ Kaarninen 2006, 22.

merkitystä. Samoin myös tansseissa käynti asettui muistoissa arkiseksi osaksi nuoruuden vapaa-ajan vietteitä saamatta erityistä vaikuttavuutta osakseen. Tansseissa käynti kuitenkin lisäsi joidenkin haastateltavien menohaluja rippikouluiän jälkeen, jolloin kodin työt ja velvollisuudet toimivat enää vain hidasteina.

Eerika-Koskinen Koivisto ja Lena Marander-Eklund toteavat, että äitiys nähtiin sotien jälkeen naisten ensisijaisena tehtävänä, vaikka naisten palkkatyö oli paljon yleisempää kuin muissa länsimaissa.¹⁷⁶ Tästä ristiidasta kuitenkin pääosin vaiettiin haastateltavien työtä ja vapaa-aikaa käsittelevissä muistoissa. Kyselin haastateltavilta erikseen heidän unelmistaan ja haaveistaan, ja hyvin moni nimesi jonkin ammattialan omaksi haavekseen. Tämä liittyi ennen kaikkea koulutuksen tärkeyteen: kun koulua käytiin ja siihen panostettiin, se oli tärkeätä nimenomaan ammatin saannin vuoksi. Perheenemännäksi jäämisen paineet sen sijaan eivät tulleet esille, vaan ammatteihin hakeutuminen näyttäytyi yksiselitteisen selkeältä päämäärältä. Pirkon haaveet olivat luovalla alalla, hän halusi Ateneumiin, mutta vanhemmat olivat sitä mieltä, ettei taiteella kyennyt elämään, ja niinpä Pirkko kouluttautui lopulta kansakoulunopettajaksi.¹⁷⁷ Tässäkin vanhempien esille nostettu vastustus kuitenkin nosti nuoren naisen päämääräksi kunniallisen ammatin, jolla tuli hyvin toimeen, ei kotiin jäämisen.

Kaari Utrio kirjoittaa sodanjälkeisen ajan naisten itsestäänselväksi päämääräksi avioliiton, lasten kasvattamisen ja kodinhoidon. Sekä neiti-ihmiseksi jääminen että ansaintatyö olivat poikkeuksellisia elämänmalleja. Sen sijaan valistuneissa perheissä tytöt saatettiin kouluttaa hyvin pitkälle, sillä ammatti oli ikään kuin vakuutus sen varalle, että aviomies joskus hylkäisi lapsensa tai jopa kuolisi. Tässä tapauksessa naisen olisi huolehdittava lapsista, ja ammatti oli tarpeen.¹⁷⁸ Mitään tällaista haastateltavat eivät kuitenkaan nostaneet esiin. Nuoruusmuistot toki käsittelevät vain nuoruuden aikaa, jonka usein koettiin päättyneen juuri naimisiinmenoon, mutta tällaisen yleisen asennoitumisen ammattiin ”vakuutuksena” luulisi olleen muistoissa läsnä, mikäli haastateltavat olisivat kokeneet asian samalla tavalla.

Anneli toi kuitenkin tämänsuuntaisia ajatuksia lyhyesti esille haastattelun alussa: [...] monilla vanhemmilla siihen aikaan oli se että tyttöjä ei kannata kouluttaa (Hannu: okei) mm että sitä haettiin että nää tykkäs että sitte täytyy ottaa se aviopuoliso että kyllä se sitte elättää ja se on sitte se

¹⁷⁶ Koskinen-Koivisto & Marander-Eklund 2013, 163.

¹⁷⁷ ”Pirkon” haastattelu 19.11.2014, Pirkkala.

¹⁷⁸ Utrio 1992a, 132–133.

perheenäiti joka jää sitte kotio [...] ¹⁷⁹ Ajan suhtautuminen tyttöjen työssä käyntiin vaikuttikin haastateltavien muistoissa rivien välissä: koulunkäyntiin ei suhtauduttu useinkaan suopeasti, eikä samalla myöskään siihen ajatukseen, että tytöt olisivat joskus elättäneet itsensä itsenäisellä ansaintatyöllä. Kuitenkaan tätä ei eksplisiittisesti muistoissa ilmaistu. Haastateltavat eivät yllämainittua Annelin mainintaa lukuun ottamatta kertoneet tämän kaltaisista kokemuksista, eli perheenäitiyteen liittyneet normit ja odotukset eivät aiheuttaneet muistoissa nuoruuden haaveiden ristipainetta omien toiveiden ja toisten odotusten välillä.

Missään toisessa dualismissa kuin työssä ja vapaa-ajassa ei toisella osapuolella ole muistoissa niin vahvaa hegemonista asemaa kuin juuri työllä. Naiset kertoivat muistoissaan paljon siitä, kuinka työnteko, työn hakeminen, palkan ansaitseminen ja kotitöissä auttaminen olivat nuoruudessa keskeisiä asioita, ja pääosin hyvin positiivisia sellaisia. Työ ja vapaa-aika myös limittyivät usein kätketysti toistensa poissulkeviin osiin, vaikkakaan ne eivät useasti esiintyneet toistensa yhteydessä nimeämisen tasolla. Kun 1950-lukua muistoissa käsiteltiin yleisellä tasolla, työnteko ja työn merkitys nousivat esille kaikkein eniten, vapaa-ajan vieteet eivät niinkään. Työhön ja 1950-lukuun liittyi vahvasti sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun positiivinen sädekehä. Työn täytyi olla kuitenkin sen luonteista, että se varmasti takasi toimeentulon, ja taiteet, urheilu ja lukeminen vain jarruttivat tätä elämän syvintä päämäärää. Kätketysti vapaa-aika kuitenkin myös vastusti työn eetoksen diskurssin jakamatonta hegemoniaa: vapaa-ajan vieton vähyys johtui usein asuinpaikan ja vanhempien arvostusten antamista rajoituksista, ei nuoren omista arvoista tai haluista. 1950-luvun muistoissa piilikin selkeä murroksen maku: työnteko oli yhä tärkeintä, mutta sen rinnalle alkoi vähittäisesti kasvaa myös toinen, vapaampi ajanvieron muoto, kulutuskulttuuri.

3.5 “Nainen on nainen ja mies on mies”

Sinikka Aapolan mukaan sukupuolijärjestelmä on osa laajempaa yhteiskuntajärjestelmää, jossa sukupuolet mielletään kaksijakoisina, usein toisilleen vastakkaisina kategorioina. Lisäksi on huomattava, että tähän erotteluun kuuluu olennaisena osana myös arvotuseroja: mieheys ja miehiseksi mielletyt piirteet ovat toimineet normina, jota vasten naisellisiksi miellettyjä ominaisuuksia on tarkasteltu poikkeavina ja vähempiarvoisempina. ¹⁸⁰ Nimeämisen tasolla sukupuoli ei kuitenkaan noussut merkittäväksi aihepiiriksi haastateltavien muistoissa, vaan näistä aiheista

---

¹⁷⁹ “Annelin” haastattelu 10.3.2015, Nokia.

¹⁸⁰ Aapola 1999, 259.

usein vaiettiin ennen aihepiiriä nimenomaisesti käsitellyttä kysymystä. Tähän vaikutti varmasti myös haastattelutilanteen rakentuminen. On luonnollista, että mieshaastateltaville ei omaan sukupuolisuuteen liittyvistä kysymyksistä juuri omaehtoisesti kerrota, myöskään haastattelijan ja haastateltavan tuntemattomuus ja haastattelun nauhoittaminen eivät rohkaise tämän aihepiirin käsittelyyn.¹⁸¹ Tällöin melkein kaikki aihepiiriä käsitelleet muistot kerääntyivät naiseutta koskevan erityiskysymyksen ympärille (ks. liite 1).

Eräs naisten muisteluteksteihin liitetty sukupuolinen piirre on itsensä esittäminen “toisen” tai “toisten” välityksellä ja suhteessa heihin. Tätä näkemystä on myös kritisoitu siitä, että kyseessä voi olla esimerkiksi elämäkertoihin yleisesti liitetty piirre, jolloin kertovalle minälle on luonnollista esittää itsensä suhteessa muihin, kirjoittajan sukupuolesta riippumatta.¹⁸² Tässä alaluvussa tarkastelenkin juuri haastateltavien muistoissa esitettyjen naiseuksien ja mieheyksien dynamiikkaa. Arvioin sitä, millaisena naiset muistelivat sekä oman että yleisen naiseutensa rakentuneen 1950-luvun Suomessa ja millä tavalla tämä naiseus asettui suhteessa sen vastapuoleen: mieheyteen. Kun tämä aihepiiri kuitenkin tuli käsiteltäväksi yleensä vasta oman kysymyksensä kohdalla, on aluksi huomioitava se, kuinka paljon tämän kysymyksen rakentaminen on vaikuttanut vastausten mahdolliseen dikotomisuuteen. Kun kysyin nimenomaisesti “naiseudesta” ja naisen ihanteesta, tulin tällöin jo samalla rakentaneeksi ja uusintaneeksi tätä perinteistä sukupuolista erottelua. Vaihtoehtoja kysymyksen toisin muotoiluun ei kuitenkaan liiemmin ollut. Myös kysymys sukupuolisuudesta olisi sisältänyt sisäänrakennettuja ajatuksia heteroseksuaalisuudesta ja miesten ja naisten biologisesta erottelusta, sillä sana “suku” viittaa suvunjatkamiseen ja “puoli” taas kahtiajakoon.¹⁸³ Valmiiksi aseteltua jaottelua ei siis käynyt väistäminen, mutta sen vaikutus on vastauksia analysoitaessa syytä ottaa huomioon.

Käsittelen aluksi tyttöjen ja poikien nimeämisen tasolla tapahtunutta jaottelua, sillä edellä luetelluista esteistä huolimatta myös naiseksi kasvamista ja naiseuden vapauksia ja rajoituksia käsiteltiin muistojen ilmisällöissä. Hyvin monen haastateltavan kohdalla kävi selväksi, että aiheesta puhuminen vaati selvästi toisia aihepiirejä enemmän pohtimista, se ei ollut asia, joka olisi itsestään noussut helposti puheenaiheeksi. Marjatan muistoissa naiseuteen liittyneitä rajoituksia tuli aika vaivattoman tuntuaisesti esille, kun asiasta erikseen kysyin:

---

¹⁸¹ Roos 1987, 34.

¹⁸² Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 10.

¹⁸³ Komulainen 1998, 165.

Hannu: Millasena muistat millanen nainen oli viiskytäluvulla millanen sai olla millanen ei saanu olla mikä oli sellanen ihanne ja miltä se mahdollisesti tuntu? Marjatta: No isä oli ainaki tiukka ettei saanu monen pojan kanssa seurustella (Hannu: mm) että jos oli naapurin pojan kanssa niin ei sitte saanu olla kenenkään muun kanssa ja tuota pukeutumisen suhteen oli tulikohan sillon vasta näitä tyttöillä oli pitkät housut tai jotain tämmöstä et se oli hyvin hyvin rajotettua [...] mutta käytös piti olla jos oli nuorena niiannu ni melkein se piti niias vielä isompanaki sitte et se oli aika aika tuota tarkkaa varsinkin mun mielestä tyttöillä kohdalla (Hannu: okei) että tuskin niitä pojille luettiin tämmösiä sääntöjä mutta tyttöjen piti olla.¹⁸⁴

Kuten katkelmasta voidaan heti huomata, ensimmäinen mielikuva viisikymmentäluvun naiseudesta koski rajoituksia, isän sanelemia sellaisia. Seurustelusuhteet, ulkoinen olemus ja omanlaiset käytösrajoitukset olivat ulottuvuuksia, joiden lävitse ajatukset naisena olemisen ehdoista Marjatan tapauksessa kulkeutuivat. J.V. Ihalainen nosti vuonna 1962 esiin sen, kuinka nimenomaan maalaistalo tarjosi nuorten siveelliseen kehitykseen parhaimmat olosuhteet: “hyvän maalaiskodin työyhteisön jäsenenä nuori kuin huomaamatta kehittyi itsekuriin ja hillintään, velvollisuuksien täyttämiseen ja vastuuntajuun sekä elämään muitakin kuin itseään varten”.¹⁸⁵ Maalaisnuori Marjatan katkelma käsittelikin oikeastaan yksinomaan naisena olemisen rajoittuneisuutta. Hieman myöhemmin kysyin häneltä esittikö hän tyttönä olemiseen liittyneitä asioita verrattuna poikiin, ja Marjatta ei uskonut siihen, koska veljiin suhtautuminen oli niin “luontevaa”. Marjatan muistelusta käykin ilmi, että vaikka naiseksi kasvaminen 1950-luvulla piirtyi muistoihin lähinnä rajoitusten kautta, niitä pidettiin hyvin luontevana osana aikakauden kokemismaailmaa. Kyseenalastamista tai sen harkitsemista ei sen sijaan tuotu esiin.

Sama sukupuolisuuden “luonnollisuuden” diskurssi tuli hyvin esille myös tamperelaisen Leenan muistelussa: “[...] eihän me ny semmosia pohdittu (Hannu: mm) me oltiin ihan huolettomia naisen piti olla luonnollinen (painokas) (...) ja tietysti siveä (Hannu: mm) (...) ehottomasti jaa (Hannu: mistä se vaatimus tuli?) [...] varmaan lapsuudesta (Hannu: mm) ku sanottiin että menkää vaan maailmalle ja miten se oli pitäkää jumala mielessä ja kädet peiton päällä (Hannu: joo) se oli (nauraa)”¹⁸⁶ Ristiriitaisesti huolettomuus ja jo lapsen mieliin iskostetut sukupuoliseen käytökseen liitetyt rajoitukset kulkivat tässäkin muistossa rinnakkain. “Luonnollisuus” ja “luontevuus” tuntuikin usein määrittävän juuri sen kautta, mitä ei saanut tehdä, ottaen tietysti huomioon sen, että asia on mainittu jo kysymyksessä (millainen sai ja millainen ei saanut olla). Kysymys ei kuitenkaan estänyt haastateltavia muistelemasta naiseutta rajoituksista ja normeista vapaana, itse määriteltävänä

¹⁸⁴ “Marjatan” haastattelu 13.11.2014, Tampere.

¹⁸⁵ Ihalainen 1962, 58.

¹⁸⁶ “Leenan” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

elämisen mallina. Tähän on heti huomautettava, että toisenlaisiakin äänenpainoja haastatteluissa kuului. Mirjami sanoi yksiselitteisesti, että hän ei muistanut mitään kielteisiä rajoituksia, vaan “on saanut elää ihan oman tahdon mukaan”.¹⁸⁷ Myös Elina antoi vahvasti ymmärtää, että hänen mielestään 1950-luvulla “sai olla sellainen kuin on”. Erikoisia vaatimuksia hän ei naiseuteen muistanut, mutta jatko oli sen sijaan vahvasti dikotominen:

[...] en muista kunnioitettiin sillon enemmän naista vai kuinka se on vaikka naiset on on ajanu niin kovin nyt sitä että tasa-arvo mutta (Hannu: mm) en mä tiedä onko se aina niin tarpeen sitte sillain että kun me ollaan kuitenkin niin (..) oma tehtävä on niinkun naisella (..) että ei se ny pahaa oo jos se on kotona sitte niinku meidänki äiti oli kotona ni kyllähän sitä naisen työtä silti arvostettiin [...]¹⁸⁸

Naiselle oli Elinan muistoissa oma selvärajaisesti määrittyvä paikkansa, jossa sitä kuitenkin pidettiin arvossa. Samanlainen selvärajainen jako tapahtui myös erityisen selkeästi ilmaistuna Heidin samaisessa vastauksessa:

[...] se naisen asema ei vielä ollu niin selvä kun nyt (Hannu: mm) me tehtiin toisella lailla (..) näitä hommia ja mutta en mä tiedä mun ympäristössäni siihen ei kiinnitetty huomiota se oli niinkun itsestäänselvyys että nainen on nainen ja mies on mies ja me eletään kukin omalla tavallaan se mitä kaupungissa oli naisten työt ja miesten työt ainahan niitä on ollu niin niissä perheissä myöskin meillä kotona se oli sitä että se teki joka osas elikkä jos mies osas tehdä jotain ni hän teki ja jos nainen osas ni hän teki (Hannu: mm) ja tätä mä pidin hyvänä ja se oli ilmeisesti kaupunkilaisperheessä aika monessakin [...]¹⁸⁹

Mitä Heidi tarkoitti naisen epäselvemmällä asemalla nykyaikaan verrattuna? Ilmeisesti huomion kiinnittämättömyys ilmaisi sitä, että naista ei nostettu samalla tavalla esiin, eikä naisen aseman vapauksia ja rajoituksia vielä kyseenalaistettu samalla tavoin kuin nykyisin. Heidi liitti sukupuolittuneen työnjaon ennen kaikkea kaupunkilaisperheiden ominaisuudeksi, luultavasti oman kaupunkilaisympäristön kokemusten vuoksi. Käsitys rikkoi kuitenkin kuvaa kaupunkiympäristöstä maaseutua edistyksellisempänä paikkana tasa-arvon kysymyksissä. Sen sijaan asuinseutujen asenteet sukupuoliroolien toteutumisen suhteen vaikuttivat muistoissa olleen 1950-luvulla yhtenäiset. Molemmat aiemmat katkelmat ilmaisivatkin miehen ja naisen selvärajaisuuden nimenomaan sukupuolittuneen työnjaon kautta, ja tätä kahtiajakoa myös pidettiin poikkeuksesta myönteisenä, maailmaan selvyyttä ja järjestystä luovana elementtinä. Sinikka Selinin mukaan 1950-luvun vallitsevassa ihannekuvassa sukupuolten välinen roolijako oli hyvin selvä, kuten haastateltavat antoivat ymmärtää. Mies huolehti perheen toimeentulosta, kun taas naisen tehtävänä

---

¹⁸⁷ “Mirjamin” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

¹⁸⁸ “Elinan” haastattelu 17.12.2014, Tampere.

¹⁸⁹ “Heidin” haastattelu 1.12.2014, Tampere.

oli antautua kodin ja lastenhoidon vietäväksi.¹⁹⁰ Kuvaavaa on, että vaikka muut haastateltavat eivät Heidin ja Elinan tavoin nostaneet tätä jakoa esiin samalla tavoin, eivät he myöskään esittäneet varsinaista kiistämistäkään. Joko jako myönnettiin tai siitä vaiettiin.

Sukupuoliroolit toteutuivat nuoruusmuistoissa kuitenkin harvoin haastateltavan oman lapsuuden perheen kohdalla, paitsi omien vanhempien muistelussa. Siiri ehti kuitenkin jo perustaa omaakin perhettään 1950-luvun lopulla, ja hän nosti esiin mielenkiintoisen muiston perheenäidin roolin mukana tulleista rajoituksista:

[...] menin naimisiin viiskytkuus vuonna että sitte mulla oli muusikkomies ni sillä oli niin paljon menoja että mun menoni harveni sitte että noin (Hannu: mm) koska ne oli taas (..) rahallisia juttuja niin noin meikäläisen täyty väistyä sitte semmosista että (Hannu: okei) en mää taas tykänny siitä että ois lapsia tupattu mihinkä vaan ja koska vaan että jollekin vaan että pääsee meneen (Hannu: mm) en mä taas tykänny siitä (Hannu: mm täyty jäähä kotia?) että noin jos ei jos ei mies noin lapsia hoitanu niin en mä sitte muualtakaan hakenu (Hannu: mm) en mää siitä tykänny että se olis (Hannu: mm olisitko halunnu halunnu olla enemmän liikkeessä tai?) [...] olisin olisin (painokas) kyllä minä monet porut porasin kun en (naurahtaa) päässy enää niihin ympyröihin missä olin ollu (Hannu: mm joo) mutta sehän oli mun oma valinta eihän mun auttanu porata ku ittelleni [...]¹⁹¹

Siiri kertoi alkaneensa seurustella miehensä kanssa jo varhaisesta iästä lähtien ja saaneensa ensimmäisen lapsensa vuonna 1959. Tähän saakka urheilullisesti aktiivinen Siiri oli viettänyt paljon aikaa erilaisissa tamperelaisissa harrasteseuroissa, kunnes hänen kontolleen jäänyt lapsenhoito nieli kaiken vapaa-ajan. Mielenkiintoista on kuitenkin, että tässä haastatteluaineistossa harvinaista 1950-luvun lopulle ajoittuvaa perhemuistoakin muisteltiin siitä näkökulmasta, että kertojan oli naisena väistyttävä miehensä menojen ja tarpeiden tieltä. Koska Siiri ei halunnut hankkia ulkopuolista apua lastensa hoitoon, hän syytti tapahtuneesta ainoastaan itseään, ei miestänsä. Rivien välistä voi lukea ajassa vaikuttaneet arvostukset: lasten hoitaminen oli naisen tehtävä, ja miesten osallistuminen asiaan vapaampaa, eikä tästä vastuusta pakeneminen taas näyttäytynyt vuosikymmentenkään jälkeen millään lailla tuomittavana. Aiemmin nuoruusmuistoissaan meneväisenä, itsenäisenä ja aktiivisena ihmisenä itsensä kuvannut Siiri muisteli itseänsä perhevelvollisuuksien tulon myötä vahvasti toiseksi “väistyväksi” osapuoleksi suhteessa miehen “tarpeellisempaan” autonomisuuteen. Katri Komulainen toteaa, että Suomessa naiskuva muodostui vielä 1960-luvulla hyvin kaksijakoiseksi: modernia yksilöä määrittivät taloudellisen itsenäisyyden, ansiotyön ja ammatin vaateet, kun taas perinteinen nainen määrittyi edelleen kotiäitiyden ja taloudellisen

---

¹⁹⁰ Selin 2013, 90.

¹⁹¹ “Siirin” haastattelu 11.3.2015, Tampere.

epäitsenäisyyden kautta. Kun tasa-arvon normina oli autonominen ja julkinen yksilö, määrittyi toisista huolehtiminen toiseutena, alistumisena, riippuvuutena ja omista oikeuksista luopumisena.¹⁹²

Eräs keskeinen piirre haastateltavien vastauksissa naiseus-kysymykseen kävi myös hyvin ilmi seuraavista katkelmista, joiden rinnakkaisuus tuo tässä selkeästi esille erään vastauksissa toistuvan kaavan:

Eeva: No silloin oli kyllä naisilla naisten vaatteet (Hannu: mm joo) (..) eli hameet ja mutta urheillessa sitte tietenkin hiihtohousut ja (Hannu: pitkiä housuja ei muuten?) no silloin ei mun mun (..) no mulle ainakaan ollu sillai [...] että kyllä mun mielestäni silloin oli naiset kulki hameissa [...]¹⁹³

Leena: piti olla kunnollinen eikä saanu meikata kauheesti (Hannu: mm) ei kauheesti meikkejä (painokas) eikä alastomia vaatteita (painokas) (Hannu: mm) (..) vaatteet piti olla semmoset (..) sellaset suht peittävät näin vaikka ei ollu housuja vaan siis hameet oli muotia (painokas) (Hannu: mm) (..) muttaa (..) toki permanentti oli sallittu ja pieni huulipunaaki oli sallittu (Hannu: mm) mutta niin (..) mutta ei näin ei todellakaan tämmöstä ollu ku nyt esiinnyttään joka paikassa melkein ilkosillaan niin ei ollu sellasta ollenkaan kaikilla oli aina vaatteet päällä [...]¹⁹⁴

Aino: No (...) ihanne oli varmaan se ku Armi Kuusela valittiin sillo viiskymmentäkaks (..) niin se oli sitä se ihanne (..) oli laiha ja nätti ei mikään nälkäkurki niinku nykyään missit on (Hannu: mm) ja (...) meikata ei saanu kauheesti vähän sai meikata (Hannu: mm) mutta ei kauheesti pukeutua täyty asiallisesti (Hannu: mm mitä se tarkoitti?) (..) ei saanu paljastaa määrättyjä (Hannu: mm) niin et se täyty olla niinkun hame täyty olla määrätynpitunen ja (Hannu: pitkä?) ei pitkä mutta peittää polvet (Hannu: joo) mm se oli niinku se ja sitte puserot täyty olla kaulukset ja napit kii (Hannu: näkikö muunlaista pukeutumista?) näki mutta se on se se on se se on se huonomaineinen nainen [...]¹⁹⁵

Minkä vuoksi naiset muistelivat 1950-luvun naiseuttaan nimenomaan pukeutumisen kautta? Edellämainittujen haastateltavien lisäksi myös Pirkko puhui naiseudesta melkein pelkästään "naisellisen" pukeutumisen kautta.¹⁹⁶ Ihalaisen mukaan nuoruusikään ajautunut tyttö tuntee tarvetta korostaa naisellisuuttaan. Saavuttaakseen toveripiirinsä, niin tyttöjen kuin poikienkin suosion, hänen on omaksuttava ryhmänsä käsitykset aistillisesta pukeutumisesta, kampauksesta ja käytöstavoista. Ihalainen toi myös esille, että niin kutsuttujen "hunningolle" joutuneiden tyttöjen ominaisina piirteinä olivat juuri epäsiisteys ja huolimattomuus.¹⁹⁷ Onkin nähtävissä, että

¹⁹² Komulainen 1998, 166.

¹⁹³ "Eevan" haastattelu 6.2.2015, Tampere.

¹⁹⁴ "Leenan" haastattelu 16.12.2014, Tampere.

¹⁹⁵ "Ainon" haastattelu 26.11.2014, Tampere.

¹⁹⁶ "Pirkon" haastattelu 19.11.2014, Pirkkala.

¹⁹⁷ Ihalainen 1962, 37, 50.

nimenomaan tyttöjen kohdalla oman kehon ulkoinen kontrolli ja siveyden erityisvaatimukset ovat olleet hyvin tärkeitä. Näin ollen ei ole yllättävää, että myös naiseuden mahdollisuuksia ja rajoja pohtiessa haastateltavien huomio kiinnittyi heti alusta alkaen pukeutumiseen ja siihen liittyviin odotuksiin ja rajoituksiin.

Määrävin elementti naisten pukeutumismuistoissa oli hameiden käytön erityiskorostus. Hame on symboloinut 1950-luvun muistoissa vahvasti aikakauden naisellisuuteen liitettyjä vaatimuksia, ja sitä on tuotu useasti esille myös julkisen historiakuvan puolella. Sonja Iltasen mukaan eräs silmiinpistävimmistä muutoksista naisten pukeutumismuistojen muutoksissa on ollut juuri siirtyminen hameiden käytöstä housuihin. Housut yleistyivät naisten työasuna 1920-luvulla ja hiihto- ja pyöräilyasuna lämmintä vaatetta vaativissa tehtävissä myöhemmin 1930-luvulla ja sota-aikana. Housujen käyttö oli 1950-luvulla siis naisille mahdollista, mutta silti sitä usein paheksuttiin. Tyttöjen housut saatettiin jopa polttaa säädettöminä, ja vielä 1960-luvulla isät saattoivat kieltää teini-ikäisiä tyttäriään käyttämästä housuja. Kun housut yleistyivät, sukupuolieroa pidettiin yllä vielä vetoketjun paikalla. 1950-luvun naisten farkkumaisissa housuissa vetoketju sijoitettiin sivulle, ei edustalle.¹⁹⁸ Myös useat aineistoni haastateltavista korostivat nimenomaisesti hameiden käytön kuuluneen 1950-luvun naiseuden ihanteeseen olennaisena osana. Hameiden käyttö ennen kaikkea oli jotain yhteistä, kaikkia naissukupuolen edustajia koskettavaa koodistoa.

Vaatteiden käytöstä esiteltiin muistoissa rajoituksia ja normistoja, mutta ei kuitenkaan kielletty sitä, etteikö myös miehillä olisi ollut omanlaisiaan pukeutumissääntöjä. Esimerkiksi Anneli teki työpaikan pukeutumissäännöistä puhuessaan myönnötyksen, että ”kyllä miehiltäkin vaadittiin”.¹⁹⁹ Vaikka pukeutuminen ja oman kehon ulkoinen olemus piirtyivätkin naiseuden muistelussa vahvasti säädeltyinä asiana, eivät naiset kuitenkaan kokeneet pukeutumistaan rajoitetuksi, vaan pikemminkin luonnolliseksi ja asiaan kuuluneeksi. Tämä näkyi ennen kaikkea siinä, että kun haastateltavat tekivät vertailuja nykyajan tyttöjen pukeutumiseen, eivät he koskaan asettaneet tämän päivän pukeutumistapoja parempaan, enemmän vapauksia suovampaan valoon, vaan nimenomaan kummastuksen ja moitinnan kohteeksi. Esimerkiksi Mirjami puhui painokkaasti siitä, että 1950-luvun nuoret erosivat nykyajan nuorista juuri siinä, että vaatteet olivat peittävämpiä ja kunnollisempia: “[...] ettei siihen aikaan menty semmosissa hep- hepeneissä mitä nyt mennään (Hannu: mm) niin (...) niin niin (Hannu: millasissa vaatteissa silloin mentiin?) silloin oli ihan kunnon

---

¹⁹⁸ Aikasalo 2000, 104, 213–214; Iltanen 2005, 187.

¹⁹⁹ ”Annelin” haastattelu 10.3.2015, Tampere.

vaatteet eikä tämmösiä hepeniä niinku nuorilla nykyään niin (..) (Hannu: joo millä tavalla ne oli kunnollisia?) ne ei ollu sillai läpinäkyviä mitä nykyään [...]”²⁰⁰ Pirjo Aikasalon mukaan naisten elämää ja pukeutumista säätelivät sekä säädyllisyyden ja kunniallisuuden että naisellisuuden ja viehättämisen korostamat vaatimukset. Naisellisuuden korostuksesta kuitenkin oli vain pieni askel säädyttömyyteen, ja haastateltavien suhtautumisesta nykyajan pukeutumiseen paistaakin asennoituminen, että tämä raja on ylitetty.²⁰¹ Vaikka pukeutuminen oli 1950-luvulla naisille tiukemmin säädeltyä, muistelijoiden rivien välistä kumpusi kuitenkin usein syvä arvostus tätä sääntelyä kohtaan, ikään kuin parempien moraalisääntöjen kunniassa pitämisen kautta.

Sukupuolittunut jaottelu ei nuoruusmuistoissa piirtynyt naiseuskysymyksen ulkopuolella esille juurikaan. Paikka, jossa ylhäältä päin asetettu sukupuolinen jaottelu pisti kuitenkin muistoissa näkyvästi esille, oli luonnollisesti koulu. Erotteluhan näkyi jo siinä, että osa haastateltavista oli käynyt Tampereen Tyttölyseota, ja pojat olivat muistoissa vain arvoituksellisia olentoja, joiden ohikulkua katseltiin aidan ylitse. Koulun sisäiset jaottelut esiintyivät erityisesti kansakoulun ja yhteiskoulun muistoissa. Ruoveden keskikoulun käyneen Marjatan muistoissa luokan poikien tulevaisuus näyttäytyi hyvin erilaisena jälkikäteen tarkastelun valossa:

Hannu: Teitä oli luokassa sekä tyttöjä että poikia? Marjatta: Oli joo joo meillä oli hämmästyttävä tämä luokka kun meillä esmes kaikki pojat ne opiskeli ne oli vähän vanhempia ne opiskeli sillon oli korvalääkäreitä hän nukku pois oli gynekologia ja ja insinöörejä ja ja ja mitä kaikkee et tämmöstä et ne oli hyvin ne lähti ilmeisesti kotoo opiskeluun semmosella mielellä jo että mennään eteenpäin mm kyllä naisissakin on totta ollu semmosiaki jotka on opiskellu mutta vähemmän enemmän on tämmösiä jotka on juuttunu perheenäidiks [...]”²⁰²

Tässä katkelmassa oli jo nimeämisen tasolla vahva muisto siitä, että nimenomaan naisten kohtalona oli kotiinjäänti ja miehiin liittyi jo valmiina, sisäänrakennettuna ominaisuutena “eteenpäinmenon” vietti. Aihepiiriä sinänsä käsiteltiin jälleen kuitenkin sen vuoksi, että otin sukupuolet itse tarkentavassa kysymyksessä esille, eikä Marjatta nostanut sukupuolista jaottelua omaehtoisesti esiin. Kuitenkin kysyttäessä poikien ja tyttöjen elämänpolut muodostuivat erilaisiksi. Marjatta teki myönnytyksen myöskin siinä, etteivät kaikki naiset suinkaan jääneet perheenäideiksi, vaikka olivatkin yhtä kaikki poikiin verrattuna vähemmistössä. Marjatta korosti myöhemmin joidenkin opettajien erilaista kohtelua tyttöjä ja poikia kohtaan. Tämä ilmeni usein poikia kohtaan osoitettuna kannustettavuutena, joskaan kaikki opettajat eivät Marjatan mukaan kuitenkaan näin käyttäytyneet.

²⁰⁰ “Mirjamin” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

²⁰¹ Aikasalo 2000, 232–233.

²⁰² “Marjatan” haastattelu 13.11.2014, Tampere.

Arto Nevala toteaa myös kuinka opettajan vaikutus oli sodanjälkeisissä kouluissa voimakas niin hyvässä kuin pahassakin. Moni vaatimattomista oloista lähtenyt lapsi sai opettajien kannustavista kommenteista intoa koulutyöhön, toisten kohdalla vaikutus taas oli päinvastainen. Nevalan mukaan eräs 1950-luvulla koulua käynyt tyttö kertoi opettajan kehottaneen häntä hyvin suorasukaisesti lopettamaan koulun mahdollisimman pian, sillä naimisiinmenon vuoksi koulunkäynti olisi kuitenkin ollut turhaa.²⁰³ Tämä muisto kertoi omaa kieltään niistä perheenäidin odotuksista, joita tyttöjen ylle vielä paikoin painokkaasti langetettiin.

Myös Heidin muistoissa tyttöjen ja poikien erottelu koulussa oli selväpiirteistä Tampereen kansakoulussa: “[...] meitä oli sekä tyttöjen puoli että poikien puoli tytöt kävi toisella puolen koulua ihan koko kansakoulun ja pojat toisella puolen me ei samassa pihassakaan saatu leikkiä ollenkaan [...]”.²⁰⁴ Kirsi-Maria Hytösen mukaan tällainen sukupuolinen erottelu oli kouluissa tavallista, ja vaikka erottelu hälveni vähitellen 1960-luvun mittaan, käsitykset lasten erilaisista sukupuolen mukaan määrittäneistä ominaisuuksista elivät kuitenkin vahvoina.²⁰⁵

Seksuaalisuus loistaa ymmärrettävistä hienotunteisuussyistä haastatteluaineistossa miltei kokonaan poissaolollaan. Ainoat ohimenevät asiaa yleisellä tasolla käsittelevät maininnat kuitenkin kielivät vahvoista tabuista, pidättyvyydestä ja poikkeavuuden suvaitsemattomuudesta. Aino kertoi oman ensimmäisen seurustelusuhteensa yhteydessä toteavasti, että “eihän siihen aikaan harrastettu näitä seksihommia sun muita”.²⁰⁶ Poikkeavuuden käsitteleminen taas tuli esille suhtautumisessa homoseksuaalisuuteen, josta kertoivat Heidi ja Leena:

Heidi: [...] seksuaalisuudesta siellä ei paljon mitään puhuttu ku nythän puhutaan samaten ku ei puhuttu näistä (..) eri suuntautumisista ei silloin meikäläinen tiesi homon vasta joskus tossa ku helsingissä meni tarhaan ja nelivuotias sano että turrpa kiinni senkin homo vitun homo (nauraa) (..) niin noin noin noin että nää oli kaikki vähän semmosta (Hannu: mm vaiettua) niin vaiettua kuitenkin aika paljon vaiettiin näitä tämmösiä.²⁰⁷

Leena: [...] siihen aikaan muuten homot jos joku oli homo (..) ja se saatiin tietää mullakin on suvussa (Hannu: mm) on hyvin läheinenkin ja kiva onkin tosi kiva niin niin jos tiedettiin että joku on semmonen ni eiku hakataan se (painokas) (Hannu: mm mm) se oli semmosta [...].²⁰⁸

---

²⁰³ Nevala 2008, 109.

²⁰⁴ “Heidin” haastattelu 1.12.2014, Tampere.

²⁰⁵ Hytönen 2013b, 44.

²⁰⁶ “Ainon” haastattelu 26.11.2014, Tampere.

²⁰⁷ “Heidin” haastattelu 1.12.2014, Tampere.

²⁰⁸ “Leenan” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

Katkelmat ovat paljonpuhuvia. Seksuaaliroolien ahtaus, ja yleisesti ottaen myös niiden käsittelystä vaikeneminen nousivat vaivihkaisesti esiin, vaikka aihepiiriä ei juuri tämän enempää käsitelty. Käsitykset poikkeavuuteen suhtautumisesta olivat kuitenkin muistoissa aika sukupuoleettomia. Leena teki viittauksen ”hakkaamiseen” mutta ei tähdentänyt varsinaisesti oliko tämänkaltainen suhtautuminen yleistä vain jomman kumman sukupuolen taholta vai aivan yleisesti. Homoseksuaalisuus oli myös homoseksuaalisuutta, ei erityisesti miehen tai naisen. Varsinainen homoista puhuminen kuvattiin muistoissa vaietuksi aiheeksi, ja Jan Löfströmin mukaan homottelu tulikin osaksi arkikulttuuria vasta 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun aikana.²⁰⁹

Miehet ja mieheys olivat hyvin pitkälle erinäisiä koulumuistoja lukuun ottamatta vaiettuja aiheita naisten muistoissa, ennen kuin ensimmäiset kokemukset seurustelusuhteista tulivat esille. Eeva myönsi vasta tarkentavan kysymyksen jälkeen haaveiden yhteydessä, että miehet eivät hänen nuoruutensa kuuluneet:

Hannu: Joo oliko mitä muunlaisia haaveita tai...? Eeva: (...) (...) No kyllähän mun täytyy se sanoo että sillon kun mun vanhempani eros niin mää en antanu miehille mitään arvoa (Hannu: mm) eli mää pidin kyllä pääni sinne kakskytäneljävuotiaaksi asti [...] niin mä aattelin että mä en ainakaan tartte kyllä mä pärjään ittekki (naurahtaa) (Hannu: mm tärkeintä oli itsenäisyys?) nii että saa tehdä sitte että (Hannu: joo) täytyy vaan ottaa muut ihmiset huomioon mutta (Hannu: joo) mutta ketään määrääjää mä en ota [...] ²¹⁰

Eevan vanhempien erosta 1940-luvun lopulla oli muodostunut hänelle vihamielinen suhtautuminen miehiin. Mielenkiintosta on, että mieheys piirrettiin tässä selvästi voimakkaammilla väreillä, miestä ei elämään haluttu, koska hän on ”määrääjä” ja nuoren naisen itsenäisyyden poistaja, mikä tietysti saattoi viitata myös perheen perustamisen velvollisuuksiin. Rivien välistä on luettavissa, että mikäli miehille olisi Eevan nuoruudessa sijaa annettu, jonkinlainen toiseus olisi ollut heti odotettavissa. Jonkinasteinen vaietuksi jäänyt suhde oli hänelle kuitenkin kehittynyt juuri vanhan piian veron iässä myöhemmin 1960-luvulla, mutta nuoruuden päättymisen Eeva kuitenkin ajoitti työnteon alkamiseen.

Siirillä taas naiseus esiintyi poikkeuksellisesti suhteessa miehiin ja etenkin miesten käytökseen:

[...] kyllä ainakin arvostettiin sillai ettei ei minkäänlaisia semmosia ehdotuksia taikka mitään semmosia tehty eikä (Hannu: mm) eikä noin tota (..) niinku sanotaan että tansseistaki jos saateltiin kotio nii kyllä sitä saateltiin kotio ja siinä mutta ei mitään ei sen ihmeellisempää sitte vaan moi ja nähdään taas ja (Hannu: mm) ei ei minkäänäköstä

²⁰⁹ Löfström 1999, 220.

²¹⁰ ”Eevan” haastattelu 6.2.2015, Tampere.

semmosta ei mitään kielteistä oo jääny mieleen että olis joku sopimattomasti käyttäytyny joka taikka sanonu jotain tommosta [...] (Hannu: oliko mitään rajoituksia miehiin verrattuna?) anteeks? (Hannu: miehiin verrattuna oliko mitään rajoituksia?) ooli niitä rajoituks- täyty pittää (naurahtaa) ei niin ei mitään sen ihmeellisempiä rajoituksia ollu kyllä noin (...) ei ollu sillain että ois mitään viivaa vedetty mihinkään että (Hannu: mm) (...) tansseissa oltiin niin siä oltiin niinkun (...) aina oli miehet oli hirveen kohteliaita ja (Hannu: mm) (...) pitkiä ei saa tansseissa antaa jos ei varmasti ollu jotain tärkeää jos vaan anto niin sitte oli viisainta että pysy pois sieltä tanssipaikasta [...] ²¹¹

Kun useimmat haastateltavat määritteli nuoruuden naiseuttaan sen mukaan miten ei voinut pukeutua, ehostaa tai käyttäytyä, Siirillä naiseus määrittyi ennen kaikkea sen kautta, miten naiseen miesten taholta suhtauduttiin. Kysyttäessä hän kuitenkin kielsi rajoitukset ja eronteon, mutta näkymättömän tasolla hänen puheestaan huomaa, että miehellä ja naisella oli omat sopivaisuussääntönsä ja naiseutta muisteltiin suhteessa miehiin. Tämä näkyi jo vastauksen tansseihin keskittyvässä aihevalinnassa ja aluksi tapahtuneessa rajoitusten spontaanissa myöntämisessä. Katkelmasta paistoi kuitenkin myös selkeä ajatus kaikille yhteisistä säännöistä, kohteliaita oltiin myös puolin ja toisin. Tämä sukupuolten yhtenäisten sääntöjen korostus näyttäytyy kuitenkin ristiriitaisessa valaistuksessa, kun sitä vertaa hänen myöhempään sanomiseensa:

Hannu: Kasvatettiinko tyttöjä eri tavalla koulussa ja kotona ja? Siiri: No kyllä mun mielestäni äiti oli paljon ankarampi likoille (Hannu: mm) ni (...) kyllä me oltiin kovemman kurin alla ku pojat (paino) (Hannu: joo minkähän takia?) ne sai paljon enempi kyllä (...) kyllä ei ei kyllä siinä oli kyllä siinä oli kyllä että noin pojat oli joskus öitäki (paino) pois kotoo joskus sitte kun ne tuli määrättyyn ikään mutta ei ei ois uskaltanu olla öitä pois kyllä likat (Hannu: joo) ni (...) mää eei ei kyllä sitte täyty olla varma paikka sitte missä oli (Hannu: mm) siitä täyty olla melkeen (nauraa) kirjallinen todistus että jos yön siellä tai jonku kaverin luo yöks taikka paitti tollain ku mentiin retkelle [...] ²¹²

Kodin piirissä Siiri nosti esille erilaiset kasvatuserot veljiin verrattuna, ja erityisesti siveyden vaatimukset öisistä poissaoloista koskettivat naisia aivan erityisellä tavalla. Hänen perheessään tämän arvostuksen ankara ylläpitäjä oli nimenomaan äiti (Siirin isä oli kuollut 1949), joka ei sallinut tytöille samanlaisia vapauksia yöpymisten suhteen kuin pojille. Myös Leena toi esille sen, että naiset eivät saaneet olla öitä poissa kotoa, jossa Siirin mukaan elettiin aina naimisiinmenoon saakka. Samalla tavoin molemmat myönsivät myös alkoholin ja tupakan käytön olleen sallivampaa miehille, tosin Leena vasta asiaan johdatelleella tarkennuskysymyksellä. ²¹³

²¹¹ "Siirin" haastattelu 11.3.2015, Tampere.

²¹² "Siirin" haastattelu 11.3.2015, Tampere.

²¹³ "Leenan" haastattelu 16.12.2014, Tampere.

Haastateltavien muistoissa naiseuteen liittyvät käsittelyt kietoutuivat useimmissa tapauksissa joko koululaitoksen tai erillisen naiseuskysymyksen ympärille. Dualistisessa mielessä naiseuteen liitettiin vahvoja käsityksiä erillisestä pukeutumis- ja käytöskontrollista. Vanhemmat, koulu ja muu yhteiskunta säätelivät nuorten naisten pukeutumista ja käyttäytymistä erittäin tarkasti. Nimeämisen tasolla haastateltavat tekivät kuitenkin harvoin selvää jakoa miesten ja naisten nuoruuteen. He liittivät naisiin erityisiä siveyden, kehonkontrollin ja hyvien käytöstapojen vaateita, mutta eivät samalla esittäneet näitä ominaisuuksia siten, että ne olisivat olleet miehillä vastakkaisia. Esimerkiksi kohteliaat käytöstavat ja hillitty käytös koskivat eri muodoissaan koko nuorisoa, eivät vain nuoria tyttöjä.

Kätketympien merkitysten tarkastelussa erojakin alkoi esiintyä enemmän, ja mieheys alkoi näyttäytyä vapaampana: miehet kykenivät vaikuttamaan perheissä enemmän, heille annettiin vapauksia käytöksessä, juhlimisessa ja kotona poissaoloissa, eikä heidän erilaisista oikeuksistaan kerrottu tuomittavaan sävyyn myöhemminkään, vaan kaikki erot hautautuivat muistojen ilmisällöissä eräänlaisen ”luonnollisuuden” yltäkylläisen diskurssin alle. Usein koko naiseutta määriteltiin suhteessa siihen, miltä näytettiin ulospäin, ja kuinka suhteet vastakkaiseen sukupuoleen nuoruuden ajassa asettuivat. Sukupuolittuneet rajat saneltiin ylhäältä päin tiedostetusti kuitenkin usein vain koululaitoksen osalta, mikä piti hyvin yhtä julkisen historiakuvan kanssa. Kuitenkaan miehen ja naisen eroista erikseen kysyttäessä haastateltavat eivät yleensä eroa osanneet hahmottaa, vaan lähinnä kielsivät heihin kohdistuneiden rajoitusten olemassaolon jyrkästi. Julkisen historiakuvan antaman sukupuolittuneen 1950-luvun kanssa haastateltavien omat tiedostetut käsitykset ja kokemukset kulkivat siis myös selkeässä erimielisyydessä.

3.6 Niukkuudesta uuden ajan toiveikkuuteen

Tässä alaluvussa tarkastelen aineistosta esille noussutta jakoa aineellisen puutteen ja edistysuskon esitystapojen välillä. Se on myös valituista teemoista eniten 1950-lukua yleisimmällä tasolla käsitelty diskurssijakauma, ja sen käsittely jakautuikin haastatteluissa pääasiassa alun ensimmäisten kysymysten ja lopun viimeisten kysymysten yhteyteen. Puutteen ja eteenpäinmenon kahtiajakautuneisuutta oli myös tarkasteltava haastatteluissa kokonaisuuden tasolla, sillä suurimmat puutteen kuvaukset ajoitettiin sodanjälkeisiin 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun vuosiin, kun taas eteenpäinmenon tunnelmakuvat kulkivat aineistossa joko vaivihkaisesti mukana koko ajan tai painoittuivat 1950-luvun lopulle sijoittuviin muistoihin.

1950-luvun Suomea on julkisen historiakuvan puolella kuvattu “pienen murroksen” ajaksi verrattuna seuraavan vuosikymmenen muutoksiin. 1940-luvun sota-ajan jälkeen oli voimassa elintarvikkeiden säännöstelytalous, jonka mukaisesti kansalaisille oli määritelty tietyn normin mukainen kuukausittainen ruoka-annos. Ruoan tuontia ulkomailta myös rajoitettiin ulkomaanvaluutan säästämiseksi, ja koska maan oma maataloustuotanto ei riittänyt, oli ruoasta myös ihmisten arkielämässä runsaasti puutetta, samoin myös muista välttämättömistäkin kulutustavaroista. Kuitenkin yhteiskunnassa vallitsi 1940- ja 1950-luvuilla vahva maahenki, jonka mukaisesti valtio tasasi kansalaisten yhteiskunnallista eriarvoisuutta jakamalla maita rintamamiehille ja maattomille. Maatalouden harjoittajat lievensivät näin elintarvikepulaa ja autoivat samalla myös kaupunkien “kuluttajia”. Elettiin vahvan eteenpäinmenon ja edistysoptimismin vallassa. Pian myös todellisia muutoksia alkoi tapahtua, kun säännöstelyjärjestelmä sai vähittäisen purkunsu vuoteen 1954 mennessä, ja kauppoihin alkoi ilmestyä tavaroita, joita ihmiset alkoivat ostaa. Tavallisenkin perheen ruokapöytä alkoi monipuolistua, kodin elektroniikkaa hankittiin heti kun oli varaa, ja matkustelu, kulttuuri sekä ravintoloissa käynti lisääntyivät. Suomi sanalla sanoen vaurastui 1950-luvun loppua kohden, mutta kuitenkin vielä hyvin hienovaraisesti ja maltillisesti myöhempiin runsauden vuosikymmeniin verrattuna.²¹⁴

Puutteen kuvaukset tulivat haastateltavien muistoissa selkeimmin esille aivan haastattelun alussa, jossa muisteltiin 1950-lukua ja sen herättämiä mielikuvia yleisesti. Useimmilla haastateltavilla ensimmäiset muistot 1950-luvusta liittyivät joko johonkin yksittäiseen työhön, kouluun, harrastukseen tai yleiseen sodanjälkeisen puutteen hallitsemaan ajanjaksoon. Näin aloitti esimerkiksi Pirkko oman 1950-lukua koskevan muistelunsa:

Viiskytluvulla nuorten elämä oli se oli aika lailla turvallista (..) ja yks syy tai montaki syytä siihen löytyy ensinnäkin oltiin toivuttu sodasta elettiin hyvin vaatimattomasti ei ollu oikeestaan kenelläkään nuorella ei ollu sen kummempaa kotia ei ollu ei syntyny tämmöstä niinku kateutta ja että pitäis tavotella hienoja vaatteita [...] eikä ollu mitään turhia haaveita että mitä olis pitäny saada (..) ja sitten elämä muutenki oli vaatimatonta että oli niinkun sota-ajan jälkeen niin ei ollu mitään ihmeellisiä huvittelumahdollisuuksia (..) eikä meillä ollu erikoisia ihmeellisiä ruokiakaan niinku tänä päivänä kaupat pursuaa mitä ihmeellisimpiä asioita ja ja ja puhumattakaan telkkaria josta tulee semmosia ruokaohjelmia ettei vois tänä päivänäkään unelmoida semmosista ja että oikein ihmetyttää silloin oli vaan yksinkertaista elämää aamusta iltaan [...]²¹⁵

²¹⁴ Alasuutari 1996, 56, 61; Anttonen & Sipilä 2008, 53; Heinonen 1999, 35; Heinonen 2008; 112.

²¹⁵ “Pirkon” haastattelu 19.11.2014, Pirkkala.

Pirkon kuvauksessa rinnastuivat mielenkiintoisella tavalla nuorten kokema turvallisuus ja aineellinen puute. Tämä johtui hänen mukaansa siitä, että puute koski yhtäläisesti kaikkia, eikä kateutta ja nälää syntynyt ihmisten välisistä eroista. Puutteella oli siis muistossa myös myönteisiä piirteitä: se oli asia, joka johti yhtenäisyyteen. Hän kuvailikin vielä 1950-lukua nimenomaan sodanjälkeisenä aikana, jolloin elämisen vaatimattomuus ei erotellut nuoria. Vertailu myöhempään vaurastumiseen ei asettunut koskettamaan vielä saman vuosikymmenen loppupuolta, vaan helpoiten ero kävi kuulijalle selväksi tehtäessä rinnastus nykyaikaan. Veijo Hietala kuvaa sitä, kuinka Suomen kansa koki vain tilapäisen yhtenäistymisen sotavuosien aikana, kunnes kahtiajaot, kuten oikeisto/vasemmisto, maaseutu/kaupunki ja nuorisokulttuuri/vanhemmat jakoivat jälleen ihmisiä eri ryhmiin.²¹⁶ Pirkon muistoissa nämä jaot eivät kuitenkaan näkyneet, vaan nimeämisen tasolla koko vuosikymmen näyttäytyi hänen mukaansa sodanjälkeisen puutteen yhdistämän kansakunnan muuttumattomana jatkeena.

Edistysuskokin esiintyi Pirkon muistissa, mutta hyvin varovaisena ja maltillisena:

Hannu: Joo entä millasena muistat viiskytluvun suomen noin niinku ylipäänsä? Pirkko: No se oli sitä kuntoutumista siitä sodasta (Hannu: mm) mm se oli aika raskasta aikaa kyllä siis kun ajatteli niinkun suomen kansaa että siirtolaiset oli sijoitettu eri puolille maata ja ja tuota (..) työhän oli se kaikkein tärkein tekijä silloin jotta suomi pääsi nousemaan siitä sodan ajasta ylöspäin että et aika semmosta tasasen raskastaki aikaa voi sanoa työtä oli kaikilla että se oli siinä mielessä semmonen hyvä asia.²¹⁷

1950-luku oli jälleen yhtä kuin sodanjälkeinen aika, ja mitään äkkinäistä nousun tunnetta tavarapaljouksineen, nuorisokulttuureineen ja vaurastumisineen Pirkko ei tässä yhteydessä tuonut esille. Ainoa keino ylösnousemukseen oli työ, joka sekin nousi yhtenäisyyden rinnalla ainoaksi hyväksi asiaksi muutoin “tasaisen raskaassa” ajanjaksossa. Pirkon puheesta ei siis ainakaan tässä yhteydessä voi tehdä kätkeytyksäkään mielessä johtopäätöstä edistysuskon ilmenemisestä, sillä yhteisöllisyydestä huolimatta hän ei liittänyt aikaan erityisiä edistysuskon ominaisuuksia. “Kuntoutuminen” ja “työ” ilmensivät kuitenkin hänen vastauksessaan jonkinlaista kehitystä, vaikka ne eivät viittaakaan varsinaisesti erityiseen myöhempään edistysuskoisuuteen.

Eevalla taas oli hyvin samantapainen halu kuvata vuosikymmentä aluksi yksiselitteisen sodanjälkeisen puutteen aikakautena, mutta hyvin pian hänen muistojensa sisältö koki muutoksen:

---

²¹⁶ Hietala 1992, 9.

²¹⁷ “Pirkon” haastattelu 19.11.2014, Pirkkala.

Hannu: Joo mitä päällimmäisiä tunteita herää kun mietit tai muistelet viiskytlukua että onko ne positiivisia vai negatiivisia vai..? Eeva: (..) No tietenkin koskaa koska tuotaa sota-aika oli vielä niin lähellä [...] se oli hyvin työteliästä aikaa (painokas) (Hannu: mm) koska sillohan oli kun tuli ne sotakorvaukset niin sillohan ihmisillä riitti töitä (painokas) [...] niin kyllä mää muistan että silloin viiskymmentäluvullakin oli melko melko laista murrosta (Hannu: joo) totta kai koska noin niin ikäluokat kasvoivat just (..) jotka joutuu kouluun meneen tai hakeutuun jatko (Hannu: mm) koulutukseen ku kansakoulun jälkeen [...] Hannu: Millasena muistat viiskytluvun suomen sitte ylipäänsä? Eeva: [...] No ku suomi oli selvinny sodista (painokas) (Hannu: mm) niin mä muistan aika hyvin niinku positiivisena viisikymmentäluvun semmosena kehityksen kautena [...] ²¹⁸

Näin myös edistysusko astui loppua kohden kuvaan mukaan, ja yksiselitteinen puute jäi taustalle. 1950-luvun kuvaus kehityksen kaudeksi perustui Eevalla nimenomaan edeltävällä vuosikymmenellä käytyihin sotiin, joten äänensävy ja “sodista selviämisen” esilletuonti implikoivat Eevan tapauksessa sitä, että 1950-luku ei tätä taustaa vasten voinut muuta ollakaan kuin kehityksen aikaa. Pirkkoon verrattuna Eevan muistot kulkivat muutoinkin enemmän murroksen kuvauksen tasolla. Tämän katkelman loppumisen jälkeen hän kuvaili vuolaasti Tampereen kulttuuritoimintaa ja oppikoulun kautta tapahtuneita käyntejä teattereissa, konserteissa, elokuvissa ja muissa kulttuuritapahtumissa. Sodan jälkeinen ankeus häveni siis hyvin nopeasti kulttuurin ja ajanvietteiden monipuoliseksi kukoistukseksi kaupunkiympäristössä. Varsinaista suurta ja nopeaa vaurastumisen aikaa ei kuitenkaan nostettu esiin. Samanlaisen edistysuskon maltillisuus kuvastui yleispiirteittäin hyvin myös monen muun haastateltavan vastauksista. Annelilla kuitenkin jo alun kysymysten kohdalla useista muista poiketen puutteen hegemoninen diskurssi väistyi voimakkaan eteenpäinmenon tieltä:

Hannu: Joo millasena muistat sitte viiskytluvun suomen noin niinkun ylipäänsä? Anneli: (...) Miten mää osaisin tuohon sanoo sitte (..) no (..) kyllä se niinku alko että varsinkin vanhemmilla alko enemmän olla käyttää rahaa (paino) sillain että matkusteltiin tosin sukuloimassa käytiin ku ei ollu omaa autoa niin junamatkoja tehtiin ja (..) ja käytiin teatterissa ja elokuvissa ja vanhempien kans no sit se on ihan eri asia sitte ku oli itse siinä iässä että alko kulkeen tuolla jo vähän muissa riennoissa ettei sillain mutta muistan että vanhemmatkin osti vaatteita ja kaikkee tällasta (Hannu: mm) ja itsekin vaatteita ja vähän semmosia niin sanottuja muodikkaampia ja värikkäämpiä mitä oli ollu aikasemmin [...] ²¹⁹

Anneli siis selkeästi erotti jo 1950-luvun omaksi ajanjaksokseen pois sodanjälkeisestä niukkuudesta ja yhdisti sen nimenomaan perheen piirissä tapahtuneeseen vähittäiseen elintason nousuun ja sen tuottamiin ilmiöihin, kuten matkusteluun ja kulutustavaroiden ostoon. Mitään suuren vaurastumisen

²¹⁸ “Eevan” haastattelu 6.2.2015, Tampere.

²¹⁹ “Annelin” haastattelu 10.3.2015, Nokia.

diskurssia ei kuitenkaan Annelikaan kuulijansa eteen maalannut. Huomionarvoista on, että kukaan haastateltavista ei nostanut ensimmäiseksi mielikuvikseen 1950-luvusta nuorisokulttuuria, tai kulttuuria ylipäänsä, vaan vuosikymmentä muisteltiin pääasiassa joko niukkuuden tai työteliäisyyden kautta. Myös Heidi nosti esille samat teemat, mutta hänen muistelunsa oli selvästi analyttisempää ja myös 1950-luku näyttäytyi epäyhtenäisempänä:

[...] se oli aika lailla semmosta sota painosti vielä sitä viiskytluvun alkuakin neljäkymmentäluvulla se tuntu ihan selkeesti mutta kyllä viiskytluvun alussakin viä oltiin silakkajonossa ja (Hannu: mm) että oli puutetta tavaroista ja mikään ei ollu niinkun itsestäänselvää (painokas) (Hannu: mm) uu- ensimmäiset appelsiinit olivat aivan ihmeellistä kun niitä sai (..) raha oli tiukalla meilläkin kun isä oli töissä valtion rautateilla sellanen pikkupalkkanen virkamies tosin pitkä leipäkin sitte mutta ja äiti hoiti sen ajan tavan mukaan kotona meitä se oli niinkun kunnia-asia isälle että hän pysty elättämään perheensä ja elettiin silloin nuukasti (Hannu: mm) että ruokaa oli sillä lailla ihan luvun mukaan kaikkia jos makkaraa oli niin se oli sentittäin mitattava ja siskon kans meitä oli kaks sisarusta niin oli tarkkaa että oli yhtä pitkä pätkä molemmille ja kaikki tämmöset että (Hannu: mm) siitä se vitsi tulee että lapsiperheessä kirjevaaka oli kaikista tärkein (naurahtaa) keittiöväline (Hannu: joo) se oli muissa perheissä ihan sama juttu että ei ollu sellasta yltäkylläisyyttä niinkun nyt on (Hannu: mm) osattiin tosin arvostaakin sitten (painokas) korjattiin vanhaa ja tehtiin itse uutta Hannu: Joo tapahtuko siinä mitään muutosta ennen kuuskytlukua? Heidi: Kyllä se tietysti tuli tuli sellanen tietynlainen muutos että se niinkun hölleni koko ajan [...] ²²⁰

Katkelmassa pisti esiin sen ilmeinen ristiriidattomuus ja vallitsevan hegemonisen niukkuusdiskurssin yhtenäisyys. Muutos parempaan jäi kuitenkin Heidin kohdalla samassa yhteydessä ilmaisematta. Tämä huomio kuitenkin korjaantuu, kun katkelmaa tarkastelee lähemmin. Heidi puhui isänsä ”kunniantunnosta”: isä kykeni elättämään perheensä, ja lopussa yltäkylläisyyden puute kääntyi olemassaolevan paremmaksi arvostukseksi. Puheen piilevä merkitys on siinä, että Heidin arvostukset ahkeruudesta ja työteliäisyydestä olivat puutteen myönteisiä seurauksia, ja käänsivät niukkuuden diskurssin myönteiseen valaistukseen. Kun yritin erikseen kysyä mahdollisesta tätä aikaa seuranneesta muutoksesta, vastaus tuli kuitenkin kangerrellen. Heidi kertoikin myöhemmin oman seurustelusuhteensa alkamisen 1950-luvun lopulla vieneen kaiken ajan ja huomion pois yleisemmästä kehityksestä, joten tämä seikka voi selittää hänen kohdallaan 1950-luvun lopun yleisemmän kehityksen muistamisen vaikeutta.

Haastatteluiden alun vastausten mielikuvat herättävät kysymyksen: miksi moni haastateltava koki tärkeänä kertoa 1950-luvusta yleisesti sen niukkuuden aikaa korostavan alun kautta? Jos niin moni

---

²²⁰ ”Heidin” haastattelu 1.12.2014, Tampere.

asia 1950-luvun arkielämässä koki selkeitä muutoksia, kuten tutkimuskirjallisuudesta käy ilmi, miksi haastateltavat halusivat kuvailla vuosikymmentä lähinnä vain sen alkuvuosien kautta? Ajanjakson mieleenpalauttamisessa oli haastateltavilla selkeä assosiaatio sodanjälkeisyyteen, mihin voi olla useampia syitä. Vaikutelmana oli, että alkua korostamalla haastateltavat halusivat tehdä aikaan kuuluneen niukkuuden ja puutteen aluksi varmasti selväksi. Kun aihetta laajensi vapaa-aikaa, koulunkäyntiä, ja kulttuuria koskevilla kysymyksillä, äänenpainot yleensä monipuolistuivat. Yleisellä tasolla pysytelleet kysymykset antoivat kuitenkin vastauksiksi niukkuuden hegemonisia diskursseja. Missä siis oli 1950-luvusta usein peräänkuulutettu kaunisteleva nostalgia? Kaisa Vehkalahti toteaa, että 1950-lukuun ja nuoruuteen on latautunut ainutlaatuisella tavalla kaihoa ja romantiikkaa. Nuoruuteen on liitetty usein vapauden, huolettomuuden ja seikkailun mielikuvia. 1950-luvun nostalgia taas on kiteytynyt nuoriin liitettyihin symboleihin, kuten Armi Kuuselaan, sifonkihuiveihin, lättähattuihin, kellohameisiin ja James Deaniin.²²¹ Juuri mitään näistä symboleista ei lyhyitä ohimeneviä huomautuksia lukuun ottamatta kuitenkaan haastateltavien vastauksissa esiintynyt.

Kirsi-Maria Hytösen mukaan 1950-luvun nostalgia on nimenomaan maaseudun nostalgiaa. Maaseutuelokuvien ja muiden nostalgiatuotteiden aalto on vastannut erityisesti suurten ikäluokkien menneisyyden kaipuuseen. Hytösen mielestä tämä populaarikulttuurin jakama nostalgisoitunut kuva on tosiasiallisesti vaikuttanut siihen, kuinka 1950-lukua muistellaan.²²² Tarkastellaan hetki kahden maalaisnuoren Marjatan ja Mirjamin muistoja omasta maaseutunuoruudestaan. Viisikymmenluvun ensimmäisiä mielikuvia muistellessaan Marjatta toi esille pienviljelijäperheen rahattomuuden ja huonot liikenneyhteydet. Hän on ainoa, joka mainitsi Helsingin olympialaiset, tosin radiosta kuunneltuna tapahtumana, jonne olisi ollut kova halu mennä paikan päälle, mutta jonne ei kuitenkaan päästy. Perheensä elinolosuhteita Marjatta muisteli seuraavasti:

Marjatta: No mitä ny viidellä lehmällä tulee toimeen maitotili ja ja tuota oli metsää ilmeisesti pystyttiin myymään niin että vanhin veli sai koulutusrahan sillon ei ollu opintotukia ei mitään [...] tällä tavalla ei sitä siitä rahasta työtä oli paljon perunamaalla oltiin kirkonkylällä läksin sitte suoraan töihinki ja (...) kyllä siellä varmaan sellanen tietynlainen vireys kuitenkin niinku terve (..) mieli mennä eteenpäin (Hannu: joo) mm hakee töitä ja ei se ehkä se merkityksellisesti se raha ollu niin kyllä sitä sai tar- mihin oli tarvis ni kyl sitä ja ruokaa oli (..) hyvää ruokaa ku oli kotitekosta (Hannu: mm) leipää maitoa viljat kaikki oli kotoo (Hannu: mm) kyllä se varmasti ihan tervettä oli [...]²²³

²²¹ Vehkalahti 2013, 53.

²²² Hytönen 2013a, 12.

²²³ "Marjatan" haastattelu 13.11.2014, Tampere.

Tässä katkelmassa tuli jo nimeämisen tasolla selkeä edistysuskon rinnastus puutteen kanssa erityisesti lopussa, kun “vireys” ja “terve mieli” kuljettavat ihmistä eteenpäin vaatimattomissakin oloissa. Niukkuus oli kuitenkin Marjatan muistossa hyvin hallitseva elementti, eikä nostalgisesta menneisyyden kaipuusta ollut tietoaakaan. Arjen realismi oli enemmänkin se muistoa sävyttänyt elementti, joka hallitsi ja kietoi kaiken yhteen. Niukkuus oli olemassa, mutta se oli luonteeltaan suhteellista, ja sitä vasten piirtyivät myös eteenpäinmenon ja terveellisyyden diskurssit. Edistysusko taas oli myös olemassa, mutta sen tehtävänä oli pehmentää sitä niukkuuden kuvausta, mikä hallitsi etenkin lapsuuden maalaiselämän kuvauksia.

Marjatta ei kuitenkaan tuonut varsinaisia vaurastumisen tai mahdollisuuksien laajenemisen mainintoja esille myöskään myöhemmissä 1950-luvun loppua käsittelevissä muisteluissaan. Tätä keskustelua hallitsi sama arkirealismi kuin varhaisemman lapsuuden käsittelyä. Vapaa-ajanviettomahdollisuudet olivat vähissä, tanhuaminen oli suurin harrastus ja aviopuoliso löytyi naapurista. Luontoa ja luonnon läheisyyttä Marjatta kuitenkin toi muistoissaan erityisen myönteisessä valossa esille, mutta kaunisteltu nostalgia maaseutumuisteloista puuttui miltei kokonaan. Mirjamilla taas maaseutunuoruuden muistot kietoutuivat lapsuuden leikkeihin ja perheen yhteisöllisyyteen. Mitään puutetta hän ei asiasta erikseen kysyttynä kyennyt muistamaan. Tämä johtui kuitenkin osittain siitä, että hän oli haastateltavana muutoinkin hyvin harvapuheinen, ja kaikki abstraktimmalla tasolla liikkuvammat kysymykset tuntuivat tuottavan erityisiä vaikeuksia.²²⁴

Kun haastateltavien muistoja 1950-luvusta tarkastelee kokonaisuutena, nousee niukkuuden ajan korostuksen kanssa esiin kaksi edistysuskoa ilmentävää tarkempaa käsitettä: yhtenäisyys ja turvallisuus. Elina kuvaili 1950-lukua yleisesti yhtenäisen auttamishengen aikakautena, jonka kanssa vastakkanasettelusuhteessa olivat nykyaika ja yleinen välinpitämättömyys:

Hannu: Niin millasena muistat viiskytluvun suomen? Elina: Jahaa (..) no kyllä silloin oli oli vielä semmosta yhteishenkee ja yrittämistä kun sota oli ohi ja kaikki semmoset mutta ja semmosta talkoohenkee minusta enemmän ku mitä nyt että (Hannu: mm) että kyllähän nytkin autetaan mutta nyt on enemmän semmonen että täytys saada rahaa joka tekemisistä että (Hannu: mm) että silloin kyllä (..) niinkun munkin kotini sitte rakennettiin tavallaan talkoilla [...] se tehtiin ihan yhteisvoimin) niin sillain että siinä oli sukulaisia ja vähä sitte muitaki auttamassa [...]²²⁵

---

²²⁴ “Mirjamin” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

²²⁵ “Elinan” haastattelu 17.12.2014, Tampere.

Työnteko limittyi muistoissa vahvasti edistysuskon kanssa, se ilmensi sitä. Niukkuus voitettiin ainoastaan lujan työnteon kautta, ja sen arvostuksen myötä 1950-luvun muistelua leimasi aina painokas arvostuksen ja kunnioituksen tunne. Kirsi-Maria Hytösen mukaan työjärjestyksen diskurssin voimakkuus muistoissa ei välttämättä kerro sen vahvuudesta, vaan puhetapojen yleisestä vaihtoehtojen vähyydestä.²²⁶ Edistysusko sai ilmiänsänsä siis työnteossa, sillä juuri työnteko nähtiin muistoissa eteenpäin vievänä voimana. Yhteisöllisyys taas oli se puutteesta käyttövoimansa saanut elintason nousun mahdollistanut edellytys. Kukaan ei kuitenkaan korostanut 1950-luvun yhteisöllisyyttä niin paljon kuin Siiri, jolle tämä oli koko aikakauden yksiselitteisesti hallitsevin piirre:

Hannu: No mitä tulee ensimmäisenä mieleen sanoista viiskytluku ja nuoruus? Siiri: Se oli semmosta aktiivista toimintaa viiskymmentäluvulla silloin toimi hirveen aktiivisesti kaikki nää tämmöset sekä poliittiset että kaikki muut semmoset yhdistykset [...] ja sit oli semmosia porukoita aina että kun ei ollu mitään niinkun oli pienet asunnot paljo lapsia ei ei silloin keräännyttiin ulos (paino) (Hannu: mm) niin oli kesä tai talvi niin aina ku saatiin hommat tehtyä ni me oltiin töissä silloin jo [...] sitte ku töistä tultiin syötiin ja tehtiin mitä tartti kotona tehdä omalta osaltansa ni sitte keräännyttiin aina pihalle [...] et se oli semmosta et silloin oltiin niinku yhdessä (paino) paljon [...] Hannu: Joo mitä päällimmäisiä tunteita herää kun muistelet tuota aikaa? Siiri: [...] seki jo piti niinku yhdessä enempi seku oli pienet tilat (painokas) (Hannu: mm) ja oltiin lähekkäin (painokas) ja aina tarvi ottaa huomioon toiset toinen luki läksyjänsä [...] niin silloin oli oltava hiljaa koko porukan (painokas) (Hannu: joo) ni mutta se toi sitte semmosta nykyään on isot asunnot yks asuu tua ja yks asuu tua ja yks asuu tua huoneessa (Hannu: mm) ei oo semmosta läheisyyttä [...] että sitä monta kertaa kaipaa [...] ²²⁷

Jälleen niukkuus kääntyi diskurssissa myönteisyydeksi. Ahtaat asunnot aiheuttivat sen, että ihmiset olivat toistensa kanssa enemmän tekemisissä, ja yhteisöllisyys oli voimissaan. Aktiivisuus taas kieli siitä, että asioita tapahtui, ihmiset olivat liikkeellä. Toisaalta kaiho menetettyyn yhteisöllisyyteen kertoi enemmän pysähtyneisyydestä. 1950-luku oli lämmintä, yhteisöllistä aikaa, jolloin perheissä ja ympäristössä välitettiin toisista. Tämän kelluvan olotilan lisäksi aktiivinen toiminta ilmensi myös selvää eteenpäinpyrkivyyttä, joka esitettiin ajalle luontaiseksi osaksi. Siirillä 1950-luku näyttäytyi myös sikäli poikkeuksellisesti, että hän ei kertaakaan puhunut vuosikymmenestä sodanjälkeisyytenä eikä myöskään maininnut sotaa kertaakaan, edes lapsuusmuistojen kohdalla. Elina taas korosti 1950-luvun eroavan nykyajasta siinä, että silloin “autettiin toisia enemmän” ja oli “talkoohenkeä”.²²⁸ Niukkuuden ja vähällä toimeentulemisen diskurssit eivät siis suinkaan olleet hallitsevia kaikkien haastateltavien puheissa, vaan koko haastatteluvastausten sisältö saattoi

²²⁶ Hytönen 2014, 41.

²²⁷ “Siirin” haastattelu 11.3.2015, Tampere.

²²⁸ “Elinan” haastattelu 17.12.2014, Tampere.

rakentua enemmän myös edistysuskon varaan, vaikka puute olikin aina muistoissa läsnä tavalla tai toisella.

Ennen kaikkea muistelijat halusivat tuoda esille selvän kontrastin nykyajan kanssa, jota ei nähty samalla tavoin yhteisöllisenä aikana. Riitta Oittinen on tutkinut 1800- ja 1900-luvun ompelijoiden muistelua, ja toteaa, että tämä maalaisyhteisö ammatillisineen esitetään usein ristiriidattomana ja onnellisena. Kaipuun kohde on idealisoitu ja menetetty. Kaikenlainen kritiikki taas keskittyy nykyaikaan ja muutokseen.²²⁹ Esimerkiksi Leenalla niukkuus ei ollut juurikaan esillä, vaan juuri nostalgisen huolettomuuden diskurssi esiintyi hänen muistoissaan vahvasti. Nyt on kuitenkin huomattava se, että Leena oli myös persoonaltaan hyvin erilainen kuin moni niukkuuden aikaa erityisesti korostanut muistelija. Hän oli nimittäin hyvin puhelias ja elämänmyönteinen, millä varmasti oli myös oma merkittävä vaikutuksensa 1950-lukua koskevien muistojen sisältöön:

Hannu: Millasena muistat viiskytluvun suomen noin niinkun ylipäänsä? Leena: (..) Sillon ihmisillä oli jopa kotiapulaisia kotona (Hannu: joo) maalta tuli tyttöjä kaupunkiin ja ne meni kotiapulaiseks perheeseen että äiti sai käydä töissä (Hannu: mm) muistaakseni se oli Kekkosen aikaa se oli (..) no nuorihan on aika huoleton (Hannu: mm) politiikasta en piitannu mitään (painokas) [...] sillon tuli varmaan semmonen musiikki tonne semmonen vähän äänekkäämpi musiikki vähän äänekkäämpi (painokas) ei ei ei niinku nyt on tää tämmönen hevi tai joku metalli musa mutta sillon ruvettiin niinku sillon ruvettiin varmaan tanssimaan jo vähän yksikseen sillohan oli paritanssia vaan valssia tangoa mitä muuta (..) rokkia! juu rokkia [...]²³⁰

Tässä katkelmassa tuli esille myös vaatimaton huomautus nuorisokulttuurin tuloon erilaisten musiikkityylien ilmestymisen lyhyen kuvauksen muodossa. Kuvaus erosi kuitenkin merkittävästi esimerkiksi Pirkon vastauksesta. Paitsi että asiaan vaikutti haastateltavan oma persoona, myös joidenkin haastateltavien kohdalla 1950-lukua yleisesti koskevista vastauksista paistoi myös lukeneisuus. He asettivat 1950-luvun heti laajempaan perspektiiviin, osaksi sodanjälkeistä jälleenrakennuksen aikaa, kun taas värikkäämmässä valaistuksessa vuosikymmentä muistelevat pohjasivat muistonsa enemmän omiin yksittäisiin kokemuksiin. Aino esimerkiksi muisti 1950-luvun ”ihanana aikana”, jonka ainoana mustana muistona piirtyi mieleen yleislakko vuodelta 1956. Kuitenkin lapsuuden perheen muistelun kohdalla sota ilmestyi hänenkin muistoihin ankarana asiana: “[...] sota oli semmonen joka oli kovettanu ihmiset (Hannu: joo) ja oli tietysti kauhee hätä toimeentulosta ja niinku seki ku me rakennettiin sitä omakotitaloo niin meillähän oli tosi tarkkaa se

---

²²⁹ Oittinen 1999, 76.

²³⁰ ”Leenan” haastattelu 16.12.2014, Tampere.

ettei tarvis velkaa ottaa kauheesti siis (Hannu: mm) elettiin nuukasti [...]”²³¹ Aino kertoi näiden olojen helpottuneen, kun hänen isänsä sai töitä kirvesmiehenä.

Perheensä elinolosuhteita Aino kuvaili hyvin köyhiksi, tosin heti perään hän kertoi pitkän anekdootin Berliiniin suuntautuneesta pioneerileirin matkasta vuonna 1953. Ainon puheesta ei löytynyt kätkeymättäkään tasolta sellaista asettelua, joka olisi oikeuttanut edistysuskon olemassaolon, vaan kaikki lapsuutta myöhemmätkin kokemukset peilautuivat aina tavalla tai toisella puutteeseen ja rajoituksiin. Oppikouluun hän ei päässyt vanhempien vastustuksen vuoksi, työ vei pääosin ajan vapaa-ajalta, ja koulun opetus eriarvoisti vasemmistolaisen työläisperheen lasta poliittisen taustan vuoksi. Näin ollen haastattelun alussa tapahtunut 50-luvun kuvaileminen ”ihanana aikana” piirsi Ainon muistoihin jonkinasteisen ristiriidan. Huomionarvoista Ainon tapauksessa on se, että hän oli persoonaltaan kuitenkin iloinen ja puhelias tamperelainen haastateltava. Positiivisesta persoonasta huolimatta muistoihin ei sisältynyt juurikaan erityistä kaunistelua tai koristelua. Niukkuuden hegemonian voi sanoa olleen hänen haastattelupuheensa hallitsevin diskursiivinen elementti.

Kaisa Vehkalahden mukaan nuorten ikäpolvien on nähty edustavan tulevaisuudenuskoa ja toivoa paremmasta. Nuoruuden ideaan on liitetty lupaus unelmoinnista ja etsinnästä, mutta siihen liittyy myös toinen ulottuvuus: vaaran ja jännityksen kokemukset. Nuorena on erityinen lupa kokeilla, harhailla ja aloittaa alusta.²³² Haastateltavien kertomat kokemukset eivät vastanneet tällaista nuoruuden määritelmää. Elämänuskoa ja tulevaisuuden parempia näkymiä oli tapahtumahetkeltä vaikea palauttaa mieliin vuosikymmeniä myöhemmin. Haaveista ja unelmista kerrottaessa haastateltavat kuitenkin käsittelivät muisteluaan enemmän myös tästä näkökulmasta. Haastateltavien haaveet voikin tiivistää kahteen perusyksikköön: perheeseen ja työpaikkaan. Haaveet olivat usein arkisia, eikä niistä kuvastunut tutkimuskirjallisuuden esille nostamaa kuvaa 1950-luvun elintason noususta, kulutustavaroiden myynnistä ja nuorisokulttuurin huvituksista.²³³ Työhön liittyvät haaveet tuntuivat jälkikäteen melkein aina limittyvän juuri siihen työhön, johon oli myöhemmin päädytty, eikä suuria ristiriitoja haaveiden ja toteutumien välillä tuotu esiin. Tyypillistä näissä muisteluissa olikin se, että nuoruuden unelmia oli todella palautettava mieleen ja usein niistä kerrottiin hyvin yleisellä tasolla. Mitään erityisen toiveikasta tulevaisuudenuskoa näistä vastauksista ei kuvastunut. 1950-luvun loppu arkisen aherruksen eri muodoissa tapahtuneena jatkumona olikin

²³¹ ”Ainon” haastattelu 26.11.2014, Tampere.

²³² Vehkalahti 2013, 54.

²³³ Ks. esimerkiksi Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011, 22.

haastatteluiden hallitsevin piirre, eikä varsinaista käännettä parempaan muisteltu muutamaa ohimenevää mainintaa lukuun ottamatta juurikaan tapahtuneen.

Aineellisen puutteen ja edistysuskon välinen dualismi ei ollut vahvasti esillä haastateltavien nuoruusmuistoissa. Abstraktien vastinparien paikantamisessa tekstin kronologisen kertomuksen muoto olisi saattanut enemmän tukea tällaista asettelua, mutta tässä aineistossa niukkuuden diskurssi sai selvän hegemonisen valtasuhteen. Sitä rikkoi kuitenkin näkymättömän tasolla työn käsite, joka ilmensi sitä uudisraivaajahenkeä, jota julkisen historiakuvan puolella on sodanjälkeiseen aikaan usein liitetty. Suomi nousi sodanjälkeisestä köyhyydestä vain lujalla työnteolla, ja tätä asiaa muisteltiin selvästi suurella ylpeydellä. Myös turvallisuus ja yhteisöllisyys loivat kätkeytyksiä kuvaa Suomesta, jossa asiat olivat niukkuudesta huolimatta monelta muulta osin aivan kohdallaan, etenkin nykyaikaan verrattuna. Hallitsevin kertomisen tapa haastatteluissa oli kuitenkin pukea sekä sodanjälkeinen 1940-luvun lapsuus että 1950-luvun nuoruus samankaltaisen arkirealismin sävyttämän jatkumon ulkomuotoon. Edistyksen merkit olivat aineiston haastatteluvastauksissa pikemminkin siellä täällä ripoteltuina ja kätkeytyinä, uusissa vapaa-ajan vieteissä, nuorisoryhmien toiminnoissa ja työpaikkojen löytymisissä. Niukkuuden leimaamalla ajanjaksolla oli muistoissa kuitenkin usein onnellinen loppu: nuoruus päättyi useilla haastateltavilla työpaikan ja rakkauden löytämiseen sekä perheen perustamiseen. Niukkuudella oli siis päätepisteensä, mutta edistyksen voimakkaimmat ilmentymät siinsivät vielä kauempana myöhemmässä aikuisuuden ajassa – rock-musiikin ja television vuosikymmenellä.

4. 1950-luvun nuoruus kilpikirjoituksissa

4.1 Kilpikirjoitukset aineistona

Tämän luvun analyysin kohteena on Oi nuoruus! -kilpikirjoituksen 20 kirjoitusta, joissa vuosina 1935–1941 syntyneet naisvastaajat ovat muistelleet omaa 1940–1960-luvuille osunutta lapsuuden ja nuoruuden aikaansa. Olen keskittynyt analysoimaan niitä tekstien kohtia, joissa muistelijat kertovat 1950-luvusta valittujen teemojen osalta, ja 1940-luku kulkee mukana vain niissä kohdissa, joissa tästä ajasta kerrottu sisältö auttaa ymmärtämään paremmin myöhempiä nuoruuden vaiheita. Esimerkiksi tieto muistelijan lapsuuden kodista ja hänen perheensä sosiaalisesta taustasta on usein hyvin olennaista myöhempien elämänvalintojen ymmärtämiseksi.

Kun tämän aineiston tekstejä tutkitaan, on syytä kiinnittää huomiota vielä kirjoittajien taustoihin ja koostumukseen. Suomessa on toteutettu vastaavanlaisia kirjoituskilpailuja harvakseltaan, eivätkä osallistujien motivaatiot ole olleet aina tiedossa. Kuitenkin on kiinnitetty huomiota naisten merkittävään osuuteen muistelijoiden joukossa, ja mikä tärkeintä, heidän kirjalliseen harrastuneisuuteensa. Kirjoittajien asuinpaikan, työtilanteen tai koulutuksen ei ole katsottu poikenneen selkeästi muusta väestöstä, mutta heitä ovat yhdistäneet kiinnostus ja halu omasta aiheesta kertomiseen, riittävä aika kirjoittamiseen sekä kyvyt ja resurssit itsensä kirjalliseen ilmaisemiseen.²³⁴ Olennaista on siis huomata, että nuoruusmuistoistaan kertovat ihmiset eivät ole keitä tahansa, vaan tietyt taustatekijät ovat ohjanneet juuri heidän valikoitumistaan muistojen esittäjiksi.

Kirjoittajien tekstien synty tapa muistiaineistona on poikennut selkeästi myös aiemmasta haastatteluaineistosta. Jyrki Pöysän mukaan keskeisiä kirjoittaen tapahtuvan muistelun ominaispiirteitä ovat muun muassa yksityisyys, kasvokkain tapahtuvan interaktiivisen ohjailun puuttuminen, kirjoitustilanteen jakaminen useiksi kirjoituskerroiksi, mahdollisuus tekstin myöhempään editoimiseen, muistelutilanteen ajankohdan ja paikan omaehtoinen valinta (tämä oli mahdollista myös tämän tutkimuksen haastatteluissa) sekä kuvitteellisen vastaanottajan korostuminen tekstiin sisälle kirjoitettuna lukijana.²³⁵

Muistitekstien kirjoittaminenkaan ei kuitenkaan ole muiden ihmisten ohjailuista vapaata toimintaa. Oi nuoruus -kirjoituskilpailun ohjeistus on voinut vaikuttaa olennaisella tavalla myös itse kirjoitusten sisältöön (ks. liite 2). Kilpailukutsussa osallistujia pyydettiin kertomaan nuoruudestaan sekä ikäkautena että kulttuurisena ilmiönä. Heitä kehoitettiin myös kertomaan omakohtaisista kokemuksistaan ja pohtimaan nuoruuden merkityksiä. Tekstien pituutta ja tyyliä ei ollut rajattu. Ohjeistuksen otsikointi antoi kuitenkin vahvasti ymmärtää, että kysessä oli elämäkerrallinen kirjoituskilpailu. Kirjoituskilpailun tekstejä on siis aina syytä arvioida vasten osallistujille annettua ohjeistusta, mutta kuten Anna Makkonen on oivaltavasti todennut, ohjeistuksen vaikutusta on mahdotonta arvioida täsmällisesti, koska vastaavaa ilman ohjeita syntyneitä aineistoa ei ole olemassa vertailtavaksi.²³⁶ Näiden muistitekstien syntyyn vaikuttaneet tekijät on kuitenkin syytä ottaa huomioon, kun kirjoittajien kertomukset asetetaan tarkemman analyysin alaisiksi.

---

²³⁴ Suurpää & Vehkalahti 2014, 9.

²³⁵ Pöysä 2006, 229.

²³⁶ Makkonen 1993, 15; Suurpää & Vehkalahti 2014, 19.

Laadullisen tutkimuksen tekijää syytetään usein aineiston systemaattisen läpikäynnin puutteesta. Tutkijaa saatetaan tällöin syyllistää rusinoiden poimimisesta pullasta, jos hän nappaa aineistosta vain kaikkein herkullisimmat ja analyyttisiin päätelmiinsä parhaiten sopivat kohdat ja unohtaa loput. Tällaisessa tapauksessa voi aineistosta jäädä havaitsematta jotain sellaista, joka kyseenalaistaisi tehdyt päätelmät.²³⁷ Jotta lukija ei seuraavaksi tekisi tämänkaltaista johtopäätöstä, korostan, että jokaista kirjoittajaa ei ole seuraavassa analyysiluvussa voitu käsitellä erikseen jokaisessa alaluvussa, vaan valitut aihepiiriä kuvaavat kohdat on valittu sellaisilta kirjoittajilta, jotka ylipäänsä ovat alaluvun teemaa teksteissään käsitelleet. Kaikista teksteistä ei ole löytynyt kaikkia käsiteltyjä aihepiirejä, eivätkä kaikkien kirjoittajien aiheita käsitelleet kohdat ole lainauksen arvoisesti ilmentäneet aineiston yleisempiä linjauksia. Vaikka aiheita erityisen paljon käsitelleet kirjoittajat saavat erityistä huomiota, heidän kirjoituksistaan tehdyt yleisemmät päätelmät pohjautuvat aineiston kokonaiskuvaan, eivät ainoastaan tiettyjen muistelijoiden näkemyksiin.

4.2 Seuraleikkejä ja muotitansseja: nuoruuden muistoja maalta ja kaupungista

Jos aiemmassa pääluvussa analysoitu haastatteluaineisto oli osallistujien taustojen mukaisesti vahvasti vinoutunut kaupungin hyväksi, on tilanne kilpakirjoitusten kirjoittajien taustojen osalta aivan päinvastainen. Kilpakirjoitusten nuoruus on nimittäin ennen kaikkea maalaisnuoruutta. 20:sta kirjoituksesta vain viidessä kertoja käsittelee puhtaasti kaupunkilaisnuoruutta.²³⁸ Jopa 15 tekstiä sijoittuu maaseudulle, mukana tosin myös henkilöitä, jotka 1950-luvulla muuttivat maaseudulta kaupunkiin joko koulun tai työn vuoksi. Aineiston sisältämä otos on siis asuinympäristöjen mukaan vahvasti maaseutupainotteinen, mikä sinänsä tasapainottaa aiemman haastatteluaineiston antamaa kaupunkihegemonista kuvaa 1950-luvun nuoruudesta.

Pelkästään viisi kaupunkiin sijoittunutta kirjoitusta tuo esiin jo kokonaisuuksina varsin merkillepantavan eron verrattuna maalaisnuorten tekstien sisältöihin. Tämän kokonaisuuden tasolla tapahtuvan dualismin havainnollistamiseksi tarkastelen aluksi neljää tekstiä, joiden kirjoittajien taustat ja nuoruuden elinolosuhteet eroavat kaikkein jyrkimmin toisistaan. Näistä ensimmäinen, “Toini”²³⁹, on vuonna 1937 syntynyt nainen, jonka maaseutunuoruus kului Lapissa noin 15

---

²³⁷ Hyvärinen & Nikander & Ruusuvaori 2010, 21.

²³⁸ Näitä ovat Aino (061_N_1941), Heta (028_N_1941), Anja (173_N_1940), “Helga” (177_N_1939) ja Armi (091_N_1937).

²³⁹ Oi nuoruus! -aineiston kirjoittajat ovat antaneet luvan tekstiensä käyttämiseen, joten en ole muuttanut kirjoittajien nimiä, mutta joissakin kirjoituksissa nimeä sen sijaan ei ole annettu, joten näiden tekstien kirjoittajiin viitattaessa käytän lainausmerkkeihin laitettua keksittyä etunimeä.

kilometriä Ylitornion kirkonkylästä sijainneessa pienessä maalaispitäjässä. Hän aloittaa lapsuudenkertomuksensa Lapin sodasta ja perheen Ruotsiin suuntautuneesta evakkotaipaleesta, jonka aikana hän myös menetti vanhemman veljensä. Lapsuuden raja muodostuu tässä myös selkeäksi: “Lapsuus päättyi Lapin sotaan, alkoi nuoruus”.²⁴⁰ Toini kirjoittaa sota-ajan jälkeisestä puutteesta, kovasta lukuinnosta, läheisen Ylitornion yhteiskouluun hakeutumisesta vanhempien varojen puutteesta huolimatta sekä koulunkäynnin vaikeuksista pitkien välimatkojen vuoksi. Hänen opintiansa vei vuonna 1954 kauppaopistoon Rovaniemelle, jota Toini kuvailee “melkoiseksi rauniokaupungiksi”. Ujo ja hiljainen lukuintoinen opiskelijatyttö vietti Rovaniemellä hiljaiselämää, kunnes hän pääsi töihin Kemin Kansallis-Osake-Pankkiin 1956, löysi aviomiehensä vuonna 1960 ja meni naimisiin samana vuonna.

Toinen maalaisnuori, vuonna 1939 syntynyt Annikki, vietti nuoruutensa pohjalaisessa nimeämättömässä maaseutupitäjässä, jossa hän kävi yhteiskoulua keskikoulun verran, kunnes tie vei lastenhoitoharjoittelijaksi Kuopioon ja Naantaliin. Annikki kuvailee kirjoituksensa alussa asuinympäristöään näin:

Kotikuntani oli maalaiskunta kaukana kaupungeista. Pohjalaisittain aikuiset eivät noin vain käyneet kyläilemässä, mutta lapset kävivät. Teini-ikäiset kävivät samanikäisten luona, joskus siitä sovittiin etukäteen, joskus ei. Puhelin oli aika harvassa kodissa. Auto vielä harvemmassa. Yhden pojan kotona oli Ifa-merkkinen ja siitä riitti suunsoittoa – vaikka muilla ei ollut edes sellaista. Vaatteista oli jonkunlaista kontrollia.²⁴¹

Annikin kuvailussa keskeistä on puutteen ja etäisyyksien korostaminen. Tärkeätä on painottaa, että oma kotipaikkakunta oli kaukana “kaupungeista”. Nimeämisen tasolla maaseudun kotipaikkakunta siis erotetaan selkeästi toisenlaisesta asuinympäristöstä. Muutoin Annikki ei tee ilmisällön rinnastuksia tai vertailua kaupungin ja maaseudun välille, mutta hän nostaa jaon jo heti alussa esille. Näkymättömän tasolla maaseutua kuvataan Annikin kirjoituksessa kuitenkin selvien negatiivisesti määrittyneiden seikkojen kautta, joista kokonaisuutena luettuna valottuu hyvin se, kuinka puute ja sosiaalinen kontrolli leimaavat nimenomaan maaseudun arkielämää. Arja Jokinen huomauttaa, että merkitysten rakentuminen teksteissä on pitkälle kontekstisidonnaista. Vasta kun sanottua tarkastellaan esityskontekstissa, esimerkiksi tässä tapauksessa ensimmäistä lausetta vasten muuta virkeympäristöä, paljastuu sen käyttötavasta uudenlaisia merkityksiä.²⁴² Annikin valinnat kuvata

---

²⁴⁰ 170_N_1937. Tätä tutkielmaa kirjoittaessa Oi nuoruus! -aineiston arkistointi Suomen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistoon on yhä kesken, joten viitteissä ei toistaiseksi voida käyttää muita tunnistustietoja kuin tekstien koodinumerot, joista näkee myös kirjoittajan syntymävuoden.

²⁴¹ 152_N_1939.

²⁴² Jokinen 1999, 40.

oman asuinseudun elämää piirtävätkin lukijalle kätketyn kuvan maaseudun puutteellisemmasta elämästä nimenomaan niillä lausevalinnoilla, joita hän on maininnut maaseudun nimeämisen yhteydessä. Maaseudulla on siten tässä kirjoituksen osassa hyvin hienovaraisesti kätketty hierarkkinen, alisteinen suhde “kaukaiseen” kaupunkiympäristöön.

Kaupunkilaisnuori “Helga” vietti lapsuutensa ja 1950-luvun nuoruutensa Helsingissä. Hän aloittaa kertomuksensa myös Ruotsiin suuntautuneesta evakkomatkasta, mutta varsinaisia perheenjäsenten menetyksiä hänelle ei tapahdu. Lapsuudestaan Helga kirjoittaa leikeistä ja kansakoulunkäynnistä, jossa vallitsi ankara opetus. Pula ja puute kuvastuvat hänenkin tekstistään. Pian tapahtuu kuitenkin suuri muutos: Töölössä vietetty tyttönorssin opiskelijanuoruus alkaa tuoda vapaa-ajan vietteitä elämään. Kaupunkilaisuuteen onkin usein liitetty juuri vapaa-ajan vieton mahdollisuuksien runsaampi näkyvyys. Myös 1950-luvun nuorisokulttuurin on katsottu syntyneen erityisesti kaupungeissa.²⁴³ Yksi tarkentava kohdevalaistus kaupungin ja maaseudun eroavaisuuteen syntyykin nimenomaan nuorisokulttuurista ja sen erilaisesta näkymisestä kirjoitusten muistoissa. Tämä on selvä ero aiempaan haastatteluaineiston sisältöön verrattuna, sillä haastateltavien muistoissa nuorisokulttuuria ei juuri käsitelty ollenkaan, eikä se siten myöskään ilmentänyt maaseudun ja kaupungin eroja. Tämä ero voi tosin selittyä kirjoittamista enemmän sillä, että kirjoittajien määrä on tässä suurempi, ja joukossa on kaupunkilaisten tekstejä laajemmalla maantieteelliseltä alueelta, kuten Helsingistä. Asetan seuraavaksi rinnatusten kaksi mainintaa nuorisokulttuurin näkyvyydestä omalla asuinalueella:

Annikki: Vielä oli pula-aika, tai oli hellittämässä. Parasta siinä oli se, että se kosketti kaikkia. Mutta kyllä oli eriarvoisuuttakin. Jos perheessä oli vain 1-2 lasta, saivat lapset esimerkiksi kauniimpia vaatteita, jotka eivät olleet isommilta perittyjä. Mutta mitään muotihullutuksia ei sinne maalle eksynyt. Paitsi jossakin vaiheessa kuultiin jostakin lättähatuista ja myssymisseistä. Jonkinlaisia hattuja poikien päähän ilmaantui ja tytöille villamyssyjä. Se oli siinä, siis vain päähineet, mutta ei muuta siihen kulttuuriin kuuluvaa.²⁴⁴

“Helga”: Vaatteet valmistettiin sodan jälkeen itse. Vanhat vaatteet käännettiin ja tehtiin uuteen uskoon. Äitini oli räätälin koulutuksen saanut ompelija, ja hän ompeli niin ulsterit, kävelypuvut kuin leningitkin. 50-luvulla tuli ensimmäinen nuorisomuoti : pojat olivat lättähattuja eli pjatteja. Heillä oli vakosamettitakit, pillihousut, teräväkärkiset splittarit ja tukassa brylcreemillä aikaansaatu vooku. Tytöillä tyllialushameet kohottamassa laveähelmaista mekkoa ja ballerinatossut. Minulla ja tyttökaverillani oli

---

²⁴³ Hytönen & Rantanen 2013, 17.

²⁴⁴ 152_N_1939.

vaaleansininen miestenpaita (pöllitty isoveljeltä), kymmenen senttiä leveä kiiltonahkavyö ja kapeat mustat housut, joiden lahkeissa oli hyvin leveä käännös.²⁴⁵

Niin kuin katkelmien ilmisällöstä voi huomata, ”Helgan” ja Annikin uuden nuorisomuodin kuvauksissa on sekä yhtäläisyyksiä että selkeitä eroja. ”Helgan” nuorisovaatetuksen kuvailu on alun yhteneväisyyden ja niukkuuden jälkeen hyvinkin erilaista. Huomionarvoista on, että ”Helgan” kirjoituksessa muoti kokee 1950-luvulla selkeän muutoksen, mutta Annikki ei tee suurta eroa sodanjälkeisen ajan ja myöhemmän 1950-luvun välille. Vain tietyt päähineet ilmaantuivat joidenkin kanssanuorten päihin, ei muuta. Myöhemmin Annikkikin tosin kuvailee hieman runsaammin maaseudun ajanvietteitä. Samanlaista kulttuurin kulutusta hänen tekstistään ei kuitenkaan ilmene. Myös Kaisa Vehkalahden mukaan 1950-luvun nuorisokulttuuri oli leimallisesti kaupunkilaista. Eri tavoin pukeutumalla ja erilaista musiikkia kuuntelemalla nuoret saattoivat paitsi erottautua muista ikäryhmistä, myös tehdä näkyväksi oman ryhmän erilaisuutta muihin nuorisoryhmiin nähden.²⁴⁶

Eräs kaupunkilaisten ja maalaisten kirjoittajien nuoruusmuistoissa piilevä nimeämisen tasolla ilmenevä ero on siinä, että maaseudun nuoret kuvataan huomattavasti yhtenäisempänä ryhmänä, kun taas kaupunkilaisnuoruuteen kuuluu enemmän erottautumista, erityisesti pääkaupungin nuorten muistoissa. Esimerkiksi maalaisnuori Toini kuvailee maaseudun nuorten ajanviettoa seuraavalla tavalla:

Kotimme oli uskovainen, samoin koko perheemme, me tytöt emme käyneet tansseissa. Siihen aikaan kylämme nuorisolla oli tapana kokoontua vähintään kerran kuukaudessa jonkun kotiin viettämään iltaa, kesällä oleskeltiin pihalla, leikittiin seuraleikkejä, esim. viimeinen pari uunista ulos. Talvisaikaan istuttiin sisällä, leikittiin erilaisia kyselyleikkejä: kivikuntaa vai kasvikuntaa, tipoteerausta, eräänlaista arvauspeliä, kilpailtiin joukkueina määrätyllä kirjaimella alkavista lauluista (eräänlaista bumsibumia!). Keksittiin itse uusia, pidettiin tupailtoja, esitettiin näytelmiä, pelattiin seurapelejä yms. Nuoret viettivät yleensä paljon aikaa yhteisissä harrastuksissa, ainahan nuoret ovat hakeutuneet yhteen.²⁴⁷

Erityisesti viimeinen lause on merkillepantava, sillä siinä ”Toini” rinnastaa uskonnollisen nuorten yhteisön tavat koko nuorisoa koskeväksi asiaksi. ”ainahan nuoret ovat hakeutuneet yhteen” -lausuma piirtää kuvan ikuisesta jatkumosta, joka ilmeni nuorten yhteisöllisyydessä. Kuitenkaan ”Toinikaan” ei käytä sanaa ”kaikki” missään yhteydessä, joten hänenkin yhteisöllisyyden kuvauksensa koskee ainoastaan omaan kaveripiiriin jäseniä. ”Helgalle” taas oma tyttönorssin

²⁴⁵ 177_N_1939. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

²⁴⁶ Vehkalahti 2013, 59–60.

²⁴⁷ 170_N_1937.

aikainen kaveriryhmä muotoutui hyvinkin tiiviiksi: "Meitä oli neljän tytön ryhmä ja meillä oli ihan kivaa; vakoilimme isompia tyttöjä ja leikimme Temppeliaukion kallioilla ja ostelimme Elannosta perunaleivoksia."²⁴⁸

Neljäs erityishuomion asuinympäristöjen vertailussa ansaitseva kirjoittaja on vuonna 1941 Lahdessa syntynyt kaupunkilaisnuori Heta, jonka kirjoituksessa on erilaisesta kaupunkiympäristöstä huolimatta paljon yhteneväisyyksiä kahden helsinkiläisen kirjoittajan kanssa. Sodan varjo kuvastaa hänen lapsuuttaan. Pommituksia tuli pelätä, rakennustavarasta oli pulaa ja kaikkien tuli kollektiivisesti olla työn touhussa. Hän kirjoittaa oppikoulun käymisestä, joka sujui vain vaivoin ja oli lopulta vanhemmille tärkeämpää kuin hänelle itselleen. Yhtäkkiä kuvauksessa tapahtuu kuitenkin muutos, ja Heta alkaa kuvailla runsaasti nuorisokulttuurin tuloa ja nuorten uusia muotivaatteita, elokuvia, musiikkia ja ajanvietteitä. Nuorisokulttuurin tulo saa hänen kirjoituksessaan aivan oman erityisen huomionsa:

Se taisi olla juuri 50-lukua, kun alettiin puhua teini-ikäisistä, "teenage," joissain mainoksissa erityisesti vaatteiden ja kenkien kohdalla. Muistan nähneeni kenkäkaupan ikkunassa vaaleansiniset matalakorkoiset "korkkarit," joita lanseerattiin teinimuotina. Murrosikä käsitteenä tuli esiin vasta myöhemmin, sillä useat ikäiseni sanovat, ettei heillä ollut murrosikää. Sitä ei ollut olemassa tai sen ei sallittu tulevan esille, ei minunkaan kotonani. Vaatevalmistajat keksivät, että nuoriso on otollinen ryhmä lapsuuden ja aikuisuuden välillä valmistaa ja markkinoida vaatteita. Siltä ajalta oli lättähattu ja myssymissi muoti. [...] Tyttöillä oli vastaavasti vakosamettijakku, valkoinen poolokauluspusero ja musta, kapea hame. [...] Hiusmuotina oli Brylcreemillä muotoiltu pitkä otsatukka ja tyttöillä poninhäntä. Joillakin tyttöillä oli permanenttatut hiukset. [...] En koskaan pukeutunut teinimuodin ääri-ilmiöihin, mutta oli minullakin BB-ruutuinen hame ja patellavyö. Sabrina housut piti tietysti saada ja elefanttitossut sitten myöhemmin. [...] Orlon villatakki oli pukevampi napit selkäpuolella ja sifonkihuivi kaulassa piste i:n päällä. Minulla oli monta kaunista, leveähelmaista mekkoa, jotka tänä päivänä kävisivät kaupaksi kuin kuumille kiville.²⁴⁹

Katkelma Hetan kirjoituksesta kertoo nuorisokulttuurin tulosta yleisesti kaupunkeja koskettavana ilmiönä, sillä hän asui Lahdessa ja kertoo tästä huolimatta uusista muoti-ilmiöistä aivan yhtä elävästi kuin helsinkiläiset kanssasisarensa. Muisto on myös kaikessa analyttisyydessään ja tarkassa termistössään todennäköisesti rakentunut myös myöhemmin luetusta tiedosta. Poisjätetyssä osassa hän viittaakin ajan televisio-ohjelmien myöhempiin uusintoihin ja kuuluttajien "tupeerattuihin" kampauksiin, joista on ilmeisesti saatu pontta omillekin muistoille. Kaisa Vehkalahti ja Leena Suurpää toteavatkin Oi nuoruus! -kirjoituksista, että nuoruuttaan muistelevat

---

²⁴⁸ 177_N_1939.

²⁴⁹ 028_N_1941.

kirjoittajat pyrkivät teksteissään suhteuttamaan ja sijoittamaan sekä sovittamaan oman nuoruutensa paikkaa ja merkitystä kunkin aikakauden historialliseen kontekstiin.²⁵⁰ Tässä näkyy hyvin myös eräs kirjoitettujen muistojen ero haastatteluihin nähden: teksteissä on kyetty selvästi tarkistamaan tietoja, ja niinpä muistot sisältävät tarkkoja nimiä, vuosilukuja sekä termejä.

Murrosiän käsitteen tulosta ei ole Hetan muistissa varmuutta, mutta toisten kanssa keskusteltu tieto antaa ymmärtää, että käsite tuli käyttöön vasta myöhemmin, vaikka ”teini-ikä” ajoittuukin tässä pienellä epävarmuudella juuri 1950-luvulle. Sinikka Aapolan mukaan murrosikä ei ollut vielä 1960-luvullakaan erityisen käytetty käsite nuoria koskevassa tieteellisessä tutkimuksessa ja ammattikirjallisuudessa. Murrosikäpuheen yleistymisen Aapola ajoittaa vasta 1970-luvulle.²⁵¹ Hetalle nuoruus jää ohikiitäväksi muutaman vuoden vaiheeksi, sillä hän kertoo menneensä naimisiin jo 18-vuotiaana, mihin hän myös päättää nuoruuden ajan. Hetan huomioista nousevat esiin kuitenkin uuden nuorille suunnatun kaupallisen kulttuurin esimerkit, joista ei juuri maaseudun nuorten teksteissä mainita.

Maaseudun nuorten kulttuurin kulutus tuntuu painottuvan lähinnä kodin piiriin. Radiolla on tärkeä merkitys ja sieltä poimitaan uusimpien iskelmien sanoja. Lehdet ja kirjat toimivat myös tärkeinä ulkomaailman uusien suuntausten tiedonantajina. Maalaisnuori nimimerkki *Nuoruus eilen* (s. 1939) kirjoittaa maalaishäyrylän ajanvietemahdollisuuksista näin: ”Eihän silloin kovin paljoa ollut maaseudulla niitä harrastuksia kyllä partio oli pojilla ja tytötkin sai olla mukana kouluissa oli urheilukilpailuja ja kaikkea pallopelejä tuolloin se oli aika hiljaista siilon. Kylämme oli maalaishäyrylä ja työ tärkeempää [...]”²⁵² Nuoruus eilen -nimimerkki liittyy tässä katkelmassa ”maaseudun” ominaisuuksiksi sekä harrastusten vähyden että työn tärkeyden. Jacques Derridan mukaan kielen perusrakenteisiin kuuluu se, että eri elementit viittaavat toinen toisiinsa, jolloin viitattavan elementin ei tarvitse välttämättä olla mainitusti läsnä ollakseen kuitenkin olemassa.²⁵³ Vaikka Nuoruus eilen -nimimerkki ei tässä yhteydessä nimeä kaupunkia, hän kuitenkin perustelee katkelmassa harrastusten vähyden ja työn tärkeyden nimenomaan sillä, että ne kuuluivat maaseutuun, eivät kaupunkiin. Kätkeytyksi tässä annetaan siten ymmärtää, että on olemassa myös nimetylle maaseutukylälle vastainen paikka, kaupunki, jossa harrastusten vähyys ei samalla tavoin vaikuta, vaan mahdollisuudet vapaa-ajan viettoon ovat siellä runsaammat. Tässä mielessä kaupunki

---

²⁵⁰ Suurpää & Vehkalahti 2014, 13.

²⁵¹ Aapola 1999, 102.

²⁵² 083_N_1939. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

²⁵³ Derrida 1972/1988, 34.

esitetään kätkeytyksi myönteisempänä, runsaampia harrastemahdollisuuksia tarjoavampana asuinympäristönä.

Hämeenlinnaan Pirkanmaan maaseudulta vuonna 1952 muuttaneen Armin kirjoitus omasta nuoruuden ajasta on tulvillaan runsaita ja aktiivisia vapaa-ajan vieton muotoja. Hänen kuvauksensa elokuvien lisääntyneestä kulutuksesta antaa käsityksen kerronnan tavasta:

Muutin 1952 Hämeenlinnaan ja tutustuin Ailiin. Sain hänestä reilun ja luotettavan ystävän. Kävimme usein elokuvissa, joskus kolmena iltana viikossa. Paitsi kotimaisia, katsoimme paljon ulkomaalaisia filmejä. Silloin oli kovassa huudossa Katkeraa riisiä, jossa pääosassa oli Silvano Mangano. Gary Grant, Gregory Peck, Cary Cooper olivat komeita filmisankareita. Naisista pidin Ingrid Bergmanista. Sankaritarista Gina Lollobrigida, Ava Gardner, Rita Hayworth, Audrey Hepburn, Bette Davis olivat todella upeita tähtiä. Elisabet Taylorin elokuva Lassie palaa kotiin kosketti. Se sai kyynelä silmiin. James Dean oli nuorison idoli, samoin Grace Kelly ja töröhuuli Brigitte Bardot. Pulakaudessa kamppailut nuoriso jäljitteli idoleiltaan kamppaukset, tyylin, vaatteet ja musiikin. Elokuvaliput olivat kohtuuhintaisia, siksi kai istuimme niin usein leffassa. Se kuului myös sen ajan nuorisokulttuuriin. Kaikki uutuudet piti nähdä.²⁵⁴

Elokuvien ja niiden tähtien kuvaus on todella runsasta Armin tapauksessa. Vertailun vuoksi maalaisnuori Sirpa kuvaa elokuvia mainitsemalla, että he pääsivät koulun puolesta kerran vuodessa elokuvaan.²⁵⁵ Pääsuuntaus kaupunkilaisten muistoissa on, että ajanvietteet todella suuntautuvat ulospäin, kaupungille ja pois kodin piiristä. Tämä käy selväksi myös seuraavien helsinkiläisnuorten ”Helgan” ja Anjan tekstikatkelmista:

”Helga”:

Vaikka asuin kaukana keskustasta kuuluin jengiin, joka koostui töölöläisnuorista; osa kävi Töölön eri kouluja ja osa oli jo töissä. Ikähaitari oli noin kuusi vuotta. Istuimme teekupin tai limsapullon kanssa Mannerheimintien varrella sijaitsevassa pienen pienessä kahvila Alixissa, jonka olimme ristineet kahvila Mabilloniksi Satu Waltarin romaanin mukaan. Joskus kävimme niinkin hienossa ravintolassa kuin Kalastajantorppa. Vaikka olin alaikäinen sujahdin sujuvasti isompien vanavedessä sinne. Ehkä asiaa auttoi pukeutumistyyli. Siihen kuului valkoiset pitsikäsineet ja valkoinen leveälierinen hattu sekä leninki, jonka leikkaus ei todellakaan ollut nuorekas. Kalastajatorpan pyöreässä salissa esiintyi aina erittäin korkeatasoisia ulkomaalaisia viihdetaiteilijoita. Me kävimme alabaarissa jossa oli pieni tanssilattia ja 50-60-lukujen vaihteessa vetonaulana Lequona Cuban Boys. Tämä orkesteri sai minut rakastumaan lattarimusiikkiin.²⁵⁶

Anja:

Hauskaa oli päästä viidennellä luokalla teinikuntaan, saada teinikortti ja päästä teinihippoihin. Hykkylässä, Ressussa ja muuallakin oli teinihippoja, joissa soitti

²⁵⁴ 091_N_1937. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

²⁵⁵ 053_N_1941.

²⁵⁶ 177_N_1939.

kuuluisia orkestereita mm. Leo Lindblomin orkesteri. [...] Jive kuului muotitansseihin ja olimme ylpeitä, kun koulustamme Tuija voitti jonkin jive-tanssimestaruuden. Nyt kuunnellessa 1950-luvun iskelmiä, palaavat muistot mieleen. Lasse Liemolaa ihailimme ja kuuntelimme innokkaasti Lauantain toivottuja levyjä. Isoäidillä oli veivattava grammari ja läjä savikiekkoja, joita kulutimme ahkerasti. Elokuvatahdista ihailin Brigitte Bardota ja Audrey Hebburnia ja heitä jäljittelimme. Hippoihin laittautuessa puettiin ylle leveä, musta kellohame ja alle levitettiin tärkätty alushame.. Ompelin jopa rottinkia alushameeseen, jotta se pönköttäisi komeasti. Patellavyöllä kiristettiin vyötärö ja jalat tungettiin hieman liian pieniin ballerina-kenkiin. Rahaa oli vähän ja joululahjaksi isoäidiltä saatu seteli käytettiin tarkasti omiin hankintoihin. [...] Lukioaikana saattoi jo käydä luokkakavereitten kanssa Primulan kahvilassa Mannerheimintienällä juomassa teetä ja nauttimassa joskus pullaa. Oikein vanhemmilta kinuamalla pääsin kerran Kestikartanoon tanssimaan.²⁵⁷

Anjan kirjoitus eroaa sikäli ”Helgasta”, että hänen perheellään oli tiukempi sosiaalinen kontrolli, eikä tanssimaankaan päässyt kuin kerran ”kovasti kinuamalla.” Samanlainen kulttuurin luettelointi tulee esille molemmissa katkelmissa, mutta Anjalla oppikoulun ja perheen instituutiot rajoittavat hänen vapaa-ajan viettönsä liikkumatilaa, ja siksi ulospääinsuuntautuvan ajanvietteenkin kuvaus on hänellä hiukan niukempaa. Molempien kirjoituksista kuitenkin nousee esille kansainvälisten virtausten selkeämpi näkyminen, mitä ei maaseudun nuorten mustoissa juuri esiinny, amerikkalaisia elokuvia lukuun ottamatta. Anjan teksti on kuitenkin vapaa-ajan osalta maaseudun ja kaupungin erilaisuutta sekä purkava että vahvistava. Hänen kirjoituksensa vahvistaa eroa sikäli, että siitä näkyvät ne ajanvietteiden runsaat mahdollisuudet, jotka nuorelle tällaisessa kaupunkiympäristössä olivat saatavilla. Myöskään työnteko ja ahdasmielinen sosiaalinen ympäristö eivät kodin tiukkaa kasvatusta lukuun ottamatta ole tekstissä läsnä. Hän kuitenkin kuvailee maalaisnuorten tavoin ajan niukkoja oloja sekä koulun ja vanhempien suurta vaikutusta omaan ajanviettoon. Näin ollen kaupunkilaisnuoren elämä ei välttämättä aina tältä osin eronnut niin suuresti maalaistoverinsa elosta edes Helsingissä, vaan nuoren elämä saattoi keskittyä yhtä vahvasti kodin ja koulun ympärille. Radioiden, ajanvietelehtien ja gramofonien maininta kielii siitä, että kaupungissa uudet virtaukset saattoivat tulla tiedettäväksi hyvin samanlaisista lähteistä kuin maaseudulla.

Antti Eskola toteaa vuonna 1963, että hän valitsi erääksi aineistonsa tutkimuskohteeksi Helsingin sen vuoksi, että eräs maaseudun ja kaupungin välinen raja kulkee juuri Helsingin ja muun Suomen välillä.²⁵⁸ Aineiston kaksi helsinkiläistä kirjoitusta ovat kuitenkin jo keskenään hyvin erilaiset eivätkä selkeästi erotu muusta kaupunkilaisnuoruudesta. ”Helgan” teksti kuitenkin kuvastaa tätä jakoa, sillä hänen vilkas seuralämänsä ja vapaa-ajan viettönsä eroavat selkeästi muusta aineistosta.

²⁵⁷ 173_N_1940. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

²⁵⁸ Eskola 1963, 21.

Niistä kuvastuvat pääkaupungin vilkas ja vireä elämä.²⁵⁹ Anjan teksti taas rikkoo tätä asetelmaa sisältämällä paljon koululaitoksen ja perheen asettamaa sosiaalista kontrollia. Anja määrittelee nuoruutensa vain poispääsyn odotteluksi ja vapauden lykkääntymiseksi.²⁶⁰

Maaseutunuoruuteen painottuvassa aineistossa ei ole merkittävää se, että siihen liittyvät kuvaukset ovat sisällöltään kirjavampia ja vaihtelevampia, onhan näitä kirjoituksia aineiston joukossa selkeää enemmistö. Nimeämisen tasolla on kuitenkin helppoa havaita, että varsinaisesti ainoastaan maaseudun nuoret nimeävät maaseudun ja puhuvat siitä myös nimeämisen yhteydessä yleensä negatiivisten asioiden, kuten raskaan työnteon ja puutteen ilmauksilla. Sirpa kuvailee kyläyhteisöään ”kyläpahaseksi”, jonka jälkeen hän kuitenkin painottaa myös, että kyläyhteisö oli tiivis ja ihmiset olivat yhteydessä toisiinsa.²⁶¹ Yhteisöllisyys saattoi kuitenkin aiheuttaa kääntöpuolenaan myös ahdasmielisyyttä, jonka esimerkiksi Ranualla vuonna 1938 syntynyt Lapin maaseudun nuori Anja sai keuhkotautiin sairastuessaan tuta: ”Kotikylällä ei kaikki ollut kuitenkaan ihan hyvin, sillä keuhkotauti on aina ollut paheksuttava asia syrjäseuduilla, ainakin ennen vanhaan. Ihmiset puhuivat, että siinä tytössä on keuhkovika, että pitää varoa tartuttamasta itseään.”²⁶²

Ahdasmielisyyttä näkyy kirjoituksissa myös uskonnon merkittävässä roolissa etenkin kyläyhteisöjen elämän kuvauksissa. Kun persoonakohtaiset erot otetaan huomioon, uskonnollisuus on keskittynyt kirjoituksissa yksinomaan maaseutunuorten teksteihin. Ranualainen Anja ilmaisee tämän jaon kaikkein selkeimmin: ”Kodin ja kylän ilmapiiri oli kaksijakoinen. Oli uskovaisten joukko ja ”maailmanlasten” joukko. Se vaikutti kovasti kehittyvään mieleeni. Monenlaiset kysymykset askarruttivat. Kaipasin nähdä maailmaa ja tutustua erilaisiin ihmisiin.”²⁶³ Maaseudun nuorten kirjoituksista kuvastuvatkin usein poispääsyä kaipailevat äänenpainot. Tämän diskurssin näkyminen riippuu luonnollisesti myös siitä, kuinka uskonnolliseksi kirjoittaja itsensä kokee. Esimerkiksi Toinin tekstissä uskonnollinen yhteisö piirtää vapauden rajat, mutta niiden muisteleminen näyttäytyy kuitenkin positiivisessa yhteisöllisyyttä ja lämmينhenkisyyttä korostavassa sävyssä.²⁶⁴

---

²⁵⁹ 177_N_1939.

²⁶⁰ 173_N_1940.

²⁶¹ 053_N_1941.

²⁶² 129_N_1938.

²⁶³ 129_N_1938.

²⁶⁴ 170_N_1937. Ks. sivu 88.

Maaseutuun ei siis suhtauduta pelkästään negatiiviseen sävyyn, silloin kun sen merkitystä nuoruuden asuinympäristönä erityisesti pohditaan. Tämä näkyy ennen kaikkea myös siinä, että ne kirjoittajat, jotka muuttavat työn tai opiskelun perässä kaupunkiin 1950-luvulla, eivät kuvaa asiaa yleensä suuren mullistuksen muodossa. Armilla muutto Pirkanmaan kylästä Hämeenlinnaan antaa selvästi suuria vapauksia elämän suhteen, mutta tästä huolimatta hän muistelee kotikylän kasvualustaa lämpimin tuntein: “Pienessä maalaiskylässä oli turvallista kasvaa ja varttua neitoikään.”²⁶⁵ Vuonna 1940 syntyneen Hilkan kirjoituksessa kaikki maaseutuyhteisön ikävät sävyt ovat hioutuneet pois, ja uskonnollisuus, yhteisöllisyys ja luonnon läheisyys täyttävät hänen kaunokirjallista tyyliä lähentelevän muistelutekstinsä keskeisen sisällön. Erityisesti ahkeruus ja harmoninen luontosuhde kuvaavat hänen tapaansa kirjoittaa sodanjälkeisen maaseudun elämästä:

Ruoasta ei ollut puutetta, ruisjauhoppuuro porisi joka aamu hellan reunalla. Hallakesiä tosin oli usein, mutta aina jostakin laarista jauhoja löytyi. [...] Perunat jäivät joskus hallan takia hyvin pieniksi, mutta kyllä niilläkin elettiin talvien yli, riittipä sadosta karjallekin. Maito separoitiin kotona, kerma kirnuttiin itse voiksi, siitä suurin osa vietiin Osuuskauppaan ja voita vastaan satiin suolat, sokerit, kahvit, sitten kun niitä säännöstelyn jälkeen alkoi saamaan. Pellot olivat osaksi itse raivatut. Lapsuuden aikaan olivat valtavat juurakkokasat sarkojen reunoilla kuivamassa, mutta pian nekin muuttuivat taitavissa käsissä polttopuupinoiksi liiteriin. [...] Tuoksumuistissa on sen pellon sisuksen tuore haju, villi kostea mustanmullan ja vähän rahkankin haju, osaksi myös savea ja turvetta.²⁶⁶

Oi nuoruus! -aineiston maaseutupainotteinen kuva muodostuu dualistiseksi asuinympäristöjen mukaan vain tietyissä suhteissa. On selvää, että 1950-luvun kaupungilla ja maaseudulla on kirjoituksissa omat selkeät eroavaisuutensa. Tämä ero näkyy ennen kaikkea kaupunkilaisten nuorten monipuolisempana kulttuurin ja nuorisoryhmien kuvauksena. Maaseudun nuorten ajanvietto keskittyy enemmän omiin piireihin, työnteon lomaan ja joko kodin sisälle tai luonnon läheisyyteen. Kaupunkilaisten ajanvietteet taas ovat lähinnä ulospäin suuntautuneita. Kulttuurin ja nuorisoryhmien aktiviteettien kuvaus on heillä monimuotoisempaa. Työ ja puute ovat yleensä näissä teksteissä vain taustalla: nuoruuden täyttävät kokeilunhalu, menemisen pakko ja hurmioitunut elämännälkä. Tosin helsinkiläisen Anjan teksti on hyvä esimerkki toisenlaisesta kaupunkilaisuudesta, jolla on myös omat vapautta kahlitsevat rajoitteensa sekä koululaitoksen että vanhempien asettamissa ahtaissa puitteissa.

---

²⁶⁵ 091_N_1937.

²⁶⁶ 140_N_1940. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

Kaupunkilaisnuoret ovat kuitenkin niitä, jotka eivät varsinaisesti pohdi omaa asuinympäristöään nimeämisen tasolla, eivätkä myöskään maalaa siitä negatiivista kuvaa. Sen sijaan useiden maalaisnuorten kuvauksissa näkyvät ahdasmielisyyden, tiukan uskonnollisen kontrollin ja ajanvietemahdollisuuksien vähyyden aiheuttamat nuoren naisen tuskastumiset. Kaupunki näyttäytyykin muistoissa selkeämpänä, yksiselitteisemmin positiivisena paikkana, kun taas maaseudun nuoret kokevat oman ympäristönsä selkeästi ristiriitaisemmin. Ihmisten vähyyys on toisille yhteisöllisyyttä, toisille ahdasmielisyyttä. Aineistossa on huomattavaa se, että kun maaseudun ääni on keskiössä, ovat kaupungin ja maaseudun erotkin selkeämmin näkyvissä. Maaseudun ja kaupungin keskeisen eron voikin pelkistää rajoitusten vähyyteen ja paljouteen, jälkimmäisen liittyessä enemmän kaupunkiolosuhteisiin. Kaupunkikuvauksista ei löydy kuitenkaan edes kätkeytyllä tasolla sellaisia kuvauksia, jotka korostaisivat maaseudun erilaisuutta, vaan maaseudun olemassaolosta yksinkertaisesti vaietaan. Asuinympäristöjen erilaisuus on selkeästi kouriintuntuvampaa maaseudun nuorille, jotka saavat informaatiota lehtien, kirjojen ja satunnaisten matkojen muodossa toisenlaisestakin elämistavasta. Myös muistojen jälkikäteisyys, nuoruuden jälkeen koetut kokemukset peilautuvat selkeämmin maaseudun nuoruuteen, sillä monet kirjoittajat ovat eläneet kaupungissa nuoruuden jälkeen, ja tätäkin taustaa vasten oma maaseudulla vietetty nuoruus saattaa heijastua muistoihin erityisen puutteellisena ajanjaksona.

4.3 “Halusin päästä oppikouluun”

Olisi ollut ihanaa, jos kansakoulunopettajamme Koskenmaan koululta, sieltä metsäperältä olisi ollut todistamassa lakitustamme. Hänhän oli käynyt aikoinaan puhumassa vanhemmillemme meidän lähettämisestä oppikouluun. Opettaja kantoi vastuuta kyläläisistään, niin kuin olivat tehneet lukemattomat opettajapolvet ennen häntä ja hänen jälkeensä. Isä oli silloin muurari ja kulki pyörällä ympäri Kannusta tienaamassa surkean pientä elantoamme. Freelancerina sanoisi tämän päivän ihminen. Tuntui mahdottomalta saada kolme lasta oppikouluun, olisi pitänyt muuttaa kirkonkylälle. Ei ollut linja-autokuljetuksia, eivätkä varamme olisi riittäneet kirkonkylän vuokriin. Elettiin sodanjälkeisiä taloudellisesti tiukkoja vuosia. Kansakoulunopettajan suostuttelu jäi itämään ja isä onnistui hankkiutumaan Karjatalouskoulun talonmieheksi. Muutto kirkolle oli edessä. Vanhempi veljeni meni jatkoluokalle, jonka tilalle myöhemmin tuli kansalaiskoulu. Minä taas siirryin kirkonkylän koulun neljännelle luokalle ja olin oikean ikäinen aloittaessamme vuoden kuluttua oppikouluun. Oli siinä sydän pakahtua, kun luimme koulun eteisen seinältä, että meidät oli hyväksytty pääsykokeissa.²⁶⁷

Vuonna 1940 syntyneen nimimerkki *Kuusen juurelta* tekstin katkelman sisältö tiivistää niiden lukuisten onnellisten nuorten naisten tunnot, jotka vaatimattomista lähtökohdista huolimatta

---

²⁶⁷ 153_N_1940.

pääsivät opintielle, usein harvoina ja valittuina. Katkelmasta voidaan huomata, kuinka tärkeänä asiana kouluttautuminen näyttäytyi 1950-luvun Kannuksessa asuneelle nuorelle naiselle. Hänen kirjoituksensa alkaa ylioppilaspäivän kuvauksesta, ja koko teksti käsittelee miltei kokonaan 1950-luvun nuoruuden koulunkäyntiä. Monen muun nuoren naisen tavoin maaseudulla syntynyt Kuusen juurelta kykeni omalla kotipaikkakunnallaan käymään vain supistetun kansakoulun, eikä kirkonkylän oppikouluun pääsyn jälkeinen koulutaival ollut totuttelua vailla. Koko hänen kirjoituksensa sisällön voi tiivistää muutamaan sanaan: oppikouluun pääsemisen merkitykseen.

Matti Virtasen mukaan suurille ikäluokille muutto maalta kaupunkeihin, koulutustason nousu ja toimihenkilöistyminen olivat kokemuksina koko ikäpolvelle yhteisiä, mutta samalla myös erottavia. Osa heistä muutti, toimihenkilöistyi, ja osa taas jäi maaseudulle kansakoulun varaan, työläiseksi tai muutti myöhemmin Ruotsiin.²⁶⁸ Jos suurille ikäluokille erottava oppikoulu oli kuitenkin jo yhtenäinen kokemus, millaiselta ero mahtoi tuntua aiemmasta 1930- ja 1940-luvun taitteessa syntyneestä sukupolvesta? Oi nuoruus! -aineiston kirjoittajien antamien taustatietojen valossa kirjoitusten tekijöiden koulutustaustat jakaantuivat kuitenkin yllättävän tasaisesti. Kahdenkymmenen kirjoittajan joukossa oli peräti 12 oppikoulun käynyttä ja kahdeksan oppikoulua käymätöntä. Lukion käyneitä ylioppilaita joukossa on edelleen vähän: vain kolme. Määrä kuitenkin kuvastaa hyvin Arto Nevalan esittämiä lukuja ylioppilaaksi valmistumisesta: vielä 1960-luvun alussa ylioppilastutkinnon sai noin 15 % ikäluokasta.²⁶⁹ Tätä taustaa vasten myös Kuusen juurelta -nimimerkin varsin innostunut kirjoitus ylioppilaaksi tulon suuresta merkityksestä käy ymmärrettävämmäksi. Toiset ylioppilaat Anja ja Pirkko eivät kuitenkaan nostaneet koulutuksen kokemustaan yhtä suureksi nuoruuden merkkipaaluksi.²⁷⁰ Ero voikin piillä siinä, etteivät heidän taustansa olleet yhtä selvästi työläissuvussa. Molemmat kävivät myös lukionsa suuressa kaupungissa (Helsinki ja Turku). Keskikoulun käyneitä sen sijaan on aineiston kirjoittajista suurin osa. Kuten Leena Koski on todennut, suoranaista pakkoa oppikoulun käynnille ei työelämään pääsyn kannalta vielä 1950-luvulla ollut muodostunut.²⁷¹

Leimallista etenkin oppikoulua käyneiden muistoille on, ettei toista vaihtoehtoa, kansakouluun jäämistä, juuri aprikoida tai arvioida. Teksteistä käy kuitenkin muilla tavoilla ilmi se, että eroja oppikoulun käyneille ja siitä poisjääneille oli ilmaantunut. Tämä ilmeni esimerkiksi siten, että

---

²⁶⁸ Virtanen 2005, 202.

²⁶⁹ Nevala 2008, 99.

²⁷⁰ 173_N_1940; 085_N_1936.

²⁷¹ Koski 2003, 301.

kirjoittajat kuvailevat toisten suhtautumisen muuttuneen heitä kohtaan erilaiseksi kouluttautumisen jälkeen. Parhaiten tämä eronteko käy ilmi jälleen Kuusen juurelta -nimimerkin tekstistä:

Oudosti kokemus kuulumisesta eri porukoihin putkahti esiin ylioppilaspäivän iltana lavatansseissa, jonne olimme päättäneet lähteä päiväämme juhlistamaan. Kannuslaisen Tuohiojan Valton orkesteri soitti Texasin keltaruusua ja Maruzellaa ja tavan mukaan paikalla oli paljon väkeä, nuoria enimmäkseen. Entiset hyvät kaverit, ne Maamieskoulun pojat, joiden kanssa oli kuljettu Mutkalammin lavalla haitaritansseissa ja laskettu talvisin reellä hyppymäen alamäestä, eivät tulleetkaan hakemaan tanssiin. Olin tosi ihmeissäni. Lopulta eräs kavereista kävi sanomassa, että ne eivät tule siksi, että minulla on valkolakki päässä. Otin lakin pois ja tanssi alkoi. Sen jälkeen olen viettänyt lukemattomat vaput ilman valkolakkia, aivan vitipuhtaana kaivoin sen esiin vasta joskus kuusikymmentä täytettyäni. Kauan oli kestänyt sitä lavatanssikokemusta kypsyttellä työläissuvun ensimmäisen ylioppilaan.²⁷²

Huomionarvoista on, että kirjoittaja itse ei kokenut kuuluvansa mihinkään eri ryhmään entisten kavereidensa kanssa. Kun pojat eivät enää hakeneet tanssiin, oli tosiasiat kohdattava: eronteko oli viimein tapahtunut. Toisissa kirjoituksissa kuitenkin eroja oppikoulusta poisjääneisiin alkoi ilmaantua jo aikaisemmassa vaiheessa. Helsinkiläinen Anja nimeää tämän eron selkeästi: "Kävin oppikouluni Kruununhaassa Kulmakoulussa. Oppilaskunnassa oli runsaasti näyttelijöiden ja taiteilijoiden lapsia. Muutimme talveksi Siltasaarelle ns. kouluasuntoon koko 5 hengen perhe. [...] Siltasaaren Pitkäsillan Hakaniemen puolen aluetta ei pidetty fiininä ja töölöläiset koulukaverini pitivät meitä" alempana kastina."²⁷³ Pitkäsillan kohdalta kulki siis raja, jonka mukaisesti yhdet olivat "parempaa" väkeä kuin toiset. Suoranainen ilmaisu oppikoululaisten sosiaalisesta koostumuksesta oli kuitenkin Anjan tekstissä näkymättömissä. Oppikoululaiset kirjoittivat ylipäänsä vähän mitään yksityiskohtaista toisista koulutovereista, vaan heidän kuvailunsa kulki lähinnä yleisellä tasolla. Myös vuonna 1941 syntynyt helsinkiläinen "Helga" koki nimeämisen tasolla aivan samanlaista eriarvoistavaa luokkajakoa oppikoulun sisällä kuin Anjakin: "Tyttönorssin oppilaat olivat suurelta osin kulttuuriväen ja yhteiskunnallisten vaikuttajien lapsia. En koskaan tuntenut itseäni syrjityksi, vaikka en kuulunut kumpaankaan kategoriaan."²⁷⁴ Luokkajako oli siis olemassa, tosin se ei vaikuttanut "Helgan" elämään syrjivästi, vaan hänet otettiin mukaan koulun toveripiireihin samalla tavalla kuin muutkin.

Ranualainen Anja pääsi oppikouluun, mutta koti-ikävänsä vuoksi hän lopetti sen kesken. Koulutuksen arvostus säilyi silti hänen mielessään: "Opinhaluni ei ollut kuitenkaan sammunut. Suoritin piirustuskurssin kirjeopistossa ja kävin opintokerhossa. Jatkoin lukuharrastustani mahdollisuuksien

---

²⁷² 153_N_1940.

²⁷³ 173_N_1940.

²⁷⁴ 177_N_1939.

mukaan.”²⁷⁵ Vaikka opintie jäi kesken, hänen nuoruuden elämänkaarensa muistuttaa sosiaalisella nousullaan hyvin pitkälle oppikoulun käyneiden muistoja, sillä päädyttyään Kemijärven opettajaseminaariin Anja kouluttautui kansakoulunopettajaksi. Tällä valinnalla oli kuitenkin samanlaisia sosiaalisia seurauksia kuin Kuusen juurelta -nimimerkin valkolakin hankinnalla:

Ehkä osasin soittaa ja laulaa sen verran, että minut katsottiin soveliaaksi opettajakoulutukseen. Siitä alkoi uusi vaihe elämässäni. Opiskelu oli kovaa työtä. [...] Meistä piti tulla kansakoulun opettajia, ja sellaisia meistä tuli. [...] Opiskeluajoilta jäi kuitenkin mieleni pohjalle suru: nuoruuden ystäväni kotiseudulta, he, jotka olivat minulle rakkaita kasvuvuosiltani ja seuramatkoilta, hylkäsivät minut. He olivat tulkinneet elämäni niin, etten enää kuulunut heidän joukkoonsa. Jäin kaipaamaan heitä; kaipaen yhä vieläkin.²⁷⁶

Jälleen toiset ihmiset olivat tehneet johtopäätöksen, että eronteko on tapahtunut, ja erilaisen koulutuksen saanut nuori ei enää kuulunut joukkoon. Sekä ranualaisen Anjan että Kuusen juurelta -nimimerkin kirjoituksista paljastuukin se, millainen vaikutus omalla taustalla on siihen kokemukseen, joka koulutuksen antamalla sosiaalisella nousulla oli: se ei ollut yksin positiivinen. Tyypillistä on, että omaan koulutukseen suhtaudutaan luonnollisesti, eikä asian merkitystä pohdita sen enempää. Anjakaan ei tuo esiin sitä, että hänen tietotaitonsa olisi ollut syy opettajaseminaariin pääsyyn. Siihen johti vain se yksinkertainen seikka, että hän osasi ”soittaa ja laulaa”. Sosiaalisen nousun ja ystäväpiirin eriytymisen kokemukset rajoittuvat kuitenkin koko aineistossa vain parin kirjoittajan teksteihin, mikä kertoo murroksen läsnäolosta. Essi Jouhki onkin huomannut, kuinka tällaisen luokkaeron ja sosiaalisen eriarvoistumisen kokemukset lisääntyvät selvästi suurten ikäluokkien lapsuus- ja nuoruuskertomuksissa 1950- ja 1960-luvuilla.²⁷⁷ Ehkä varhaiset merkit koulutuksen tuomasta muutoksesta ovat juuri siksi jääneet asianomaisten mieliin erityisen vahvasti: koulutuksen murros oli vasta tapahtumassa, ja korkeammin koulutetut erottuivat joukosta.

Kaupunkilaisten oppikoululaisten teksteistä paistaa paljon arkisempi suhtautuminen koulunkäyntiin. Lahdessa asunut Heta kuvailee omaa kiinnostustaan koulunkäyntiin näinkin arkisesti: ”Selvitin kuitenkin keskikoulun vuosi ja luokka metodilla. Enempään ei ollut haluja liekö olisi ollut varojakaan. [...] Keskikoulu oli suoritettu 15-vuotiaana.”²⁷⁸ Kaikkia oppikouluun päässeitä ei luonnollisestikaan koulunkäynti kiinnostanut, mutta huomioimisen arvoista tässä on se, että oppikoulun arkisella esittämistavalla on selkeitä yhtymäkohtia muiden kaupunkilaisten

---

²⁷⁵ 129_N_1938.

²⁷⁶ 129_N_1938.

²⁷⁷ Jouhki 2014, 235–239.

²⁷⁸ 028_N_1941.

koulunkäyntiä koskeviin kertomuksiin. Erityisen selvää tämä on helsinkiläisen “Helgan” tapauksessa. Kuten Hetakin, myös Helga nostaa enemmän esille nuorisokulttuurin tuloon liittyviä asioita, ja varsinainen koulunkäynti jää nuoruuden määrittelijänä sivuosaan. Merkillepantavaa “Helgan” koulukuvauksessa on kuitenkin se, että siitä puuttuu koulutukseen suhtautuminen nöyryydellä ja arvostuksella, mitä on havaittavissa useista maaseudun nuorten teksteistä. “Helgan” mukaan hänen äitinsä oli hyvin ankara ja “kova nalkuttamaan”, ja niinpä pienestä “Helgastakin” kasvoi nuori, joka suhtautui koulunkäyntiin huolettoman tuntuisesti vastareaktiona lapsuuden ankaruuksiin. Seurava katkelma kuvaa hyvin “Helgan” pääpiirteistä keskikouluajan kuvausta:

Koulussa näytettiin karsea elokuva tupakan vaaroista aukileikattuine sydämineen ym. No, isojen tyttöjen piti päästä hermosauhuille ja niinpä sitten mentiin Väinämöisen kentän taakse krematorion kallioille, ja me muutkin olimme polttamaan. Joskus lintsasimme koulusta ja liftasimme Porvooseen. Koulussa piti vastatessa nousta ryhdikkäänä seisomaan pulpetin viereen. Tunnilla ei tietenkään saanut puhua ja opettajilla oli valtava auktoriteetti. Sain jälki-istuntoa, kun kiitin viimeisestä (edellisestä jälki-istunnosta). Tyttönorssin opettajat tuntuivat vähintäänkin satavuotiailta harmaine nutturineen. [...] Tyttönorssi samoin kuin poikanorssi oli tulevien opettajien eli auskultanttien harjoituspaikka. Niille oli hauska tehdä jekkua. Varsinaiset opettajat olivat melkein kaikki oppikirjojen tekijöitä. Rehtorina oli pelottava ja ankara Lyydia Almila. Me tytöt nautimme tapahtumasta, joka sattui kun poikanorssin abiajelulla Pentti Saarikoski töräytti torvella Lyydia Almilan korvaan tämän seistessä koulun portailla.²⁷⁹

Leena Koski toteaa, että vaikka opettajien auktoriteettiasema oli 1950-luvulla yhä kunniaissaan, tämä linnake oli jo hiljalleen murtumassa. Kuitenkin opettajille vastaansanomien oli edelleen hyvin uskaliaista, ja jo pienet teot saatettiin tulkita vastarinnaksi. Opettajat pystyivät pitämään kuria eri tavoin. Joitakin opettajia pelättiin ja kunnioitettiin, ja niitä, jotka eivät saaneet pidetyksi kuria, taas kiusattiin aina itkun partaalle saakka. Näin opettajien kyseenalaistamaton kunnioittaminen oli jo murtumassa. Heidän persoonallisten ominaisuuksiensa ja opetustaitojensa merkitys oli tulossa selvästi heidän hierarkkista asemaansa tärkeämmäksi.²⁸⁰ Tämä auktoriteettien vähittäinen kyseenalaistaminen näkyy jo “Helgankin” muistoissa. Kuvaavaa kuitenkin on, että ainoat tällaiset auktoriteettien vähittäisetkään kyseenalaistamiset oppikoulussa tulevat ilmi helsinkiläisnuoren kirjoituksessa, muussa Suomessa näkökulma koulutuksen tärkeyteen ja opettajien auktoriteettien kyseenalaistamattomuuteen oli hyvinkin toisenlainen: opettajien auktoriteettia arvostettiin ja kunnioitettiin.

---

²⁷⁹ 177_N_1939. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

²⁸⁰ Koski 2003, 299–300.

Tätä asetelmaa tosin rikkoi jonkin verran maalaisnuori, keskikoulun käynyt Sirpa, jonka kirjoituksessa kerrotaan myös opettajien auktoriteettien kyseenalaistuksesta. Sirpan kirjoitus on jaettu erilaisten alaotsakkeiden alle, joista yhtenä on ”Riidat ja rajat”. Hän kirjoittaa näin: ”Riitoja oli, ja rajojakin haettiin. Yleensä ei suoranaiseen vastarintaan ryhdytty, mutta jupistiin nurkan takana. Pojat kiusasivat joitakin opettajia. Useimmat saivat kuitenkin kurin pysymään.”²⁸¹ Merkillepantavaa on, että Sirpa liittää nuoruuteensa rajojen hakemisen, korostaen asiaa vielä omassa kappaleessaan. Kuitenkin varsinainen kouluauktoriteettien kyseenalaistus on hyvin samankaltaista kuin Leena Koskenkin artikkelissa on kuvailtu.²⁸² Sirpan jupina ei liity kumpaankaan sukupuoleen sinänsä, mutta varsinainen kiusaaminen tapahtuu ainoastaan poikien toimesta. Lopputuloksena on kuitenkin ”useimpien opettajien kurin pysyminen”, joten muistojen perusteella varsinainen kouluopetuksen sisällöllinen muutos ja auktoriteettien arvovallan murentuminen olivat vasta tuloillaan, aivan kuten julkisen historiakuvan puolella on asiasta kerrottu. Kansakoulun puolelta eivät koulumuistot sen sijaan kerro juuri minkäänlaisesta kyseenalaistuksesta, joten tämän aineiston valossa ilmiö näyttää kuuluvan etenkin kaupunkilaiseen oppikouluun, tosin tässäkin mielessä vain pienessä määrin, kun vertailu tapahtuu koko aineiston kirjoittajien kesken.

Tarkastelen seuraavaksi toisen keskikoulunuoren, Lapissa nuoruutensa viettäneen Toinin muistoja siitä, millainen merkitys koulutuksella hänelle oli. Toini kuvailee oppikoulutaipaleensa alkua näin:

Ylitornion kirkonkylälle perustettiin oppikoulu, epävirallisesti 1946, virallisesti seuraavana vuonna. Minulla oli suuri unelma: halusin käydä koulua, oppia tietämään asioita, joista olin lukenut koulukirjoista. Historian kirjat ahmin romaaneina. Halusin päästä oppikouluun, keskikouluun. Vanhempani estelivät, heillä ei ollut varaa kustantaa yksityisen oppikoulun maksuja ja koulutarvikkeita. Halusin niin kovasti kouluun, että lainasin naapurista polkupyörän ja kävin kirkonkylältä, 15 kilometrin päästä, hakemassa papintodistuksen ja sitten samalla tavoin ilmoitin itseni kouluun pyrkijäksi. Selitin kotona, että halusin nähdä pääsisinkö. Minut hyväksyttiin Ylitornion yhteiskoulun, silloin keskikoulun, oppilaaksi keväällä 1949. [...] Eivät vanhempani koulunkäyntiä eikä lukemistani vastaan olleet, varojen puute oli esteenä. Kuopuksen itsepäisyydellä sain puhuttua vanhempani ympäri sillä ehdolla, että luokalle ei saa jäädä, jos niin käy, on tuloksena vanhempien sisarusteni tapaan piian paikan etsiminen Ruotsista. Ehkä unelmani kannatti minua, selvisin aina luokaltani, milloin paremmin, milloin heikommin.²⁸³

Oppikoulun suuri merkitys vaikuttaa Toinin tekstissä sekä sen ilmi- että piilosisällössä. On ensinnäkin huomioitava, että Toini ei puhu oppikoulusta erikseen, vaan ainoastaan nimeää sen alussa ja puhuu sen jälkeen vain ”koulusta”. Tämän huomion voi toki arkiymmärryksen tasolla

---

²⁸¹ 053_N_1941.

²⁸² Koski 2003, 305.

²⁸³ 170_N_1937.

sivuuttaa vain nopeampana sanavalintana, mutta siihen liittyy muitakin merkityksiä. Toinin suuri unelma on nimenomaan “oppia tietämään asioita, joita on vain lukenut koulukirjoista”, tämän unelman toteuttaa “koulu”, joka ei merkitse kansakoulua. Toini painottaa vielä erikseen, että hän halusi mennä nimenomaan “oppikouluun, keskikouluun”. Vaikka tästä ei voida tehdä sitä johtopäätöstä, että toinen koulutusväylä olisi suorastaan huonompi, se on selvästi tie, joka tätä unelmaa ei toteuta. Esteeksi koulutien edelle asettuvat jälleen vanhemmat, mutta painotetun taloudellisista syistä, eivät siksi, että he eivät olisi arvostaneet oppikoulun käymistä muutoin, arvokkaana asiana itsessään. Tämän asian Toini haluaa nostaa esille erityisesti ja torjua sen lukijan mahdollisen oletuksen, että torjuva suhtautuminen olisi johtunut siitä, että vahemmat eivät olisi halunneet tytärtään kouluttaa. Lopulta oppikouluun pääsemisestä muodostuu eräänlainen sankaritarina, sillä pitkän pyörämatkan ja sinnikkyuden jälkeen Toinin haaveet toteutuvat.

Kaikki oppikouluun koulutusväylänä liittyvät määreet ovat niin voimakkaita, että ne marginalisoivat sen koulutustien, joka tekstissä vaihtoehtona vaietaan. Tapa puhua toisesta koulutusväylästä, kansakoulusta ja sen jälkeisestä mahdollisesta ammatillisesta koulutuksesta, on yksiselitteisempi, arkisempi, ja näkymättömämpi. Koulusta tehdään kirjoituksissa suuri numero vain silloin, kun nuori kävi oppikoulua, ja sen kuvailukin on monimuotoisempaa. Tämä seikka tulee esille seuraavaksi, kun tarkastelu siirretään niihin koulumuistoihin, joiden kirjoittajana on oppikoulua käymätön muistelijä.

Oppikoulua käymätön Nuoruus eilen -nimimerkki kuvailee kansakoulunkäyntiään hyvin lyhyin sanakääntein: “Koulussa alaluokilla oli meillä neiti ihminen opettajana ollen eläkeikään asti monella sukupolvella yläluokilla oli samoin parikunta opettamassa myös tietääkseni hekin eläkeikänsä asti minusta he olivat mukavat opettajat emme me lapset käyneet muita kouluja kun ne pakolliset piti vähän mennä jatkääinkin mutta niin ne sitten vaan kaikilta jäi [...]”²⁸⁴Kansakouluun viitataan ainoastaan “pakollisena” kouluna, ja miehen etsintä esitetään tässä ratkaisevana käänteinä koulujen “jäämiseen” tietynlaisiksi. Ainoa maininta koulusta Nuoruus eilen -nimimerkin tekstissä on hänen myöhempi kommenttinsa koulun harmoonin polkemiseen.

Vuonna 1937 syntyneet Marja ja Armi, jonka kirjoitus on aineiston pisin, eivät puhu paljoa kansakouluajastaan, vaan juuri maaseudun lapsuuden perheen ihmissuhteet vanhempien ja sisarusten kanssa ovat kirjoitusten keskiössä. Oppikoulua käymättömien teksteistä ei myöskään tapaa pohdintaa oppikoulusta toisena vaihtoehtona tai oppikoululaisista eri ryhmään kuuluvina

---

²⁸⁴ 083_N_1939. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

nuorina. Opettajien ankaruus, kouluajan tiukka kasvatus ja puute tulevat kuitenkin esille. Osasyypä oppikoulua käymättömien erilaisiin koulumuistoihin koulutusjaon suhteen saattaa löytyä siitä, että heidän syntymävuotensa painottuvat aikaisemmaksi kuin monien keskikoulua aineistossa käyneiden kanssasisarten. Kun kansakouluvuosista merkittävä osa ajoittuu 1940-luvun lopulle, on ymmärrettävää, että koulukuvaukset voivat kertoa enemmän yhtenäisestä, kaikkia koskettaneesta puutteesta. Ongelma kansakouluun liittyvien muistojen tarkemmassa ajoituksessa on se, että siitä ei samalla tavalla useinkaan kykene erottamaan alempien ja ylempien luokkien muistelua, jollei kirjoittaja erikseen asiasta mainitse, vaan muistot liittyvät useinkin vain ”kouluun”. Oppikoululaisilla taas kansakoulun ensimmäiset luokat ja keskikoulun käyminen on helpompi ajoittaa, sillä kouluasteista puhutaan yleensä aina erikseen. Näin ollen oppikoulua käymättömien koulumuistot onkin syytä sijoittaa ”pitkän 50-luvun” väljempiin kehyksiin ja suhtautua niiden antamaan kuvaan sen mukaisesti.

Marjan kirjoitus poikkeaa oppikoulua käymättömien muistoista sikäli, että hän tuo esille koulun voimakkaan eriarvoistamisen, jota varsinkin tietyt opettajat harjoittivat. Kuten nimimerkki Kuusen juurelta on kirjoittanut, myös oppikoulussa tehtiin selväksi se, mihin yhteiskuntaluokkaan lapsi kuului.²⁸⁵ Marja koki eriarvoisen kohtelun hyvin voimakkaasti ja nimenomaan ”vasemmistolaisiin” lapsiin kohdistuvaksi: ”Jokapäiväinen arkielämä ei kuitenkaan ollut kommunistiperheiden lapsille helppoa. Vaikka lain mukaan puolueeseen kuuluvia ei saanut syrjiä, sitä tapahtui erityisesti lasten kohdalla. Jopa opettajat sortuivat ”kommunistin pentu”- nimittelyyn, puhumattakaan koululaisista, joiden vanhemmat vihasivat vasemmistolaisia.”²⁸⁶ J.P. Roosin mukaan sota-aikana ja sen jälkeen syntyneiden suomalaisten elämäkerroissa koulu on ollut paikka, jossa kirjoittajat ovat joutuneet tekemisiin suoranaisten luokkaerojen kanssa. Maaseudulla luokkaerot on koettu jyrkemmiksi, ja katkeruus epätasa-arvoisesta kohtelusta varjostaa usein muutoin valoisia elämäkertoja.²⁸⁷ Marjan tuomio yhtenäiseksi kuvatusta 1950-luvun koulumaailmasta on kuitenkin tily: ”Rasismia siis harjoitettiin räikeästi mielipideoikeutta kohtaan kouluissa ja työpaikoilla koko lapsuuteni ja nuoruuteni ajan.”²⁸⁸ Hän kertoo myös, ettei kuitenkaan itse joutunut tällaisen kohtelun kohteeksi, mutta näki sitä paljon ympärillään. Tämä poliittinen puheenvuoro jää kuitenkin koko aineistossa yksinäiseksi välihuudoksi, eikä saa taakseen aitoa kakofonian tuntua.

---

²⁸⁵ 153_N_1940.

²⁸⁶ 095_N_1937.

²⁸⁷ Roos 1987, 60.

²⁸⁸ 095_N_1937.

Arto Nevalan mukaan rinnakkaiskoulujärjestelmään kuului olennaisena osana kansalaisten sosiaaliseen ja taloudelliseen aseman perustunut erottelu. Suhteellisesti ottaen oppikoulun käyneiden joukossa oli enemmän ylä- ja keskiluokan kuin työväenluokan lapsia.²⁸⁹Tämä epäsuhta ei kuitenkaan saa eksplisiittistä ilmaisua muiden kuin nimenomaan Kuusen juurelta -nimimerkin kirjoituksessa, jossa muutoinkin pohditaan runsaasti koulunkäynnin merkitystä. Vaikka tekstien ilmisällöissä ei anneta ymmärtää, että oppikoulun käyneillä olisi ollut parempi asema toisiin verrattuna, arvostukset jakautuvat rivien välissä kahteen suuntaan. Usein kyseessä eivät kuitenkaan ole kirjoittajan itsensä arvostukset, vaan hänen vanhempiansa. Kuusen juurelta kirjoittaa, että hänestä nimenomaan haluttiin oppikoulun käynyt lapsi:

Koulun mahdollistama sosiaalinen nousu perheemme kohdalla oli merkittävä, vaikka emme ole juuri sellaisesta puhuneet emmekä nuorena sitä ymmärtäneet. Vanhemmille oli tärkeätä saada lapset kouluun, ajattelivat varmaan, että elämä olisi helpompaa kuin heillä oli ollut. Joskus keski-ikäisenä ajelin äitini kanssa metsäkylällä vanhan kotimökkimme ohi ja siinä pohdiskelimme, miten hienoa oli, että pääsimme sieltä pois. Itse tein tuolloin pitkää päivää työelämässä, enkä ollut niin varma, olisinko ollut kumisaapasjalkaisena pientilallisen emäntänä sen onnettomampi kuin siistissä sisätyössä puurtavana byrokraattina. Koulutus oli ehkä vanhemmillemme tärkeämpää kuin, mitä me itse oikein ymmärsimme.²⁹⁰

Kuusen juurelta myöntää sen tässä aivan suoraan: sosiaalinen nousu oli merkittävä, ja sen tarjosi nimenomaan oppikoulu. Mielenkiintoisesti hän kuitenkin jälkikäteen pohtii, oliko silloinen arvostus sittenkään aivan niin tarpeellinen. Koulutus oli loppujen lopuksi nimenomaan vanhempien valinta: he ymmärsivät oppikoulun tarjoamat sosiaaliset näkymät. Vuosikymmenten päästä asiaa voi pohtia jo aivan eri näkökulmasta. Myös lahtelainen Heta kuvailee oppikouluun hakeutumisensa olleen seurausta nimenomaisesti vanhempien tahdosta:

Olimme sisareni kanssa päässeet oppikouluun, mikä ei suinkaan ollut itsestään selvä asia vielä 50-luvulla, sillä kaikki kirjat oli itse ostettava ja maksettava lukukausimaksut. Kouluruokakin oli siellä maksullinen. Useammin kuin kerran äiti sanoi: –Luekaa te nyt, kun teillä on mahdollisuus. Meillä ei isän kanssa sitä mahdollisuutta ollut. Toinen yhtä usein toistuva lause minulle oli: –Lukisit edes sen verran kuin sisaresi niin pärjäisit hyvin. Tottahan se oli. En edes oppikoulussa välittänyt tehdä kotitehtäviä, vaan kopioin välitunnilla niitä kavereiden vihoista tai luotin siihen ettei sitä huomattaisi. Todistuksista sen sitten kyllä huomasi.²⁹¹

Aiemmin tuli jo esille, mikä oli Hetan oma suhtautuminen oppikoulun käymiseen.²⁹² Kun valinta eri koulutusväylien välillä koitui nuoren osaksi jo hyvin varhaisella iällä noin 10-vuotiaana, niin hyvin

---

²⁸⁹ Nevala 2008, 91.

²⁹⁰ 153_N_1940.

²⁹¹ 028_N_1941.

²⁹² Ks. s. 98.

usein vanhemmat olivat lopulta ne, jotka asian päättivät. Myös “Helga” kuvailee koruttomasti omaa oppikouluun pääsyään: “Ollessani kymmenvuotias äitini päätti pistää minut oppikouluun tyttönorssiin. Menin pääsykokeisiin ja läpäisin.”²⁹³ Tässä on kaikki mitä “Helgalla” on asiasta sanottavanaan; ero Kuusen juurelta -nimimerkin tai Toinin kirjoitukseen samasta aihepiiristä on melkoinen. Onkin huomattava, etteivät suinkaan kaikki kokeneet oppikouluun pääsemistä nuoruuden kannalta yhtä merkittävänä tapahtumana. Maaseutu, työläistausta ja nuoren oma innostus olivat omiaan lisäämään oppikouluun hakemisen merkittävyyden korostusta.

Oi nuoruus! -aineiston kirjoituksista nousee esiin eräs merkittävä piirre: koulutuksella on merkitystä. Tämä merkitys oli kuitenkin vahvempaa ja heikompaa riippuen kirjoittajan asuinpaikasta, sosioekonomisesta taustasta ja omasta innostuksesta oppimiseen, tiedonhakuun ja lukemiseen. Eri koulutusväylät esiintyvät aineiston kirjoituksissa harvoin rinnakkain, ja varsinainen eri koulutusväylien tarjoama erilainen nuoruus jää pääosin pohtimatta. Kun oppikoulua käyneiden ja käymättömien kirjoituksia tarkastelee rinnakkain, oppikoulun merkitys nousee esiin useampien sitä käyneiden teksteissä, mutta ei juuri kenenkään sitä käymättömien kirjoituksissa. Jälleen koulun sisällöt yhtenevät: koulusta riippumatta yhteiskuntaluokkiin kohdistuvaa eriarvoistamista tapahtui, isänmaallisuus ja kansalaiskasvatus olivat tärkeitä piirteitä, niukkuus yhdistää etenkin vanhempien kirjoittajien koulumuistoja ja auktoriteetteja kohtaan kyettiin jo jupisemaan selän takana, mutta pääasiassa opettajien arvovalta pysyi vielä ennallaan. Kaikki nämä piirteet pitivät hyvin yhtä myös julkisten historiaesitysten antaman kuvan kanssa.

Kaikille koulunkäynti ei merkinnyt suuria, heidän elämäänsä veivät eteenpäin toiset asiat: työnteko, pärjääminen ja merkitykselliset ihmissuhteet sekä vapaa-ajan viitteet. Kuitenkin silloin, kun oppikouluun pääsyn ja sen käynnin merkitystä yleensä pohditaan, oppikoulu näyttäytyy paremmassa valaistuksessa, ja siitä kertominen on monimuotoisempaa, innostuneempaa ja enemmän tilaa vievää. Oppikoulusta poisjääneiden kertomuksissa koulu saa tuskin näkyvää sijaa, siitä kerrotaan pääasiassa puutteen ja kurinpidon kautta tapahtuneita negatiivisia seikkoja, ja toisenlaisen koulutusväylän tarjoamat hyvät ominaisuudet jäävät hämärän peittoon. Vaikka kuva ei ole yhtenäisen yksiselitteinen dualistisen rakenteen olemassaolon puolesta, päähuomio tulee kirjoituksista selväksi: 1950-luvun nuorille oli merkitystä sillä, kumpaan koulutusväylään he menivät. Paitsi nuoren yksilön, myös vanhempien ja koko yhteiskunnan kehyksissä. Tämän päähuomion tiivistää olennaisilta osiltaan nimimerkki Kuusen juurelta kirjoituksensa viimeisessä virkkeessä:

---

²⁹³ 177_N_1939.

Yhdestä asiasta minuuteni muokkaajana olen kuitenkin varma, se on koulu ja kuuluminen sukumme ensimmäiseen oppikoulusukupolveen ja vanhempiemme usko koulunkäynnin merkitykseen.²⁹⁴

4.4 “Oman vapauden rajat tulivat siinä kyllä selviksi”

Työ ja vapaa-aika ovat kirjoitusten kaksi käsitellyintä aihepiiriä. Sellaista kirjoitusta ei löytynyt, jossa aiheita ei olisi jollain tavalla sivuttu, mikä viittaa näiden teemojen tärkeyteen nuoruuden kokemusten rakennusaineina. Ainoastaan Kuusen juurelta -nimimerkin tekstistä voi sanoa, että koulunkäynnin keskeinen asema vie selvästi tilaa työnteon ja vapaa-ajan kuvaukselta, tosin tässäkin kirjoituksessa ne eivät olleet täysin poissa.²⁹⁵ Kaisa Vehkalahden mukaan Oi nuoruus! -kirjoitusten 1930-luvulla syntyneiden teksteissä työn ja puutteen kuvaukset painottuvat maaseudulle, ja vapaa-ajan kuvaukset taas keskittyvät kaupunkilaisten teksteihin.²⁹⁶ Tämä jako ei tässä 1950-lukua koskevassa otoksessa ole aivan näin selkeä, mutta totta on, että kaikkein runsaimmat vapaa-ajan vieton kuvaukset osuvat niille kirjoittajille, joilla tällaiseen nuoruuteen on ollut kaikkein parhaat mahdollisuudet – helsinkiläisille.

Tarkastelen aluksi kuinka työnteke ja työn merkitys asettuvat kirjoitusten sisällöissä, ja missä suhteessa ne esitetään vapaa-aikaan nähden. Vuonna 1936 syntyneen Pirkon kirjoitus kertoo hyvin kuvaavasti maalaisnuoren suhteesta työnteeseen:

Maatyöt tehtiin tuohon aikaan vielä hevos- ja käsivoimin, joten työtä riitti jokaiselle kynnelle kykenevälle. Miehet tekivät pelto- ja metsätöitä, tati navetta ja peltotöitä ja äiti taloustöitä. Itse jouduin talon vanhimpana tyttärenä osallistumaan kaikkiin talon töihin sen minkä nyt koulunkäynniltä ehdin. Vanhemmat kyllä osasivat tuohon aikaan käskyttää: “Tyttölapset alkää nyt jouten istuko, ottakaa vaikka sukankudin käteenne.” Työtä ei nuorisolta puuttunut. [...] En minä sitä työtä pahana pitänyt, enkä rahaakaan kaivannut, mutta unta jäin kaipaamaan. [...] Kesällä taas piti nousta lypsylle jo aamuviideltä. [...] Vapaita oltiin joskus iltakuuden tai seitsemän jälkeen. Vaan olihan korpitalon elämällä toinenkin puolensa. Meillä kävi paljon sukulaisia ja naapureita, kyläilemässä. [...] Minä nyt en nuorena “kemuihin” joutanut enkä päässyt. Joskus kyllä harmitti, kun olin tulossa junalla koulusta ja kylän tytöt odottivat seisakkeella vastaan tulevaa junaa tansseihin pyntäytyinä. Oman vapauden rajat tulivat siinä kyllä selviksi.²⁹⁷

Arjen realismi on jälleen näkyvillä Pirkon kirjoituksessa. Nimeämisen tasolla hänen kirjoituksensa ilmentää vahvasti työnteon kaikkivoipaa merkitystä. Kuitenkin kertomisen sävy on se, mihin

²⁹⁴ 153_N_1940.

²⁹⁵ 153_N_1940.

²⁹⁶ Vehkalahti 2014, 70.

²⁹⁷ 085_N_1936.

kannattaa kiinnittää huomiota. Työnteko, vanhempien käskyttäminen, pitkät päivät ja kaikkeen osallistuminen piirtävät kuvaa arjesta, joka on rankkuudessaan hyvin kaunistelematon. Joka puolella katkelmassa on kuitenkin tätä sanomaa pehmentäviä elementtejä: muistelija ei pitänyt työntekemistä pahana ja ”korpitalon” elämällä oli toinenkin puolensa, sukulaisten ja naapureiden vierailut. Katkelmasta irroitettussa kohdassa Pirkko kuvailee myös vapaa-ajan vietteitä: järvellä soutelua ja uimassa käymistä. Viimeinen haikea muistikuva ”pyntättyjen tyttöjen tanssiinlähtemisestä” piirtää selvän rajaviivan työnteon ja vapaa-ajan välille. Merkilläpantavaa kuitenkin on, että pehmennyksistä huolimatta mitään työnteon glorifiointia tekstissä ei esiinny, se on pikemminkin arkinen välttämättömyys, joka söi tietyn nuoruuden osaksi liitettävän vapaa-ajan vieton pois muistelijan kokemuksista. Vapaa-aikaa toki oli ja myönteisiäkin asioita, kuten maalaistalon yhteisöllisyyttä, mutta kaikki vapaa-aikaan liittyvä kuvailu tapahtuu tarkoissa työntekemisen antamissa kehyksissä.

Annikki (s.1939) kirjoittaa tekstinsä taustatiedoissa, että hän oli unohtanut muistelustaan erään tärkeän näkökulman ja lähettää siis jälkikäteen parin sivun verran lisää tekstiä. Tämä jälkikäteen tärkeäksi kerrottu osio on kirjoitettu otsakkeen ”Työtäkin tehtiin” alle. Lisätyn osion ensimmäinen kappale tiivistää Annikin tunnot työnteon merkityksestä hänen nuoruudelleen:

Siihen aikaan vanhempien sana oli laki. Toteltiin. Myös kotona tehtiin töitä. Aivan pienenä se aloitettiin puiden kantamisella liiteristä sisään. Ensin se oli pari puuklapia. Kun kokoa tuli lisää, syls myös kasvoi. Sekä liesi, että lämmitys toimi puilla. Sitten jo yhteiskoulua käydessäni oli työnä tehdä kaupassamme kauppa-apulaisten lomittamista kesäisin sekä lisäksi taimien myyntiä. [...] Silloin kun ei ollut tarvetta olla kaupassa, oli keittiön päässä monenlaista työtä kuten vanha sanonta kuuluu: ”Vie mennessäs, tuo tullessas”. Tätä työntekoa kotona ei pidetty mitenkään pahana, sillä sellaista se jokaisen kohdalla, riippuen kotitilanteesta, maatalojen lapset tekivät niitä töitä.²⁹⁸

Kuvauksessa työnteolla on nuoren arjessa ylitsevuotava rooli: kun ei ollut välitöntä tarvetta auttamiseen, oli silloinkin paljon aikaa vievää toimintaa. Kuvaus pitää hyvin yhtä Mia Leinon ja Kirsi Viitasen artikkelin kanssa lasten työnteon roolista maatalousyhteisössä. Lasten oli osallistuttava työntekoon omien voimavarojen mukaisesti, ja vaikka raja aikuisten ja lasten välillä oli selvä, pyrittiin lapset liittämään jo varhain aikuisten maailmaan. Aikuinen oli aina ehdoton auktoriteetti. Kasvatuksen päämääränä oli kasvattaa lapset arvostamaan ahkeruutta ja uutteruutta, joita ei ajan käsitysten mukaan voitu saavuttaa ilman osallistumista aitoon työntekoon.²⁹⁹

---

²⁹⁸ 152_N_1939. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

²⁹⁹ Leino & Viitanen 2003, 190–191.

Kiintoisasti juuri kotityöt ja vanhempien auttaminen esiintyvät Annikin tekstissä keskeisimpänä, ensimmäiseksi esiteltävänä työmuotona. Riitta Oittinen on kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka kansainvälisessä tutkimuksessa naisten ja miesten töitä ei ole useinkaan nähty tasaveroisina, vaan miesten tehtävät ovat määrittyneet “työksi” ja naisten työt “auttamiseksi” tai “kotityöksi”.³⁰⁰ Annikin tekstissä kuitenkin kotityöt ovat tärkeässä roolissa, eikä niitä aseteta muulle työnteolle alisteisiksi. Aiemmassa Pirkon kirjoituksesta lainatussa katkelmassa sukupuolinen työnjako on selkeästi esille tuotu piirre maatalon töissä, ja hän korostaa, kuinka tämä ero rikkoutui sillä, että hänen oli “jouduttava osallistumaan kaikkiin talon töihin”.³⁰¹ Molemmat korostavat myös sitä, että vaikka työtä tehtiin kuvausten mukaan hyvin paljon, “ei sitä pidetty pahana”, vaan se ikään kuin kuului asiaan luonnollisena osana maaseudun lapsuutta. Annikin kirjoituksessa vapaa-aika ei limity työnteon kanssa, vaan siitä lähinnä vaietaan tässä yhteydessä. Aiemmin hän kuvailee myös vapaa-aikaa ja kulttuuria, mutta rinnakkain näitä ajankäytön muotoja ei aseteta.³⁰²

Työnteon ja vapaa-ajan suhde näyttäytyy kirjoituksissa hyvin erilaisena sen mukaan, asuiko kirjoittaja nuoruutensa kaupungissa vai maaseudulla. Antti Eskolan mukaan työnteon ja vapaa-ajan välisen suhteen ero näytti 1960-luvun alussa siltä, että työssään maaseudun asukas oli kaupunkilaiseen verrattuna vapaampi ja itsenäisempi, mutta työn ulkopuolella tilanne oli päinvastainen. Maaseudun kokonaisvaltainen työelämän ulkopuolelle ulottuva sidonnaisuus koski myös yleisen käsityksen mukaan erityisesti nuorisoa ja naisia. Nämä vapaa-aikaan ulottuvat maaseutuspesifit kontrollin muodot koskivat erityisesti käyttäytymistä ja pukeutumista, ja naisten kohdalla esimerkiksi ehostamista. Eskolan mukaan yleinen havainto oli, että nimenomaan maaseudulla nuorten ja naisten käyttäytymistä valvottiin selkeästi tiukemmin kuin kaupungeissa.³⁰³

Tämä maaseudun tarkempi kontrolli näkyy myös erityisen hyvin aineiston kirjoittajien muistoissa. Erityisen selvää tämä on niissä kirjoituksissa, joissa näkyvät uskonnollisen yhteisön rajoitukset. Ranualainen Anja kuvailee nuoruuden vapaa-ajanviettoaan seuraavasti:

Meillä oli radio, josta uutisten ja sunnuntaisten jumalanpalvelusten lisäksi kuunneltiin myös kevyttä musiikkia jonkin verran. Klassinen musiikki soi usein. Sain kotoani hengellisenä perintönä lestadiolaisen kasvatuksen. Se määritteli elämäni ja harrastuksiani suurella määrällä. Ystäväni kuuluivat lestadiolaisiin, eikä toisenlaisista piireistä ollut minkäänlaista mahdollisuutta hankkia ystäviä. Tansseja järjestettiin

---

³⁰⁰ Oittinen 1999, 52.

³⁰¹ 085_N_1936.

³⁰² 152_N_1939.

³⁰³ Eskola 1963, 60–61.

kirkonkylällä, mutta niissä en koskaan käynyt, en myöskään elokuvissa. Kävin seuroissa omalla kylälläni ja naapurikylissä.³⁰⁴

Aivan kuten Pirkon aiemmin lainatussa katkelmassa, tulivat vapauden rajat selviksi myöskin nuorelle Anjalle. Radion kuuntelu, ystäväpiirit ja viihdekulttuurin kulutus olivat tiukan valvonnan alla. Kun maaseudulla tiedonsaanti uusista nuorisovirtauksista oli niukempaa, oli erityisesti radiolla ennen television tuloa suuri merkitys. Janne Poikolaisen mukaan 1950-luvulla ei radiolaitteiden omistuksessa esiintynyt yhtä suuria eroja maaseudun ja kaupungin välillä kuin levysoittimen kohdalla. Myös musiikin saatavuuden osalta radio oli mediana tasavertaisempi, sillä lähetysverkko kattoi koko maan jo vuonna 1959. Radion suosiosta kertoo sekin, että miljoonan radioluvan määrä rikkoutui vuonna 1955.³⁰⁵ Marjatta kuvaa perheen tiukkaa kontrollia radiosta kuultavaan ohjelmaan seuraavasti: "Mummo oli vanhan kansan ihminen. Radiosta sai kuunnella vain uutiset ja hartaudet. Vähänkään tanssahtavan musiikin alettua hän suu viivana napsautti toosan kiinni."³⁰⁶ Kun kontrolli oli tätä luokkaa, ei ole ihme, että kulttuurin liittyvät vapaa-ajan kuvaukset ovat useimpien maaseutunuorten kirjoituksissa vähissä. Uskonnollisen kaupunkilaisperheen nuoren kuvausta aineistosta ei valitettavasti vertailun vuoksi löydy, mutta maaseutuun liittyvien uskonnollisten jakojen näkyminen useassa kirjoituksessa kertoo myös omaa kieltään uskonnollisuuden hallitsevuudesta nimenomaan maaseudulla ja pohjoisemmassa Suomessa.

Radion merkityksestä vapaa-ajassa kertoo myös se, kuinka monessa kirjoituksessa se mainitaan ainakin ohimennen uusien musiikillisten tuulien tuojana maaseudun syrjäisemmillekin kolkille. Joka lauantai tuli radiosta Yleisradion *Lauantain toivotut*, joka toi lähetyksessään myös kevyempää musiikkia suuren kuuntelijayleisön ulottuville. Ohjelma oli tärkeä etenkin nuorille kuulijoille, ja jopa lauantain saunavuorot järjestettiin lähetysajan mukaisesti.³⁰⁷ Kyseinen ohjelma saa kuitenkin tämän aineiston kirjoituksissa tilaa varsin vähän. Maalaisnuori Hilkalle radion kuuntelu oli ensimmäinen suuri kulttuurielämys:

Sodan jälkeen saatiin radio, sitä ennen olivat vanhemmat kuulleet naapureilta joskus uutisia, lehtiä oli kyllä tullut, myöhemmin liiankin kanssa. Radio oli ihme. Vaikka ohjelmaa ei ollut kuin määrätty tunnit päivässä, nekin kuunneltiin tarkkaan ja valikoiden. Tuli myös jotakin, jota ei ollut voinut edes unissakaan kuvitella, tuli musiikki. Oli heinäkuu, koko väki oli lähtenyt suviseuroihin, vain yksi isosisko, häkkisängyssä seisova pikkusisko ja minä olimme jääneet kotiin, pitihän lehmät hoitaa ja maitotalous huoltaa. [...] Kävin avaamassa radion. [...] Silloin se alkoi, Kesäillan

---

³⁰⁴ 129_N_1939.

³⁰⁵ Poikolainen 2014, 155.

³⁰⁶ 126_N_1940.

³⁰⁷ Poikolainen 2014, 156.

valssi. Ensimmäinen, suurin kokemukseni musiikin suhteen [...] En ollut pienessä maailmassani koskaan kuullut mitään niin ihanaa. Kuin taivaallinen enkelijoukko tai kaikki maailman linnut taivaan sinessä tai tai tai...ei ollut edes sanoja. [...] Sen kokemuksen aitoutta siellä kamarissa ei voita mikään. Siihenastinen musiikki oli milteipä ollutkin vain seurojen virsiä ja Siioninlauluja, ei mitään vikaa, mutta aika yksitotista. [...] ³⁰⁸

Hilkalle radio kuvastuu porttina maailmaan, jonne ei aiemmin tiukkaan valvotussa uskonnollisessa yhteisössä ollut pääsyä. Tämän ensimmäisen musiikkikokemuksen Hilkka kertoo myöhemmin seuranneen häntä läpi koko elämän. Radio toimiikin aineiston maalaisnuorten kirjoituksissa eräänlaisena symbolina vapaa-ajan kulttuurin tunkeutumiselle jokapäiväiseen työntäyteiseen arkielämään. Kuuntelutuokioiden rentoutuneita ja pysähtyneitä hetkiä halutaan usein muistella jälkikäteen, jolloin ne kantavat kirjoittajille erityistä merkitystä. Aineiston kaupunkilaisnuorten kirjoituksissa musiikki on läsnä levyjen kuuntelussa ja lavatanssien kokemuksissa, mutta heidän muistoissaan radio ei saa samanlaista keskeistä asemaa vapaa-ajan kulttuurin esille tuojana. Musiikki on heillä pikemminkin monipuolisesti läsnä kaikkialla ympäristössä. Hilkalle radion merkitys vapaa-ajassa tuli elolliseksi niissä pienissä tauoissa, joita työnteolta sattui jäämään:

Radiokuunnelmat olivat odotettuja. Ne naapurit, joilla ei vielä ollut radiota, tulivat joskus kuuntelemaan jatkokuunnelmia, Taistelu Heikkilän talosta, Jäätynyt mies jne. Kuunnelman jälkeen aikuiset joivat kahvia ja vaihtoivat kuulumisia, milloin oli lehmä poikinut, miten sato kasvoi, olivatko lapset terveitä. [...] Tosin kiireisimpinä heinä- ja elonkorjuuaikoina ei moisiin ylellisyyksiin kuin kyläilyihin ollut aikaa eikä voimia. Nämä illat sattuivat ehkä joihinkin välipäiviin, esimerkiksi kun heinä oli jo saatu seipäille kuivumaan. ³⁰⁹

Juuri maaseudun nuorten vapaa-ajan muistoissa on yleistä, että vapaa-ajan hetket joita muistellaan, ovat jatkuvan työnteon satunnaisia välihetkiä. Vapaa-aika oli pienissä, ohimenevissä ja niukoissa yksittäisissä tuokioissa, ja ehkä siksi ne jäivät myös mieleen aivan erityisinä tapahtumina. Työnteon rooli ajankäytössä oli maaseudun nuorten kohdalla selvästi hallitsevampi ja kokonaisvaltaisempi. Pääosa ajasta oli kulunut joko oman tilan avustavissa töissä tai etenkin kesäisin tapahtuvassa ansaintatyössä. Huomionarvoista on, että varsinaiseen ammattiin liittyvä työnteke tyypillisesti sijoittui jo kaupunkiympäristöön, jonne on erityisesti muutettu työn ja paremman elannon toivossa.

Maaseudun erityistä työn ja vapaa-ajan suhdetta kuvastavat jälleen hyvin osuvasti lukemiseen liittyvät kuvaukset. Lukeminen tuodaan erityisesti esille noin kymmenessä, eli puolessa koko aineiston kirjoituksista, ja usein siinä valossa, että nuoret jakaantuivat suhteessa edellisen

---

³⁰⁸ 140_N_1940.

³⁰⁹ 140_N_1940.

sukupolven arvostuksiin. Lukeminen ei myöskään ole juuri esillä kaupunkilaisten muistoissa, vaan se näkyy erityisen hyvin pienellä vaatimattomalla paikkakunnalla eläneen nuoren tytön haaveissa ja unelmissa ikään kuin porttina laajempaan, omasta ahtaasta asuinympäristöstä vapaampaan maailmaan. Vanhemmat näkivät kuitenkin lukemisen usein täysin vastakkaisena asiana ”oikealle” työnteolle ja nuorta kehittäväälle toiminnalle. Armin lapsuudessa kirjojen lukeminen oli tärkeää, mutta sitä ei aina katsottu hyvällä: ”Herkuttelimme tyttökirjoilla ja keskustelimme niistä pitkään ja syvällisesti. Kirjojen lukeminen ja jouten olo ei aina ollut suotavaa. Välillä lukemisen katkaisi aikuisten terävä komennus.”³¹⁰ Myös Marjatta muisteli lukemisen asettuneen vastakkain vanhempien arvostuksen kanssa: ”Laiskottelu oli pahasta. Siksi katsottiin myös *rommaanien* lukeminen. Sitä oli paras harrastaa salaa ullakolla. Kaikki kirjat olivat *rommaaneja*.”³¹¹

Joillekin muistelijaille lukeminen merkitsee ennen kaikkea rentoutumista ja irtaantumista maaseudun arkisesta työnteosta, joillakin taas on myös suurempia suunnitelmia kirjoittamisen suhteen. Toini kirjoittaa sammumattomasta halusta lukemiseen, jonka ehdoilla hän oli myös valmis tinkimään muista tarpeista: ”Ei haitannut, vaikka sainkin pitää vanhimmalle neljästä sisarestani tehtyjä vaatteita tai ompelutaitoisen sisaren vanhoista vaatteista kääntämiä mekkoja. Lukeminen oli tärkeintä.”³¹² Ranualaiselle Anjalle kirjat olivat ”henkireikä maailmaan”, ja hän harrasti myös runoutta.³¹³

Sirpa taas kirjoitteli juttujaan paikallislehteen ja sai myös palkintoja. Luku- ja kirjoitusinto ei kuitenkaan saanut perheen piirissä toivottua vastakaikua:

Itse viihdyin kirjojen seurassa, mistä enimmäkseen moitittiin. Mikään mahti maailmassa ei vetänyt käsitöiden ja ruuanlaiton pariin. Pakosta täytyi tiskata ja jotain siivota, koska siihen aikaan lapset opetettiin töitä tekemään. Lypsääkin yritin, mutta siihen se jäi, kun äiti sanoi, etten osannut. Äidilleni olin ongelma. Hän ei ymmärtänyt kielteisyyttäni eikä luku- ja kirjoitusintoani. Hän olisi mieluummin nähnyt minut heiluttamassa sukkapuikkoja tai sotkemassa käsin leipätaikinaa.³¹⁴

Antti Häkkinen, Eila Linnanmäki ja Pirkko Leino-Kaukiainen kirjoittavat, että vielä 1950-luvulla tyttöjen kotityöt nähtiin paitsi taloudellisena välttämättömyytenä myös keinona kasvattaa tytöistä perheenäitejä ja kunniallisia kansalaisia.³¹⁵ Sirpan kirjoituksesta paistavatkin ne sukupuolierityiset

---

³¹⁰ 091_N_1937.

³¹¹ 126_N_1940.

³¹² 170_N_1937.

³¹³ 129_N_1938.

³¹⁴ 053_N_1941.

³¹⁵ Häkkinen & Linnanmäki & Leino-Kaukiainen 2005, 67.

vaatimukset, joita perheen piirissä kohdistettiin soveliaisiin harrastuksiin. Erilaisiakin muistoja vanhempien suhtautumisesta lukuintoon kuitenkin esiintyy. Mirjam muistelee työmiesisänsä olleen taustastaan huolimatta ahkera lukemaan ja arvostaneen suuresti kirjallisuutta. Näin myös lapset saivat pienestä pitäen kirjoja luettavakseen. Mirjamille kirjat olivatkin ”ikkuna pois sodanjälkeisestä niukkudesta”.³¹⁶ Ennen kuin lukemisen ja kirjoittamisen suuresta esille tuomisesta aineistossa tekee laajempia johtopäätöksiä tämän ajanvietteen tärkeydestä, on syytä muistaa, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämässä kirjoituskilpailussa osallistujat ovat todennäköisesti valikoituneet jo kirjallisuusharrastuneisuuden perusteella. Yleisesti ottaen jonkinasteinen kirjallisuuden harrastaminen on aina yhdistänyt näihin kirjoituskilpailuihin osallistujia, ja tämä tausta luonnollisesti myös vaikuttaa siihen, minkälaiset ajanvietteet nuoruusmuistojen sisällöissä nousevat esille.³¹⁷

Maaseudulla Vaalassa lapsuutensa ja nuoruutensa viettänyt Aini (s. 1939) kertoo kirjoituksessaan runsaasti maaseudun työteliästä arjesta. Hän alkoi käydä ansaintatyössä nuoresta iästä lähtien ja luetteleekin useita työtehtäviä asemaravintolan työntekijästä opettajien viransijaisuuksiin. Ajankäyttö oli myös usein kortilla: ”Kesälomien arkipäivät ja usein viikonloputkin olin töissä, mutta yöt olivat vapaat ja meistä tuli valvomisen maailmanmestareita.”³¹⁸ Ainin tekstikatkelmasta kuvastuu hyvin se tosiasia, että työnteon ollessa elämässä etusijalla vapaa-aika oli otettava sieltä mistä sitä saattoi löytää. Dekonstruktiivisessa mielessä vapaa-aika asettuu siis Ainin kertomuksessa selvästi heikompaan asemaan. Tähän jatkuvaan työnteokoon kannusti selvästi koko ympäröivä maaseudun perheyhteisö:

Sain arvokasta kokemusta monenlaisista töistä ja aikuisten velvollisuuksista. Kotona ei koskaan sanottu, että joku työ olisi parempi tai huonompi kuin joku toinen. Oli itsestään selvää, että työtä haettiin heti, kun iän puolesta johonkin kelpasi. Muistan äidin kerran ihmetelleen, kuinka ”meidän tyttöjä kysytään töihin niin moneen paikkaan, etteivät kaikkiin riitäkään”. Äiti taisi olla vähän ylpeäkin lapsistaan.³¹⁹

Katkelma kertoo paljon siitä yhteisestä arvomaailmasta, joka erityisesti maalaisnuoren elämässä vallitsi ja jossa työ asettui itsestäänselvään hegemoniseen suhteeseen vapaa-ajan kanssa. Tietynlainen vapaamielisyys on kuitenkin myöhemmin läsnä Ainin kirjoituksessa, sillä pian hänen opintiansa vei hänet ensin Helsinkiin ja sitten Mikkeliin kansankorkeakouluun, jossa hän luki

---

³¹⁶ 266_N_1935.

³¹⁷ Suurpää & Vehkalahti 2014, 9.

³¹⁸ 209_N_1939.

³¹⁹ 209_N_1939.

kirjallisuutta ja päätyi opetuslalle. Koska kotona ei arvotettu toista työtä huonommaksi kuin toista, voi rivien välistä tehdä johtopäätöksen, että tässä perheessä ei ainakaan vallinnut erityistä käytännön työn arvostamista ylitse muiden. Tämä tulee esille vielä kohdassa, jossa Aini pohtii opiskelualansa valintaa: “Olihan se vähän outo valinta, kun minun olisi pitänyt saada ammatti, mutta isä ja äiti eivät puuttuneet valintaani.”³²⁰ Ainin odotukset siis olivat kuitenkin siinä, että vastalauseita tällaiselle uravalinnalle olisi saattanut perheen puolelta ilmaantua, ja tällainen kirjallinen uravalinta olisi lähtökohtaisesti oletettu heikommaksi verrattuna muunlaisen koulutukseen.

1950-lukuun usein liitetty tanssilavakulttuuri nuorten kohtaamispaikkana nousee esiin myös tästä kilpikirjoitusaineistosta. Esimerkiksi kaupunkilaisnuori Hetan kirjoitus etenee aluksi hyvin niukan vapaa-ajan kerronnan varassa kunnes tapahtuu muutos:

Ikää karttui edelleen tuskastuttavan hitaasti. Ajattelin olla väliaikaisesti apputyöläisenä vaatetustehtaassa, mutta sitten isivät nuoren tytön menohalut. Kävin tansseissa kolme kertaa viikossa ja välillä elokuvissa tai kaupungilla kiertämässä samaa korttelia muiden nuorten kanssa etenkin talvella, kun lavatansseja ei enää ollut. Keskikoulun loputtua aloin maksaa kotiin asunnosta ja ruoasta pientä korvausta, muuten käytin rahani vaatteisiin ja tanssi- tai elokuvalippuihin.³²¹

Työ on Hetalle se ensisijainen, alkuperäinen nuoruuden määrittäjä, kunnes kuvaan astuvat muunlaiset ajanvietteet, jotka vievät nuoren tytön mennessään. Tästä eteenpäin Heta kuvailee tanssimisen halua ja sen harjoittamiseen liittyviä rajoituksia. Kuvaavaa on, että sekä tässä kirjoituksessa että muissa kaupunkilaisteksteissä työnteke on siirretty nuoruuden kuvauksista syrjään, marginaaliin, ja pääosassa kimmeltävät nuorisokulttuurin erilaiset muodot: elokuvissa käynti, ajanvietelevien lukeminen ja lavatanssikulttuuri. Kuitenkin perheen sosiaalinen kontrolli on Hetan muistoissa vahvasti läsnä: “Äidin ahdasmielinen suhtautuminen seurusteluun ja yleensä nuorison ajanviettoon vaikeutti nuoruuttani.”³²² Heta pääsi kuitenkin tansseihin jo ennen rippikouluikää, kunhan piti huolta, että hauskuus ei venynyt liian pitkäksi, sillä kotona oletettiin hänen istuneen elokuvien myöhäisnäytännöissä. Kuitenkaan Hetan kohdalla varsinainen työntekeon liittyvä ajankäyttö ei tuntunut rajoittavan vapaa-ajan viettoa. Sen sijaan Armi kuvaa maaseudun lavatanssikulttuuria hyvin säntilliseksi seuraavan päivän askareiden täyttämiseksi: “Kun tanssit

---

³²⁰ 209_N_1939.

³²¹ 028_N_1941.

³²² 028_N_1941.

päätyivät, pyöräilimme suvisessa yössä kotia kohti. Seuraavana aamuna tansseissa liehuneet ahkerivat aamuvarhain heinäpellolla.”³²³

Aiemmin on jo tullut esille kaupunkilaisten kirjoittajien runsas kerronta 1950-luvun nuoriso- ja populaarikulttuurin eri muodoista. Tämän seikan huomaa esimerkiksi siitä, kuinka luettelomaista 1950-luvun kulttuurin kuvausta kaupunkilaisten teksteissä on. Vaikka radio ei nousekaan samalla tavalla suuren maailman tiedonantajan symboliksi, kuten monien syrjäseutujen nuorten muistoissa, sieltä kuitenkin kuunneltiin aikakauden iskelmiä, ja niiden laulunsanoja jäljennettiin *Toivelauluvihkoihin*. Ulla Lipposen mukaan erityisesti seurusteluikäiset nuoret alkoivat 1900-luvun alussa kerätä lauluvihkoihin laulujen sanoja. 1950-luvun teini-ikäiset tytöt keräsivät ajan muotisävelmien sanoja iskelmävihkoihin, joihin liimattiin myös esimerkiksi elokuvatahtien kuvia. Lauluvihkot ovat tarjonneet tytöille koota yksien kansien väliin tekstejä, jotka ovat avanneet näkymiä tulevaan aikuisuuteen, rakkauteen, parisuhteeseen ja seksuaalisuuteen.³²⁴

Heta luettelee pitkän pätkän aikakauden suosikkiartistejaan ja ikimuistoisten iskelmien nimistöä.³²⁵ Samanlainen luettelointi kulkee mukana sekä Hämeenlinnaan muuttaneen Armin että helsinkiläisen “Helgan”³²⁶ kirjoituksissa. Merkilläpantavaa näissä populaarikulttuurin kuvauksissa on, että ne eivät oikeastaan ilmennä työntekoa kuin siten, että se loistaa näistä yhteyksistä poissaolollaan. Armin tapauksessa tämä on sikäli ymmärrettävää, että hän sai töitä kulttuurin parista, ensin teatterin avustajana ja sen jälkeen tanssilavoja kiertävänä laulusolistina. Näin työ ja vapaa-aika saivat hänen tekstissään luontevan sekoittumisensa, kun harrastuksesta sai palkkioita, eikä näille kahdelle ollut tarvetta tehdä samanlaista pesäeroa kuin monen muun kirjoittajan kohdalla.³²⁷

Kuinka työ asettuu sitten suhteeseen vapaa-ajan vietteiden kanssa helsinkiläisten kirjoituksissa? Anjan tekstissä työnteko on nimeämisen tasolla kuvattu hyvin yksiselitteisesti: siitä vaietaan täysin, ja tämä koskee niin koti- kuin ansaintatyötäkin. Anja kertoo ainoastaan, että 17-vuotiaana hänen vanhempansa eivät vielä päästäneet kesätyöhön. Vanhempien suhtautuminen tässä helsinkiläisperheessä erosi siis todella paljon niistä useimpien maaseudun perheiden kuvauksista, joissa lapset opetettiin osallistumaan aikuisten töihin heti kuin kynnelle kykenivät. Sen sijaan Anja kertoo, että “elämä pyöri koulujen ja läksyjen ympärillä”. Hän kertookin oppikoulun teinihipoista, penkkareiden “siististä” juhlinnasta ja 18-vuotiaana “turvallisessa opettajaseurueessa” tehdystä

---

³²³ 091_N_1937.

³²⁴ Lipponen 1992, 117.

³²⁵ 028_N_1941.

³²⁶ 177_N_1939.

³²⁷ 091_N_1937.

ulkomaanmatkasta. Koulun ja vanhempien sosiaalinen kontrolli vapaa-aikaan saattoi pitää siis hyvin kutinsa myös kaupunkiympäristössä. Anjan määrittäminen omasta nuoruuden ajastaan onkin hyvin tätä paikalleenpysähtyneisyyden ilmiötä kuvaava: ”Nuoruus oli jotenkin elämän odottamista, pois kodin helmoista pääsemisen odottelua, unelmia tulevaisuudesta, omasta kodista ja ammatista.”³²⁸

Työ ja vapaa-aika ovat näkyvästi esillä lähes kaikissa Oi nuoruus! -aineiston kirjoituksissa. Tyypillistä niiden kaksinaisessa asettelussa on se, että ne eivät useinkaan esiinny nimeämisen tasolla rinnakkain, vaan yksi on kirjoittajan valinnan mukaan keskiössä ja toinen marginaalissa. Kun näitä kahta nuoruuden ulottuvuutta toistensa yhteydessä käsitellään, on työ lähes poikkeuksetta hegemonisessa asemassa. Erityisesti monien maalaisnuorten muistoista ilmenevät aikakauden työtä ja vapaa-aikaa koskevat arvostukset: käytännön työntekeä oli kaikkein tärkeintä ja hallitsi suvereenisti kaikkea nuoren ajankäyttöä, vapaa-aika taas tapahtui satunnaisten työltä liikenevien hetkien lomassa. Maaseutu ja kaupunkijako taas ei vaikuttanut missään muualla toisessa teemassa yhtä paljon kuin työn ja vapaa-ajan suhteessa. Kaikkien kaupunkilaisten teksteissä työntekeä kotitöineen on aivan marginaalissa lukuisiin nuorisokulttuuriin kuuluvien ajanvietteisiin verrattuna. Ei voi kuitenkaan sanoa, että näissä teksteissä vapaa-aika asettuisi hierarkkiseen suhteeseen työnteon kanssa, se vain sivuuttaa työnteon kertomisen pääelementtinä.

Aineisto vahvistaa siis kuvaa, joka esiintyi jo Antti Eskolan tutkimuksessa, että työnteolla oli nuorten ajankäyttöön erilainen suhde riippuen siitä asuinympäristöstä, jonne oli sattunut syntymään.³²⁹ Palkkatyö oli kirjoituksissa leimallisesti kaupunkilaista. Se taas oli sidottu tiettyihin kellonaikoihin, jolloin vapaa-ajalle jäi enemmän tilaa kuin luonnonrytmien armoilla toimivien pientilojen asukkaille. Kirjoja luettiin peiton alla taskulampun valossa ja ystävien kanssa saatettiin keskustella aamunkoittoon saakka. Erityisen hyvin tässä dualistisessa jaossa näkee 1950-luvun murroksen: eri osissa maata ja syrjäisemmällä asuinseuduilla työllä oli yhä keskeinen rooli nuorten ajankäyttöä jäsentäneenä elementtinä, kun taas etenkin suuremmissa kaupungeissa nuorisokulttuurin uudet virtaukset alkoivat jo monipuolistaa nuortenkin ajanvietemahdollisuuksia. Sosiaalinen kontrolli kuitenkin yhdisti sekä maaseudun että kaupungin nuoria: toisille työ oli keskeinen elämänsisältö, toisille koulu: molemmat sanelivat kuitenkin usein myös vapaa-aikaa.

---

³²⁸ 173_N_1940.

³²⁹ Eskola 1963, 60–61.

4.5 Tytöstä naiseksi: toiseutta ja kumppanuutta miesten rinnalla

Muistoissani nuoruus oli ankeaa aikaa, rahapulaa ja alistamista. Nuori nainen oli vapaata riistaa miehille. Piti olla aina varuillaan, ja pidettävä kiukkuinen ilme. Kaupoissa ja ravintoloissa sai tuntea olevansa toisen luokan kansalainen, hädin tuskin edes ihminen. Oli hyviäkin hetkiä, mutta päivääkään en tahtoisi elää uudestaan. Nuoruus oli vain aika, joka oli kestävä ennenkuin tuli jotain parempaa.³³⁰

Näin negatiivisesti määrittelee Rauni (s. 1941) omaa 1950-luvun nuoruuden aikaansa. Naiseutta koskevat mietelmät eivät naisten muistoissa olleet yhtä selvärajaisesti esitettyjä kuin monet muut teemat, vaan niiden esitykset tuli hakea sieltä täältä kirjoitusten eri osasista. Keskityn aluksi tarkastelemaan kahta kirjoittajaa, Raunia ja Kaisua, joiden tekstit erottuvat naiseuden käsittelyssään niin ratkaisevasti muista, että heidän kirjoituksensa ansaitsevat oman erityishuomionsa. Ensimmäinen heistä, Rauni, käsittelee naiseuden haasteita nimenomaan sen vuoksi, että hänen oli omien kiinnostusten ja arvostusten kohteiden vuoksi vaikea sopeutua maaseudun vanhakantaisten sukupuoliroolien maailmaan. Jo lapsuudesta saakka Rauni koki olevansa naiseutensa suhteen ristiriidassa oman ympäristönsä kanssa:

Nuoruus alkoi minulla kymmenvuotiaana, kun uskalsin vastustaa äitiä. Halusin leikkauttaa letit pois. [...] En olisi halunnut kasvaa aikuiseksi, koska minusta tulisi nainen. Inhosin mallia, minkä äiti ja muut naisopettajat antoivat. Oli uskovainen vanhapiika, joka sadistisesti hymyillen tukisti oppilaita korvanjuuresta mikä oli erikoisen arka paikka. [...] Naapurien akat olivat suoraluonteisia mutta rajoittuneita, juoruilu oli ainoa kulttuurin muoto heidän elämässään. Vasta kun opin tuntemaan muualta tulleita sivistyneitä naisia joiden maailmankatsomus ulottui raamatun ohitse, aloin hyväksyä tulevan naiseuteni.³³¹

Ketkä Raunin tekstissä ovat vastakkainasettelussa? Kätkeytyssä mielessä on selvää, että kaikki ne perinteisen tyttöyden ja naiseuden symbolit, kuten tietynlainen kampa, edustivat naisille tyypillisiä piirteitä, joista Rauni ei pitänyt, koska koki olevansa erilainen. Olisi kuitenkin vääryyttä Raunin tekstille alkaa väittämään, että myöskään rivien välistä olisi luettavissa miehiin ja mieheyteen kohdistuvaa arvostusta. Pikemminkin Raunin inho kohdistuu kaikkea sukupuolista erottelua vastaan. Miehet eivät olleet sen arvostettavampia, se seikka käy ilmi jo nimeämisen tasolla tämän sivun ensimmäisestä lainauksesta. Kun lapsuuden ahdasmieliset naisihanteet olivatkin myöhemmin vaihtuneet laajempiin sosiaalisiin ympyröihin, kuva naiseudesta muodostui Raunille monimuotoisemmaksi, ja samalla hän alkoi vihdoinkin myös hyväksyä oman naiseutensa.

---

³³⁰ 066_N_1941.

³³¹ 066_N_1941.

Raunin kirjoitus on kertomus nuoruuden kapinoinnista oman äidin ahdasmielisesti sukupuolittunutta kasvatusta vastaan. Isää hänellä ei ollut, sillä tämä oli kaatunut sodassa. Suvi Aholan mukaan naisten elämäkerroissa näkyy usein juuri äidin merkittävä rooli. Isän menettäminen selittää osalta tätä painotusta, jolloin kokemus on saattanut myös jalostaa kertojasta oman elämänsä kirjoittajan ja pohtijan. Vaikka äidin hahmo on kirjoittajalle vastenmielinen, hän on siltikin merkittävä.³³² Rauni kapinoi sekä kotona ja koulussa ja osasi “ärsyttää ihmiset ulos rooleistaan”. Pian hän oivalsi kasvaneensa sen verran, etteivät muut enää kyenneet vaikuttamaan häneen. Raunin kiinnostukset alkoivat lipua kaiken aikaa “miehisiksi” miellettyihin kohteisiin, kuten tekniikkaan ja autoihin. Nuoreksi naiseksi kasvaessaan hän myös alkoi näyttää kiinnostustaan ulkopuolelle: “Opettelin ajamaan ja sain ajokortin. Olin kylän ainoa tyttö, joka ajoi moottoripyörää, vieläpä 500-kuutioista. Taisi herättää kateutta koska sen jälkeen minua ei vahingossakaan tansseissa haettu. Lopetin tanssimisen. Seuraavana vuonna menin autokouluun.”³³³ Rauni ei juuri missään vaiheessa nimeä miehiä, mutta tässäkin katkelmassa on rivien välistä luettavissa, että “kateus” kumpuaa juuri siitä, että moottoripyörä oli miehille ominaista aluetta, ja nyt hän oli naisena astunut tälle pyhälle maaperälle.

Suurempi askel miesten maailmaan oli kuitenkin luvassa, kun keskikoulun jälkeiset opinnot tulivat Raunille ajankohtaisiksi. Lukio ei sujunut ja edessä oli muutto veljen perässä Etelä-Suomeen. Siellä opintie vei kohti naisille epätyypillistä ammattialaa, jonka valinnan alkuseuraukset Rauni myös tuns: “Muutin veljeni perässä etelään. Hän oli aloittanut opiskelun teknisessä koulussa ja yllytti minuakin pyrkimään opistoon. Siihen tarvittiin esihaijoittelupaikka. Marssin VR:n konepajalle ja kysyin harjoittelupaikkaa. Viisi insinööriä nauroi kuorossa, mutta sain paikan.”³³⁴ Miesten reaktiot kertovat paljon, Rauni oli astunut sukupuolensa mukaisesti hyvin epätyypilliselle alalle. Tästä huolimatta hän kuitenkin sai harjoittelupaikan ja päätyi lopulta laivalle mekaanikon töihin.

Barrie Thornen mukaan kertomuksia kerrotaan erityisesti sellaisista sukupuolisuuteen liittyneistä tapahtumista, joissa jompikumpi on ylittänyt tyypillisen sukupuolisuuden rajan ja toiminut tavalla, joka mielletään toiselle sukupuolelle tyypilliseksi toiminnaksi.³³⁵ Raunikin on muistelussaan korostanut juuri näitä kokemuksia, joissa hänen toimintansa on ylittänyt perinteisen sukupuolisen käytöksen rajat. Aineiston kahdestakymmenestä kirjoittajasta merkittävä osa päätyi naisvaltaiselle alalle, kuten kansakoulunopettajiksi, keittäjiksi tai sairaanhoitajiksi. Osassa teksteistä ei kuitenkaan

---

³³² Ahola 1993, 104–105.

³³³ 066_N_1941.

³³⁴ 066_N_1941. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

³³⁵ Thorne 1993, 85.

kerrottu myöhemmistä ammatinhankintaan liittyvistä vaiheista. Esimerkiksi Mirjam lopetti kertomuksensa jo ennen rippikouluikää.³³⁶ Samoin menetteli myös Auli, jonka lyhyessä kirjoituksessa keskeisenä sisältönä ovat nuoren tytön poikiin kohdistuneet haaveilut. Aulin kirjoituksessa on myös aineiston muista kirjoittajista poiketen pientä leikittelyä sukupuolirooleilla: “Se on pitkä likka, tukka aika kiharassa, – – Se käyttää melkein aina pitkiä housuja, vähän semmoinen poikatyttö. – – Tyttökaverin luona on opeteltu tanssimaankin, valssia. On se vaan aika vaikeeta, kun itse pitää isompikokoisena olla se mies, joka vie.”³³⁷ Aulin leikkisästä ilmisällöstä paljastuvat myös rivien välistä ajan sukupuolirooliodotukset: miehet ovat isokokoisia ja voivat ainoastaan käyttää housuja. Tytölle samat ominaisuudet tarkoittavat sukupuolirajojen ylitystä.

Toinen muista kirjoituksista sukupuolisuutensa pohdinnan erityislaatuisuuden vuoksi erottunut kirjoittaja on Kaisu (s. 1937), jonka kirjoituksessa on kaikkein selvin vastakkainasettelu miesten ja naisten välillä. Tämän kertomusasetelman syyt selviävät seuraavasta katkelmasta, joka kertoo erään traumaattisen kokemuksen Kaisun lapsuudesta. Kokemus vaikutti koko hänen myöhempään nuoruuteensa hyvin ratkaisevalla tavalla:

Olin toisella kymmenellä oleva lapsi, mistään tietämätön, kun jouduin raiskatuksi Hangaskylän Metsäpirtillä raavaan ja raa'an miehen toimesta. Talvipyhinä oli hiihtokilpailuja seuratalolla ja menimme koulukavereiden kanssa seuraamaan hiihtokilpailuja. Kun kilpailut oli ohi jäätiin leikkimään piilosilla seuratalon näyttämöllä. Saimme luvan talon vahtimestarilta ja kilpailimme kuka löytää parhaimman piilopaikan. Oli tyttöjä ja poikia ja ilta tuli huomaamatta ja toisten äänetkin olivat vaienneet. Säikähdin, kun yhtäkkiä mies koukkasi minut verhojen taakse ja alkoi suudella kiihkeästi. Minä olin tukehtua, olihan suudelma ensimmäinen minulle, lapsi kun olin ainakin henkisesti. Mies, vahtimestari oli nähnyt minussa kuitenkin jo naista kun innostui suutelemaan ja ihmeekseni aloin pitää siitä. Muistan, kuulostelin hiljaisuutta, ihmettelin, missä toiset kun ei kuulu mitään, ja kun pääsin irti, lähdin ulko-ovea kohden. - Ovi on lukossa! vanha mies huusi. En tajunnut, ymmärtänyt. - Tuu tänne ravintolan pöydälle! Aloin itkeä, pelätä. - Ei kannata huutaa, täällä ei oo ketää mettän keskellä! Ravintolasalin pöydälle oli kiivettävä, mies tuli päälle ja raiskasi lapsen. Lapsuus loppui siihen yöhön, kun tulin tietämään pahan. Eikä siihen aikaan, 50-luvulla uskaltanut puhua asiasta kellekään, se oli kauhea häpeä, salattava asia. Kukaan ei kysellyt, koulukaveritkaan, vaikka varmasti tiesivät tämän miehen taipumukset nuoriin tyttöihin. Kuulin jälkeenpäin, että hänellä oli alaikäinen tyttö. Pelkäsin, että isäntäväki, vanhemmat tai opettajat saa tietää. Isä olisi tappanut jos olisi tiennyt..³³⁸

---

³³⁶ 266_N_1935.

³³⁷ 235_N_1935.

³³⁸ 127_N_1937. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

Tähän kokemukseen Kaisu määrittelee oman lapsuutensa päättyneen. Järkyttävässä kokemuksessa huomionarvoista on se, että se oli pidettävä salassa. Kenet Kaisun isä olisi ottanut pois päiviltä? Hänet vai rikoksen tekijän? Vai kenties molemmat? Tätä kertomuksen jatko ei kerro, mutta oletettavaa on se, että julkisesta tiedosta olisi tullut vakavia seurauksia myös teon uhrille. Isä on voimakkaasti läsnä Kaisun kertomuksen alussa ja hänet kuvataan “voimakkaaksi auktoriteetiksi”. Tällöin myöskin hänen mahdolliset reaktionsa tapahtuneeseen saivat aikaan pelkoja. Leimallista Kaisun mieskuvassa onkin se, että miehet ovat voimakkaita ja hänen elämästään päättäviä tahoja, joiden määräysvaltaan tuli alistua. Tästä eteenpäin Kaisun kertomuksessa on selkeä punainen lanka: koko nuoruus peilautuu omien halujen ja toiveiden sekä omaan ruumiiseen liittyvän häpeän ristiaallokkoon, jossa erityisesti miesten kaksinaismoralistinen käytös ja seksuaalinen ahdistelu ovat alati läsnä, aivan kuten myös Raunin katkelmassa tämän alaluvun ensimmäisellä sivulla: naiset olivat miehille vapaata riistaa.³³⁹

Kaisun kirjoitusta 1950-luvusta on käsiteltävä sikäli poikkeuksellisenä, että hänen kokemuksensa miehistä ovat olleet erityisen rankkoja. Kertomus kuitenkin antaa, yhdessä Raunin kirjoituksen kanssa, selkeän särön aineiston muuten yhtenäiseltä vaikuttavaan “viattomaan 1950-lukuun”. Usein miehet ovat teksteistä poissa, piilossa, eivätkä naiset tarkastele useinkaan itseään “naisina” tai omaa naiseuttaan suhteessa miehiin, toiseutena. Jan Löfströmin mukaan naiseus ja mieheys näkyvät erityisesti seksuaalisuhteiden esityksissä.³⁴⁰ Kaisun tapauksessa tämä on erityisen selvää, sillä miesten jatkuvat ahdisteluyritykset saavat hänet pohtimaan oman nuoruutensa seksuaalista identiteettiä poikkeuksellisen avoimella tavalla. Kun monet muut kirjoittajat ovat näistä asioista puhuessaan hyvin pidättyväisiä, on Kaisun kirjoituksen keskeisenä juonena juuri seksuaalisuuden kasvun kuvaaminen. Jyrki Pöysä huomauttaa, että kirjoittamistilanne mahdollistaa muistelijalle harkitun minäkuvan luomisen. Joten jos tämä kuva on intiimi, se on sitä nimenomaan harkitusti, ei sellainen spontaani lipsahdus, joka on ominaista haastattelutilanteelle.³⁴¹ Kaisu on voinut valikoitua aineiston kirjoittajien joukkoon nimenomaan näiden kokemusten kertomisen tarpeen vuoksi, ja hän on myös antanut luvan oman nimensä julkaisemiseen.

Pääosin ahdistavat kokemukset miehistä kietoutuvat Kaisulla myös laajempaan työhön ja toimeentuloon liittyvään eriarvoistamiseen, kuten seuraavasta katkelmasta voi havaita:

Ihmisen, piikalikan eriarvoisuus yhteiskunnassa tuli selville minulle niinä vuosina kun olin talossa ja samoin seuraavissa piikapaikoissa. Häpeää syntyi siitäkin, että oli

---

³³⁹ 066_N_1941.

³⁴⁰ Löfström 1999, 10.

³⁴¹ Pöysä 2006, 230.

alempiarvoinen ihmisenä rikkaiden ja arvokkaiden ihmisten maailmassa. Piikaa pidettiin myös huorahtavana, sen leiman näki ja koki joka paikassa, missä olin piikana, varsinkin miespuolisen väestön taholta. Rippikoulun jälkeen hain piikapaikkaa Maaseudun tulevaisuus-lehden kautta Kymin Hurukselasta, talosta, jossa asui isäntä ja emäntä kahden ja menin karjanhoitajaksi, vaikka en ollut koskaan lypsänyt lehmiä. Isäntäväki oli ystävällistä ja isäntä opetti minut lypsämään. Hän myös sanoi hyvin: meillä on palvelija perheenjäsen. Se jäi mieleen kun kahdenkeskisten tilaisuuksien tullessa isäntä lähenteli minua, piikalikkaa, intohimoisesti ja minä tappelin kauhuissani sanomatta sanaakaan, koska pelkäsin. [...] Opin pian, ettei kylän kaupassa saanut käydä sulkemisajan jälkeen, vaikka niin tekivät muutkin. Mutta minä olin piikalikka ja leima oli sen mukainen: Jouduin vastatusten kauppiaan kanssa ahtaalla käytävällä ja hän alkoi hipelöidä minua. Onneksi ja kauhuksi kauppiaan rouva sattui tulla näkyviin. Hurukselan talon vävy, joka teki töitä talossa kutsui minut kerran kylälle ja minä, sinisilmäinen kun olin, menin, eikä vaimoa ollutkaan kotona ja mies vei makuuhuonetta kohden. Pääsin irti ja juoksin pois kauhuissani.³⁴²

Miehet ovat Kaisun kirjoituksessa petomaisia olentoja, jotka hyökkäävät eri suunnilta paha-aavistamattoman nuoren piikatytön kimppuun. Kirjoituksessa nuori tyttö kuvastuu hyvin haavoittuvaiseksi ja voimattomaksi olenoksi ympäröivän yhteiskunnan ja miehille vapaamman seksuaalimoraalin paineistuksen alla. Nainen on hänen tekstissään selvästi marginaalissa, ja vastapuoli vallankahvassa. Kaisu myös nimeää ”piikalikan” eriarvoisuuden, mutta tämä hierarkiasuhde käy ilmi myös tavoista, joilla miehet kuvataan häntä ahdistelevina kaksinaismoralisteina. Anneli Niikko toteaa, että binaarisissa vastakohtissa toinen puoli saa diskurssissa osakseen keskeisen roolin, kun taas toinen suljetaan pois ja määritetään ainoastaan vastakohtansa kautta.³⁴³ Kaisulla molemmat sukupuolet ovat kuitenkin kertomuksessa läsnä. Hierarkiasuhde miesten hyväksi syntyy lähinnä siitä, kuinka vaihtoehdottoman avuttomaksi Kaisu oman roolinsa miesten suhteen kokee.

Kaisun oma suhtautuminen asiaan kuvataan kaksijakoisesti: hän tuntee häpeää tapahtuneesta ja kuitenkin myöhemmin myös miesvihaa. Kaisu on kaikesta koetusta huolimatta kuitenkin halukas löytämään elämäänsä rakkautta, ja hän antaa miehille mahdollisuuden. Kaikki seurusteluyritykset päättyvät kuitenkin huonosti, yleensä sen vuoksi, että traumaattisen kokemuksen vuoksi seksin harjoittaminen päättyi Kaisun osalta kamppailuksi. Tässä kohdin kuvaan astuu myös äitisuhde vaikuttavana elementtinä: ”Äiti oli varoittanut, mies jättää heti jos makaa hänen kanssaan. Äidin usko vaikutti, olin vakavamielinen ja iski kauhea hätä, syyllisyys: olinko tuomittu, syntinen?”³⁴⁴

---

³⁴² 127_N_1937. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

³⁴³ Niikko 2007, 90.

³⁴⁴ 127_N_1937.

Kaisu kääntää syyllisyyden itseensä: miesten lähtö oli lopulta hänen omaa syytään sen vuoksi, että hän ylipäänsä makasi heidän kanssaan, mikä on erikoista, koska hän kuvasi seksin yleensä “väkisinmakaamiseksi”.

Riikka Taavetti on analysoinut myös samaa kirjoitusta, ja hän tekeekin oivan huomion: pahempaa kuin seksiin vastentahtoisesti suostuminen oli se, että joku saisi tietää.³⁴⁵ Kaisun muistoissa viattoman 1950-luvun aika oli siis vahvasti onttoa kulissia, joka oli sittenkin parempi vaihtoehto kuin tapahtumien avoin puinti. “Häpeä” kohdistuu häneen itseensä: hän oli naisena antanut tapahtuneille aihetta. Miehet sen sijaan eivät ole vahvasti syyttävän sormen alla: he ovat selvästi asiassa vallassa. Hän tekee kuitenkin eronteon “oikean” miehen ja muiden miesten välille.³⁴⁶

Päädyttyään junamyyjäksi Kaisu korostaa, kuinka tätä ammattikuntaa pidettiin etenkin miesten taholta “huorahavain” ja kevytkenkäisenä, ja käytös häntä kohtaan oli sen mukaista. Jan Löfström toteaa, että merkittävin naiseuden symbolinen uhka on ollut huoran leima ja naisen siveyden kyseenalaiseksi asettaminen. Tämä leimautuminen on myös pitänyt jossain määrin naisia otteessaan: naisen on oltava varuillaan, jottei hän menettäisi mainettaan, arvostustaan ja hyvinvointiaan. Huoran leiman vahva kielteinen merkitys on ollut myös siinä, että nainen on tällöin katsottu epäluotettavaksi suvunjatkajaksi: mies ei enää tiedä kenen jälkeläisiä hän elättää.³⁴⁷ Hellevi Outisen mukaan 1950-luvulle asti naisen seksuaalisuutta kahlehtivat jatkuva raskauden pelko ja liian usein toistuvat raskaudet.³⁴⁸ Kaisun kuvaama maailma on selkeästi miesten hallitsema alue, jossa naisen ainoana mahdollisuutena on torjua siveellisyyden karkoittamisyritykset, ja tapahtuneen jälkeen asioista oli syytä vaieta. Kaisu määrittelee koko nuoruutensa ajan seuraavasti: “Sitä se nuoruus oli, tappelua miesten kanssa ja häpeää.”³⁴⁹

Kaisun kirjoitusta lukuun ottamatta tämän aineiston kirjoittajien miessuhteiden kuvauksiin eivät juuri kuulu seksuaaliset tapahtumat. Osmo Kontulan ja Elina Haavio-Mannilan mukaan seksuaalisuus onkin elämäkertakirjoitusten kilpailuvastauksissa aihe, josta ei kirjoiteta laajasti, mikäli asiasta ei ohjeistuksessa nimenomaisesti kysytä.³⁵⁰ Usein miehen löytäminen kuvataankin vain kirjoituksen loppupuolella toteavan asiallisesti ja lyhyin virkkein. Annikin kirjoitus toimii tästä suuntauksesta hyvänä esimerkkinä. Hän kirjoittaa aviopuolisonsa löytymisestä kertomuksensa

---

³⁴⁵ Taavetti 2014, 93.

³⁴⁶ 127_N_1937.

³⁴⁷ Löfström 1999, 155.

³⁴⁸ Outinen 1992, 52.

³⁴⁹ 127_N_1937.

³⁵⁰ Haavio-Mannila & Kontula 1995, 21.

lopussa näin: “Muutaman vuoden kuluttua menin naimisiin ja sain kaksi lasta.”³⁵¹ Myös Anjalla on hyvin samankaltainen varsin pidättyväinen kuvaus kirjoituksensa lopulla: “Seminaarissa tutustuin heti ensimmäisen opiskeluvuoteni alussa tulevaan mieheeni. Hän auttoi minua opiskelussa ja oli tukenani kaikin tavoin. Rakastimme toisiamme.”³⁵²

Erityinen pidättyvyys onkin ilmisällön tasolla leimallista juuri tällaisille kertomuksille, jotka päättyvät vakipuolison löytymiseen ja onnelliseen avioliiton harmoniaan. Miehet onkin monipuolisemmin esitetty juuri sellaisissa kertomuksissa, joissa kokemukset eivät ole olleet yksiselitteisen onnistuneita. Marjatan ensimmäinen rakastuminen tapahtui lyhyeksi jääneessä suhteessa, ja niinpä nimeämisen tasolla tulee myös esitetyksi kommentti seksuaalisuudestakin:

Joskus hän kävi yöjalassa aitassa nukkuessani. Hän kiusoitteli minua myöhemmin sillä, että olin koko yön pitänyt käsivarttani välissämme. Kauniin kesän jälkeen tiemme luonnostaan erosivat. [...] Nuoren miehen veri vetää enkä ollut seksuaalisesti tai muutenkaan yhtä valmis kuin se toinen, ilmeisesti. Niin häipyi Matti elämästäni. Kyllä se tietysti sattui kipeästi.³⁵³

Tyypillistä oli myös kuvailla alempien koululuokkien satunnaisia ihastumisia. On huomattava, että näiden kuvausten esiintyminen riippui tietysti myös siitä kävikö yhteiskoulua vai pelkästään tytöille suunnattua opinahjoa. Annikin kuvaus omista kouluajan ihastumisista on tällaisesta kerronnasta tyyppiesimerkki:

Pojat alkoivat olla tähystyksen kohteina ja tyttöjen keskustelujen aiheina. Seurustelu oli yleensä sitä että yritettiin pitää se salaisena tai melkein. Pieniä kirjelappusia läheteltiin. Salaa vaihdettiin muutama sana. Joskus treffeillä vaihdettiin jopa suukkokin. Ja kun ihastuminen saatiin selville, riitti siitä kiusoittelua muilla. Pojat tekivät silmämääräisiä tutkimuksia tyttöjen rintojen kehittymisestä ja vähän niistä irvailivatkin. Naiseksi kehittymisestä tuli tietoa kuiskutteleamalla toisten tyttöjen kanssa. Isosiskoni oli jonkun verran valistanut minua. Sana murrosikä oli tuntematon.³⁵⁴

Viattomuus hallitsee poikiin suhtautumista Annikin tekstissä. Tämä kepeä asiankuvaus eroaa radikaalisti Raunin ja Kaisun maalaamasta 1950-luvusta. Seksuaalisuus oli kuitenkin läsnä jo pienestä pitäen, ainakin poikien puheissa. Kaikesta aiemmasta seksuaalisuuden käsittelystä on myös noussut esille se piirre, että seksuaalisuus on aina teksteissä jotain suhteessa miehiin ja heidän mieltymyksiinsä. Naiset eivät kirjoituksissaan käsittele juuri omia asiaan liittyneitä tuntojaan. Asiasta kuvastuukin aivan erityinen naisiin kohdistunut vaikenemisen kulttuuri. Annikki sai tietoa

---

³⁵¹ 152_N_1939.

³⁵² 129_N_1938.

³⁵³ 126_N_1940.

³⁵⁴ 152_N_1939.

asiasta vain vaivihkaisesti ikätovereiltaan ”kuiskutteleamalla”. Samaa tiedonsaannin vaikeutta korostavat myös monet muut aineiston kirjoittajat.

Mia Leinon ja Kirsi Viitasen mukaan 1940-luvun ja 1950-luvun maalaisperheiden lapset eivät puhuneet vanhempiensa kanssa juuri mistään henkilökohtaisiin alueisiin liittyneistä asioista. Usein näistä asioista oli opittava joko itse kantapään kautta tai saatava ongittua kavereilta joitain tiedonmurusia.³⁵⁵ Anjalle tiedonsaanti oli myös vaikeaa, ja äidin kanssa asioista kykeni keskustelemaan vain tietyssä rauhoittavassa paikassa: ”Kehityin vähitellen naiseksi. Se tapahtui lähes rinta rinnan siskojeni kanssa, ja meillä oli suurta tukea toisistamme. Äitikin meitä opasti, mutta oli asioita, joista puhumista välteltiin. [...] Sauna oli myös paikka, jossa äiti saattoi puhua meille tytöille naisen elämään kuuluvista intiimeistä asioista.”³⁵⁶

Vahvasta äidin vaikutuksesta kertoo myös Heta, jonka kuvauksesta ilmentyy samankaltainen tiedonsaannin vähyys:

Kotona ei puhuttu sukupuoliasioista, vaan tieto saatiin ikätovereilta. Olin aika järkyttynyt, kun eräs koulutoverini kertoi miten lapset saavat alkunsa naisen vatsassa. Yhtä järkyttynyt oli se ekaluokkalainen poika jolle kerroin mistä lapset tulevat ulos. –Minut ainakin äiti oksensi, hämmentynyt poika sopersi. Myöhemmin työtoverini kertoi äitinsä sanoneen lasten saavan alkunsa pillereistä; kun söi punaisia pillereitä sai tytön ja vastaavasti sinisten pillereiden syönnistä alkoi vatsassa kasvaa poikavauva. Ainoa sukupuolivalistus, jonka äidiltä aikanaan sain, oli varoitus; olehan sitten kunnolla. Jotenkin sen vain tiesi, mitä se lause pohjimmaltaan tarkoitti. Kai sekin oli kasvatukseksi tarkoitettu, kun äiti sanoi aina inhonneensa ”sitä.”³⁵⁷

Kirjoittajien teksteistä kuvastuu kätketysti se ajatus, että äidin olisi pitänyt naisena olla se, jolta tieto näistä asioista saatiin, mutta vanhemmat eivät puhua pukahtaneet. Tämä yleinen tietämättömyys antaa jonkin verran ymmärrystä myös sille, miksei teksteissä kuvata oman nuoruuden aikaisia pohdintoja aiheesta. Jonkinasteinen hämäryys ja mystisyys tuntuivat verhoavan aihetta erityisesti naisten kohdalla. Kirjoitukset poikien puheista ja ”rintojen mittailusta” taas kuvaavat sitä, kuinka erilaista tämä vaikeneminen oli juuri naisten kohdalla. Naiseksi kasvamista kuvataankin usein tästä tiedonsaannin näkökulmasta. Siitä, mitä tietoa lopulta saatiin, ei kerrota. Niukoissa naiseksi kasvamisen maininnoissa ei tehdä juurikaan vertailua miehiin tai mieheyteen. Ainoastaan Mirjam ilmaisee selkeästi myös poikien näkökulman samoissa kysymyksissä:

---

³⁵⁵ Leino & Viitanen 2003, 193.

³⁵⁶ 129_N_1938.

³⁵⁷ 028_N_1941.

Heräävän naiseuteensa kehittyvät tytöt ylemmillä keskikoulun luokilla, rippikouluian jälkeen saivat ominpäin selvittää kehonsa tuomista muutoksista ja herkkyydestä. Ei annettu sukupuoliopetusta edes koulun terveysoppitunneilla. Ei oma äitikään näistä luonnollisista ilmiöistä kertonut. Häveliäisyys ja arkuus intiimeistä asioista estivät vanhemman sukupolven ottamasta puheeksi aikuistumiseen kuuluvia ilmiöitä. Pojille lienee ollut omat ongelmansa murros- ja nuorukaisiän paahteessa.³⁵⁸

Näin pojat säilyvät arvoituksena, mutta ei heitä aseteta muistoissa vastakkain naiseuden kokemusten kanssa. Naiseksi kasvamisen on pikemminkin kirjoittajien muistoissa jotain omaa, salattua ja erityistä, eikä ilmennä toiseutta miehiin verrattuna. Joidenkin tekstien sisällöistä voi kuitenkin lukea, että naiseuden seksuaalisuuteen liittyvät merkit tulivat esille vasta miesten kiinnostuksen osoituksista. Näin asiaa kuvailee Aino: "Nainen kai minusta oli tullut, kun miesasiakkaat olivat kovin kiinnostuneita tisseistäni: "Ovatko nuo ihan omat?""³⁵⁹

Eräs naiseksi kasvamisen ulkoinen tunnusmerkki on poissa suurimmassa osassa muistelutekstejä: kuukautisten tulo. Sinikka Aapola toteaa, että häpeä seuraa kuukautisia monissa muistelutarinoissa väistämättömästi. Kuukautiset ovat sosiaalisesti vaiettu ilmiö, josta ei ole sopivaa keskustella julkisesti. Vain pienessä naisyhteisössä asiasta voi olla helpompi keskustella yleisemmin.³⁶⁰ Aineiston kirjoituksissa aihetta käsitellään kuitenkin kahdessa kirjoituksessa ohimenevästi niihin liittyvien suojien alkeellisuutta esitellen. Marjatta toteaa: "Ei ollut edes terveyssiteitä. Ne oli itse rustattava pumpulista ja kotelosta."³⁶¹ Aino taas kertoo samasta käsityöläistaitojen tarpeellisuudesta omien sidetarpeiden osalta runomuotoisessa kirjoituksessaan:

Tytöstä naiseksi aloin muuttua, kuukautisista ei meillä puhuttu, olin pienenä "kissankiikkuja" narulla kuivumassa nähnyt, niitä ne on, oli äiti kertonut, kun olin siteitä ihmetellyt. Sain ostaa kaupasta omalle "kissalle kiikut", kuminauha vyötärölle, siihen sidottiin siteen päät, moisia tuskin enää näät?³⁶²

Naiseksi kasvamista eivät muistojen mukaan miehet määritelleet, se oli omaa, toisesta sukupuolesta erillistä ja yksityistä. Samalla se oli kuitenkin sukupuolesta riippumatta myös sosiaalisesti vaiettua, arkaluontoista, häpeällistä ja salassa pidettyä. Naiseutta ja naiseksi kasvamista ilmentäneet kohdat ovat teksteissä pääosin tipottaisia, yksittäisiä ohimeneviä mainintoja. Silloin kun naisista ja miehistä kirjoitetaan, he ovat usein erillisiä, toisilleen etäisiä ja arvoituksellisia.

---

³⁵⁸ 266_N_1935.

³⁵⁹ 061_N_1941.

³⁶⁰ Aapola 1999, 325–326.

³⁶¹ 126_N_1940.

³⁶² 061_N_1941.

Tämä etäinen suhde mieheyteen käy ymmärrettäväksi, kun tarkastelee kirjoittajien elämäntarinoita kokonaisuuksina. Esimerkiksi Sirpan tapauksessa äitisuhteen korostaminen on ilmeistä, sillä hän oli syntynyt “sota-ajan vahinkona” ja lapsuutensa Sirpa päättää siihen hetkeen, kun sai tietää isänsä nimen piironginlaatikosta löytyneestä valokuvasta.³⁶³ Samoin myös Ainon elämässä isä oli poissa alusta lähtien, sillä hän oli kaatunut sodassa. Aino kuvaileekin nuoruuden suhdettaan miehiin seuraavalla tavalla: “Miehet olivat arvoitus, joita katselin vain kaukaa, isä kuollut sodassa, eikä veljiä. Olinhan vanhainkodilla ja sairaalassa kylvettänyt ja hoivannut pappoja, mutta en nuoria miehiä.”³⁶⁴ Näin miesten yleinen poissaolo saa ymmärrettävät taustaselityksensä. Useimmilla kirjoittajilla kuitenkin naiseuden ja mieheyden kuvausten marginaalisuus on ollut oma valinta. He ovat valinneet jonkin painokkaan näkökulman nuoruuteen, ja usein kyse on ollut työnteosta, vapaa-ajan kulttuurista tai perhesuhteista ja lapsuuden leikeistä, joihin naiseuden pohdinnat eivät vielä ymmärrettävästi kuuluneet. Kuitenkin Raunin ja Kaisun erityiset kirjoitukset rikkovat tätä kaavaa silmiinpistävällä tavalla ja tuovat lukijan ja tutkijan mieleen muistutuksen todellisen ajan moniäänisyydestä. Millainen kuva 1950-luvun naisten ja miesten välisistä suhteista aineistosta olisi tullut, jos vain nämä kaksi kirjoitusta eivät olisi syystä tai toisesta olleet mukana?

Dualismi miehen ja naisen välillä on nimeämisen tasolla kirjoituksissa selkeästi esillä silloin, kun siitä puhutaan. Useimmin tämä kerronta tapahtuu niissä kertomuksissa, joissa naispäähenkilö on tavalla tai toisella kokenut joko erityisen kovia kokemuksia toisen sukupuolen kanssakäymisessä, tai hän on rikkonut perinteisiä sukupuolirooleja. Yleinen kuva 20 kirjoituksessa on kuitenkin pääpiirteittäin toisenlainen. Naiset eivät ole kokeneet merkittäväksi kertoa ja pohtia sukupuolisuuden rajoituksia, vaikka heidän elämässään on ollut hyvin paljon samankaltaisia piirteitä aina ammatinvalinnasta ja lapsuuden kotiaskareiden sukupuolittuneesta jaosta lähtien. Enemmän kuitenkin kuvastuvat nuoren naisen odotus, vauhti ja eteenpäin suuntautuva työteliäisyys.

Elämässä tapahtuu usein niin monia eri muutoksia, etteivät naisten ja miesten roolit tule aktiivisen pohdinnan kohteeksi. Mahdollinen ahdistus ja painostus tulee usein eri suunnista, toiseus ei peilaudu yksiselitteisesti oman sukupuolisuuden kautta. Naiseksi kasvamista ohjaavat perheen perustamisen paineet, mutta toisenlaisiakin vaihtoehtoja on jo tarjolla. Koulutus vie yhä useammin aikaa, ja kaupunkiin muuttaminen tarjoaa itsenäisen työnteon mahdollisuuksia. Kun oppikoululaisilla on vielä sukupuolittunut koulunkäyntikin, on usein tavallista, että mies astuu nuoruusmuistojen kuvaan mukaan vasta aikuisuuden kynnyksellä. Kiintoisaa olisikin tietää, kuinka

---

³⁶³ 053_N_1941.

³⁶⁴ 061_N_1941.

naisen ja miehen erilaisuus, heidän vapautensa ja rajoituksensa, tulevat esille siinä tilanteessa, kun perheen perustaminen ja lasten hoitaminen tulevat nuorten naisten elämässä ajankohtaiseksi. Tähän hetkeen monet kuitenkin päättävät 1950-lukua koskevan kerrontansa ja samalla koko nuoruuden aikansa. Sirpa kiteyttää monen naiskirjoittajan tunnot 1950-luvun naiseudesta osuvasti kirjoituksensa viimeisessä lauseessa:

Nuoruusvuodet elävät nyt mielessäni, kun sain pään auki. Se oli rikasta, huoletonta hakemisen aikakautta. Ei sille voi pistää sädekehää eikä liioin tuomita manalan majoille. Se opetti elämään, joskus itkun kanssa, toisinaan riehakkaasti nauraen. Ei siinä ehtinyt ajatella naiseksi kasvamista. Sitä vaan kulki tapahtumasta ja tilanteesta toiseen. Joskus yksinäisenä, toisinaan porukan mukana. Luojan varjeluksen näen nyt.³⁶⁵

4.6 Puutetta ja optimistista jälleenrakennusta

Kirsi-Maria Hytösen mukaan nostalgian on sanottu kaunistavan muistojen sisältöä. Se sisältää ennen kaikkea kaipausta johonkin menneeseen, jo kauan aikaa sitten kadotettuun. Nostalgian myötä joitain asioita painetaan myös unohduksiin, ja toisia taas nostetaan esille entistä kirkkaammin. Useimmiten esille nostetut asiat ovat kauniita, iloisia tapahtumia ja tunteita, joihin liittyy paljon onnea, rakkautta ja mielihyvää. Vastaavasti vihaa, pettymystä ja häpeää aiheuttavat kokemukset painuvat helpommin unohduksiin, mikä voi olla toisinaan ihmiselle varsin tarpeellista. Nostalgia onkin ihmiselle hyvin luonteenomaista, ja sen sävyttämät muistot taas eivät ole oikeita tai vääriä, vaan ainoastaan nostalgisia.³⁶⁶Oi nuoruus! -aineiston teksteistä löytyykin jonkin verran nostalgisessa mielessä kahtaalle ulottuvaa suuntausta: kirjoituksissa nostetaan esille sekä sodanjälkeistä aineellista puutetta ja sen mukanaan tuomaa kurjuutta että myös tämän kaiken jälkeen tapahtunutta nousua ja myönteisyyttä, eteenpäinmenon kollektiivista voimaa.

Sotien ajan päätyttyä keväällä 1945 suomalaisilla oli edessä tiukat, rankan työnteon sävyttämät ajat. Jouko Vahtolan mukaan Toisen maailmansodan laskun Suomen kansantaloudelle on arvioitu olleen noin 95 miljardin markan luokkaa vuoden 1938 rahassa, ja sen päällisinä olivat vielä 85 000 hengen väestölliset tappiot. 1940-luvun loppua ilmensi jo kuitenkin voimakas jälleenrakennuksen henki: asuintaloja, maanteitä, rautateitä ja lentokenttiä rakennettiin ja peltoja raivattiin. Jo vuoteen 1948 mennessä Suomessa olikin saavutettu sotaa edeltävä tuotannon ja kulutuksen taso.³⁶⁷ Uudelleen nousun tahti oli siis kiivasta, ja 1950-luvun alussa oltiin hyvän matkaa edellä siitä elintasosta, joka sodan jälkeen oli suomalaisten yhteistä todellisuutta. Ilman erityislaatuista

---

³⁶⁵ 053_N_1941.

³⁶⁶ Hytönen 2014, 31.

³⁶⁷ Vahtola 2003, 342.

kollektiivista uskoa edistyksen tapahtumiseen tämä kaikki ei olisi voinut olla mahdollista. Matti Virtanen toteaa, että suuret ikäluokat varttuivat 1950-luvulla hurjan elämänuskon oloissa. Kyse oli ennen kaikkea heidän vanhempiansa, sodasta selvinneiden miesten ja naisten, vankkumattomasta uskosta parempien aikojen saavuttamiseen. Sodan jälkeen kun ei ollut yleisenä tapana valittaa, vaan ajateltiin, että jos sodan koettelemuksista oli selviydytty, selvittäisiin kaikesta muustakin. Koko yhteiskunnassa vallitsikin suuri edistysusko, jonka ilmentyminä kerrottiin rohkaisevia “suuria kertomuksia”, jotka kannustivat ihmisiä eteenpäin.³⁶⁸

1950-luvun nuoret naiset olivat kuitenkin sodan läpikäyneen sukupolven ja suurten ikäluokkien väliin jäänyt ikäpolvi, jolle tyypillisiä olivat sekä lapsuuden hyvin niukkojen aikojen kokemukset että myöhemmän vaurastumisen ensi tuulien varhaiset aistimukset.³⁶⁹ Tämän kahtalaisen kerronnan näkyminen aineiston kirjoituksissa ei ole kuitenkaan yksiselitteisesti läsnä. Maaseudun nuorista enimmäkseen koostuvassa aineistossa arjen realismi pikemminkin yhdistää näitä kahta toisistaan erottuvaa puutteen ja edistyksen diskurssia. Leimallista on, että mitään yhtäkkistä parannusta tai äkkiarvaamatta mielen vallannutta optimismia ei synny myöhemminkään 1950-luvun lopulla, vaan aiemmin niukkuutta, vähään tyytyväisyyttä ja työnteon lujuuutta korostanut diskurssi jatkuu edelleen toisessa muodossaan myös varhaisaikuisuuden kynnyksellä. Lapsuusajan niukkuus ei siis useimmissa teksteissä suinkaan käänny nuoruuden vaurastumiseksi ja vapaa-ajan vietteiden moninaisuudeksi, vaikka työn ja vapaa-ajan suhde toki muutoksia kokikin.

Erityisen ilmeistä tämä elämänkulun muuttumattomuus on Pirkon tapauksessa, sillä hänen nuoruuden kuvauksensa maaseudulla käsittää lähinnä jatkuvaa työntekoa ja koulunkäyntiä. Muuttaessaan vuonna 1956 Turkuun opiskelemaan tähän elämäntyyliin ei kuitenkaan ilmesty yhtäkkistä muutosta: “Vanha tyyli siis jatkui Turussakin. Työtä ja seuraa riitti, mutta unesta ja rahasta tuppasi olemaan puutetta.”³⁷⁰ Samoin Lapin maalaisnuori Toini kuvaa sodanjälkeistä aikaa ankeaksi. Hänen unelmansa liittyivät koulunkäyntiin ja opinhaluun, mutta oppikoulu-unelmat jäivät keskikoulun penkille. Kun muutto Rovaniemelle koitti kauppaopistossa opiskelun vuoksi vuonna 1954, elämä jatkui työteliäänä hiljaiselona läpi 1950-luvun, eikä kertomukseen nouse erityisiä uuden ajan optimismin merkkejä. Tässä kohtaa on kuitenkin huomattava, että kyse on etenkin Toinin kohdalla myös hänen persoonastaan. Toini nimittäin kuvailee nuorta itseään Rovaniemellä seuraavasti:

---

³⁶⁸ Virtanen 2005, 36.

³⁶⁹ Ks. esimerkiksi Vehkalahti 2013, 57.

³⁷⁰ 085_N_1936.

Monet opiskelutoverini viettivät paljon vapaa-aikaansa ravintoloissa, Lapinmaan "terävä puoli" tuntui välituntikeskusteluissa olleen monen illanviettopaikka. Useimmat opiskelijat olivat jo täysi-ikäisiä, joten he pystyivät käymään anniskeluravintoloissa. Olin aika hiljainen ja ujo, kuuntelin syrjästä toisten juttuja, en kuulunut sisäpiiriin. Toisten elämä tuntui olevan huolettomampaa, en tuntenut kuuluvani heidän joukkoonsa. Omat haaveet ja unelmat minullakin olivat, mutta en ollut siihen mennessä ihastunut kehenkään, enkä seurustellut kenenkään pojan kanssa. Olin hieman kylmäkiskoinen, en halunnut kenenkään lähestyvän, en päästänyt ketään lähelleni. Vietin vapaa-aikani pääasiassa lukemalla.³⁷¹

Optimismin ja vauraamman elämän merkit eivät siis koskettaneet Toinin arkea vielä 1950-luvun lopulla, mutta hän viittaa siihen, että monien muiden nuorten ajankäyttö oli monipuolisempaa. Muutoksia saattoi siis tapahtua myös pohjoisessa kaupungissa, mutta hän sulkeutui niiltä ja aloitti jo työt vuonna 1956. Mervi Kaarninen nostaa juuri vuoden 1956 käännekohdaksi, jolloin kaupallinen nuorisokulttuuri lyö itsensä ensi kerran Suomessa läpi ihmisten kollektiiviseen tietoisuuteen.³⁷² Monien naisten kertomukset päättyvät kuitenkin 1950-luvun lopulla työn saantiin ja perheen perustamiseen. Aikuisuuden työteliäs arki ehtii saapua elämään jo ennen nuorisokulttuurin läpimurron ensimmäistä suurta aaltoa, ja niinpä sen vaikutus jää vähäiseksi. Sirpa liittää aivan nimeämisen tasolla niukkuuden ja sodanjälkeisyyden koskettamaan vielä koko 1950-lukua. Samalla hän mainitsee jo rinnasteisesti, että aikaan kuului myös muita piirteitä:

Sota väritti elämää. 1950 luvun loppu ja 1960-luvun alku olivat vielä sodan jälkeistä aikaa. Sota varjosti kantapäillä, takana. Niukkuus ja rahapula vaivasivat. Muistan ensimmäisten banaanien maistuneen kamalilta. Sen sijaan appelsiineja olisin halunnut, mutta ei ollut rahaa niihin. Se oli myös työn, yrittämisen ja uudisrakentamisen aikaa. [...] Vaatteita ei saanut kuin pari kertaa vuodessa kevät- ja joulujuhlaan. 1950 luvun loppupuolella luokan tytöillä oli huopahameet, jollaista minulle ei ostettu. [...] Kesäksi sain kellohelmaisen hameen. Veljen vaimo ompeli röyhelöisen alushameen, josta olin tosi ylpeä.³⁷³

Aineellinen puute ja edistysusko ovat määrittelemistäni vastinpareista kaikkein abstrakteimmat, ja niiden esittämän dualistisen rakenteen paikantamisessa tutkijan oma tulkintatyö onkin kaikkein keskeisimmässä osassa. Näitä vastinpareja ei samalla tavalla nimetä kuin monia muita aiempia, mutta niiden olemassaolo löytyy useimmiten tekstien kätkeytyksistä tasoista: tietyistä sanavalinnoista, rinnastuksista ja ominaisuuskuvauksista. Tarkastelen aluksi sitä niukkuuden ja toiveikkuuden diskurssien rinnakkaisuutta, joka tapahtuu joidenkin kirjoitusten kohdalla aivan nimeämisen tasolla.

---

³⁷¹ 170_N_1937

³⁷² Kaarninen 2006, 9.

³⁷³ 053_N_1941. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

Niukkuuden ja puutteen kuvaukset ajoitetaan kertomuksissa luonnollisesti pääasiassa sodanjälkeiseen 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun aikaan. Tätä niukkuuden kuvausta hallitsee kuitenkin pääasiassa eräs tietty sävy: puute on yhteistä, se on kasvattavaa, voimaannuttavaa ja lopulta ihmisille vain hyväksi. Puutteen myötä opitaan arvostamaan pieniä asioita, pitämään huolta toisista ja tekemään paljon työtä yhteisen hyvän vuoksi. Tämä tulee kirjoituksissa esille lähinnä pienissä aihetta käsittelevissä katkelmissa. Näin Armi kuvailee sodanjälkeisen lapsuuden arkea maaseudun tyttökerhossa, jossa ei aina ollut sopivia tarvikkeita askarteluun ja muuhun toimintaan, mutta jossa vallitsi aito yhdessäolon täyttymys: “Se oli sitä aikaa, jolloin askartelutarpeista ja kaikesta muustakin näpertelymateriaalista oli huutava pula. Siitä huolimatta iloa riitti ja yhdessä olemisen riemu korvasi aineellisen puutteen.”³⁷⁴ Leimallista koko Armin kirjoitukselle itse asiassa on se, että vaikka etenkin lapsuudessa koetaan puutetta, kaikki toiminta on lämminhenkistä ja eteenpäinsuuntautunutta. Vuoden 1952 Hämeenlinnaan muuton jälkeen Armin elämään astuvat elokuvat, musiikki ja nuorisokulttuurin eri muodot. Puute katoaa, ja elämäniloisuus sekä nuoruuden huolettoman vauhdikas aika astuvat kuvaan.

Nimimerkki Kuusen juurelta kuvailee kotipaikkakuntansa työmahdollisuuksien olleen pienet ja aineellisen niukkuuden vallinneen laajalti. Kuitenkin hänen jälkikäteinen arvionsa piirtää kurjuuden ympärille myönteisen auran:

Oppikoululuokkamme oli sota-ajan lapsia, mutta sota ei ole kielteisessä mielessä leimannut lapsuuden ja nuoruuden muistoja. Sen havaitsimme keskusteluamme asiasta yhdessä luokkakokouksessa. [...] En muista edes sota-ajan jälkeistä pulakautta mitenkään hankalana, vaikka meidän perheessämme elettiin todella vaatimattomasti. Ilon pilkahduksiakin oli, kuten ihanalta tuoksuvat Amerikan paketit ja sukulaisvierailut. Jos ympäristö on turvallinen, ei aineellinen puute jätä lapsiin pysyviä jälkiä, sanovat viisaammat.³⁷⁵

Näin niukkuudesta huolimatta ajanjakso piirtyy Kuusen juurelta -nimimerkin kirjoituksessa myönteisenä. Puutteen käänteinen merkitys tuleekin teksteissä parhaiten esille kätketysti, pienissä ohimenevissä sivuhuomautuksissa ja kirjoituksen yleisessä sävyssä. Esimerkiksi Hilka kuvailee maaseudun raskasta ja korutonta työntekoa, jonka lopputulema on kuitenkin kaikkea muuta kuin negatiivinen: raskaasta työstä saatiin tuloksia, joista voi olla ylpeä vielä aikojen päästä:

“Talvella miehet ajoivat laitareella pellolle joen yläjuoksulta muraa, raskasta, raskasta työtä niin hevoselle kuin ajomiehillekin. Märkää sulaa muraa, syvältä alavista joen

---

³⁷⁴ 091_N_1937.

³⁷⁵ 153_N_1940. Kirjoitusvirheet alkuperäisen kirjoittajan.

töyräistä lapiolla kaivettu ja rekeen viskattu. Sillä lailla pelloista tuli viljavaa, siksi siellä huojuvat tähkät vieläkin, tosin jo monen seuraavan sukulaispolven viljeleminä.³⁷⁶

Kaikissa kirjoituksissa ei kuitenkaan tällaista sävyäkään puutteen kuvauksissa esiinny, vaan ajanjakso kuvataan usein myös toteavan arkisesti, vailla erityistä kaunistelua. Tyypillistä näille teksteille on se, että ajat eivät varsinaisesti parantuneet nuoruuden koittaessa 1950-luvullakaan, vaan samat työnteon, rahan puutteen ja aineellisen vaatimattomuuden diskurssit hallitsivat kertomusta edelleen. Aiemmin lainatut Pirkon ja Toinin tekstit ovat tästä suunnasta hyviä esimerkkejä. Myöskään Mirjamin kohdalla ei voida puhua varsinaisesta myönteisesti sävyttyneestä puutteen ajasta, vaikka yhteisöllisyys on myös hänen kuvauksessaan läsnä: “Sodan aikana ja sen jälkeenkin oli niukkoja vuosia. Muistan joulun, jolloin joulupullakin oli tummanruskeaa kuin maustekakku. Oli varmaan koettu huono viljavuosi. Välittäminen lähimmäisistä ja naapureista huolehtiminen oli sen sijaan lämmintä ja avaraa.”³⁷⁷ Tämä muisto ei tosin selvästikään kerro 1950-luvusta, sillä Mirjam päättää kirjoituksensa vuoteen 1952. Näin mahdolliset myöhemmät muutokset eivät pääse kertomukseen mukaan. Mirjam kuitenkin puhuu vanhempiensa yritteliäisyydestä, mutta arkisen aherruksen ylle ei hänen kirjoituksessaan kuitenkaan rakennu ylentävää sävyä, pikemminkin koko tekstissä korostetaan sodanjälkeisen maaseudun harmautta ja puutetta. Ainoastaan kirjat olivat Mirjamille “ikkuna pois sodan jälkeisestä aineellisesta niukkuudesta”.

1950-luvun tuomat muutosten tuulet kuvastuvat kuitenkin myös useassa kirjoituksessa. Puute ja kurjuus eivät arkipäiväisyydessäkään kestä ikuisuuksia, vaan nuoruutta määrittelevät muutkin mahdollisuudet. Helsinkiläisten teksteissä niukkuus on täysin taka-alalla, ja 1950-luvun lopun ajanvietteet ja huvittelumahdollisuudet taas selkeästi esillä. “Helgan” tapauksessa tämä on erityisen selkeää, sillä hänen kirjoituksensa alkaa sota-ajan evakkotaipaleesta, mutta siirtyy pian lapsuuden leikkien kautta 1950-luvun oppikoululaiselämään ja runsaaseen kulttuurin kulutukseen. Hän mainitsee vaatteiden olleen sota-ajan jälkeen itse tehtyjä, mutta jo samassa kappaleessa esiintyy värikäs kuvaus 1950-luvun nuorisomuodista.³⁷⁸

Jos siirtymä aineellisesta puutteesta parempaan aikaan on todellisuutta, milloin tämä muutos tarkalleen ottaen tapahtuu? Julkisen historiakuvan mukaan vastaus tuntuu selvältä: vuonna 1952. Antti Karisto kirjoittaa, että juuri tuona kyseisenä vuonna viimeinen sotakorvausjuna ohitti Vainikkalan raja-aseman, ja Suomen talous oli ohittanut sotaa edeltävän tason kaikilla mittareilla mitattuna. Ennen kaikkea vuosi 1952 oli tärkeä kansakunnan henkisessä jälleenrakentamisessa.

---

³⁷⁶ 140_N_1940.

³⁷⁷ 266_N_1935.

³⁷⁸ 177_N_1939. Ks. s. 87.

Erityisesti Helsingin olympialaiset ja Armi Kuuselan valinta Miss Universumiksi symboloivat uuden aikakauden alkamista.³⁷⁹Tästä “käännepöytävuodesta” ei kuitenkaan löydy juurikaan merkkejä aineiston kirjoituksista. Armista ei juuri puhuta, ja olympialaiset mainitaan ainoastaan ohimennen “Helgan” ja Sirpan teksteissä. Ainoastaan Heta kirjoittaa muistoissaan aivan selkeästi kuinka vuosi 1952 oli merkittävä etappi koko kansakunnalle: “Sodan päätyttyä olivat edessä raskaat sotakorvaukset Neuvostoliitolle ja pulavuodet. Viimeiset elintarvikekortit käytettiin vuoden 1952 syksyllä. Sotakorvaukset saatiin maksettua samoihin aikoihin. Muistan kuinka iloisia suomalaiset olivat, kun viimeinen sotakorvausjuna saatiin lähtemään Neuvostoliittoon.”³⁸⁰

Heta ilmiselvästi mukailee virallisen historiankirjoituksen antamaa kuvaa käännepöytävuodesta sotakorvausten maksamisen loppumisen myötä. Hän kuitenkin painottaa, että muistaa itse kuinka “iloisia suomalaiset olivat”, joten kyseessä on myös vakuuttelu muiston omakohtaisuuden puolesta. Mitään yksityiskohtaisempaa anekdoottia tai muistoa tähän tapahtumaan ei kuitenkaan liitetä, vaan tämän katkelman jälkeen Heta jatkaa kertomuksessaan eteenpäin. Näin siis vuosi 1952 jää ikään kuin mainitsemisen arvoiseksi välietapiksi, jonka merkitys kyllä tunnustetaan, mutta joka ei tekstissä saa suurempaa painoarvoa tai tilaa. Muutoin kirjoittajat eivät yleensä vuotta edes mainitse. Pikemminkin siirtymä aineellisesta kurjuudesta kohti uusia, parempia aikoja tapahtuu vaivihkaisesti vähitellen, ja varsinkin monipuolistuva kulttuurin kulutus on tästä selkeänä esimerkkinä. Erityisesti Armin kirjoitus on aivan kokonaisuutena tästä hyvä esimerkki.³⁸¹

Ranualaisen Anjan kirjoituksessa näkyy harvinaisemmin asetettu edistysusko, joka on selkeästi nimeämisen tasolla ilmaistu hänen omaksi nuoruudenajattelukseen. Hänen tekstinsä huokuu kauttaaltaan kaiken niukkuuden ja puutoksen kietoutumista nostalgisen positiivisuuden verhoihin. Seuraava katkelma Anjan lapsuudesta puhuu puolestaan:

Äitini hoiti kotia, jossa ei ollut minkäänlaisia nykyajan mukavuuksia. [...] Äiti valmisti meille lapsille liki kaikki vaattemme. Hän kutoi kankaita ja neuloi sukkamme ja lapasemme omista lampaista saaduista villoista. Äiti oli hyvin taitava käsityöihminen, joka halusi opettaa myös tyttärensä käsitöitä tekemään. Vaikka elämä oli puutteellista, sain ostaa kaupasta värillisiä villalankoja aina, kun vain halusin. Ahkerasti minä opettelin neulomista ja virkkausta äidin, mutta myös koulussa opettajan opastuksella. [...] Oli itsestään selvää, että sodanjälkeisenä aikana omilla käsillä tekeminen oli kunniassaan. Ahkeruutta arvostettiin, ja laiskaa ihmistä mainittiin saamattomaksi vätykseksi. Poikien kuului auttaa isäänsä maa- ja metsätöissä, ja tyttöjen oli opeteltava emännän töitä äidin ohjauksessa. Kotini oli vähävarainen, perhe oli suuri, ja siksi uusien

---

³⁷⁹ Karisto 2005, 35.

³⁸⁰ 028_N_1941.

³⁸¹ 091_N_1937.

vaatteiden saanti oli harvinaista. Vaikka äiti oli hyvä ompelija ja taitavasti uudisti vanhoja vaatteita meille tytöille sopiviksi, alkoi mieleni jo toisella vuosikymmenellä kaivata uusia, ajanmukaisia vaatteita. Sellaisista näin kuvia Kotiliesi -lehden sivuilla. Toisaalta yksikin uusi leninki ilahdutti todella paljon.³⁸²

Katkelmasta voi lukea kuinka ilmisällöltään arkinen, niukkuuden ja puutteen kuvaus on pienillä ohimenevillä huomautuksilla luotu yleiskuvaltaan varsin myönteiseksi muistoksi. Puutteesta huolimatta Anja kykeni ostamaan värilankoja, vaatteiden ompeleminen itse johti hyödyllisten käsityötaitojen oppimiseen, ja vaikka nuoruudessa muotituotteiden kaipuu alkoi saada uusia mittasuhteita, entisenlainen tyytyväisyys syntyi jo yhdestäkin leningistä. Sodanaikaisesta pienimuotoisesta kiertokoulusta hän kirjoittaa näin myönteisesti: “Koen kiertokoulun käymiseni näin myöhemmin ajateltuna suureksi aarteeksi ja kokemukseksi, jollaista ei monellakaan nykyisin elävällä ihmisellä ole.”³⁸³ Näin jälkikäteen nostalgiaan sekoittunut edistysusko on myös vahvasti läsnä 1940-luvulle sijoittuvissa lapsuusmuistoissa.

Entä 1950-luvun nuoruus? Vaikka keuhkotauti vaivasi vähän aikaa, ja opiskelukin johti joidenkin kavereiden hylkäykseen³⁸⁴, kaikkea Anjan muistelua sävyttää kuitenkin vahva usko elämän ja nuoruuden myönteiseen voimaan. Varsinaista siirtymää ei siis tapahdu, vaan edistysusko on läsnä kaiken aikaa. Anjan tapauksessa tämä edistysusko ulottuu kuitenkin myös silloisten henkilökohtaisten ajatusten tasolle. Rippikoulun jälkeen hän kertoo ajatelleensa näin: “Oli kevätkesä, ja mieli oli täynnä uskoa tulevaisuuteen. Ajattelin aina, että hyvin minulla elämässäni käy.”³⁸⁵ Tällaisen kaikkivoivan tulevaisuususkon nimeämisiä ei kuitenkaan löydy suoralta kädeltä monestakaan kirjoituksesta. Kysymyksessä on jälleen myös positiivisen persoonan, ei ainoastaan vakiintuneen kerrontatavan, vaikutus. Leimallista Anjalle on kuitenkin se, että kaikki vaikeudet kääntyvät voitoksi, eikä ainakaan yleinen elintason nousu lapioinut hiekkaa näille kuvitelmille.

Johtuuko nuoruuden aikaan liittyvän myönteisyyden ja elämänuskon kasvu ainoastaan nostalgian vaikutuksesta erityisesti nuoruuden aikaan sijoittuviin muistoihin? Kirsi-Maria Hytösen mukaan nostalgia on mahdollista vain, jos muistoissa on sellaista ainesta, johon voi kiinnittää positiivisia tunteita.³⁸⁶ Nuoruusmuistot eroavat sävyltään ja sisällöltään kuitenkin selkeästi pääosin puutetta kuvaavien lapsuuden muistoista, ja eikö juuri lapsuudella ole myös ihmiselämässä usein aivan erityinen nostalginen arvo? Näenkin, että nostalgia ei selitä nuoruusvaiheeseen liittyvien muistojen

---

³⁸² 129_N_1938.

³⁸³ 129_N_1938.

³⁸⁴ Ks. s. 98.

³⁸⁵ 129_N_1938.

³⁸⁶ Hytönen 2014, 30.

erilaisuutta, vaan taustalla on nimenomaan aito yhteiskunnallinen muutos, joka heijastuu muistelijoiden elämäkokemuksiin. Useampi kirjoittaja kertoo aivan nimeämisen tasolla, että ajat todella muuttuivat, ja sen aisti kaikessa.

Aineellisen puutteen ja edistysuskon keskinäinen dualismi jakaa aineiston kirjoitukset kokonaisuuksina kahteen päätyyppiin: niihin, joissa tämä dualismi on hienovaraisesti läsnä, ja niihin, joissa puutteen kaunistelematon kuvaus hallitsee nuoruusmuistoja kokonaisvaltaisesti. Jälkimmäisessä tapauksessa puutteen kuvauksiin ei siis dekonstruktiiivisessa mielessä liitetä sellaisia ominaisuuksia, jotka kääntäisivät ilmisällön sanoman päinvastaiseksi. Arjen realistinen diskurssi sen sijaan liittää useiden muistelukirjoitusten käsittelemiä eri ajanjaksoja toisiinsa, eikä 1950-luku näyttäydy näissä teksteissä erityisen edistysuskoisena. Kuitenkin toisissa kirjoituksissa puutteen kuvaukset saavat osakseen nimeämisen tasolla tapahtuvia rinnastuksia, joissa ahkera työnteko, uudisrakentaminen ja nuoruuden voimakas elämänusko pukevat aineellisenkin puutteen kuvauksille myönteisen ulkoasun.

Kätkeyty, sisäinen dualismi onkin tekstien aineistossa vahvin suuntaus. Pienillä hienovaraisilla ilmaisuvalinnoilla moni aineellinen puute saa osakseen elämänuskoisen sädekehän. Myöskään kirjoittajien ikärakenne ei vaikuta suuremmin dualismin esiintymiseen, sillä vaikka aiemmin syntyneiden tärkeimmät nuoruusvuodet rippikoulun jälkeen osuvat hieman myöhemmin syntyneitä aiemmaksi, on muutoksen kuvausta olemassa myös 1930-luvun lopulla syntyneiden kirjoittajien teksteissä. Kaikkein vanhimman ikäluokan, vuonna 1935 syntyneiden teksteistä taas ei voi sanoa tämän osalta koko totuutta, sillä he ovat tehneet tietoisin päätöksen keskittyessään kertomaan pääasiassa vain lapsuusmuistoistaan. 1950-lukua koskevat muistelut päättyvät näiden kirjoittajien osalta harmillisesti jo vuosikymmenen alkuun.

Kokonaisuuksina tekstit jakaantuvat myös toisella tavalla. Kaisa Vehkalahti nostaa Oi nuoruus! -aineiston 1920- ja 1930-luvulla syntyneiden kirjoittajien teksteistä sen huomion, että jopa noin puolessa näistä kirjoituksista työnteko ja puute jäävät taustalle, ja näkökulma kertomukseen on valittu toisin.³⁸⁷Tämä on erityisen selvää useiden kaupunkilaisten kirjoituksissa, joissa nuorisokulttuurin tulo, vapaa-ajan vieteet ja koulunkäynti vievät suurimman tilan tekstien sisällöistä. Edistysusko kuitenkin sisältää käsitteenä eteenpäinmenemisen merkityksen, joten näiden tekstien kohdalla ei voida tämänkään vastinparin kaikkinaisesta ilmentymisestä puhua. Jos puute on täysin taustalla, ei kertomuksesta välity sellaista niukkuuden sävyttämää lähtötilannetta, josta

---

³⁸⁷ Vehkalahti 2014, 68.

voisi ponnistaa eteenpäin, jonnekin parempaan. Näin edistysusko ei voi esiintyä pelkästään itsessään ilman jonkinlaista suhdetta niukkuutteen ja puutteeseen, joista tulevaisuususko saa olemassaolon perusteensa. Nämä hivin ja iloisuuden verhoamat tekstit siis eivät toteuta puutteen ja edistysuskon dualismia, mutta yhtä kaikki ne jäävät aineistossa vähemmistöön ja painottuvat erityisesti niihin kolmeen kirjoitukseen³⁸⁸, jotka sijoittuvat aivan kokonaisuudessaan kaupunkiympäristöön.

5. 1950-luvun nuoruusmuistojen historiakuvan dualismi

Historiakuva muotoutuu aina vuoropuhelusta sekä menneisyyden että nykyisyyden välillä. Tämän tutkielman nuoruusmuistojen sisällöt muodostuivatkin kaksijakoisiksi jo niiden tuotantoehdoista lähtien: usein nostalgisella sävytyksellä varustettujen muistojen kuva 1950-luvun nuoruudesta asettui vastakkain nykyajan nuoruuden eriävän maailman kanssa. 1950-luvun työteliäisyys, turvallisuus ja yhteisöllisyys vallitsivat muistojen historiakuvaa kauttaaltaan, vasten sitä nykyaikaa koskevaa ymmärrystä, josta nämä olennaiset elementit puuttuvat. Kuitenkaan julkinen historiakuva ei maalaa useinkaan 1950-luvun Suomesta sitä yhtenäisesti kerrottua kertomusta, joka muistoille on tyypillistä. Sen näkökulma on ylhäältä päin kerrottua historiankirjoitusta, jossa erilaiset selkeästi asetetut vastakohdat jakavat vuosikymmentä ja sen kokeneita erilaisiin ryhmiin. Nämä jaot vaikuttivat nuorten elämässä heidän asuinpaikkaansa, koulutukseensa, ajankäyttöönsä ja sukupuolirooleihinsa. Jopa kulttuuri, politiikka ja hengellinen elämä kuvataan usein ihmisiä kahteen ryhmään jakaviksi, erotteleviksi yksiköiksi.

Tämän tutkielman dekonstrukttiivisen analyysin tulokset näyttävät, että naisten nuoruusmuistojen sisällöt sekä vahvistavat että heikentävät julkisen historiakuvan antamaa kuvaa kahtiajakautuneesta 1950-luvusta. Nämä erot näkyivät joidenkin valittujen teemojen osalta heikompina ja joidenkin vahvempina. Selkeätä eroa muodostui myös sen mukaan, oliko muisto rakentunut kirjoittamalla vai haastattelemalla. Moni saumattoman yhtenäiseltä tuntunut haastatteluista saatu kuva saa selkeitä repeymiä, kun niitä tarkastellaan vasten kirjoitettujen muistojen sisältöjä. Aluksi on todettava, että vaikka 30 muistelijaa ei muodosta yleistettävää kuvaa siitä, kuinka naiset muistelevat 1950-lukua ja nuoruutta, on aineistossa silti havaittavissa valtavasti myös toisteisuutta ja selvää kollektiivisen muistin rakentamaa yhtenäistä ainesta. Käyn seuraavaksi nämä erot ja yhtäläisyydet läpi erillisesti kunkin tutkimukseen valikoituneen aihepiirin osalta.

---

³⁸⁸ “Helga”, Heta ja Anja (s. 1940).

Vahvin muistoja kahteen ryhmään jakava ennakko-oletukseni koski maaseudun ja kaupungin vastakkaisuutta, joka usein on tutkimuskirjallisuudesta nähtävissä. 1950-luku oli tässä suhteessa nimenomaan voimakkaan murroksen aikaa, jolloin ihmisryhmät kulkivat kohti vähittäistä kaupungistumista. Kun maaseudun ja kaupungin oletettua dualismia kuitenkin tarkastelee sekä haastateltavien että kirjoittajien muistoista, ei kummastakaan nouse yhtä suurta jakoa, joka julkisen historiakuvan valossa olisi täysin perusteltua. Erityisesti tämä jako jää pääosin toteutumatta juuri haastateltavien muistoissa, joiden aineisto on painottunut kaupunkilaisten kokemuksiin. Kaupunkilaisten muistoissa nuoruuden asuinympäristö muodostui lähes saumattoman positiiviseksi, kulttuurin ja ajanvietteiden täyteiseksi elämäksi. Kaupunkilaiset nuoret eivät haikailleet maaseudulle, mutta eivät myöskään vertailleet maaseutua ja kaupunkia toisiinsa, saati asettaneet niiden ihmisryhmiä erilaiseen arvojärjestykseen. Tämä oli yhtenäistä sekä kirjoittajille että haastateltaville. Kuitenkin arjen realistinen aherrus ja koulunkäynti olivat selvästi merkityksellisempiä tamperelaisille haastateltaville kuin kaupunkilaisille kirjoittajille. Kirjoitetuissa muistoissa taas näkyvät selvästi ne julkisen historiakuvan puolella usein esille nostetut kaupunkilaisen nuorisokulttuurin tulon esimerkit, jotka lähes poikkeuksetta olivat poissa haastateltavien muistoista.

Etenkin kirjoitetut muistot kuitenkin vahvistavat kuvaa maaseudun nuorten erilaisista elämisen mahdollisuuksista vahvasti. Kun aineiston vinoutuneisuus kääntyy maaseudun nuorten hyväksi, alkavat negatiivisemmat äänenpainot omaa asuinympäristöä kohtaan tulla myös selkeämmin esille. Pitkät etäisyydet, koulun ja vanhempien sosiaalinen kontrolli, uskonnollisen yhteisön ahdasmielisiksi kotetut arvostukset ja tiedonsaannin vähyys koskettivat useita maalaisnuoria, ja näistä puutteista myös selkeästi kerrottiin. Maaseudun ja kaupungin näkyvä vertailu tapahtuu myös ainoastaan maalaisnuorten muistoissa, yleensä kaupungin eduksi. Haastatteluissa ainoa negatiivinen kuvaus omasta asuinympäristöstä tuli myös nimenomaan maaseudulla eläneen haastateltavan taholta, eivätkä tamperelaiset suinkaan esittäneet kritiikkiä omaa asuinseutuaan kohtaan. Ero näkyi myös siinä, että nimenomaan maaseudun nuoret nimesivät kasvuympäristönsä ”maaseudeksi”, kun taas kaupunkilaisille oma asuinseutu oli enemmänkin oma yksittäinen kuntansa ja kokoelma erilaisia nimettyjä kaupunginosia. He eivät siis muistelleet asuinympäristöään erityisesti ”kaupunkina”, ja näin maaseutukin jäi näissä muistoissa pimentoon.

Maaseudun ja kaupungin erot kuitenkin kokivat myös lieventymiä. Tämä näkyi erityisesti siinä, kuinka sekä haastateltavien että kirjoittajien muistoissa kaupunkiin muutto maaseudulta ei ollut nuorille naisille erityisen kivulias kokemus tai aiheuttanut erityisiä ulkopuolisuuden kokemuksia

oman erilaisen asuintaustan vuoksi. Haastatteluissa tuli myös selkeästi esille se, kuinka kaupunkilaisuus oli myös hyvin erimuotoista sen suhteen, missä päin kaupunkia asui. Laitakaupunginosissa nuoruutensa viettäneet tytöt saattoivat kokea hyvin samanlaisia luontoon liittyviä elämyksiä kuin heidän maaseudulla asuneet kanssasisarensakin. Yhteisöllisyys ja turvallisuus olivat myös yhteisiä kokemuksia, ja ne liitettiin enemmän koskemaan koko ajanjaksoa riippumatta siitä, asuiko maaseudulla vai kaupungissa.

Selkein kirjallisuudessa ilmaistu 1950-luvun nuorten jakolinja kulkee siinä, ketkä nuorista päätyivät oppikouluun ja ketkä jäivät sen ulkopuolelle. Haastatteluiden ja kirjoitusten muistoista esille noussut kuva myös pääsääntöisesti tuki tätä käsitystä. Molemmissa muistelutavoissa oppikoulun merkitys tihentyi erityisesti sen pääsykoevaiheeseen ja sen jälkeiseen keskikouluun. Suoraa vertailua koulutusmuotojen osalta ei juurikaan ilmennyt, vaan sekä kirjoittajat että haastateltavat selvästi vaikenivat esittämästä arvottavia puheenvuoroja toisen koulumuodon käyneitä nuoria kohtaan. Koulutuksella oli kuitenkin 1950-luvun nuorten naisten elämässä ratkaisevan tärkeä merkitys: sillä mahdollistettiin ammatin saanti ja usein sosiaalinen nousu. Yhtenäisimmin tämä toteutui haastateltavien muistoissa, sillä heidän mielipiteitään koulunkäynnin tärkeyttä kohtaan kykeni kysymään erikseen, jolloin koulunkäynti sinänsä näyttäytyi muistoissa arvokkaana asiana, koulumuodosta riippumatta.

Julkisen historiakuvan puolella rinnakkaiskoulujärjestelmän kaksijakoisuus on ennen kaikkea ylhäältä säädeltyä, rakenteissa piilevää erottelua. Muistelijat itse taas eivät nähneet suurta eroa koulutuksen sisällöissä, vaan samat kodin, uskonnon ja isänmaan aatteet valaisivat kummankin koulutusväylän nuoria lähes yhdenvertaisesti. Koulun kontrolli ulottui kuitenkin nuorten vapaa-aikaan lähinnä oppikoulun puolelta, kuten myös kirjallisuudessa on vahvasti annettu ymmärtää. Myöskään jakoa nuorten asenteissa ei osattu jälkikäteen nähdä, vaan erityisesti haastateltavat korostivat nuorten yhdenvertaisuutta koulusta riippumatta. Kuitenkin kirjoitettujen muistojen puolella esitettiin myös muistoja nuorten muuttuneista asenteista etenkin työväenluokasta kohonneiden naisten uutta koulutuksen tuomaa asemaa kohtaan. Kuvavaa näissä muistoissa on myös se, että erottelu tapahtui aina muiden nuorten taholta, kertojalla itsellään ei ollut selvää kuvaa koulutuksen mukanaan tuomasta muutoksesta muihin nuoriin nähden.

Kaikille koulutus ei kuitenkaan merkinnyt samalla tavalla suuria, vaan sekä oppikoulu että kansakoulu saivat usein asettua kertomuksissa sivummalle työnteon, perhesuhteiden ja vapaa-ajan tieltä. Suurimmat oppikoulun merkitystä ylistävät arviot tulivat kirjoittajien kynästä. Kuitenkin sekä haastatteluiden että kirjoitusten muistoista näkyi myös selvästi se, kuinka oppikoulusta paitsi

jääneet kokivat koulutusväylän hierarkiassa paremmaksi, omia toiveita paremmin vastaavaksi. Kaikki varsinaiset koulutuksen perään kaipailevat muistot kohdistuivat nimenomaan oppikouluun, ja sen tärkeää merkitystä ei yleensä kyseenalaistettu. Samanlaista kaipausta ei osoitettu ammatillista koulutusta kohtaan, vaikka sitäkään ei nimeämisen tasolla kuitenkaan arvosteltu. Vaikka muistojen ilmisällössä ei suoralta kädeltä eri koulutusmuotoja vertailtukaan, oli rivien välissä havattavissa myös selkeätä hierarkiasuhdetta oppikoulun hyväksi.

Kaipausta oppikoulun käymiseen kiteytyi ennen kaikkea muistelijoiden suuressa lukuinnostuksessa, joka oli sekä kirjoittajia että haastateltavia vahvasti yhdistänyt piirre. Lukeminen ilmensi vastakkaisuutta myös erääseen toiseen dualistiseen vastinpariin, työntekoon. Missään toisessa dualistisessa vastinparissa ei nimittäin toinen osapuoli saanut yhtä vahvan hegemonista asemaa kuin juuri työnteko, joka oli vahvasti läsnä niin haastateltavien kuin kirjoittajienkin nuoruusmuistoissa. Työnteon korostus, arvostus ja positiivinen sädekehä olivat niin yksiselitteisen vahvasti läsnä, että ei voida puhua varsinaisesta dualistisesta suhteesta vapaa-aikaan, vaan pikemminkin yhtenäisyydestä. Tähän yhtenäiseen diskurssiin asettuivat niin auttavat kotityöt, aikakauden yleinen jälleenrakennus kuin ensimmäiset palkkaa vastaan suoritettut ansiotyötkin. Mikään muu aihepiiri ei myöskään limittynyt yhtä vahvasti maaseudun ja kaupungin erojen kanssa kuin juuri työn ja vapaa-ajan suhde. Tämä näkyi erityisesti kirjoitetuissa muistoissa, joissa kaupunkilaisnuoret olivat pääsääntöisesti valinneet selvän linjauksen kirjoittaa enemmän vapaa-ajan vietteistä kuin varsinaisesta koulunkäynnistä ja työnteosta, jotka olivat olemassa, mutta kertomuksissa vain taustalla. Kuitenkin aina kun työnteko ja vapaa-aika asettuivat toistensa yhteyteen, työnteko vei suurimman huomion ja hallitsi etenkin maaseudun nuorten ajankäyttöä vahvasti.

Erityisesti lukemisen halu, joka usein aiemman sukupolven puolelta katsottiin ajanhukaksi, teki kuitenkin muistoissa vahvaa vastarintaa ainakin käytännön työn vahvaa hegemoniaa vastaan. Näissä puheenvuoroissa kuvastui etenkin se murros, joka nuorten tyttöjen kouluttautumisessa ja elämämpiirin laajenemisessa oli vähittäin tapahtumassa juuri 1950-luvulla. Perinteinen toimeentulon taannut työnteko alkoi saada uusia merkityksiä, pidentyvälle koulutukselle alettiin antaa suurempaa arvoa ja työnteko näyttäytyi aiempaa enemmän siitä saatavan rahallisen hyödyn tarjoajana, ei vain arvokkaana asiana itsessään. Kuitenkin sota-ajan kasvatuksen työteliäisyyttä ja ahkeruutta tavoiteltavina elämänarvoina korostavat aatteet näkyivät myös vahvasti niin haastateltavien kuin kirjoittajienkin nuoruusmuistoissa. Tärkeintä kaikesta uudesta elintason noususta huolimatta oli silti työnteko, palkka ja toimeentulo. Työn sisällön arvostuksen muutos oli vasta tekemässä tuloaan nuorten elämänarvoihin.

Missään toisessa dikotomisessa jaossa ei ilmennyt yhtä selkeätä eroa kirjoitettujen ja haastateltujen muistojen sisällöissä kuin juuri mieheyden ja naiseuden kohdalla. Perustavanlaatuisen ero ilmeni luonnollisesti jo siinä, että haastateltavilta kykeni asiasta kysymään erikseen, muusta sisällöstä päätellen aihepiiri olisi jäänyt miltei täysin käsittelemättä. Kirjoittajien onkin täytynyt ottaa naiseksi kasvamiseen liitettyjen arkaluontoisempien asioiden käsittely omaehtoisesti esille, ja etenkin parin kirjoittajan kohdalla kertomukset rikkovat vahvasti sitä sukupuolisen yhtenäisyyden kuvaa, joka haastateltavien muistoista välittyi. Haastateltavat liittivät 1950-luvun naiseuteen selvästi erillisiä pukeutumiseen, kehon kontrolliin ja käytöstapoihin liitettyjä vaateita, jotka koskivat erityisesti tyttöjä. Kysyttäessä eroja miehiin ei kuitenkaan pääsääntöisesti haluttu nähdä olleen olemassa, vaan erityisesti käytöksen kohdalla vaatteet ja rajoitteet koskivat nuorisoa yleensä, eivät vain naisia tai miehiä, tyttöjä tai poikia.

Seksuaaliset kokemukset olivat haastatteluista poissa ymmärrettävästi, sillä näistä asioista on varmasti ollut paljon vaikeampi puhua tuntemattomalle haastattelijalle kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Kirjoittaessa muistelijat tuovat kuitenkin myös näitä nuoruuden puolia esille. Silmiinpistävää seksuaalisen kehityksen kuvauksissa on kuitenkin vaikeneminen omista kehityksen mukanaan tuomista tunteista, ja naiseksi kasvamisen kuvauksen liittyminen vahvasti vastakkaisen sukupuolen reaktioihin, käytökseen ja suhtautumiseen. Vaikka naiseksi kasvaminen sinänsä oli muistoissa jotain omaa ja erillistä, sen ulkoiset vaikutukset realisoituivat yleensä aina suhteessa toiseen sukupuoleen.

Kirjoitetuissa muistoissa tuodaan esille myös traumaattisempia kokemuksia, jotka rikkovat etenkin haastatteluissa ilmennyttä “luonnollisuuden” diskurssia, jossa naisella ja miehellä on omat selvärajaiset paikkansa, joita ei kyseenalaisteta tai arvostella juuri myöhemmissäkään muistoissa. Joillekin kirjoittajille kirjoittaminen onkin selvästi toiminut myös terapian muotona vaikeampien asioiden käsittelyssä, mikä on myös saattanut ohjata heidän alkuperäistä valikoitumistaan nuoruusmuistoista kertovien joukkoon.

Kätketyllä tasolla kuljettaessa myös haastateltavien muistoista oli kuitenkin luettavissa poikiin ja tyttöihin eri tavalla kohdistuneita arvotuksia ja vaateita. Miesten elämä oli monelta osin vapaampaa, eikä heihin liitetty samankaltaisia siveyden erityisvaatimuksia kuin tyttöihin. Nämä arvostukset vaikuttivat erityisesti koululaitoksen ja vanhempien asenteissa, eikä julkinen historiakuva tee tähän näkemykseen merkilläpantavaa eroa. Päädiskurssi haastateltavien puheissa oli kuitenkin se, että nuorten edellytykset elämään olivat pääosin samanlaiset sukupuolesta riippumatta. On myös huomattava se, että merkittävä osa kirjoitetuista muistoista ei käsitellyt aihetta juuri lainkaan.

Kirjoittajille naiseus ja mieheys oli vaiettu tematiikka tai sitten niin luonnollinen osa nuoruuden arkea, ettei sen pohtiminen herättänyt suurempaa mielenkiintoa. Naiseuden pohtiminen tulikin kirjoitetuissa muistoissa päähuomion kohteeksi yleensä silloin, kun kokemukset olivat poikkeuksellisen negatiivisia tai kertoja oli nuoruudessaan selvästi ylittänyt sen rajan, joka sukupuolten oletettiin elämässään pitävän. Sukupuolittunut koulutus, työnjako ja vanhemman polven kasvatuseränteet sekä joidenkin kirjoittajien esille tuoma seksuaalinen kaksinaismoralismi kertovat kuitenkin omaa kieltään siitä, että miehen ja naisen dualismi vaikutti hyvin vahvasti 1950-luvun Suomessa myös aineiston muistelijoiden omakohtaisten kokemusten mukaan.

Viimeinen 1950-luvun nuoruuden dualismia käsitellyt teema koski aineellisen puutteen ja edistysuskon välistä kahtiajakoa. Tämä jako toteutti kaikista vähiten julkisen historiakuvan antamaa kuvaa varsinaisesta jaosta puutteen ja edistysuskon kesken, sillä nimenomaan niukkuus ja etenkin lapsuudessa koettu puute oli melkein kaikkia muistelijoiden kertomuksia tavalla tai toisella yhdistänyt sisällöllinen piirre. "Pitkän 50-luvun" käsite näkyi sekä haastateltavien että kirjoittajien kertomuksissa selkeästi. Sodanjälkeinen aika ulottui usein läpi koko vuosikymmenen, eikä siinä tapahtunut yhtäkkistä muutosta, vaan murrosaika näkyi nimenomaan puutteen, säästeliäisyyden ja työnteon raskauden jatkuvana läsnäolona usein myös varhaisaikuisuuden kuvauksissa. Vähittäistä muutosta, olojen parantumista ja elintason nousua toki tapahtui myös muistelijoiden kertomuksissa, mutta varsinaista suurta nuoruuden lävistämää edistysuskoa aineistosta oli vaikeaa löytää. Eroa selittää se, että tematiikka kulkee muista aiheista poiketen hyvin abstraktilla tasolla, eikä omakohtaisilla muistoilla välttämättä tavoiteta tuota tiettyyn aikakauteen liittyvää yleistä tunnetilaa, etenkin kun aikaa on kulunut hyvin paljon. Jälleenrakennus ja työnteke kuitenkin ilmensivät murrosaikaan sisältyvää edistystä 1950-lukua yleisellä tasolla käsittelevissä muistoissa. Ainoastaan kaupunkilaiset kirjoittajat selvästi nostivat esille nuorisokulttuuria ja uusia elintason nousun myötä syntyneitä helpotuksia, mutta heillä työ ja puute olivat myös yleisesti ottaen aina täysin taustalla, joten varsinaista edistysuskoa näissä teksteissä ei päässyt syntymään.

Optimismi ei myöskään tullut esille muistelijoiden haaveissa, vaan ne käsitelivät yleensä kaunistelemattomasti työhön ja perheeseen liittyneitä arkisia toiveita. Vuosikymmeneen liitetty edistysusko onkin helpointa kiinnittää niihin merkityksiin, joita työnteke, jälleenrakennus ja nuoruuden uudet kulttuurin muodot saivat osakseen. Tyypillistä naisten muistoille oli nimittäin se, että vaikka aineellinen puute hallitsi nuoruuden kokemuksia, ei tästä asiasta jälkeenpäin löydetty varsinaisia negatiivisia sävyjä, vaan pääasiassa puuttellisetkin ajat kääntyivät hyväksi, aikakauden nuoria vahvistaneeksi elementiksi. Tulevaisuususkon pienessä roolissa muistojen ilmissisällössä voi

olla kyse myös sukupolvesta. Julkinen historiakuva nimittäin korostaa edistysuskon näkyneen erityisesti suuren ikäluokan koulutaipaleessa ja heidän vanhempiensa asenteissa. 1950-luvun nuoret jäivät tässäkin mielessä siis vielä edellisen ajan kahleisiin.

Tämän tutkielman tuloksena 1950-luvun nuoruudesta piirtyy osittainen kahtiajako sen mukaisesti, mistä näkökulmasta aikakautta tarkastelee. Pääsääntöisesti tämä muistojen kautta välittynyt historiakuva myötäilee julkisten historiaesitysten antamia käsityksiä, mutta myös vaikenee joistain puolista, joita kirjallisuus on nostanut esille. Erityisesti koululaitos ja sukupuoliroolit saavat selvän kaksijakoisen tulkintansa, mutta tulevaisuususko ja vapaa-ajan merkitys ovat selvästi heikommassa diskurssissa kuin mitä julkisen historiakuvan puolelta on aiheista korostettu. Myöskään maaseudun ja kaupungin erot eivät synnytä sellaista jyrkkää vastakkaisuutta, jollaista olisi helppo päätellä aikakauden poliittisista ja väestöllisistä jännitteistä, vaan jaon vaikutus oli muistoissa oletettua vähäisempi.

1950-lukua käsittelevän tutkimuskirjallisuuden suora vertailu oli hyvin haasteellista, sillä aikakausi usein ohitetaan ilman tarkempaa kerrontaa, ja varsinkin monet nuoruudessa tärkeällä tavalla vaikuttaneet ulottuvuudet jäivät vain tiettyjen teosten antaman kuvan varaan. Tämä näkyi erityisesti siinä, kuinka arjen tasolla kulkenut näkökulma oli 1950-lukua käsittelevässä kirjallisuudessa usein poissa. Jos ylhäältä tuotettua historianankirjoitusta ja arjen omakohtaisia kokemuksia vertailee keskenään, ei lopputulos välttämättä ole kovin hedelmällinen tai yllätyksellinen. 1950-lukua koskevan tutkimuksen muotoutuminen aiempaa monikasvoisemmaksi viime vuosina toikin tähän työhön helpottavia elementtejä ja lähensi näitä eri historiakuvia toisiinsa. Aiemmin kahden merkittävän vuosikymmenen väliin jääneet 1950-luvun nuoret ovat vihdoinkin saamassa oman äänensä kuuluviin ja tekemässä laajempaa tuloa yleiseen tietoisuuteen ohi myyttien ja satunnaisten mielikuvien hegemonian. Heidän muistojensa laajempi merkitys on siinä Suomen historian ainutlaatuisen murrosajan todistamisessa, johon he ovat saaneet osallistua.

Lopuksi on syytä korostaa lopputuloksen olevan tutkijan subjektiivisen nykyisyyden lähtökohdista asetetun tulkintatyön tulosta, eikä missään nimessä lopullinen tai vaihtoehtoinen näkemys. Jatkotutkimuksessa tutkimukselta voitaisiin kysyä myös toisenlaisia kysymyksiä. Dualismin sijasta aineisto tarjoaa monenlaisia tulkintamahdollisuuksia niihin teemoihin, joita nuoruuden muistoissa on pidetty merkityksellisinä. Erityisesti kilpajulkaisuaineistosta olisi voinut tutkia myös miesten tekstejä ja tehdä sukupuolista vertailua erilaisten muistelutapojen ja -sisältöjen suhteen. Dualismi ei myöskään tyhjenny muutamaankin keskeiseen vastinpariin, vaan myös uskonnollisuuden, kulttuurin ja politiikan osa-alueiden mahdolliset dikotomiset rakenteet voivat saada osakseen samanlaista

huomiota. Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut paljastaa niitä rakenteita ja tapoja, joiden kautta 1950-luvun nuoruuden suomalaista historiakuva on jäsennetty niin tutkijoiden kuin tavallisten muistelijoidenkin keskuudessa. Vain perusrakenteet tuntemalla voi tietyn aikakauden historiakuva olla valmis laajentumiselle, syvennykselle ja aiempaa monikasvoisemmalle olomuodolle. Nuoruutta kannattaa tutkia, sillä se on lyhyt ja ohikiitävä ajanjakso, jonka hauraus kaipaa puolelleen esille nostajia, elävöittäjiä – ja ennen kaikkea muistoja. Anja kiteyttää nuoruuden merkityksen kauniin sanoin:

Johannes Linnankoski huudahtaa eräässä runossaan: " Oi nuoruus, nuoruus, ei ole sinun vertaistasi!" Oliko nuoruuteni kultainen nuoruus, en tiedä. Nuorena se ei aina siltä tuntunut, ei kovinkaan usein, koska oli niin monenlaista puutetta ja epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. Koti antoi kuitenkin turvan, ja siskojen kanssa meillä kehittyi hyvin lämpimät välit, jotka ovat vain syventyneet iän myötä. Kun ajattelen nuoruuttani nyt, monien vuosikymmenten takaa, se hohtaa kuitenkin kultaisena.³⁸⁹

---

³⁸⁹ 129_N_1938.

Lähteet ja kirjallisuus

I Haastattelut

“Aino”, syntymävuosi 1941. Haastattelu 26.11.2014, Tampere. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Anneli”, syntymävuosi 1940. Haastattelu 10.3.2015, Nokia. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Eeva”, syntymävuosi 1938. Haastattelu 6.2.2015, Tampere. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Elina”, syntymävuosi 1936. Haastattelu 17.12.2014, Tampere. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Heidi”, syntymävuosi 1941. Haastattelu 1.12.2014, Tampere. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Leena”, syntymävuosi 1938. Haastattelu 16.12.2014, Tampere. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Marjatta”, syntymävuosi 1938. Haastattelu 13.11.2014, Tampere. Haastattelija Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Mirjami”, syntymävuosi 1938. Haastattelu 16.12.2014, Tampere. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Pirkko”, syntymävuosi 1937. Haastattelu 19.11.2014, Pirkkala. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

“Siiri”, syntymävuosi 1936. Haastattelu 11.3.2015, Tampere. Haastattelijana Hannu Tolonen, nauhoite tekijän hallussa.

II Painamattomat lähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki:

“Oi nuoruus!” -kirjoituskilpailu 15.5–30.11.2010.

“Nuoruus eilen” -sarja, 20 kirjoittajaa, syntymävuodet 1935–1941.

Aini (s. 1939), 209_N_1939.

Aino (s. 1941), 061_N_1941.

Anja (s. 1938), 129_N_1938.

Anja (s. 1940), 173_N_1940.

Annikki (s. 1939), 152_N_1939.

Armi (s. 1937), 091_N_1937.

Auli (s. 1935), 235_N_1935.

“Helga” (s. 1939), 177_N_1939.

Heta (s. 1941), 028_N_1941.

Hilkka (s. 1940), 140_N_1940.

Kaisu, (s. 1937), 127_N_1937.

“Kuusen juurelta” (s.1940), 153_N_1940.

Marja (s. 1937), 095_N_1937.

Marjatta (s. 1940), 126_N_1940.

Mirjam (s. 1935), 266_N_1935.

“Nuoruus eilen” (s.1939), 083_N_1939.

Pirkko (s. 1936), 085_N_1936.

Rauni (s. 1941), 066_N_1941.

Sirpa (s. 1941), 053_N_1941.

Toini, (s. 1937), 170_N_1937.

III Painetut lähteet

Ihalainen, V. J., *Kasvatus nuoruusiässä*. WSOY, Helsinki 1962.

Kallio, Niilo, *Suomen koululaitos*. Otava, Helsinki 1955.

Nurmi, Timo et al., *Gummeruksen suuri sivistyssanakirja*. Gummerus Kustannus Oy, Helsinki 2001.

Rekola, Aarne, *Tulo- ja omaisuusverolaki*. WSOY, Helsinki 1947.

IV Sähköiset lähteet

Koskinen-Koivisto, Eerika, 'Onnen maa? Pitkä 50-luku, arki, nostalgia ja museot'. *Elore* 1/2011. [http://www.elore.fi/arkisto/1_11/ajank_koskinen-koivisto.pdf] Luettu 3.5.2015.

'Introduction'. *Happy Days? The Everyday Life and Nostalgia of the Extended 1950s*. [<http://happydays.jyu.fi/index.html>] Luettu 3.5.2015.

V Kirjallisuus

Aapola, Sinikka, *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi, 'Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 9–31.

Ahola, Suvi, 'Naiset päiväkirjojen kirjoittajina'. Teoksessa Piela, Ulla (toim.), *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 96–110.

Aikasalo, Päivi, *Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia. Naisten pukeutumisihanteet ja vaatevalinnat 1920-luvulta 1960-luvun lopulle*. Kansantieteellinen arkisto 47. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki 2000.

Alasuutari, Pertti, *Toinen tasavalta. Suomi 1944–1994*. Vastapaino, Tampere 1996.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma, 'Miten hyvinvointivaltio muutti elämäämme?'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia 4. Hyvinvoinnin Suomi*. Weilin + Göös Oy, Helsinki 2008, 44–69.

Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo, *Iskelmän kultainen kirja*. Otava, Helsinki 1986.

Derrida, Jacques, *Positioita: Keskusteluja Henri Ronsen, Julia Kristevan, Jean-Louis Houdebinnen ja Guy Scarpettan kanssa*. Suomenkielinen käännös: Pasanen, Outi. Gaudeamus, Helsinki 1972/1988.

Eskola, Antti, *Maalaiset ja kaupunkilaiset*. Kirjayhtymä, Helsinki 1963.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina, ‘Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä’. Teoksessa Fingerroos, Outi et al. (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 25–48.

Haapala, Pertti, ‘Nuoriso numeroina’. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 67–85.

Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo, *Matkalla intohmoon. Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana*. WSOY, Helsinki 1995.

Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko, ‘Yhteiskunta ja koulutus. Millaisessa Suomessa – sellaisessa koulussa’. Teoksessa Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 16–33.

Heinonen, Visa, ‘Suomalaisten elinolot 1950-luvun alkaessa’. Teoksessa Haavikko, Anna-Liisa (toim.), *Täysiä vuosia. Vuoden 1950 muotokuva*. Art House Oy, Helsinki 1999, 30–44.

Heinonen, Visa, ‘Vapaa-aika, matkailu, harrastukset’. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia 4. Hyvinvoinnin Suomi*. Weilin + Göös Oy, Helsinki 2008, 110–125.

Hietala, Veijo, ‘Tuntematon sotilas Rovaniemen markkinoilla. Suomalaisen elokuvan lajityypit 1950-luvulla’. Teoksessa Makkonen, Anna (toim.), *Avoin ja suljettu. Kirjoituksia 1950-luvusta suomalaisessa kulttuurissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992, 3–19.

Hytönen, Kirsi-Maria, 'Monikasvoinen 1950-luku'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013a, 7–13.

Hytönen, Kirsi-Maria, 'Esiliinat, ohrapuuro ja käsityötunnit. Koulut jälleenrakennuskaudella'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013b, 43–50.

Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013.

Hytönen, Kirsi-Maria, "Ei elämäni lomaa mahtunut" Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2014.

Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkio, Anni, 'Johdanto'. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkio, Anni (toim.), *Liikkuvat erot: sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere 1998, 7–26.

Häkkinen, Antti & Leino-Kaukiainen, Pirkko & Linnanmäki, Eila, 'Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät'. Teoksessa Karisto, Antti (toim.), *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere 2005, 61–91.

Iltanen, Sonja, 'Pässinpökkimistä bleiseriin. Naisten vaatemuistoja'. Teoksessa Karisto, Antti (toim.), *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere 2005, 167–193.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, 'Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet'. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere 1993, 17–47.

Jokinen, Arja, 'Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin'. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere 1999, 37–53.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi, 'Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta'. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere 1999, 54–97.

Jouhki, Essi, 'Nuoruus opintiellä – Vuosina 1940–1955 syntyneiden muistot koulunuoruudesta'. Teoksessa Suurpää, Leena & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2014, 226–249.

Järvinen, Irma-Riitta, 'Lapsuuden rajalla'. Teoksessa Piela, Ulla (toim.), *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 111–124.

Kaarninen, Mervi, 'Nuorisokulttuurin läpimurto'. Teoksessa Häggman, Kai (toim.), *Täältä tulee nuoriso! 1950-79*. WSOY, Helsinki 2006, 9–29.

Kaarninen, Mervi, 'Lättähattuja, villamyssymissejä ja nilkkasukkatyttöjä'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013, 67–76.

Kalela, Jorma, 'Muistitiedon näkökulma historiaan'. Teoksessa Fingerroos, Outi et al. (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 67–92.

Kangasniemi, Heikki, *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Oy Finn Lectura Ab, Helsinki 1997.

Karisto, Antti, 'Suuret ikäluokat kuvastimessa'. Teoksessa Karisto, Antti (toim.), *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere 2005, 17–60.

Kiviniemi, Kari, 'Laadullinen tutkimus prosessina'. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. PS-Kustannus, Jyväskylä 2007, 70–85.

Komulainen, Katri, 'Naisten naissuhteet. Kerrottu ja puhuteltu sukupuoli itsenäistymiskertomuksissa'. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkio, Anni (toim.), *Liikkuvat erot: sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere 1998, 153–186.

Korhonen, Anu, 'Lingvistiksestä käänteestä postmoderniin eli muuttuiko historia?'. Teoksessa Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu, *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora, Turku 2005, 15–40.

Korkiakangas, Pirjo, *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Kansantieteellinen arkisto 42. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1996.

Korkiakangas, Pirjo, 'Onnenaika lapsuuden. Muistelua ja nostalgiaa'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013, 19–29.

Koski, Leena, 'Oppikoulunuoruus 1940-1950-luvuilla'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 283–314.

Koskinen-Koivisto, Eerika & Marander-Eklund, Lena, 'Kotirouva – rankka ja vastuullinen ammatti'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013, 163–171.

Kuisma, Markku, 'YYA-Suomesta Euroopan unioniin'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia 4. Hyvinvoinnin Suomi*. Weilin + Göös Oy, Helsinki 2008, 8–25.

Lehmus, K. M., 'Mustasta pörssistä hyvinvointiin'. Teoksessa Linnilä, Kai & Utrio, Meri (toim.), *Suomi silloin kerran. Näin elettiin vuosina 1944–1956*. Tammi, Helsinki 1992, 200–205.

Leino, Mia & Viitanen, Kirsi, 'Aikuiseksi kasvaminen suomalaisessa maalaisperheessä 1940-1950-luvuilla'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 187–198.

Lepistö, Sini-Maria, *Muistatko? Muistitiedon keruu ja muisteluhaastattelut vanhustyössä – opas lähihoitajaopiskelijoille*. Tornionlaakson maakuntamuseon julkaisuja, Ammattiopisto Lappia, Tornio 2009.

Linnilä, Kai & Pukkila, Hanna, *Hyvä Suomi! 1952*. Amanita, Somero 2012.

Lipponen, Ulla, 'Ruusu ja rikkaruoho. Rakkaus tyttöjen runovihkoperinteessä'. Teoksessa Lähteenmaa, Jaana & Näre, Sari (toim.), *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992, 114–134.

Löfström, Jan, *Sukupuoliero agraarikulttuurissa. "Se nyt vaan on semmonen"*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.

Makkonen, Anna, "'Lukijani, lähdetkö mukaani?' Lajitietoisuus naisten omaelämäkerroissa'. Teoksessa Piela, Ulla (toim.), *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 9–34.

Miettunen, Katja-Maria, *Menneisyys ja historiakuva: suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.

Miettunen, Katja-Maria, 'Muistelu historian tutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena'. Teoksessa Hakkarainen, Jani & Hartimo, Mirja & Virta, Jaana (toim.), *Muisti*. Tampere University Press, Tampere 2014, 167–177.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka, 'Merkitysrakenteiden tulkinta'. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. PS-Kustannus, Jyväskylä 2007, 46–69.

Munslow, Alan, *Deconstructing History*. Routledge, London 1997.

Mäntynen, Anne & Pietikäinen, Sari, *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere 2009.

Nevala, Arto, 'Koulutuskumouksen kolme vaihetta'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia 4. Hyvinvoinnin Suomi*. Weilin + Göös Oy, Helsinki 2008, 89–109.

Nevala-Nurmi, Seija-Leena, 'Traktoreita ja lypsykoneita. Suomalainen maaseutu jälleenrakennuskaudella'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013, 199–208.

Niikko, Anneli, 'Dekonstruktio kvalitatiivisessa tutkimuksessa: piilomerkitysten ja ristiriitojen etsintää ja tulkintaa'. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. PS-Kustannus, Jyväskylä 2007, 86–103.

Oittinen, Riitta, 'Ompelusta ennen tehdastyötä'. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.), *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999, 51–82.

Outinen, Hellevi, 'Häpeästä nautintoon. Seksuaalisuus tyttökirjoissa 1920-luvulta 1980-luvulle'. Teoksessa Lähteenmaa, Jaana & Näre, Sari (toim.), *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992, 47–55.

Peltonen, Matti, 'Matala viisikymmenluku'. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996, 7–18.

Poikolainen, Janne, 'Populaarimusiikki suomalaisnuorten arjessa 1950- ja 1960-luvuilla', Teoksessa Suurpää, Leena & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2014, 150–177.

Portelli, Alessandro, 'Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen'. Suomenkielinen käännös: Turun yliopiston englannin kääntämisen ja tulkkauksen opiskelijat, Kivilaakso-Mendes, Salla & Viertomanner, Saana, ohjaajana Hiirikoski, Juhani. Teoksessa Fingerroos, Outi et al. (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 49–64.

Purhonen, Semi, 'Sukupolvikokemus, sukupolvitietoisuus ja eliitti: sukupolvien "ongelma" suurten ikäluokkien elämäntarinoissa'. Teoksessa Karisto, Antti (toim.), *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere 2005, 222–269.

Puuronen, Vesa, 'Pihasakeista alakulttuureihin. Nuorten ryhmätoiminta Suomessa 1900-luvun jälkipuoliskolla'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 373–396.

Pöysä, Jyrki, 'Kilpikirjoitukset muistitietotutkimuksessa'. Teoksessa Fingerroos, Outi et al. (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 221–244.

Rahikainen, Marjatta, 'Kaupunkilaisnuorten töitä 1950–1970'. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.), *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999, 335–370.

Rahikainen, Marjatta, 'Nuorena työhön. Lasten ja nuorten työnteke 1900–1970'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 161–186.

Rantala, Jukka, 'Kansakoulunopettajat', Teoksessa Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 266–299.

Roos, J.P., *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1987.

Ruoppila, Veikko, *Kansa lastensa kasvattajana*. WSOY, Helsinki 1954.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa, 'Johdanto'. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.), *Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere 2005, 9–21.

Ruusuvuori, Johanna & Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo, 'Haastattelun analyysin vaiheet'. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo (toim.), *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tampere 2010, 9–36.

Samooja, Martti, 'Mihin ammattiin?'. Teoksessa Eskelinen, Martta (toim.), *Naisen kirja. Nykyaikaisen naisen tietokirja*. Otava, Helsinki 1955, 33–63.

Selin, Sinikka, 'Autonasentajaksi vai metallialalle, myymälään vai konttoriin? Kansakoulunuorten ammatinvalintaa 1950-luvulla'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013, 87–97.

Suoninen, Eero, *Miten tutkia moniäänistä ihmistä? Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittelyä*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian väitöskirja, Tampere 1997.

Suurpää, Leena & Vehkalahti, Kaisa, 'Johdanto: Nuoruus, sukupolvet ja oman elämän kirjoittaminen'. Teoksessa Suurpää, Leena & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2014, 5–30.

Taavetti, Riikka, "'Seksi oli rakkauden hinta" -seksuaalisuus eilisen nuoruudessa'. Teoksessa Suurpää, Leena & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2014, 88–110.

Teräs, Kari, 'Epäilystä vuoropuheluun. Muistelmateokset historiantutkimuksen aineistona'. Teoksessa Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.), *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 181–201.

Thiesmeyer, Lynn, 'Introduction. Silencing in Discourse'. Teoksessa Thiesmeyer, Lynn (toim.), *Discourse and Silencing. Representation and the language of displacement*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 2003.

Thorne, Barrie, *Gender Play. Girls and Boys in School*. Open University Press, Buckingham 1993.

Tuomaala, Saara, 'Menneisyyden tytöt ja tyttöjen historia'. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Mulari, Heta & Ojanen, Karoliina (toim.), *Entäs tytöt? Johdatus tyttö tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 2011, 45–88.

Turpeinen, Oiva, 'Suomi kaupungissa'. Teoksessa Linnilä, Kai & Utrio, Meri (toim.), *Suomi silloin kerran. Näin elettiin vuosina 1944–1956*. Tammi, Helsinki 1992, 300–311.

Tähtinen, Juhani, 'Moraali ja terveys kansalais- ja koulukasvatuksen polttopisteessä'. Teoksessa Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 184–216.

Ukkonen, Taina, *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 797, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

Uljas, Päivi, *Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikehdinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*. Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirja, Helsinki 2012 (3. painos).

Utrio, Kaari, 'Hellästi sun sijoittaisin kihlasormukseen'. Teoksessa Linnilä, Kai & Utrio, Meri (toim.), *Suomi silloin kerran. Näin elettiin vuosina 1944–1956*. Tammi, Helsinki 1992a, 132–133.

Utrio, Kaari, 'Duffeli ja hiihtohousut'. Teoksessa Linnilä, Kai & Utrio, Meri (toim.), *Suomi silloin kerran. Näin elettiin vuosina 1944–1956*. Tammi, Helsinki 1992b, 560–566.

Vahtola, Jouko, *Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin*. Suuri Suomalainen Kirjakerho Oy, Helsinki 2003.

Vehkalahti, Kaisa, 'Heinäpellolta tanssilavalle. 1950-luvun kultainen nuoruus'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013, 53–65.

Vehkalahti, Kaisa, 'Muisteltu ja kerrottu nuoruus 1920–1930-luvulla syntyneiden omaelämäkerrallisissa teksteissä'. Teoksessa Suurpää, Leena & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2014, 58–87.

Virrankoski, Pentti, *Haastattelumenetelmän käyttö historiantutkimuksessa*. Turun yliopisto, Turku 1994.

Virtanen, Matti, 'Suuret ikäluokat sukupolvena'. Teoksessa Karisto, Antti (toim.), *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere 2005, 197–207.

Zalewski, Marysia, *Feminism after postmodernism: Theorising Through Practice*. Routledge, London 2000.

Liite 1. Haastattelukysymykset

Alkukysymykset:

Mitä sinulle tulee ensimmäisenä mieleen sanoista 1950-luku ja nuoruus?

Millaisena tuon ajan muistat?

Millaisia päällimmäisiä tunteita tuo aika sinussa herättää?

Entä millaisena muistat 1950-luvun Suomen? Miksi?

1. Tausta (1930- ja 1940-luku)

Kerro aluksi millaisena muistat oman lapsuutesi?

Millainen perhe teillä oli? (vanhemmat, sisarukset)

Millaista arki oli sinun lapsuudessasi?

Millaiset elinolosuhteet teillä oli?

Millaiset eväät koit saaneesi lapsuudestasi myöhempään elämään?

2. Koulunkäynti

Mitä koulua kävit? Kuinka kauan?

Millaisena muistat koulunkäyntisi?

Millaisena muistat aivan tavallisen koulupäivän?

Millaisia arvoja koulusi sinulle mielestäsi opetti?

Millaisena muistat rippikoulun?

Mitä rippikoulun käyminen merkitsi nuoruudessasi?

3. Vapaa-aika

Kerro nuoruuden vapaa-ajan viettotavoistasi.

Oliko vapaa-aikaa?

Miten sen yleensä vietit?

Oliko sinulla harrastuksia? Millaisia?

Kulutiitko kulttuuria?

Kirjat? Elokuvat? Musiikki? Teatteri?

4. Yhteiskunta

Millaisena näet itsesi tuona aikana? Mitä toivoit tulevaisuudelta? Mitä halusit saavuttaa? Miten aioit päästä tavoitteisiisi?

Millaisena koit oman asuinympäristösi?

Millaista oli olla nainen 1950-luvulla? Miten muistat asian kokeneesi? (millainen sai ja millainen ei saanut olla) Mikä oli ihanne?

Lopuksi:

Ajattele ihmisen elämän kolmea vaihetta: lapsuutta, nuoruutta ja aikuisuutta.

Milloin koit nuoruutesi alkaneen ja milloin sen päättyneen? Miksi?

Millä tavoin 1950-luvun aika eroaa mielestäsi nykyajasta? Miksi?

Kuinka 1950-luvun nuoret eroavat nykynuorista? Miksi?

1950-luvun Suomea on usein kuvattu hyvin kahtiajakautuneena aikana, jolloin vaikutti jyrkkiä vastakkainasetteluja. Mitä mieltä olet, että pitääkö se paikkansa?

Liite 2. Oi nuoruus! -kirjoituskilpailun ohjeistus

Oi nuoruus!

Elämäkerrallinen kirjoituskilpailu 15.5.–30.11.2010

Miten sinä muistat nuoruuttasi ja nuoruutesi Suomea? Mitä on olla nuori nyt? Kerro oma tarinasi! Nuorisotutkimusseura, Nuoren Voiman Liitto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura hakevat kaikenikäisten suomalaisten omaelämäkerrallisia kirjoituksia lapsuudesta ja nuoruudesta. Tavoitteenamme on runsas ja moniääninen aineisto, joka avaa henkilökohtaisen näkökulman elettyyn ja koettuun nuoruuteen Suomessa 1900–2000-luvuilla.

Kilpailussa on kaksi sarjaa: kaikille yli 25-vuotiaille avoin Nuoruus eilen ja alle 25-vuotiaille suunnattu Nuoruus tänään. Kilpailuun voit osallistua suomeksi tai ruotsiksi. Saapunut aineisto talletetaan SKS:aan tutkimusta ja mahdollista julkaisukäyttöä varten. Julkaisukäyttöön kysytään kirjoittajalta erillinen lupa. Vapaamuotoiset tekstit voivat käsitellä esimerkiksi lapsuuden perhettä ja suhdetta vanhempiin, ystäviä, seurustelua. Aiheena voi olla myös vapaa-ajan vietto niin järjestötoiminnassa kuin nuorten omissa porukoissa, koulu ja opiskelu, oman identiteetin ja paikan etsiminen, työelämän aloittaminen tai perheen perustaminen. Tekstien pituutta ei ole rajoitettu. Aiheen käsittely ja tyyli ovat vapaat.

Nuoruus eilen (yli 25-vuotiaille)

Millaista oli nuoruus jälleenrakennusvuosien Suomessa tai kuohuvalla 60- tai 70-luvulla?

Mitä nuoruus sinulle merkitsi?

Mitä ajattelit, mitä toivoit tulevaisuudelta ja mistä unelmoit?

Millaiset asiat värittivät sukupolvesi kokemusta?

Millaista musiikkia kuuntelit ja miten pukeuduit?

Onko nuoruus aina nostalgiaa ja kullan kimallusta vai ristiriitoja ja rajojen hakemista?

Millainen merkitys nuoruusvuosilla on sinun elämässäsi ollut?

Millaista oli kasvaa naiseksi/mieheksi?

Nuoruus tänään (alle 25-vuotiaille)

Mistä nuoruus alkaa ja mihin se päättyy?

Mitä on nuoruus 2000-luvun Suomessa?

Millaista riemua tai tuskaa on olla nuori?

Onko nuoruus ohimenevä ongelma vai elämän voimavara?

Mitä nuoruus sinulle merkitsee? Onko nuoruus sinulle onnea, myrskyä, haasteita, uuden etsimistä, oman itsen löytämistä vai jotain aivan muuta?

Kilpailun tulokset julkistetaan vuonna 2011. Molemmissa sarjoissa jaetaan 1 000, 500 ja 250 euron rahapalkinnot ja kirjapalkintoja.

Tuomaristo: runoilija Olli Sinivaara, kirjailija Vilja-Tuulia Huotarinen, tutkimusprofessori Tommi Hoikkala ja opetusministeriön nuorisoyksikön päällikkö Olli Saarela.

Lisätietoja:

www.oinuoruus.fi

Nuorisotutkimusseura, Vappu Helmisaari, p. 020 755 2652, vappu.helmisaari@nuorisotutkimus.fi

Nuoren Voiman Liitto, Anna Nurro, p. 044 207 4651, anna.nurro@nuoreuvoimanliitto.fi

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Juha Nirkko, p. 0201 131 238, juha.nirkko@finlit.fi

Kilpailuohjeet

Lähetä kirjoituksesi joko postitse tai sähköpostin liitetiedostona doc-, rtf- tai txt-muodossa. Osallistua voit omalla nimellä tai nimimerkillä. Liitä mukaan taustatietosi erillisellä paperilla: nimi, osoite, puhelinnumero ja/tai sähköposti, syntymäaika ja -paikka sekä koulutus ja ammatti (myös entiset) sekä suostumuksesi siihen, että lähettämäsi aineisto arkistoidaan nimelläsi tutkimuskäyttöön SKS:aan.

Kirjoita tekstisi A4-kokoiselle paperille vain paperin toiselle puolelle. Älä käytä tarroja, teippejä tai niittejä.

Lähetä kirjoituksesi 30.11.2010 mennessä osoitteeseen Nuorisotutkimusseura/ kirjoitus-kilpailu,

Asemapäällikönkatu 1, 00520 Helsinki tai kilpailu@nuorisotutkimus.fi. Merkitse kuoreen tai viestin aihekenttään tunnus "Oi nuoruus!" sekä kilpailusarjan nimi.